له مه‌هاباده‌وه تا بایكانۆر

بیره‌وه‌ری كوردێك له زیندانه‌كانی ستالین

بیره‌وه‌ریی دكتۆر ڕه‌حمان حه‌له‌وی
وه‌رگێڕانی: ڕه‌سووڵ سوڵتانی

لە مەهابادەوە
تا بایکانۆر

بیرەوەری کوردێک لە زیندانەکانی ستالین

ناسنامەی کتێب ...

ناوی کتێب: لە مەهابادەوە تا بایکانۆر
بیرەوەریی دکتۆر ڕەحمان حەلەوی
وەرگێڕ: ڕەسووڵ سوڵتانی
دیزاینی بەرگ و ناوەرۆك: ئیبراهیم ساڵح
نۆرەی چاپ: یەکەم- 2022
تیراژ: 1000
نرخ: 9000
شوێنی چاپ: چاپخانەی دانیشفەڕ

لەبەڕێوەبەرایەتی کتێبخانە گشتیەکان /هەرێمی کوردستان
ژمارەی سپاردنی (١١٤٣)ی ساڵی ٢٠٢٢ی پێدراوە

پێڕست

وەک پێشەکی:

لە مەهابادەوە تا بایکەنوور ناونیشـــانی بیرەوەرییەکانی بەڕێز، کۆچکردوو کاک دوکتۆر ڕەحمان حەلەوییە کە پاش مەرگی لە لایەن بنەماڵەکەیەوە بە زمانی فارســـی چاپ و بڵاو کراوەتەوە. لە کاتی کۆرۆنا بەخۆشـــییەوە لـە لایـەن کوڕی نـاوبراوەوە لە ئەمەریکـا، زەحمەتیـان کێشـــــا و نوســـخەیەکیان بۆ ناردم و خوێندمەوە. زۆرم بەدڵ بوو، بەڵام پێم ســـەیر بوو بۆ بە کوردی نەنووســـراوە یان بۆ وەرنەگێڕدراوەتەوە سەر زمانی کوردی!؟

هەر ئەو کات پێشـنیاری بە کوردیکردنی ئەم پەڕتووکەم کەوتە زەین، بەڵام لە خۆم ڕا نەدی ئەم کارە بکەم، هەر لە دڵمیشـــــدا بوو بۆ وەرگێڕانی بۆ ســـــەر زمـانی کوردی بیروکەیەک بدۆزمەوە، یان کەســـێکی شـــارەزا لە کاری وەرگێڕانـدا ببینمەوە. دیـارە خودا هەڵنـاگریێ کـاک دوکتور مێهردادی بەڕێز زۆری پێ خۆش بوو بۆ ئەوەی کـارێـک بکەم کە ئەو کتێبە بە کوردیش هەبێ، تا هەم کوردزمانەکان کەڵکی لێ وەرگرن و هەم کتێبخانەی کوردیی پێ دەوڵەمەند بکرێ.

وا بوو هەر لەم ســـەروبەندەدا کەوتمە فکری مامۆســـتا ڕەســـووڵ ســـولتانی کە ئەم کتێبە بکاتە کوردی. ئەوە لە کاتێکدا بوو کە کاک ڕەســـووڵیش دڵی هێشـــابوو و قەراری دابوو چیتر خۆی ڕەنجبەخەســـار نەکا و دەســـت لە کار و

ئەرکی وەرگێڕان هەڵگرێ. دیـارە مـاڵی ئـاوەدان بێ و پەژیوان بۆوە و بە خۆشییەوە پێشنیارەکەی منی قەبووڵ کرد و بڕیـاری وەرگێڕانی ئەم کتێبەی دا. منیش هەر لێرەوە سپاس و دەسخۆشیی لێدەکەم.

هەموو لایەک باش دەزانن کە کاک ڕەســـووڵ زۆر دەســـڕەنگین و زمانزان و پســـپۆڕی وەرگێڕانە و هیچ حەوجێ بــە پێـداهەڵگوتن نییە، بۆیە هەر چی بیڵێم لە زیادێیە و واز لە کاک ڕەسووڵ دێنم.

منیش بەڵێنم دا بۆ وەرگێڕانی بۆ سـەر زمانی کورد و بۆ چاپکردنی پێشەکییەکەی کورتی بۆ بنووسم.

یەکـەم، لەبەر ئەوەی من مـاوەیەکی زۆری تەمەنم لە یەکێتیی ســـۆڤیەتی ژیاوم و خەریکی خوێندن بووم و خوێندنی دوکتۆرام لە زانســـتی پزیشـــکیدا لە بەشـــی نەشـــتەرگەریی گشـــتی تەواو کردووە. دیـارە ئەمە ئـارەزووری کـاک ڕەحمـانی ڕەحمەتیش بوو، بەڵام بە داخەوە هەر وەک بۆخۆی باسی دەکا پێ ڕانەگەیشتووە.

دووەم، ئەوە مـێژوویيە و بەســـەرهـاتی زۆربەی کـــەرەکتێرەکـانی نـاو ئەو کتێبە بۆم ئـاشـــنـان و ســـــەرەدەمانێک لە جوغرافیای ســـۆڤیەت چاوم پێیان کەوتووە و لەگەڵیان ئاشـــنا بووم، هەرچەند قۆناخەکان جیاواز بوون و ســۆڤیەتیش زۆر گۆڕانکاریی بەســـەردا هاتبوو، هەم لە ســیســتمی ســیاســی و ئابووری بگرە کۆمەڵایەتیش ئاڵوگۆڕی بنەڕەتیی تێدا ساز ببوو.

سێیەم و گرینگترین هۆکاریش کە حەزم دەکرد ئەم کتێبە بە کوردیش هەبێ، تا کوردی بێدەوڵەت و کیان و بێبەش لە هەموو مافە سیاسی و فەرهەنگی و نەتەوایەتییەکان و تامەزرۆی سازکردنی دەوڵەتی کوردی بیزانێ، شێوازی هەڵسوکەوتی سۆسیالیسمی یەکێتیی سۆڤیەتی ئەوان سەردەمان بوو لەگەڵ پرسە نەتەوایەتییەکان و پرسی بەدەوڵەتبوونی کورد .

هەروەها گرینگە بزانن ئەو چەرمەسەری و نەهامەتی و کارەساتانەی ستالین بە سەر خەڵک و وڵاتانی یەکێتیی سۆڤیەتی هێناوە و چۆن مرۆڤ بووتە قوربانی ئیدۆلۆژی و ئازادی و دیموکراسیی لێ زەوت کراوە.

ئەو کات و تەنانەت ئێستاش کەم نین و نەبوون ئەو کەسانە خەونیان بەوەوە دەدیت کە هۆردووی سوور دەوڵەتی کوردی ساز بکا. یەکێک لەوانەش بە خۆمەوە! بۆیە خوێندنەوەی ئەم کتێبە ئەو ڕاستییە تاڵانەمان بۆ دەردەخا و ڕەنگە کاریگەریی خۆی هەبێ لەسەر ئەو کەسانەی کە وایان بیر دەکردەوە.

کاک دوکتور ڕەحمان خۆی لە ناو جەرگەی ڕووداو و کارەساتەکانی پێش و دوای شەڕی دووهەمی جیهانیدا بووە و هەروەها لە سەرهەڵدان و دروستکردنی کۆمەڵەی ژێکاف و پاشانیش دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان و کۆماری کوردستاندا بە ڕێبەرایەتی پێشەوا قازی محەممەد دەوری گێڕاوە و بە چاوی خۆی شاهیدی ئەوان سەردەمان بووە. دوکتور حەلەوی زۆر بە شێوازێکی ساکار و ڕاستگۆیانە دەست بە گێڕانەوەی ڕووداوەکان دەکات و بەبێ

ئەوەی بە خۆیدا هەڵبڵێ و خۆی وەک قارەمان نیشان بدا کە ئەمە تایبەتمەندیی کتێبگەلی بیرەوەی و مێژووی زارەکییە. بە پێچەوانەوە هەمیشە باسی زوڵملێکراویی خۆی دەکا و زۆر جارانیش لەبەر ڕاستی و سەداقەت و دروستکاریی خۆی تووشی چەرمەسەری و کێشە و ئەزیەت و ئازار هاتووە.

من وەک خۆم زۆرم حەز لە مێژوویە و پێم وایە ئەگەر پیشەی دکتوریم نەبوایە، حەتمەن مێژووم دەخوێند، هەر بۆیەش زۆر هۆگری خوێندنەوەی بیرەوەری و ژیاننامەی کەسانی دیاری ئێستا و ڕابردووی کوردم. مێژووی زارەکی سەرچاوەیەکی دەوڵەمەندە بۆ ساغکردنەوەی کەلێن و قوژبنی تاریکی مێژووی نەتەوەیەکی بندەست و بێ پشت و پەنای زانستی و ئاکادیمیک، بۆیە من لە خوێندەوەی مێژووی زارەکی چێژ وەردەگرم و بۆ ئەزموون و دەرسوەرگرتنی جیلەکانی داهاتووش دەبێ.

بیرەوەرییەکانی کاک دوکتور ڕەحمانیش بەشێکن لەم مێژووە کە ئەرکی کۆکردنەوە و لێ هەڵێنجنینیان بێ شک دەکەوێتەوە سەرشانی نەوەکانی ئێستا و داهاتوو و دامودەزگا و دامەزراوەکانی ئاکادێمی و دەوڵەتی کوردی لە دوارۆژدا.

پێم وابێ زۆربەی هەرەزۆری بیرەوەریی کەسایەتییەکانی ڕۆژهەلاتی کوردستانم خوێندووەتەوە، لە زۆربەیاندا جۆرێک خۆمێحوەرییەتی یان بە واتایەک

براگەورەیەتیی نووسەر یا هەمان خاوەنی بیرەوەرییەکانیان پێوە دیارە، کۆی ڕووداوەکان دەکەن بە پەراوێزی خۆیانەوە و یا لە قالبی بیروبۆچوونی سیاسی و یا بە ڕەنگ و بۆنی حیزبایەتییەوە دەیاننووسنەوە، پێم وایە ئەمە ئەکرێ بە ڕەخنەیەکی جددی لە سەربردەنووسینەوەی تاکی کورددا بێتە هەژمار.

لەم کتێبەدا بەپێچەوانەی زۆربەی بایۆگرافییەکان، نووسەر خۆی بە قارەمانی داستانەکان نازانێ و تەنیا بیرەوەرییەکانی خۆی دەخاتە ڕوو و ڕەنگە لە زۆر جێگاشدا کەمکاریی کردبێ لە دەربڕینی بۆچوون و باسکردنی ڕووداوەکانی ئەو سەردەم کە ڕەنگە ویستبێتی بۆ خەڵکی شارەزا و پسپۆڕیان جێ بێڵێ، یان لەبەر هەر هوکارێک بێ زۆر ڕوونکردنەوە نادا و سەرپێی بە سەر زۆر ڕووداوی مێژوویی سەردەمی کۆمەڵەی ژێکاف و کۆماری کوردستاندا بازی داوە، کە دەبوایە نووسەر بە قووڵی چووبا ناو جەرگەری مێژووی ڕووداوەکان و کارکتێرەکانی ئەو سەردەم و ئەو کات. ڕەنگە ئەمەش هەر لەبەر خاکەڕایی کەسایەتیی خۆی دوورەپەرێزی لە خۆهەڵکیشان بێ یان لە ترسی دەوڵەتی دەسەڵاتداری فارس بێ و یان وەک کوتم ویستبێتی هەموو شتیک بۆ کەسانی شارەزا و پسپۆر بەجێ بهێڵی.

گێڕانەوەکانی کاک دوکتۆر زۆر دەگمەن و جیاوازن و خوێنەرپەسەند و لە هەمان کاتدا سەرچاوەی باش و جێی بڕوان بۆ جیلی ئێستا و داهاتووش. من پێم وایە دوکتور ڕەحمان زۆر سەرکەوتوو بووە لە نووسینەوەی ئەم کتێبە،

ئەوەش ئەم سەرکەوتووبوونەی تەنیا خۆی لە یەک خاڵدا دەبینێتەوە، ئەویش ئەوەیە کە سادە و ساکار و خۆمانە و خۆماڵیانە دەست بە گێڕانەویان دەکات کە تۆش ئاگادار بیت چی ڕووی داوە و هەروەک فیلمی سینمایی تا کۆتایی پێت خۆشە سەیری بکەی.

شتیکی دیکەش کە جێی خۆیەتی باسی بکەم، بڕوا و باوەڕبەخۆبوون و ماندوویینەناسی ئەو مرۆڤەیە کە بۆ فیربوونی زانست و عیلم و خوێندن لە هەموو قۆناخەکانی ژیانیدا کۆڵی نەداوە و بەڕاستی سەرکەوتنی بەدەست هیناوە و زۆریشی خزمەتی هاوزمانانی خۆی کردووە کە ئەمە سەرکەوتنێکی بێوێنەیە لە ژیانی تاکەکەسیدا و بۆ لێفێربوون دەبێ واتە کۆڵنەدان و تێکۆشان لە پێناو ئاوات و ئارەزووکان. هەر چەند ڕۆژگاری تاڵ لێ ناگەڕێ بە ئارەزووی خۆی کار و ژیان بکات، بەڵام دیسانیش من وەک مرۆڤێکی نموونە و سەرکەوتوو لە ژیاندا حیسابی بۆ دەکەم.

لە کۆتاییدا دەڵێم دوکتور ڕەحمان حەلەوی هەموو شتێ لە خۆیەوە دەست پێدەکات و بەخۆی کۆتایی دێت. باسی سادەیی و ڕووحی بەرز و سەداقەت و خاکەڕایی کاک دوکتوریش هەر ناکرێ. تایبەتمەندیی ئاوێتەی ئەدەب و ڕێزی لە گێڕانەوەی بیرەوەرییەکانیدا ئەوەیە کە قەت قامکی تۆمەت و خیانەت و ناجوامێری بۆ کەس درێژ ناکا، هەرچەند خەڵکێکی زۆریشی هێناوەتە ناو داستانەکەی و باسی هەموویان دەکا بەڵام وەک کوتم لە

بازنەی شـــەرم و مرۆڤایەتی لانادا. ئەم شـــێوە نووســـینە خوێنەر ڕائەکێشـــێ و هەســـــت ئەکەیت کە لە کۆڕێکی دۆســـتـانەدای و هـاوڕێیەک خەریکە داســـتـانێکـت بۆ دەگێڕێتەوە.

لە کۆتاییدا پێزانین و ســـپاســـێکی گەرم بۆ بەڕێز کاک میهرداد حەلەوی لە ئەمریکا و و هەزاران ڕەحمەت بۆ ڕووح و ڕەوانی نووسەر و سەری وەفا وبۆ زەحمەتەکانی دوکتور حـەلـەوی دادەنوێنم بۆ خزمەت و فیـداکـارییـەکـانی و دەوڵەمەندکردنی بەشـــێک لە مێژووی زارەکی کە مایەی شانازیی هەموو تاکێکی نەتەوەی کوردە.

دوکتور ڕۆژان ئاشتاب کانادا

پێشەکیی نووسە

بەر لە بڵاوبوونەوەی بیرەوەرییەکانم، بە پێویستم زانی بڵێم بۆچی ئێستا کە ساڵانێک بەسەر ئەو ڕووادانەدا تێپەڕیوە و حوکمەتی سۆڤیەتی لەبەر یەک هەڵوەشاوەتەوە، قۆڵم لە بڵاوکردنەوەی ئەو بیرەوەرییانە هەڵماڵیوە کە ئیتر کۆن بوون و لەبیر چوونەتەوە. پێش هەموو شتێک با بڵێم، من خۆم زۆرم حەز لە خوێندنەوەی بیرەوەریی خەڵکە، ئەگەر تەنانەت ساڵانێکی زۆریش بەسەر ئەو ڕووداو و بیرەوەرییانەدا تێپەڕیبێ. بۆ نموونە بیرەوەرییەکانی کۆنت دۆگۆبینۆی باڵوێزی فەرەنسا لە ئێراندا بە ناوی "سێ ساڵ لە ئێران" ئەگەرچی گەلێ ساڵان بەسەر ئەو قۆناغەدا ڕابردووە، کەچی خوێندنەوەکەی چێژی خۆی هەر تێدایە، جا خوێندنەوەی سەربردەی خەڵکی دیکەش. ئینجا ئەوەش بڵێم، پاش ئەوەی لە سۆڤیەت هاتمەوە و ئەو ڕووداوانەی بەسەرم هاتن، بە ڕاستی وایان لێ کردم دەست بکەم بە نووسینەوەی بیرەوەرییەکانم، بەڵام لەبەر چەند هۆیەک خۆمم لێ بوارد.

یەکێکیان ئەوەی کە، ئەو دەم واتە ساڵی ١٣٣٥ی هەتاوی، بارودۆخێکی وەها بەسەر ئەم وڵاتەدا هاتبوو، کە هەموو جۆرە نووسینێک، وەک خراپەگوتن و جنێودان بە ڕژیمی یەکیەتیی سۆڤیەت لەقەڵەم دەدرا و دەیانگوت بە ڕاسپاردە و ئەمری ڕێکخراوی هەواڵگریی ئێران

نووسراوە، هەر بۆیەش نووسینی لەو چەشنەیان بە ناڕاست و هەڵبەستراو دادەنا.

دووهەمیان، بە پێی ئەوەی خۆم زۆر کەیفم بە حوکمەت و ڕژێمی پاشایەتیی ئێران نەدەهات و پێم وابوو هەرچەشنە ڕەخنەگرتن و خراپەگوتنێکی سۆڤیەت، دەبێتە بەڵگەیەک بۆ پێشگرتن لە خەباتی خەڵک دژی ڕژێمەکەی ئێران.

لەبەر ئەو شتانە، خۆم لە نووسینەوەی بیرەوەرییەکانم بوارد. پاش شۆڕشی ئێران و ڕووخانی ڕژێمی پادشایەتی و دیسان سەرهەڵدانەوەی حیزبی توودە و دەیان حیزب و دەستەی چەپیی دیکە، وێدەچوو بوارەکە بۆ بڵاوبوونەوەی ئەو بیرەوەرییانە باش و لەبار بێ.

بەڵام لە ڕاستیدا حەزم لێ نەبوو گێڕانەوەی ئەو بیرەوەرییانە، وەکوو بەرەنگاری لەگەڵ پرسە سیاسییە باوەکان لەقەڵەم بدرێ. وەک چۆن ئێستاش باوەڕم وایە خراپەگوتن و ڕەخنەگرتن لە ڕژیمێک کە بەسەر یەکیەتیی سۆڤیەتی جاراندا زاڵ بوو، بە واتای ڕەخنەگرتن لە خەڵک و بیروباوەڕی کۆمۆنیستی نییە و وەک گەلێ جاران لە سەربردەکەی خۆمدا ئاماژەم پێ داوە، بە هیچ شێوەیەک دژی ئەو ڕێباز و بیروباوەڕە نەبووم. بڵێی و نەڵێی ئەو ڕێبازە، بیروباوەڕ و پرسێکی زانستی و فەلسەفییە، وەکوو هەموو ڕێباز و بیروباوەڕەکانی دی.

لەوانەیە بیروباوەڕ و ڕێبازێک لە ڕووی تیۆرییەوە زۆر شیاو و پەسند بێ، بەڵام بە کردەوە نەکرێ چۆنی پێویستە، ئاوا جێبەجێی بکەی.

کەوابوو ڕەخنەگرتن لە ڕژیمێک بە واتای ڕەخنەگرتن لە ڕێباز نییە، ئەگەرچی تا ڕادەیەک لەوانەیە پێوەندیی بە کەمایەسی و کەموکورتییەکانی ئەو ڕێبازەشەوە هەبێ. هەرچۆنێک بێ ئێستا کە هەم ڕژیمی سۆڤیەتی و هەم ڕژیمی پادشایەتی هەڵوەشاونەوە و ئیتر نە هیچ دوژمنایەتیەک لەگەڵ حوکمەتێک لەگۆڕێیە و نە دۆستایەتی و لایەنگری لە حوکمەتێکی دی، بەوپەڕی ڕاستگۆییەوە ئەو بیرەوەرییانە دەنووسمەوە. لەگەڵ ئەوەدا بەردەوام ئەم پرسیارەش دێتە گۆڕێ، کە بۆچی حوکمەتی سۆڤیەتی سەرەڕای ئەوەی خۆی بە دەسەڵاتێکی خەڵکیان و ئاڵاهەڵگری حەفتاساڵ خەبات دژی سەرەڕۆیی و چەوساندنەوەی گەل دەزانی، ڕێک لە کاتێکدا لێک ترازا، کە هیچ پێشبینی نەدەکرا؟ بە ڕای من ئەم بیرەوەرییانە و سەربردەی دیکەی لەو چەشنە، وەڵامێکی گونجاو و بەجێن بۆ ئەو پرسیارە.

ڕ. حەلەوی.

زێدەکەم

لە شـــاری مەهاباد، کە جاران پێی دەگوترا ســـابڵاغی موکری، لەدایـک بووم و بە گوێرەی قســـەی دایکم بێ، ئەودەمی سمایل ئاغای سمکۆ شاری مەهابادی گرتووە، من سێ مانگان بووم. ناسنامەکەشم دووی ڕەزبەری هەزار و سێسەدی هەتاویی لێ نووسراوە، هەڵبەت چەند مانگێک کەم و زیـاد لە ژیـانی پڕ لە هەوراز و نشـــێوی مرۆڤـدا، کاریگەرییەکی ئەوتۆی نییە.

ئەوەی لە قۆناغی منداڵیم لەبیرم ماوە، ئی پاش تەمەنی حەوت ســاڵانمە. ئەودەمێ ماڵەکەمان لە گەڕەکی خڕێ بوو، بۆیەش ئەو نـاوەی لێ نرابوو، چونکە خڕێـک بە نێوەنـدی شـــارەکەدا تێدەپەڕی و ئاوەڕۆ و ئـاوی بەفر و بـارانی کوێسـتان و چیاکانی باشـووری شـارەکەی پێدا دەڕۆیشـت. ئەو خڕە، دواجار دەچۆوە ســەر ڕووباری شـارەکە، کە بە بـاکووری شــــاردا تێـدەپەڕی. مـاڵەکـانی شــــارییش لەمبەرەوبەری ئەو خڕە هەڵکەوتبوون.

مەهاباد ئەودەم شـــارێکی بچکۆلانە بوو، کە حەوت تا هەشت هەزار کەسی تێدا دەژیا. ڕووبەرەکەشی زۆر نەبوو، لە باشـــوورەوە دەچۆوە ســەر باغی شـێخی و مەزراکانی عەلیـابـاد و لە ڕۆژئـاواوە دەچۆوە داوێنی گڕاوان و لە باکوورەوە چۆمی مەهاباد و لە ڕۆژهەڵاتیشـەوە گۆڕسـتانی شاری.

گرینگترین گەڕەکەکانی شاری بریتی بوون لە هەرمەنیان و حاجی حەسەن و شادەرویش و قوڵەقەبران و ڕۆستەم بەگ و قیبلە و گەڕەکەکەی ئێمە "خڕێ".

ئەو ماڵەی ئێمە تێیدا دەژیاین، لە نشێوێک بوو، کە دەهاتەوە سەر خڕەکە. ئەو خانووە، بینایەکی گەورە بوو، کە چەند کرێچییەکی تێدا دەژیان و یەکێکیان ئێمە بووین. ئەو ژوورەی ئێمە بە کرێمان گرتبوو، لە بەری ڕۆژئاوای بیناکەوە و نزیک دالانی وەژوورکەوتنێ بوو، چونکە حەوشەی ماڵەکە زۆر پانوبەرین بوو، لەگەڵ منداڵی دەروجیران لەوێ یاریمان دەکرد.

ئێمە چوار کەس بووین، بابم و دایکم و من و خوشکەکەم. شۆرەتی هەمووشمان حەلەوی بوو. لە حاڵێکدا شۆرەتی دایکم و خوشکەکەم کە زڕخوشکم بوو، دەبوو جیاواز بێ. بەڵام چونکە فەرمانگەی باری کەسیەتی (سجیل) ساڵی ١٣٠٧ لە مەهاباد دامەزرابوو، بۆ هەموو ئەندامانی خێزانەکە یەک شۆرەت دانرابوو. ئەودەم چونکە زۆرینەی خەڵک نەخوێندەوار بوون، کاربەدەستانی فەرمانگەی باری کەسیەتی بە کەیفی خۆیان شۆرەتیان بۆ بنەماڵەکان دادەنا. هەر بۆیەش شۆرەتی زۆر بنەماڵە نالەبار و تەنانەت هێندێ جار ناشیرین و خراپیش بوو. لەو سەروبەندەدا بوو کە خوشکەکەم مێردی کرد و بووینە سێ کەس. جا هەر لەو کاتەشدا بوو کە منیان وەبەر خوێندن نا و چوومە قورئانخوێندنێ. مەکتەبەکەی ئێمەش لە مزگەوتی قیبلە

بوو. پێشـــنوێژی قوتـابخـانەکەمـان پیرە مەلایەک بوو، کە دەرســـی پێ دەگوتینەوە. ســـەعـاتی دەرســـگوتنەوەش، پێشـــنیوەڕۆیان بوو. هەر بۆیە ئێمەی منداڵ دوانیوەڕۆیان کاروپیشـــەمان هەر یاریکردن بوو و تا تاریک دادەهات لە پێش مزگەوتی هەباســـاغـا یـاریمـان دەکرد. ئـاواڵەکـانی ئەودەمم تەنیا سەید گوڵە سەمەدی (سەید محێدین سەمەدی مەشهوور بە سەید گوڵە سەمەدی ١٣٠٢ ـــ ١٣٤٣) و کاک محەمەدی ســـەلیمیم لەبیر ماون. پێم وایە ئەو دوو کەســـە لەمێژە بەر ڕەحمەتی خوا کەوتوون. لە یـارییەکـانی ئەودەمیش هەڵمـاتێن و گوێزێن و جگێن و جۆرە یـارییەکم لەبیـر مـاوە کە بە تۆپ دەمـانکرد. تۆپەکەش، بە بەن دروســـتمان دەکرد. هێندێ کاتیش دەچووینە ســـەربانی مزگەوتی هەباساغا و زۆرانبازیمان دەکرد. جارێکیان لەگەڵ قـادری تەوەکولی زۆرانیمـان گرتبوو، ئەو کەوت و قـاچی شـــکا و چەند مانگ نەیتوانی بڕوا. شـــەوانی هاوینێش لە کۆڵانەکـاندا بە پێخواســـی یـاریمـان دەکرد. شـــەوێکیـان دووپشک پێوەی دام، دەمودەست بابمیان ئاگادار کردەوە و ئەویش لوێچێ تووتنی خووســـاند و لە شـــوێنی چزووی دووپشـکەکەی دا. ژانەکەی شـکا، بەڵام تا چەند ڕۆژان قاچم ئاوسابوو و نەمدەتوانی باش بە ڕێیەدا بڕۆم. دایکم جاروبار دەچووە تەکیەی بابەخەلیفە و منیشی لەگەڵ خۆی دەبرد.

ڕۆژێکیان دایکم بەشی ژنانەی بەرهەیوانێ نوێژی دەکرد و من لەگەڵ منداڵەکان لە حەوشـــە یاریم دەکرد، کە لەپڕ لە حەوزی ئـاوەکە کەوتم. نـازانم کێ هێنـامییەوە دەرێ، بەڵام دایکم نوێژەکەی نەبڕی. ئەو دەیگوت، ئاگام لێ بوو منداڵێک

له حەزەکە کەوتووە، بەڵام هەر توانیم لە دڵی خۆمدا هاواری حەزرەتی غەوس بکەم. بە ڕاستی خەڵکی ئەودەمی باوەڕێکی قووڵ و پتەویان هەبوو. من ئیتر لە ترسان نەچوومە ماڵی بابە خەلیفە. بەڵام هەر جارێکی نەخۆش دەکەوتم، دایکم دەچووە ماڵی ئەو سەیدە مەزنە و نوشتووی بۆ دێنام. ئەو نوشتووەکەی، کە لەسەر کوتەکاغەزێک نووسیبوو، لە پیاڵەئاوێکدا دەخووساند و دەرخواردی دەدام.

هێندێ کات، دایکم بە ڕەحمەت بێ، بۆخۆی دەبووە پزیشک. ئەو منداڵانەی هەڵامەتیان گرتبوو و لەوزەیان هەبوو، دەیانهێنانە لای ئەو. ئەو لەپێشدا دەستی ڕاستی دەشوشت و زاری بە منداڵەکە دادەپچڕی و بە قامکە درێژ و ڕەقەڵەکەی خۆی، لەوزەی ئاوساوی منداڵەکەی بەرەو نێو قورگی پاڵ دەنا و بەو جۆرە منداڵەکە، کە نەیدەتوانی تفی خۆی قووت بدا، چاک دەبۆوە. ئەو دەیگوت بۆ ئەم کارە ئیجازە و ودمم وەرگرتووە، تەنانەت دەتوانم بە دەستی خۆم مار و دووپشکیش بگرم بەبێ ئەوەی پێمەوە بدەن. دەیگوت بۆ ئەو کارەش ودمم پێیە.

ساڵ و نیوێک دواتر، ماڵمان چووە گەڕەکی هەرمەنیان، چووینە ماڵی میرزا مستەفا کاکاغازادە. ئەوەی ئێمە بە کرێمان گرتبوو، ژوورێکی گەورە بوو، کە لەوسەری ئەو ماڵە گەورەیە هەڵکەوتبوو. دایکم لە

ڕاڕەوەکەیدا ئاورگێکی هەبوو، کە چێشتی لەسەر لێ دەنا.
ژوورەکەی ئێمە بەرانبەر ماڵەکەی میرزا عەولای کاکاغازادە بوو. ئەو ماڵە ڕۆژانی چوارشەممە دەبووە تەکیە و خانەقای ژنان. ژنەکەی میرزا عەولا خەلیفەی ژنان بوو. میرزا بۆخۆشی سۆفی بوو و لەگەڵ کوڕەکانی کارخانەی سابوونسازیی هەبوو. زۆر زوو لەگەڵ کوڕانی ئەو گەڕەکە ئاشنا بووم، یەک لەوان قادر و ڕەحمانی وەیسی کە نزیکترین جیرانمان بوون.
ئەو دوانەش بوونە هۆی ئەوەی من بچمە قوتابخانە. هەموو ڕۆژێ دەمدیتن کە کتێبیان لەبن هەنگڵیدایە و دەچنە قوتابخانە. ڕۆژێکیان هەر وا بەبێ ئەوەی ماڵەوەمان ئاگادار بکەمەوە بەشوێنیاندا چوومە قوتابخانە. لە نزیک مزگەوتی ڕۆستەم بەگ گوێم لە دەنگی زەنگێک بوو. هەر دووکیان غاریان دا و لە کۆڵانەکەی لای چەپی مزگەوتەکەدا چوونە نێو حەوشەیەکی گەورە. منیش چووم. منداڵی زۆر ڕیز ڕیز ڕاوەستابوون. منیش لە یەکێک لە ڕیزەکاندا ڕاوەستام. بەڕێوەبەری قوتابخانەکە خەریک بوو ڕیزەکانی بەسەر دەکردەوە، هەر منی دی، بە بزەیەکەوە بەرەولام هات و پرسی، ئەوە تۆ بۆ لێرەی؟ گوتم هاتووم دەرس بخوێنم. دەستمی گرت و بردمییە ڕیزی منداڵە بچووکەکانەوە و گوتی لێرە بوەستە. ئەوە ڕیزی منداڵەکانی پۆلی بەرایی بوو. من لەگەڵ ئەوان چوومە سەر پۆل کە لە نهۆمی دووەمی بیناکە بوو و لە تەنیشت یەکێک لە کوڕەکان دانیشتم. هەموویان بەسەرسووڕمانەوە سەیریان کردم. مامۆستای پۆلی بەرایی خوالێخۆشبوو فتووحی بوو. کە وەژوور کەوت

و منی دی، ناوی خۆم و بابمی لێ پرسـیم. لەو شـارە بچووکەدا هەموان یەکتریان دەناسـی. پێم وایە مانگێک دەبوو خوێندن دەسـتی پێ کردبوو، بەڵام چونکە من لە مەکتەب(حوجرە) ئەلف و بێ فێر ببووم و بەهرەشـم هەبوو، پاش دوو مـانگ لە پۆلی بەرایی بردمیـانە پۆلی یەک. خودا لێی خۆش بێ، لەو پیـاوە شـەریفە، چەندە میهرەبان و بەسۆز بوو.

مامۆسـتای پۆلی یەکەمی سـەرەتاییمان جەنابی مەلا عەبـدوڵڵا فـازڵی بوو. چەپرەک[1] بوو. بیرکـاری و بـاقی وانەکانی دیکەی بە دەسـتی چەپ لەسـەر تەختەڕەش دەنووسی.

ئەودەمی تەنیـا یەک قوتـابخـانەی کوڕانە لە مەهـابـاد هەبوو. ناوی قوتابخانەی سـەعادەت بوو. بەڕێوەبەری قوتـابخـانەکەی جەنـابی عەلی مەحموودی بـوو و ڕاگرەکەشـی بەڕێز محەمەدی ئەسـحابی؛ مامۆسـتاکانی بەڕێزان فتووحی و فازڵی و مەلا محەمەد و مەلا حەسەن و مەلا قادری مودەڕسـی و محەمەدی موبەلیغیم لەبیر ماوە. تا پۆلی چوار لەو گەڕەکە خوێندم.

سـاڵی پێنجی سـەرەتایی، قوتابخانەکە گۆڕدرا و ڕایانگوێزتەماڵی میرزا مسـتەفای پینەچییان لە گەڕەکی حاجی حەسـەن. ئەو شـوێنە زۆر بەرین و هەراو بوو،

---

[1]. چەپرەک: ئەو کەسانەی بە دەستی چەپ دەنووسن.

دەتگوت باغە. تاقە عەیبێکی هەبوو، شوێنی یاریکردنی نەبوو. تەنیا لەبەر دەم بیناکە، شوێنێکی بەتاڵ هەبوو بۆ ڕیزبەستنی منداڵەکان، کە لەوێوە بە سەر چەند پلیکانێکدا دەچوونە پۆلەکان.

بەیادیان من بەو بەژنە کورتەمەوە لەسەر پلیکانەکان ڕادەوەستام و بە دەنگی بەرز نزای بەیانیانم دەخوێندەوە و منداڵەکان دووپاتەیان دەکردەوە. مامۆستای پۆلی پێنجەم بەڕێز واعیزی بوو. نازانم خەڵکی تەورێز بوو یان مەراغە. یەکێک لەو ڕووداوانەی لەو قوتابخانەیە لەبیرم ماوە، هاتنی عەلی ئەسغەری حیکمەت، وەزیری معارف بوو بۆ مەهاباد. کاتێک بۆ سەرانسۆ هاتە قوتابخانەکەی ئێمە، بەهار بوو. ئێمە منداڵانی پۆلی پێنجیان بردە پۆلی شەشەکان. جەنابی وەزیریش هاتە ئەوێ و بۆ تاقیکردنەوەمان ئەمری کرد ئینشایەک بنووسین، لەبارەی "مەڕ"ەوە.

پاش نووسینی ئینشاکە و کۆکردنەوەی کاغەزەکان، جەنابی وەزیر کاغەزێکی جوێ کردەوە، خاوەنی کاغەزەکە، ئەحمەد مەنگوڕی بوو. هاتە پێشێ و نووسراوەکەی خۆی خوێندەوە و لە کۆتاییدا بە دەنگی بەرز گوتی: "بەندەزادە، ئەحمەدی مەنگوڕی. جەنابی وەزیر و هاوڕێیانی پێکەنین. بەڕێز حیکمەت گوتی ئینشائەڵلا ئاغازادەت دەبێ. ئەوە بووە هۆی ئەوەی منداڵەکان سەر بکەنە سەر مەنگوڕی و بەردەوام بە ئاغای بەندەزادە بانگی بکەن.

ساڵی شەشی سەرەتاییشم هەر لەو شوێنە تەواو کرد. لە قۆناغی سەرەتایی هەر یەکەمی پۆل بووم. ئەوەشم لە سایەی سەری خوالێخۆشبوو مەلا قادری مودەڕیسییەوە

پێ بڕابوو. ئەو هـاوینـان لە هەیوانەکەی مزگەوتی ڕۆستەم بەگ، کاتی بەنرخی خۆی بۆ من تەرخان دەکرد و من لە حزووریدا فێر دەبووم. ئینجا سـەرەڕای ئەوەی زۆرم حەز لە خوێندن بوو، سـەیرم دەکرد، گەیشـتوومە کۆتـایی، چونکە ئیتر مەهـابـاد دوانـاوەنـدیی لێ نەبوو. بابیشـم دەسـتی ئەوەندە نەدەڕۆیشـت بمنێرێتە یەکێک لە شـارەکانی دەوروبەر درێژە بە خوێندنێ بدەم. ئەوانی دیکەش وەک من وابوون. هەر بۆیە منـداڵەکـان پـاش تەواوکردنی قۆنـاغی سـەرەتـایی یـان خەریکی کـار و کاسبی دەبوون، یان دەچوون فێری پیشەیەک دەبوون.

لافاوەکەی ساڵی ١٣١٥

قوتابخانە تەواو ببوون و هاوین داهاتبوو. شەوانە، زۆربەی بنەماڵەکان لە سەربانی ماڵەکانیان دەخەوتن. هەر خێزانەی نوێنوبانی خۆی دەبردە سەربان و شەوانە لەوێ ڕای دەخست و بەیانیان کۆی دەکردنەوە. شەوانی هاوین، دیمەنی شار بە ڕاستی جوان بوو. لە سەربانان ڕووناکیی چرا و لە ژوور سەریش ئەستێرەکان بە ئاسمانەوە جریوەیان بوو و چاویان دادەگرت. بەتایبەتی کە دەبووە مانگەشەو، چرا جوانەکەی خوا داییسا. منداڵ لە کۆڵانان یارییان دەکرد. سەربان سەرەڕای هەموو جوانی و خۆشییەکەی، ئەوەی ناخۆش بوو، مێش و مێشەکوێرەی زۆر بوو. هێندێ خێزان تەنانەت نان و چای بەیانییشیان هەر لە سەربانێ دەخوارد.

دۆخی زۆربەی بنەماڵەکان وەک یەک بوو. کەلێنێکی وا لە نێوان هەژار و دەوڵەمەنددا نەبوو. خەڵک پێکەوە ڕووخۆش و خۆمانە بوون. بەهاناوەهاتن و یارمەتیدانی یەکتر، بەشێک بوو لە خەسڵەتی خەڵکەکە. لە ڕووداوە تاڵەکاندا پشت و پەنا و دەستباری یەکتر و لە کار و کاسبیدا ڕاستگۆ بوون. دزی و گزی هەر نەبوو. سواڵکردنیان بە عەیبەیەکی گەورە دەزانی. بنەماڵەیەک، ئەگەر لە برسان قڕیشی هاتبایە، سواڵی نەدەکرد و دەستی پان نەدەکردەوە. لە کۆڵانەکەی ئێمە جاروبار ژنێکمان دەدی کە پێیان دەگوت دایە سوورە. دەموچاوێکی سوورهولی بوو. ئەویش سواڵکەرێکی بەتەواومانا سواڵکەر نەبوو. خەڵکەکە دەستیان

دەگرت. پشتوێنێکی پانی لە پشتی دەبەست و کۆڵێکی گەورەی، کە وێدەچوو دار و نەداری هەر ئەوە بێ، بە کۆڵیدا دەدا. کابرایەکیش هەبوو وەک بزانم ناوی ڕەحمانەکچە بوو، ئەوەیان ژن بوو، بەڵام جلوبەرگی پیاوانەی لەبەر دەکرد. ڕیش و سمێڵی نەبوو. ئەویش کەسێکی بێکار بوو، شەوانە دەچووە ماڵان و هێندێ نوقڵ و نەباتی وەردەگرت و لەگەڵ خۆی دەیبردەوە. سەر لەئێوارێ دەهات، دادەنیشت و نانەکەی لەگەڵ دەخواردی و ئینجا زۆر بە ئەدەب و ڕێزەوە ماڵاوایی دەکرد. خاوەنماڵ زۆر جاران دراوێکیشی لە مستی دەنا. یەکێکیش بوو ناوی خەییام بوو، ئەویان یەکی باڵابەرزی دەموچاو خروێلکاوی بوو. دەنگی خۆش بوو، لە بازاڕێ گۆرانیی دەگوت. بەتایبەتی شیعر و غەزەلەکانی وەفایی دەخوێندەوە و دەیانگوت نەوەی حاجی وەفایی شاعیرە مەزنەکەی مەهابادە. جاروبار دەروێشێکیش بە ڕیشێکی درێژ و کەشکۆڵ و عەبایەکەوە پەیدا دەبوو.

شارەکە دوو شێتیشی هەبوو. یەکێکیان قادرە شێت و ئەوی دی عەلیە شێت. زەڕیان بۆ کەس نەبوو، هەر دووکیشیان ماڵیان لەگەڕەکی حاجی حەسەن بوو.

قادر لەسەر سینییەک شیرینیی دەفرۆشت. بە کۆڵانان‌دا دەگەڕا و زۆربەی جاران بیانووی دەگرت و پارەی شیرینییەکەی دەدایەوە و دەیگوت ئەو پارەیە قەڵبە. ناچار دەبوو پارەیەکی دیکەی بدەیەی. عەلییش یەکی بەخۆوەی کەتە بوو. منداڵەکانیش لێی دەترسان. کە

لە ماڵێ دەهاتە دەرێ، وەکوو تاوێرەبەردێکی لە هەورازەوە جاڵەی بکەیەوە، دەوری هەڵدەگرت و ڕۆیشـتنەکەی دەبووە غاردان. کەسـیش نەیدەتوانی پێشـی بگرێ. تا ئاخری خۆی بە کۆسـپێک یـان دیوارێکـدا دەدا. زۆربەی کـات ئەو بەستەزمانە لەو سۆنگەیەوە بریندار دەبوو. هەرچۆنێک بێ، ڕۆژێک لە ڕۆژەکانی مانگی گەلاوێژ بوو، سێ سـەعاتێک لە نیوەڕۆ لای دابوو، گەواڵە هەوری ڕەش ڕەش بەری ئاسمانی شـاریان گرت. هەواکە زۆر گەرم و قورس بوو. لەپێشـدا ڕەشەبایەک هەڵی کرد و ئینجا تەرزەیەکی درشت دای کرد. من لە ژیانمدا تەرزەی وا درشـتم نەدیتبوو. چەند دەقەیەکی پتر نەخایاند. هورەکان ڕەوینەوە و دیسـان هەتاوە گەرم و سـووتێنەرەکە هەڵاتەوە. وەک سـەعی دەڵێ، دوو شـت بەرگەی دوو شتان ناگرن. پیر بەرگەی "بردالعجوز"[1] و بەفر بەرگەی تاوی تەمووز. ئەو تەرزەیە یەکدابەدوو بە هەتاوە گەرمەکەی هـاوینێ تواوە و کتوپڕ لافـاوێکی بەلرفە و سـامناک بەرەو شـارەکە وەڕێ کەوت. خەڵکەکە خافڵگیر ببوون. لافاوەکە، چیی وەبەر هات، ڕای دا و بردی. گابەردی گەورەی هەڵکەندبوو. ماڵ و دووکان وێران بوون و کەلوپەل و شـت و مەک بـوونە پـێـخـۆری ئەو دێـوەزمەیە. ئەرخەوانسـوورە و قوڕاوێکی خەسـت بە کۆڵانەکاندا دەڕۆیشـت. هاواری مرۆڤ و دەنگی ئاژەڵ شـارەکەی پڕ

---

[1]. بردالعجوز: سەرمایەکە لە ٢٥ی ڕەشەمەدا، کە بەفرێکی لەگەڵ دەبارێ، پێی دەگوترێ بەفرە پیرێژنە.

کردبوو. خەڵک ڕایان کردبووە سەربان و بەرزاییەکان. زریکەی ژنان و گریان و هاواری منداڵ، ئاوازی دەف و تەپڵی دەروێشان و نزاکەران حەشرێکی بەرپا کردبوو. من و دایکم چووبووینە سەربان و بە ترسەوە سەیری ئەو دیمەنەمان دەکرد. لافاوەکە لە دەرگای حەوشەی ماڵەکەمانەوە هاتبووە ژووریّ و دیواری سەید قادری بابەسووریی جیرانمانی ڕووخاندبوو و بەوێدا دەڕژایە کۆڵانی سەید نیزامەوە. بێخەبەر لەوەی ژێرزەمینەکەشمان پڕ بووە لە ئاو. کاتێ ئەو لافاو و بەڵا و موسیبەتەی بەسەر شارەکەدا هاتبوو، نیشتەوە، من و دایکم لەسەربانێ هاتینە خوارێ. هەر دایکم دەرگای ژوورەکەی کردەوە، سەیر دەکەین هەرچی هەمانە وەبن ئاوێ کەوتووە.

دایکم بە شین و گریان لەخۆی بەربوو. ئاخر ئێمە جگە لە پەتۆ و لێفەکەی سەربانێ هیچ شتێکی دیکەمان نەبوو. هەموو کەلوپەلەکانی ماڵێ و وشکە و خۆراک و کتێبەدەرسییەکانی من وەبن ئاو و لیتە کەوتبوون. شوێن و پەناشمان نەبوو. لەو حاڵەدا دایکم گوتی: ڕەحمان بچووە بازاڕێ بزانە بابت چیی بەسەر هاتووە. بڵێ بێتەوە ماڵێ. من هاتمە دەرێ، کۆڵان هەموو لیتە بوو. بە جلوبەرگی قوڕاوی و سەر و وەزعێکی پەرێشانی خۆمم گەیاندە بازاڕێ. بابمم دیت لەگەڵ کۆمەڵێک کەس لەبەر دووکانە ڕووخاو و داتەپیوەکان کە هیچ شتێکیان تێدا نەمابوو ڕاوەستابوو. دەتگوت لەسەر گۆڕ و کاژێرێک

ڕاوەستاون؛ سەیری دووکانە تالانکراوەکانی خۆیان دەکرد. بابم کە لە دوورەوە منی دی، لەو نەگبەتی و پەرێشانییەدا گەشایەوە و لە باوەشی گرتم. پرسیی دایکت چۆنە؟ گوتم شوکور باشە وەرە بڕۆینەوە ماڵێ. پرسیی چی بووە؟ خۆم پێ نەگیرا و دەستم کرد بە گریان، گوتم هیچمان نەماوە. هەرچی هەمانبوو وەبن قوڕ و لیتە کەوتووە. بابم لەگەڵم هاتەوە و نەگبەتییەکەی بەچاوی خۆی دی. ئاواش، بابم زۆر بەغیرەت و بەجەرگ بوو. دڵی دایکمی داوە و گوتی ژنەکە مەگری خوا گەورەیە. دەستمی گرت و بردمی بۆ ماڵی کاک جەلیل کابانی کە لەگەڵ بابم پێکەوە کاسبییان دەکرد. ماڵەکەی ئەو چونکە لە بەرزایی بوو، زیانی وێ نەکەوتبوو. هێندێ نان و پەنیرمان هەڵگرت و هاتینەوە ماڵێ. خەریک بوو شەو دادەهات. لەگەڵ دایکم چووینە سەربان. سەماوەرەکە لەسەر بان بوو. هەڵی کرد و سفرەی ڕاخست. بە حەز و ئیشتیاوە نان و پەنیرەکەمان خوارد. سەرەڕای ئەو بەڵا و نەهامەتییەی بەسەرمان هاتبوو، هێندە شەکەت و خەفەتبار بووین، ئەو شەوە وەها خەوتم، دەتگوت هیچ نەقەوماوە. بەیانی کە لە خەو هەستام، تاو لە پشتمی دابوو. بابم هەر ئەوێ ڕۆژێ لەو حەوشەیەدا، دوو ژووری نهۆمی سەرەوەی لە میرزا عەولای کاکاغازادە بەکرێ گرت و بەڕە و لێفەکەی سەربانێمان هێنایە نێو ژوورە تازەکان. ماڵێکی ڕووت و قووت وەک منداڵی هەتیو. بابم لەگەڵ ئاغای کابانی کە شەریکی بوو، ملی نایەوە لە فرۆشتنی پەنیری کووپە. چونکە هیچی دیکەیان بەدەستەوە نەبوو. ئینجا کرێکاریان هێنا و دیوارەکانی ژوورەکەیان چاک کردەوە. بەننا و

کرێکار پارووویان لە ڕۆن کەوتبوو. قایمەقامی مەهابادیش لیستەیەکی خەسار و زیانەکانی گرتبۆوە و قەول وابوو لیژنەیەک لە تارانەوە بێ. چەند ڕۆژێکی نەبرد، لیژنەی یارمەتیدان لە تارانەوە گەیشتن و لە مزگەوتی هەباساغا نیشتەجێ بوون. من هەموو ڕۆژێ دەچووم و بەو پێیە کە سێ سەر خێزان بووین، ڕۆژانە پازدە قڕانم وەردەگرت. بابم ئەو پوولەی بۆ کەلوپەل و پێویستیی ماڵێ و خاوێنکردنەوی ژێرزەمینەکە خەرج کرد.

کرانەوەی سیکلی یەکەمی دواناوەندی لە مەهاباد

ورده ورده خەریک بوو ڕووداوی تاڵی لافاوەکه و خەسار و زیانەکانی لەبیر دەچوونەوە. منیش بە گوێرەی تەمەنم لەگەڵ ئاواڵ و منداڵانی گەڕەک خەریکی گەڕان و خۆشڕابواردن و بەتایبەتی تۆپێن بووم. بەڵام بەداخەوە شوێنی تۆپێنەکەمان لەبار نەبوو. بە ناچاری لەگەڵ کوڕەکان لەوسەری باشووری گۆڕستانەکه، خڕکەبەردی زەوییەکی بەیارمان خڕ کردەوە و کردمانە یاریگە.

زۆربەی عەسران لەوێ تۆپێنمان دەکرد و پاش تەوابوونی یارییەکە بۆ حەسانەوەی ماندوویەتیمان دەچووینە قاوەخانەکەی باغی شێخی کە لە نزیک زەویی تۆپێنەکەمان بوو. ئەو قاوەخانەیە چونکە لە نێو باخێکی خۆش و شوێنێکی ئارام و بێدەنگ هەڵکەوتبوو، هاوینان خەڵکێکی زۆر ڕوویان تێ دەکرد. دووکانداره‌کانیش زۆربەیان پاش داخستنی دووکان دەهاتنە ئەوێ. مانگی خەرمانان بوو کە دەنگۆ داکەوت ئەمساڵ پۆلی یەکەمی دواناوەندی لە مەهاباد دەکرێتەوە. ئەگەرچی دیار نەبوو ئەو قسەیە ڕاستە یان نا. بەڵام من هەر پێی شاگەشکە و خەنی ببووم. لە نیوەی خەرمانان‌دا بوو دەنگۆکە وەڕاست گەڕا. فەرمانگەی فەرهەنگ، ماڵەکەی میرزا سوڵتانی سوڵتانیانی کە لە کۆڵانەکەی ئێمەدا بوو، بەکرێ گرت بۆ دواناوەندی. چەند ڕۆژ دواتر ناونووسینیش دەستی پێ کرد. بەڵام خەڵکێکی زۆر ناویان نووسی. چونکە دەرچوانی شەشەمی

ســـەرەتایی ســـاڵانی پێشـــتریش ناویان دەنووســـی. بە شێوەیەک کە پاش کرانەوەی قوتابخانەکە و دەسپێکردنی دەرس، ژمارەی قوتابی ئەوەندە زۆر بوون، کە پۆلەکان جێیان نەدەبۆوە. بەو شێوەیە، لە سەرەتای ساڵی ١٣١٦ - ١٣١٥دا پۆلی یەکەمی دواناوەندی لە مەهاباد کرایەوە.

هەڵبەت، کە سـەیری قەڵافەت و بەژن و باڵا و تەمەنی قوتابییەکانت دەکرد، دیار بوو هاوتەمەن نین. هێندێ لە قوتابییەکان خێزاندار بوون و ڕیش و ســـمێڵیان هاتبوو. چەند مامۆســـتایەکیش لە ورمێوە هاتبوون. خاتوونێکی گەنجیـان لەگەڵ بوو، بە نـاوی کەنگەرلوو، کە بیرکـاریی دەگوتەوە. ئەوە بۆ ئێمە شـــتێکی نوێ بوو کە خانمێک لەبری پیاوان وانە بڵێتەوە.

هێشــتا دوو مانگ لە وەرزی خوێندن تێنەپەڕیبوو، کە فەرمـانگەی فەرهەنـگ نـاچـار بوو قوتـابییە بەتەمەنەکان لەوانی دی جوێ بکـاتەوە و بۆ ئەوەی ئەوانیش لە خوێندن بێبەش نەبن، خولی شـــەوانەی بۆ کردنەوە. بەو جۆرە، هەم قوتـابییەکـانی پۆلی یەکەمی ڕۆژانە کەمتر بوونەوە و هەمیش قەد و قەڵافەت و تەمەنیش زیاتر وێک چوونەوە. ئینجا لەبەر ئەوەی حەوشـــەی دواناوەندییەکە زۆر گەورە و بەرین بوو، ئەو سەعاتانەی بێکار دەبووین، لەوێ یـاریمـان دەکرد. هەڵبەت ڕۆژانی پێنجشـــەممە و هەینی بۆ تۆپێن هەر دەچووینەوە زەوییەکەی تەنیشـــت قەبرســـتـانەکە. ئـاواڵ و هـاوڕێی من لە تۆپێنـدا بەڕێز ڕەحیمی ئاســـەف بوو. چەند وێنەیەکی ئەودەممانم ماوە،

که ئی پووشپەڕی ساڵی ١٣١٦ــــیە، کە یەکەمی دواناوەندی بووین.

لەگەڵ دەســــپێکی ســــاڵی دووەمی دوانــاوەنـدی، قوتابخانەکەیان گواســــتەوە ماڵی میرزا مارفی شــــافعی بەرانبەر مزگەوتی ســـەید نیزام. بەڕێوەبەر و مامۆســـتای فیزیک و شـــیمی، ئەوێ ســـاڵێ ئاغای نەخجەوانی بوو. خەڵکی تەوریز بوو. مامۆســتای وەرزش ئاغای بێهمەرام و مامۆستای زمانی فەرەنسیشمان مسیۆژان بوو، یەکێک لە ئـاشــــوورییەکـانی ورمێ. من زۆرم حەز لە زمـانی فەرەنســـــی بوو. زۆربەی شـــــیعرەکـانی لامــارتین و شاتوبریانم لەبەر بوو.

ســــەرۆکی فەرهەنگی ئەودەمی، ئـاغـای تەربیەت بوو. نـــاوبراو وانەیەکی بەنرخی فێر کردم. دوانیوەڕۆیەک لە دواناوەندی ڕێورەســـمێک هەبوو. ســـەرۆکی فەرمانگەکان و دەمڕاســــت و پیاوماقووڵانی شـــار بانگهێشـــت کرابوون و قوتابییەکان شــــانۆیەکیشـــــیان ئامادە کردبوو. من تۆزێک درەنگ چوومە نێو هۆڵی کۆبوونەوەکە. کوڕانی دواناوەندی لە پشتەوەی خەڵکەکەوە ڕاوەستابوون، تەختی عەرزەکەش خشــــترێژ بوو. من بە پێڵاوی ناڵچەدارەوە و بە زرموکوت بەســــەر شــــختەکاندا چوومە ئەوســــەری هۆڵەکە و لای کوڕەکان ڕاوەســــتام. تاوێکی پێنەچوو ئاغای تەربیەت بە ســــەری پەنجەی پێ هاتە لامان و بە ئاماژەیەک منی واوە برد و بەوپەڕی میهرەبانییەوە گوتی: کوڕم خۆ ئێرە مەیدانی مەنــگــوڕان نــیــیە ئــاوا بەڕێــیەدا دەڕۆی؟ بەوپەڕی شەرمەزارییەوە گوتم داوای لێبوردن دەکەم جارێکی دی وا

ناکەمەوە. ئەو لەوە زیاتر هیچی نەگوت، بەڵام هەر ئەو وشەیە دەرسێک بوو، کە من ئێستاش لەیادم نەکردووە.

ساڵی سێیەمی دواناوەندییشم سەرکەوتوانە بڕی. تاقیکردنەوەکانی کۆتایی ساڵ، سەرانسەری بوون و بڕوانامەی تەواوکردنی سیکلی یەکەمی دواناوەندییان پێ دەداین، کە دەکرا لە یەکێک لە دامەزراوە فەرهەنگییەکانی وەکوو پەیمانگەی مامۆستایان و یاریدەدەریی پزیشکیدا بەشدار بی. کەچی مخابن هیچ کام لەو ناوەندانە لە مەهاباد نەبوون.

باش بوو پاش کۆتایی تاقیکردنەوەکان و داخرانی قوتابخانە، فەرمانگەی فەرهەنگی مەهاباد کۆمەڵێک قوتابیی ساڵی سێیەمی بۆ بەشداری لە هاوینەگەشتێکدا بۆ ورمێ هەڵبژارد. من بووم و ئاغای هاشمی شیرازی و موحسینی ئاغاخانی و ئەحمەدی مەنگوڕی. ئەو چوارەمان ڕۆژی ١٤ی پووشپەڕی مانگی ١٣١٨ی هەتاوی بە سەرپەرشتیی ئاغای ڕەحیمی لەشکری بەرەو ورمێ وەڕێ کەوتین.

هاوینەگەشتەکەمان لە جاددەی بەند و لە باغێکی خۆشدا بوو. قوتابیی شارەکانی دیکەی سەر بە پارێزگای ورمێش تێیدا بەشدار بوون. پاش ئەوەی گەیشتینێ و بەرپرسی هاوینەگەیشتەکەیان پێ ناساندین، خێوەتێکیان بۆ ئەو چوار کەسەمان تەرخان کرد. بەیانیان سەعات حەوتی بەیانی کەڕەنای سەحەری و بەخەبەرهاتن لێ دەدرا. لە ماوەی سەعاتێکدا دەبوو دەر و ژووری

خێوەتەکەمان گسک بدەین، قاپ و قاچاغ بشۆین و دەست و دەموچاومان بشـــۆین و خۆ ئامادە بکەین. ڕێک ســـەعات هەشت شـەیپووری ئاڵاهەڵکردن لێ دەدرا. هەمووومان لەبەر ئاڵاکە بە ڕیز دەوێستاین و یەکێک لە پێشەنگەکان، لەسەرخۆ پەتی ئاڵاکەی ڕادەکێشا و ئاڵا نەرم نەرم دەچووە سەرێ و لەو حاڵەدا لەگەڵ سڵاوی پێشەنگانەدا سێ پەنجەی دەستی ڕاســـتمـان بە لای برۆمـانەوە دەنـا. پاش ڕێوڕەســـمی ئاڵاهەڵکردنێ، وەرزشمان دەکرد ئینجا بەرچاییمان دەخوارد و ئیتر بەو جۆرە ڕێوڕەســـمەکە تا ســـەعات شـــەشـــەی دوانیوەڕۆ بە ڕێکوپێکی هەتا هێنانەخوارەوەی ئاڵا بەردەوام دەبوو.

شـــەوانەش لە خێوەتەکاندا بەرنامەی تەفریحی هەبوو. گەشـــتەکەمان لە کۆتایی مانگی پووشـــپەڕدا تەواو بوو و دوایین ڕۆژەکە بە ئوتوبووس بردیـانین بۆ بەنـدەری گوڵمانخانەی دەم گۆلی ورمێ. ئێمە لە گۆلی ورمێدا مەلەمان کرد. ســـەیر ئەوە بوو لە ئاوەکەدا نوقم نەدەبووین، چونکە خوێی زۆر بوو و ئاوەکە قورس بوو و لەکاتی مەلەکردنێدا وەســـەر ئاوەکە دەکەوتین. جا چونکە ئاوەکە زۆر ســـوێر بوو، هـارویمـان لەگەڵ خۆمـان بردبوو، بۆ ئەوەی ئەگەر ئاوەکە وەچاو و لووت و دەممـان کەوت، خێرا بە هـاروێ بیســـڕینەوە و ســـوێرییەکەی نەهێڵین. پاش مەلەکردنەکە، ڕێوڕەسمی ماڵاوایی بوو و ماڵاواییمان لەو کەسـانە کرد وا تازە لەگەڵیان ئاشنا ببووین.

یەکێک لە باشـــییەکانی ئەو هاوینەگەشـــتە، دۆســـتایەتیی نێوان قوتابییانی شـارەکان بوو و، لەگەڵ ئەوەشـدا ڕاهێنانی

منداڵەکان بە ڕێکوپێکی و ڕەچاوکردنی پاکوخاوێنی.
ئینجا منداڵەکانی فێر دەکرد ئەگەر لە بنەماڵەی خۆیان دابڕان بتوانن بەخۆیان ڕا بگەن و کاروباری خۆیان جێبەجێ بکەن.

دیتنی شاری ورمێ و هاتوچوونی پەیتوون و ئەسکەلەی گوڵمانخانە و مەلەکردن لە ئاوی گۆلی ورمێدا گەلێ بیرەوەریی شیرین و لەبیرنەکراویان لەگەڵ خۆ هێنا. جگە لە هەموو ئەو شتانە و لایەنی خۆشڕابواردن و شادیهێنی مەسەلەکە، شتێکی کە لەڕادەبەدەر بۆ ژیانی من بەسوود و کاریگەر بوو، بانگهێشتکرانم بوو بۆ بەشداربوون لە پەیمانگەی مامۆستایان و درێژەدان بە خوێندنم لەوێدا. ئەو شتەی کە هەر بە خەیاڵیشمدا نەدەهات و نیعمەتێکی گەورە بوو. ئیتر بە ورە و دەروونێکی تژی لە خۆشی و هیواوە هاتمەوە نێو ئامێزی بنەماڵەکەم و خەمی دوورییە چاوەڕواننەکراوەکەم لە دڵی دایکم ڕەواندەوە. ئینجا مزگێنیشم بە دایکم و بابم دا کە هەل و دەرەتانی درێژەدانی خوێندنم بۆ ڕەخساوە. بابم بە ڕواڵەت دڵخۆش بوو. بەڵام دایکم خەمێکی قورس دایگرت. ئەو دەیدی کە تاقانە کوڕەکەی بەو زوانە لێی دادەبڕێ. دایکە حەقی بوو، چونکە بەپێی بیرکردنەوەی ئەو سەردەم و بە گوێرەی ئەوەش کە ئیتر ئەوان تەمەنیان هەڵکشابوو، تاقە شتێکی بۆ دایکم گرینگ بوو، من بووم. هەموو دنیا لایەک و بەتەنێ من لایەک. کە بیری لەوە دەکردەوە من لە شارێکی غەریب و بێکەس

دەژیم، خەمێکی گران و تاقەتپڕووکێن دایدەگرت. گوتم دایە ورمێ ئەوەتا چەند سـەعاتێک لە مەهاباد دوورە. هیچ بۆ نیگەرانی نابێ. خەرجی خوێندنیشم لەسەر ئەوانە. لەگەڵ ئاواڵەکانم لە شوێنێکدا دەژیم. ئاگامان لە یەکتر دەبێ. کوڕەکەی میرزا عەولای شیرازییشم لەگەڵە. سەمەدی خانمی دایکی زۆر خۆشحاڵ بووە بەوە. دایکم دیار بوو تۆزێک ئۆخژنی بەدڵیدا هاتەوە و هیچی نەگوت.

دایە گیان، هیوادارم لەسەر ئەو خەم و پەژارەیەی دەستی ڕۆژگار بە ملی تۆی میهرەبان و فیداکاریدا هێنا، گەردنمت ئازاد کردبێ. هەر جارێکی شیعرەکەی "دڵی دایک"ی ئیرەج میرزا دەخوێنمەوە (من ئێستاش زۆر جاران ئەو شیعرانە لەبەرخۆمەوە دەڵێمەوە) دۆخی دایکمم بیر دەکەوێتەوە و خەم دڵم دەلەرزێنێ. بەڵام خۆ لاوێتیی ئەو شتانەی بەگوێدا ناچێ.

خوێندن لە پەیمانگەی مامۆستایان

چەند ڕۆژێک پێش تەوابوونی مانگی خەرمانان لەگەڵ ئاغای هاشمی شیرازی چووینە ورمێ و پاش ناونووسین لە پەیمانگەی مامۆستایان، بە فەرمی لە سەرەتای مانگی ڕەزبەرەوە چوومە پۆل و ملم لە خوێندن ناز هەر قوتابییەی مانگێ هەشت تمەنیان یارمەتیی خوێندن دەدایێ. بابیشم ڕایسپاردبوو، مانگێ پێنج تمەن لە ئاغای حاجی مستەفا جەفایی بازرگانی مەهابادی وەرگرم، کە لە بازاڕی تووتنفرۆشانی ورمێ توجارەتخانەی هەبوو. بەو جۆرە، مانگێ سێزدە تمەنم وەردەگرت.

من و ئاغای هاشمی شیرازی و ڕەسووڵ میکاییلی پێکەوەماڵێکی سەربەخۆمان لە سەرەتای بازاڕ گرت، مانگێ بە شەش تمەن. لە کەلوپەلیش جگە لە چەند پەتۆ و پەڕەمێزێک و قۆرییەک و چەند ئیستیکان و قاپ و کەوچکمان نەبوو، کە لە بازاڕێ کڕیبوومان. نیوەڕۆیان کە لە پەیمانگا دەهاتمەوە، چونکە کاتی چێشتلێنانمان نەبوو، سێ دیزەمان لە قاوەخانەکەی سەری کۆڵانێ دەکڕی و دەمانبردنەوە ماڵێ. خوێندنەکەمان زۆر بەباشی دەچووە پێشێ. من و ئاغای شیرازی چونکە زۆرمان حەز لە تۆپێن بوو، لە دەستەی تۆپێنی پەیمانگادا ناومان نووسی و لە چەند کێبەرکێشدا بەشداریمان کرد. من بەرگریی ڕاست و شیرازی چەپ بوو، جا چونکە

هەردووکمان کورتەبالا بووین، سـەیرکەر هاواریان دەکرد، بچکۆلانە لێی بدە.

پاش نیوەڕۆیانیش دوای دەرسـخوێندن و تەکلیفەکانی قوتابخانە، پێکەوە دەچووینە قاوەخانەی شـێخ لە شـەقامی پالەوی. ئەوێ شـوێنی کۆبوونەوەی هاوولاتییەکان بوو و جا چونکە چەند هۆدەشی بۆ کرێ هەبوو، زۆر جاران لەوێ دەمانتوانی خەڵکی لای خۆمان ببینین و ئینجا چێژ لە چای بەتام و تۆخی شێخ وەرگرین. جاری واش بوو، شیوەکەمان کە هێلکەوڕۆنێک بوو، هەر لەوێ دەخوارد. ڕۆژانی پشووش دەچووینە دەم چۆمی بەتایبەتی کاتی گەیشـتنی تووەسـپیی دەم چۆمەکە، کە پێیـان دەگوت تۆتغ واتە بـاغەتوو، گەلێک خۆش بوو. سـینییەک توو بە دۆوە بایی قڕانێک بوو. هەم سـەیرانگەی خەڵکی بوو، هەم شـوێنێک بۆ خواردنی تووی شـیرین و بەتام. شـەوانی هەینییش دەچووینە سـینەما، ئەودەمی لە مەهابادێ سینەما نەبوو. نیوەڕۆیانی جومەعەش دەچووینە کەبـابخـانە، نەفەرێک کەبـاب بە دۆی سـارد و زەردێنەی هێلکەوە بە سێ شـایی، واتە سێ پەناباد بوو. بە کوردی بە دە شـایی دەڵێن پەناباتێک و بە چوار شـاییان دەگوت یەک عەباسـی. قڕانێک بیسـت شـایی بوو و تمەنێک دە قڕان.

دووەم سـاڵی پەیمانگەم، چونکە بە ڕاسـتی چێشـتلێنان زۆر ئەسـتەم بوو، لەو ڕووەوە تووشـی زەحمەت بووم. من لەگەڵ ئاغای هاشـمی خەلیلزادە چووینە ماڵی خاتوونێکی بەڕێز لە بنەمـاڵەی سـەوڵەت، مـانگێ بە نۆ تمەن. نـاوی خانماغا بوو. خخانماغا باری ژیادیان لەبار و باش بوو.

خانمێکی بێوەژن بوو، چل چلوپێنج ساڵێک تەمەنی بوو، دوو کوڕی هەبوو، یەکێکیان لە تاران لە کۆلێژی شارەوانی دەرسی دەخوێند و ئەوی دیکەی بەناوی فەیرووز دە ساڵانە بوو و لەگەڵ خۆی دەژیا. خانووەکی هەبوو، سێ حەوشەی تووناوتوون، حەوز و ئاوێکی زۆر کە بە حەوشەکاندا دەڕۆیشت. حەوشەکەی ناوەڕاست داروباری هەبوو و زۆر خۆش بوو. ئەو ماڵە لە گەڕەکی کۆمۆر مەیدانی واتە مەیدانی ڕەژوو هەڵکەوتبوو. خانم پێویستی بە پارە نەبوو، بەڵام هەر بۆ ئەوەی کوڕە چکۆلەکەی بەتەنێ نەبێ، ئێمەشی قبووڵ کردبوو. چەندی بڵێی ژنێکی پاکوخاوێن و زۆریش ئیماندار بوو. سەری چووبایە نوێژی نەدەچوو و چەندی بڵێی لەگەڵ ئێمەش میهرەبان و خولقخۆش بوو. خواردنی زۆر خۆشی دروست دەکرد. ئەوەندەی ڕۆن لە هێلکەوڕۆنەکە دەکرد، کە وەکوو گۆشتاو نانمان تێ دەگوشی. من بە پێچەوانەی برادەرەکەم، هەرگیز ئیرادم لێ نەدەگرت و چیی لەپێش دانابایەم بە تاسەوە دەمخوارد هەر بۆیە زۆر کەیفی بە من دەهات. بابیشم لە مەهابادەوە جاروبار تووتنی دەنارد. چونکە خانماغا جگەرەکێش بوو، ئەو بۆخۆی جگەرەکانی دەپێچاوە. جاروبار منیش یارمەتیم دەدا. نێرگەلەیەکی زۆر جوانیشی هەبوو. لە دەم حەوزەکە دادەنیشت و بە حەزەوە قوڵتەقوڵتی لە نێرگەلە دێنا. باغێکیشی لە شاری هەبوو. هاوینان دەچووە ئەوێ و زۆربەی کات پێویستییەکانی زستانێی دابین دەکرد. مێوژ

و گوێز و گۆشتی قاورمە و ماستی تۆراغ و کەنگروماست و شیرینیی باسوخ و نانێکی زۆری دەکرد و لەسەر تەختەکە دایدەنان یان بە میچەکەیەوە هەڵدەواسین. ئەوە ئەو شتانە بوون کە لە ماڵەوە هەیبوون. جا من شیرینییەکەم زۆر پێخۆش بوو.

ئەو دۆشاوەش کە لە ترێی باخەکەی خۆی دەیگرت زۆر خۆش و بەتام بوو. نانی ئێوارەمان زۆربەی کات ماست و دۆ بوو، یان شیر برنج بە دۆشاو. بەو حاڵەشەوە لەوپەڕی بێخەم و خەیاڵیدا زۆر بە دەست فەیرووزی کوڕیەوە ناڕەحەت بوو. فەیرووز منداڵێکی شەڕانی و دەرسنەخوێن بوو. زۆربەی کات نەدەچۆوە قوتابخانە. بەیانیان دەستی دەدا جانتای کتێبەکانی و بە ڕواڵەت دەچووە قوتابخانە، بەڵام حەفتەیەک دواتر هەواڵیان دێنا کە ئەو حەفتەیە هەر نەچووەتەوە قوتابخانە. دایکی دەیبردە ژێرزەمینێ، تا دەبزووت لێی دەدا. بەڵام بێ فایدە بوو، هەر بە گوێشیدا نەدەچوو. بە تێهەڵدانێ ڕاهاتبوو. جگە لەوەش، ئەو دایکێکی دلۆڤان بوو. خودا بە کەرەم و گەورەیی خۆی، ئەو خاتوونە دڵ و دەروونپاک و ئیماندارە بخاتە بەر تیشکی ڕەحمەتی خۆی. من لە ژیانمدا هەر بە چاکە یادم کردووەتەوە.

مەرگی دایک

سەرەتای زستانێ بابم هەواڵی نارد کە دایکم نەخۆشە و زوو بچمەوە مەهاباد. ئیزنم لە ئاغای نازمیی بەرپرسی پەیمانگە وەرگرت و خانماغاشم ئاگادار کردەوە. دەمودەست بەرەو مەهاباد وەڕێ کەوت. کە گەیشتمەوە ماڵێ، دایکم بەجێوبان کەوتبوو و خوشکیشم لە ژوور سەری بوو.

دایکم هەر ئێسک و پرووسکی لێ ماوەتەوە. گوتی، ڕەحمان چاکت کرد هاتیەوە. دایکمم لە باوەش کرد، ڕوومەتە زەرد و وشکهەڵاتووەکانیم ماچ کرد. تاڵی ڕەشی لە سەریدا نەمابوو. کە چاوی بە من کەوت، تین و گوڕێکی بەبەردا هاتەوە. بە خوشکمی گوت، هەڵیستێنێ. داینیشاند، لەو دەمەوە تۆزێک باشتر بوو. حەفتەیەک لای دایکم مامەوە.

دایکم باشتر ببوو. ئەویش و خەڵکەکەی دیکەش پێداگر بوون بچمەوە ورمێ، چونکە ئەگەر بەفر کەوتبا، سەفەر ئەستەم دەبوو و جاری وابوو ڕێیەکە تەواو دەبەسترا. ناچار چوومەوە ورمێ، بەڵام بە ڕاستی وەک دەیانگوت لەگەڵ یەکەم بەفری زستانێ ئیتر ئاگام لە دایکم برا. ئاخری چەند ڕۆژێک پێش جێژن چووم هێندێ دیاریم کڕی و لەگەڵ یەکەم وەسیلە خۆم گەیاندەوە مەهاباد. کە گەیشتمە گەراج، بەوپەڕی سەرسووڕمانەوە کاک موتەلیبی میکاییلیی زاوامم لەوێ دی. پاش چاکوخۆشی، گوتی با بچینە ماڵی ئەوان. گوتم دەبێ بڕۆمەوە ماڵێ. ئەی دایکم چۆنە؟ هیچ ئاگات لێیەتی؟ گوتی بەڵێ هەموان لە ماڵی ئێمەن. وەڕێ کەوتین. جانتایەکی بچووکیشم پێ بوو. ماڵەکەی وی لە گەڕەکەی حاجی حەسەن لە تەنیشت بازاڕ بوو. کە گەیشتینەوە و وەژوور کەوتین، هەر خوشکم منی دی، خۆی پێ نەگیرا لە بانگی دا و بە گریانەوە باوەشی پێدا کردم. ئیدی زانم دایکم مردووە و بۆ وی دەگری. خۆمم پێ نەگیرا، بە

کوڵ گریام. ببووە قیامەتێک. خوشکم و منداڵەکانی، هەمووومان وێکڕا دەگریاین. گوتم خوشکێ بۆچی ئاگادارتان نەکردمەوە؟ گوتی بابم نەیهێشت. جا ئاگاداریشیان کردبامەوە فایدەی چی؟ چ دەکرا؟ دایکم زۆر نەخۆش بوو و دیار بوو ناژی. هیچمان لەدەست نەدەهات. بابیشم هاتە ماڵی خوشکم. نازانم شەرحی ئەو خەمە بێبڕانەوەیە چۆن بنووسم. ئەوێ ڕۆژێ نەمتوانی دەم لە هیچ بدەم. بۆ سبەینێ کە یەکەم ڕۆژی نەورۆزی ساڵی ۱۳۲۰ بوو، بە دڵێکی پڕ لە خەم و پەژارەوە لەگەڵ خوشکم چوومە سەر قەبران. خۆم بەسەر گڵکۆی دایکمدا دا و چەندی توانیم گریام و گڵی گڵکۆیم ماچ کرد و بۆنم پێوە کرد.

بە تکای خوشکم هەستام و چووینەوە ماڵی وی. ڕۆژی جێژن و خۆشی بوو، بەڵام بۆ ئێمە ڕۆژی ماتەم و تازیەباری. تا سێزدەبەدەر لە مەهاباد مامەوە، بەڵام هەموو ڕۆژێ دەچوومە سەر قەبری دایکم. لەو سێزدە ڕۆژەدا نەیانهێشت بچمەوە ئەو ماڵە بچکۆلانەیەی دایکم لەوێدا گیانی سپاردبوو. ئاخری پاش سێزدە ڕۆژ، بە کۆڵێک خەم و پەژارەوە گەڕامەوە ورمێ. کە چوومە سەر پۆل، هاوپۆلییەکانم سەریان سووڕ ما. لەو ماوە کورتەدا زۆر لەڕ و لاواز ببووم. ساڵی خوێندنەکەم سەرەڕای هەموو ژان و ناخۆشی و خەمێکی کە لەگەڵ خۆی هێنا، تەواو بوو و لەگەڵ تەواوبوونی تاقیکردنەوەکانی کۆتایی ساڵ، هاتمەوە مەهاباد.

گوندی گلۆلان

بـــابم چونکه دەیزانی کە پـاش مەرگی دایکم، ئەو هـاوینەم لە مەهـابـادێ خۆش بۆ نـاگوزەرێ، بۆیە لەگەڵ کـاکەڵڵاغـا، کە خـاوەنی چەند گوندێکی مەحـاڵی گەورک بوو، قسەی کردبوو و ڕێک کەوتبوون، وەختێک هاتمەوە مەهـابـادێ، بچمە گلۆلانێ، لەوێ هەم بگەڕێم و هەم بە منداڵەکانی کاکەڵڵاغا و خزمانی بخوێنم. بەشـکم بە دوور کەوتنەوە لە شـاری خەم و خەفەتی مەرگی دایکمم لەبیر بچێتەوە. هەر بۆیە چەند ڕۆژێک پاش ئەوەی هاتبوومەوە مەهاباد لەگەڵ نۆکەرێکی کاکەڵڵاغا بەرەو گوندی گۆرین وەڕێ کەوتم. بۆخۆشـــم ئەو ســـەفەرەم زۆر پێ خۆش بوو. ســـەرەڕای ئەوەی گوندەکە زۆر لە شـــاری دوور نەبوو، بەڵام بە پێی ئەوە ڕێیەکە، ڕێی ماڵات و ناخۆش بوون بەیانی بە ئەسپ وەڕێ کەوتین، عەسرێ گەیشتنێ. هێندێ کتێبیشم لەگەڵە خۆم بردبوو.

هەوای کوێســتان و کتێبخوێندنەوە و ئەســپ ســواری خەمڕەوێنێکی بـاش دەبوون. لەبەر هەیوانی دیوەخـانێ، کـاکەڵڵاغـا و چەند پیـاو و کوڕ ڕاوەســـتـابوون. کە لە ئەســـپەکە دابەزیم، کـــاکەڵڵاغـــا بەرەوپیرم هـــات و دەســـتوموشـــتاقی لەگەڵ کردم. لەگەڵ ئەوانی دیکەش دەستوموشتاقم کرد. دوو کوڕیژگەی کاکەڵڵاغا، یەکێکیان ناوی حەســەن و ئەوی دی ڕەحان بوو. پێکەوە لە بێلایێ دانیشـتین. دەمودەسـت چایان هێنا. لە پێشـمانەوە تا چاو هەتەری دەکرد دەر و دەشـت بوو. پاش قسـە و باسێکی

زۆر، وا دانرا لە بەیانییەوە دەرس بە منداڵەکان بڵێمەوە. هۆدەی سەر دیوەخانێمان کە چۆڵ بوو، کردە پۆل.

بەرنامەی کارەکەشم وا دارشت، کە دەرسەکان تا نیوەڕۆ تەواو بن. بۆ ئەوەی دوانیوەڕۆیان دەرفەتێک بێ بۆ پشوودان و خوێندنەوە و ئەگەر هەڵیش کەوت، گەڕان و ئەسپسواری. خواردنیشیان لە ئەندەروونێوە بۆ دێناین، جاروبار بە سواری بەو دەشتەدا دەگەڕاین و دەچووینە گوندەکانی دەوروبەریش. باغی میوە و بێستان و شت هیچ لەگۆڕێ نەبوو. وەرزێڕ ژیانێکی مەمرە مەژییان هەبوو.

منداڵ ڕووت و قووت و ژن بە جلوبەرگی شڕ و کۆنەوە بەردەوام خەریکی مریشک و جووچکە بەخێوکردنێ بوون. لە تەواوی ئەو مەحاڵەدا دەرمانگەیەکی تێدا نەبوو. ئەگەر یەکێک نەخۆش دەکەوت، دەبوو بە هەزار زەحمەت بیگەیەننە شاری. هیچ جۆرە میوەیەکیش دەست نەدەکەوت. جاری وابوو چەرچی بە سواری وڵاغ چەند تێڕ و توورەگەیەکیان کاڵەک و شووتیی خراپ دێنایە ئاوایی و بە گەنم و جۆ و مریش و کەڵەشێریان دەگۆڕییەوە. ئێمە شەوانە لەگەڵ حەسەن و ڕەحمان لە دیوەخانێ دەنوستین. زۆربەی جاران هەقایەتبێژیش دەهات، تا منداڵ خەویان لێ دەکەوت، هەقایەتیان بۆ دەگێڕانەوە. بە ڕۆژ زۆر گەرم بوو و هیچ کەرەستەیەکی فێنککەرەوەش نەبوو. لە هەمووش خراپتر ئەوە بوو حەمامیش نەبوو بۆ ئەوەی خۆمان بشۆین. ناچار لە حەوزی مزگەوتێ بە سابوون خۆمان دەشوشت و جلی ژێرەوەمان بە سابوونێ دەشوشت. جلوبەرگ بۆنی ئارەقەیان لێ دەهات. خۆشترین ڕابواردنی ئێمە، سەیران و

ســـــواری بوو، که ئەویش زۆر زوو لێی وەڕەز بووم. ڕۆژی هاوینیش خۆ نابڕێتەوە. ئەو چەند کتێبەی لەگەڵ خۆمم بردبوون و خوێندبوومنەوە و کتێبی دیکەشـــی لێ نەبوو. چەند ســـــەعات دەرســـــگوتنەوەی ڕۆژانەش کە تەواو دەبوو، نە شـــــوێنێک هەبوو بچین و نە جێیەک بۆ سەیران و نە کەسێک کە بکرێ دوو قسەی لەگەڵ بکەیز وەرزێڕ دەچوونە دەشتێ. ژنەکانیان لە کۆلیتە قوڕینەکاندا خەریکی کــاروبــاری مــاڵێ و بەخێوکردنی منــداڵە ڕەشوڕووت و کز و لاوازەکانیان بوون. بە ڕاستی ژیانی بێ ئامانج، هەر کوێرەوەرییە.

خەرمـانـان بوو. جووتیـار بۆ فرۆشـــــتنی بەروبووی خۆیان، کڕینی کەلوپەلی پێویســـت دەچوونە شـــارەکانی مەهـابـاد و بۆکـان و هەواڵی نـاخۆش و تـاڵیـان دێنـاوە. دەیانگوت گۆیا ڕووس هێرشـــــیان کردووە و بەو زوانە دەگەنە ئێرەش. خەڵک ترسیان ڕێ نیشتبوون. پیرەپیاوان کە بیرەوەریی خۆشـــــیان لە جەنگی نێودەوڵەتیی یەکەم نەبوو، گەلێ چیرۆکی تاڵ و سامناکیان لە کوشتارەکەیان دەگێڕاوە. مامی کاکەڵڵاغا کە پیرەپیاوێکی پەککەوتە بوو و چەند وشـــەیەکی ڕووســـیشـــی دەزانی، دەیگوت: پەنا بەخوا ئەگەر ئەو بێدینانە پێیان بگاتە ئێرە، ڕەشـەکوژمان دەکەن.

چەند ڕۆژ پاش ئەو هەواڵانە، چەند فڕۆکەیەک هاتنە ســــەر گڵۆڵان. کۆمەڵێک کاغەزیان بەردانەوە. جووتیار چەند دانەیەکیان کۆ کردەوە و هێنایانە لای ئێمە. هەموان

له من کۆ ببوونەوە و دەیانویست بزانن چ باسە؟ ڕاگەیەنراوێک بوو، لەلایەن سوپای سۆڤیەتەوە، دەیگوت: سوپای یەکیەتیی سۆڤیەت بۆ دەرپەڕاندنی سیخوڕە ئەڵمانییەکان و پووچەڵکردنەوەی تابووری پێنجەم سنووریان بڕیوە و هاتوونەتە ئێران. هیچ مەترسییەک لەسەر خەڵکەکە نابێ و کاریان بە خەڵکی نەداوە. سەرەڕای ئەوەی جووتیاران هیچ لەو شتانە نەدەگەیشتن، بەڵام هێور ببوونەوە. ئەوەی بۆ ئەوان گرینگ بوو، تێرکردنی زگی ژن و منداڵەکەیان بوو. ئەو هەواڵانە نە دڵخۆشی دەکردن و نە خەمبار. چەند ڕۆژ دواتر هەواڵ هات کە شاری مەهابادیان بۆمباران کردووە و کۆمەڵێک کەس کوژراون. سەرم سووڕ ما، مەگەر لە ڕاگەیاندنەکانیاندا نەیانگوتووە کاریان بە خەڵک نییە؟ ئەی بۆمبارانی شاری یانی چی؟ زۆر نیگەرانی بابم بووم. هەتا نامەیەکیم بۆ هات و تێیدا گوتبووی من باشم و وا زوو مەیەوە شاری. ژەندەرمە هەموو بنکەکانیان چۆل کردبوو. گوند و ڕێگەوبان ئەمنیەتیان نەمابوو. هاتوچۆ زۆر بە دەگمەن هەبوو. شەوانە کاکەڵلاغا لای ئێمە دەنوست و نەدەچۆوە ئەندەروون. نۆکەر و پارێزەری دیوەخان و ئەندەروونیشی زیاد کردبوو. هەموو ڕۆژێ هەواڵی ناخۆش لە دەوروبەرەوە دەهات. هەژاریی خەڵکیش ، ئەوەندەی دیکە بازاڕی دزی و تاڵن و بڕۆ و خەڵک ڕووتکردنی لە ڕێگایان گەرم و خۆشتر کردبوو. بە دەردی دەڵێن "دز، لە بازاڕی شێواو دەگەڕێ"، ڕاست ئەوە بوو.

هاتنی حەمەڕەشید خان

لەو بارودۆخەدا دەیانگوت حەمەڕەشـید خـان لە سـنووری عێراق پەڕیوەتەوە و بەرەو بانە دێ و لەو ڕۆژانەدا دەگاتە گلۆلان. دیار نییە بە چ نیەتێک دێ. هێندێ دەیانگوت بەتەمایە لەگەڵ هێزی دەوڵەت بەشەڕ بێ و لە بانە حوکمەت بکا. هێندێکیش پێیان وابوو ئینگلیزان ناردوویانەتە ئەم ناوچەیە، بۆ ئەوەی نەهێڵێ ڕووسەکان بگەنە ئەم مەڵبەندە. من لەو سەروبەندەدا پرچم زۆر درێژ ببوو. خۆ گوندیش دەللاکی لێ نەبوو سەرم کورت بکەمەوە. جووتیار دەیانگوت وا باشترە بیتاشم، نەکا پیاوەکانی حەمەڕەشید خان ئەزیەتم بکەن و پێیان وابێ پیاوی دەوڵەتم. منیش گوێم نەدەدا بەو قسانە، ئەوەندە نەبێ پێچ و کڵاوم لەسەر کرد، بۆ ئەوەی هەم سەرم داپۆشم و هەمیش بزانن کوردم. ئاخری حەمەڕەشید خان بە خۆی و لەشکرێکی چەکدارەوە هاتنە گلۆلان، کە دەیانگوت سێسەد کەس دەبن. کاکەڵڵاغا و خزم و کەسەکانی لە پێش دیوەخانێ ڕاوەستابوون و چاوەڕێی بوون. ڕەشید لە پێش سوارەکانییەوە دەهات.

تەپوتۆز وەسەر گوندەکە کشابوو. حەمەڕەشید خان لەپێش دیوەخانێ ڕاوەستا و کاکەڵڵاغا بە غاردان چوو لە دابەزینێ یارمەتیی دا و بەخێرهاتنی کرد و دەستی گوشی. هێندێ لە سوارەکانیشی دابەزین. ڕەشید خان چەکمەی ملدرێژی لەپێدا بوون. یەکی کورتەباڵا بەڵام تا

بلێی گورج و توندوتۆڵ دیار بوو. زیرەکی و چاوکراوەیی لە ڕوخســـــاری دەباری. لەگەڵ ژمارەیەک لە ســــوارەکانی وەژوور کەوتن. نۆکەرەکــانی کــاکەڵڵاغــا خێرا پیــاڵەی چــایان لەپێش دانــان. بەڵام من چونکە لێیــان دوور بووم، گوێم لە قسـەوباسیان نەدەبوو. بۆ فراوین میوانی کاکەڵڵاغا بوون، هەتا ورگیان گوتی بەســــە، خواردیان، بەتایبەتی لە خواردنی ڕانەمریشکدا زۆر وەستا بوون.

ئاخری پاش نان و چا، ســــوار بوون و وەک دەیانگوت بەرەو بـانە وەڕێ کەوتن. هــاتنی حەمەڕەشـــــید خـان بۆ گونـدەکە، وەکوو لافـاوێـک بوو، کە هەڵـدەســـتێ و زوو دەنیشـــــێتەوە. بەڵام کاولکارییەکی کە لەپاش خۆی بەجێی هێشـت، تاڵانی سـفرەی نان و برینج و گۆشـت و مریشـکی کاکەڵڵاغا بوو. تەپوتۆزی ڕەشید خان لە دوورەوە دەبینرا و وردە وردە وەک تراویلکەیەک لە چاوان ون بوو.

هەڵبەت ئەو خۆڕانــان و عەشــــیرەتبــازییــانە جگە لە بەهێزکردنی گیانی عەشایەری و نەهێشتنی تەناهی و ئارامی و تــاڵانچیەتی هیچ بەرهەمێکی نەبوو. دواتر هەر نەمزانی حەمەڕەشـید خان چیی کرد و چیی بەسـەر هات. ئەو دۆخە لەمێژە لەو ناوچانەدا هەر هەبووە. هەر لەگەڵ لاوازبوون و نەمانی دەســـەڵاتی دەوڵەت و حوکمەت، کەســانێک بە ناوی خزمەتی خەڵک و دروستکردنی کەشوهەوایەکی سیاسیی لەبار و باش، بەڵام تەنیا بە مەبەستی تاڵان و بڕۆ و بشێوی نــانەوە، کۆمەڵێـک خەڵکیـان لە خۆ کۆ کردووەتەوە. هەر ئەوانەش ڕوخســـــاری کۆمەڵایەتیی کوردانیان لەبەر چاوی خەڵک ڕەش کردووە. بێخەبەر لەوەی حەمەڕەشـید خانەکان

دێن و دەڕۆن و هیچ کاریگەرییەکی ئەرێنی و باشیان لێ نامێنیێتەوە. جگە لەوەش، هیچ نەیاندەزانی کە سـەردەمی خانخانی بەسەرچووە.

کەوتنی سەربازگەکان

پاش مەسەلەی حەمەڕەشید خان، ڕۆژێکیان خەبەریان هێنا، کە شەوێ دز تەویلەی کاکەڵڵاغایان بڕیوە و ۹ سەر ئەسپیان بردووە. دیار بوو ئەوە بە یەک کەس ناکرێ، بەڵکو کاری چەند کەسی چەکدارە. کاکەڵڵاغا نۆکەرەکانی خۆی ناردە گوندەکانی دەوروبەر، بەشکم شوێنی دزەکان هەڵگرن. پاش چەند ڕۆژ گەڕان، هەواڵیان هێنا کە دزەکان لە ئێران دەرچوون و چوونەتە ئێراقێ.

لەو دەمەدا هەواڵ هات کە بنکەی سەربازیی سەردەشت گیراوە و کەوتووەتە دەست خەڵکی و هەرچی چەک و تەقەمەنییە تاڵان کراوە. ئەفسەر و دەرەجەدارەکان توانیویانە جلەکانیان بگۆڕن و خۆیان قوتار بکەن. خەڵکی گوندێ گلۆڵانیش هێندێ تفەنگ و لەگەڵیاندا تیربارێکیشیان هێنابوو. تیربارەکەیان لە هەیوانی دیوەخانێ دابەستبوو، ڕۆژانە تەقەیان پێ دەکرد و نیشانەیان دەشکاند. بە دەردی کوردە، گولله و باڕووتی بایزاغایە و تەق لە کەندالێ. دۆخێکی ناخۆش بەسەردا هاتبوو، ئیتر من تەواو وەڕەز ببووم و دەمویست هەرچۆنێک بێ بچمەوە مەهاباد. لەگەڵ کاکەڵڵاغا باسم کرد. سەرەڕای ئەوەی ڕازی نەبوو و ڕێیەکان پڕ مەترسی بوون، ڕۆژی ۲٤ی خەرمانان لەگەڵ نۆکەرێکی کاکەڵڵاغا گەڕامەوە شاری. قەول وابوو بۆ ئەو ماوەیەی دەرسم گوتبۆوە، پەنجا تمەن و دوو تەنەکەم ڕۆن بدەنێ. بەڵام لەو بارودۆخەدا من بە دەستبەتاڵی هاتبوومەوە. کە

گەیشـــتمەوە مـاڵێ، دەروجیران گوتیـان بـابـت تووتنی بردووەتە شاری خوێ، لەوێ بیفرۆشێ. جوان دیار و بوو ڕواڵەتی شار تەواو گۆڕاوە.

خەڵکی چەکدار دەهاتن و دەچوون. دامودەزگای میری بەشـی زۆریان داخرابوون و سـەربازگەی مەهابادیش بە مەرەدی سـەربازگەی سـەردەشـتێ چووبوو، چەک و تەقەمەنییەکەی کەوتبووە دەسـت خەڵکی بەتـایبەتی عەشـایری دەوری مەهاباد. لە هێزەکانی میری هێشـتا شـارەوانی مابوو. بەڵام دەسـەڵاتی نەمابوو. جاروبار بۆ شتێکی پێویست ئەویش بەبێ چەک دەهاتنە دەرێ.

دەنگۆ داکەوتبوو کە عەشـایری دەوروبەر دەیانەوێ پەلاماری مەهاباد بدەن و تاڵانی بکەن. کڕین و فرۆشتنی چەک، بەتـایبەتـی بـڕنـۆی کـورت کە دەسـکـردی چێکۆسلۆڤاکیا بوو، برەوی باشی بوو. چەکی جۆراوجۆر ودەمانچەش دەسـت دەکەوت و هەر کەسـە و بەپێی گیرفانی خۆی دەیکڕین.

بۆ پاراستنی شـار لە تاڵانی عەشـایری و پێشـگرتن لە دزی، وا دانرا هەر شـەوەی چەند کەسـێک لە گەڕەکی خۆیان ئێشـک بگرن. بشـێوی و نائەمینی گەیشـتبووە ئاسـتێک، کە هیچ کەس لە گیان و ماڵی خۆی ئەمین و دڵنیا نەبوو. کۆنەقین هەڵەسـوونیان هێنابۆوە و ئەمڕۆ تۆڵە دەستێنراوە. سەرەڕای ئەوەی نە یاسایەک هەبوو و نە دامەزراوەیەک بۆ پێشـگرتن لە پێشـێلکردنی یاسـا، کەچی خەڵکەکە لە سایەی خواوە پێکەوە باش بوون و لە

ئاشـــتەواییدا دەژیان. شـــەڕ بە دەگمەن دەکرا. دەڵێن چەکی بەتـــاڵ دوو کەس لێی دەترســـــن. لەوانەیە لەبەر ئەوەی خەڵـک چەکـدار بوون، ئیتر نەیـانـدەوێرا تخوونی یەکتر بکەون.

بوومه بازرگان

ژیان گەمەی سـەیری بە دەمەوە. هەتا چەند مانگ لەوەپێش بە ئاواتەوە بووم زووتر قوتابخانە بکرێنەوە و وەکوو مامۆسـتا دەسـت بەکار بم. کەچی ئێسـتا بێکار کەوتبوومەوە و ڕۆژانە زیاتر دەچوومە لای ئاغای "م" کە دووکانێکی لە سەرای شافیعی هەبوو.

ڕۆژێکیـان بـابی هـاتە دووکـان و گوتی لە عێراقێ قوماشـیان هێناوە. ئەگەر کەسـێکی دڵنیام لێ هەڵکەوێ، پێیـدا دەیـانێرمە ورمێ. بیسـتوومە لەوێ بـاش دەفرۆشرێن. ئەویش منی پێ ناساند. بابی قبووڵی کرد و منیش ڕازی بووم. ناردی لە ماڵەوە قوماشـەکانیان هێنا. ٥٠ تۆپ کریپی دوشین و ٥٠ تۆپ کریپی ساتین و بیست و دوو دەسـتە دەسـرەی حەیری گیرفان. هەر تۆپێک کریپی بە ٣٦ تمەن و هەر دەسـتەیەک دەسـرەی بە ٢٠ تمەن دانا و گوتی ئەو شـتومەکانە ئەگەر لەوەت گرانتر فرۆشـتن، پاش گێڕانەوەی خەرجی هاتوچۆیەکەت، ئەوی دیکەی بەش دەکەین. قوماشـەکانمان پێچاوە و ناردمانە گەراج. ئینجا دوو کەسـی دیکەش کە دووکانێکیـان بە تەنیشـت دووکانەکەی ئاغای "م"ەوە هەبوو، ڕایانسپاردم لە ورمێ سـاچمەیان بۆ بێنم و هەر قوتووەکی پەنجا دانەیی بیسـت تمەنی پێ بدەم. نیو سـەعات دواتر بە ئۆتووبووس لەگەڵ قوماشـان بەرەو ورمێ وەڕێ کەوتم. سـەعات چواری دوانیوەڕۆ گەیشـتمە گەراجی ورمێ. دەمودەست قوماشەکانم بە کرێکارێک هەڵگرت و بردمنە

میوانخانەی ئازەربایجان لە شەقامی پالەوی، کە بە ڕێکەوت چەند دووکانێکی قوماشفرۆشیی لە تەنیشت بوو. هێشتا نەگەیشتبوومە ژووری میوانخانەکە، چەند قوماشفرۆشێک هاتن و پرسییان چیم پێیە بۆ فرۆشتن؟ گوتم کریپی دوشین و کریپی ساتین و دەسرەی گیرفان، بەڵام بەسەر یەکەوە دەیانفرۆشم. بوخچەمان کردنەوە. بە ڕاستی قوماشەکان جوان بوون. گوتم تۆپی کریپ بە پەنجا تمەن و دوو دەستە دەسرە بە سی تمەن. کەمتری نادەم. بەزاز بەسەر یەکەوە لێیان کڕیم و بە نەقدی پووڵەکەیان دامێ. پووڵم لە دەسرەیەک نا و توند لە بن جلەکانمەوە لە نێوقەدمم بەست. لە پێشدا چوومە هۆڵی میوانخانەکە، بەڵام چایەکم خواردەوە و پشوویەکم دا و هاتمە دەرێ. هێشتا تاریک دانەهاتبوو. دەمویست نانێک بخۆم و بێمەوە میوانخانە.

بە شەقامی پالەویدا بەرەو فولکەی پارێزگاری دەچووم، کە ئەودەمی پێیان دەگوت فولکەی ئەیالەت. هێشتا نەگەیشتبوومە دەرمانخانەی توڕابی، یەکێک بانگی کردم. ئاوڕم داوە، لە دووکانێکی بچووکدا کاک موحسینی ئاغاجانی، هاوپۆلەکەی قۆناغی دواناوەندیم لە مەهاباد لەوێ دانیشتبوو. زۆر دڵخۆش بووم. یەکترمان لە باوەش گرت. ئەحواڵیم پرسی. گوتی، مانگێک دەبێ لە تەورێز هاتوومەوە، وازم لە کۆلێژی سەربازی هێنا و بە یارمەتیی دایکم و بابم کە لە ورمێ دەژین، ئەم خەرازییە چکۆلەیەم کردووەتەوە. ئەودەمی لە مەهاباد بووم، دڵم بە خوشکە چکۆلەکەیەوە بوو. بنەماڵەیەکی نەجیب بوون. بابی سەروانی سوپا بوو. شەرمم کرد ئەحواڵی خوشکی بپرسم. ناچار پرسیم لەگەڵ

دایکت و بـابـت هەمووتـان پێکەوەن؟ گوتی بەڵێ بەڵام خوشـــکە گەورەکەم وەک دەزانی مێردی کرد بە ئاغای "م" و خوشـکە چکۆلەکەشـم ئەمسـاڵ مێردی کرد. ئێسـتا هەر خۆمم و دایکم و بـابم. بە خەفەتەوە گوتم ژیـان ئاوایە ئیتر. هەر ڕۆژە و یەکێکمـان لێ کەم دەبێتەوە تـا کەس نامێنێ. ژیان حیسـابی کۆ و کەمکردنەوەیە. لە منی پرسـی. گوتم منیش دەسـتم کردووە بە کاسـبی. هێندێ قوماشم هێنابوو دەمودەست فرۆشتم. دوایی گوتم ئەرێ موحسـین گیان نازانی لە کوێ سـاچمەی تاپڕم دەسـت دەکەوێ؟ گوتی چەندت دەوێ؟ گوتم چەندی هەڵسووڕێ. گوتی تـاکەی لێرەی؟ گوتم بەیـانی دەگەڕێمەوە. گوتی کەوابوو دوانیوەڕۆ سـەرێکم لێ هەڵێنە، پێم شـک دێ و چەندی هەبێ بۆتی دەکڕم. چەندی حەولی دا میوانی بم، سپاسم کرد و لێک هەڵبڕاین.

سـبەینێ سـەعات دە چوومە دووکانەکەی. چووبوو پەنجا قوتوو سـاچمەی کڕیبوو، یەکی بە هەشـت تمەن. پووڵی سـاچمەکانم دایە و زۆرم سـپاس کرد و گوتم لەمەودوا هەر جارێکی بێمەوە ورمێ، سـەرت لێ دەدەم. مـاڵاواییم لێ کرد و هـاتمەوە مەهـابـاد. سـبەینێکەی، قوتووی سـاچمەم یەکی بە بیسـت تمەن فرۆشـتنەوە. هەڵبەت بـابی برادەرەکەم حەقی بەسـەر قـازانجی سـاچمەکانەوە نەبوو. بەو جۆرە لە یەک دوو ڕۆژاندا زیاتر لە هەزار و سێسەد تمەنم قازانج کرد. دەمم شیرن بوو. لە لایەکەوە چاوەڕێ بووم دیسـان قوماش بێنن،

بەڵام خۆم ماتڵ نەکرد. دوو ڕۆژ دواتر دیســـــان بۆ کڕینی ساچمە چوومەوە ورمێ.

کاســــبییەکی پڕ دەهات و ئاســــانم دۆزیبۆوە. ســــەرتان نەیەشــێنم لە مانگێکدا ئەوە هێشـتا بابم نەهاتۆتەوە، ببوومە خاوەنی چوارهەزار تمەن. ئەوەم بە خەونیش نەدیتبوو.

وەختێک کە ئیتر لە ورمێ ســـــاچمەم دەســــت نەکەوت، ڕووم کردە تەورێز. کاتێک بابم لە ســـــەفەرێ هاتەوە و تووتنەکانی خۆی فرۆشـــــت و وەزعی منی ئاوا دی، زۆر خۆشــــحاڵ بوو. چەند پارچە مافووری تەورێزمان بۆ ماڵێ کڕی. کەلوپەلمـان گۆڕی. ئینجـا بڕیـاریشــــمـان دا بچینە خانووەکی باشـــــتر و لەبارتر. لای خۆم وام لێک دەداوە، ئەگەر ئاوا بچێتە پێشێ، زۆر نابا، دەوڵەمەند دەبم.

سروشتی مرۆڤ وایە، چەندی پتر پەیدا دەکا، چاوبرسیتر دەبێ. هەڵبەت وەزعی بازاڕ لەو بارودۆخ و بشــــێوییەدا کە هێزی بێگـانەش لە ئێرانێـدا بوون و جەنـگ لە ئەورووپـا جۆرێک بوو ڕۆژ بە ڕۆژ شـــــت گرانتر دەبوو، بـازرگـان قازانجێکی زۆریان دەکرد. کەسانێک هەبوون کە دەمودەست لەپڕێک بوونە کوڕێک.

ڕۆژێکیان لە تەورێزێ، پەنجا کیســە شــەکرم کڕی، بەڵام هێشـــــتا وەرمنەگرتبوون، گران بوو. تەنانەت بەبێ ئەوەی دەســــتیان لێ بدەم، هەزار تمەنم قازانج کرد. هەڵبەت یەک دوو جـاریش شــــتومەکەکـانم بەقوونـدا دەکەوتن و زوو نەدەفرۆشـــــران. جـارێکیـان شــــەمچەم کڕی، بەڵام بە زەحمەتێکی زۆر پاش بیســــت ڕۆژان توانیم بە تووتنیـان بگۆڕمەوە. تووتنەکەم بردە ورمێ و مــاوەیەکی زۆریش

لەوێ عەلاف بووم، ناچار بە هێندێ زەرەر فرۆشـتمەوە. بەڵام لەسەر یەک، ئەو شتانە دەگمەن بوون.

بە یارمەتیی دەلالێکی کڕینی ملک و ماڵ، خانووەکەی ئاغای مەنگوڕیی بابی کاک ئەحمەد مەنگوڕیی هاوپۆلیم کە بەشـێکی سـەربەخۆ و جیای هەبوو و دوو ژووری بڕێک گەورە و هـاڵێک و عەمبارێک بوو، بەکرێ گرت. وردە وردە دەسـتمان گەیشـتبووە دەممان. باب و کوڕ هەردووکمان کاسبیمان دەکرد.

کە پێکەوە دەڕۆیشـتین، کەس نەیدەناسـینەوە و پێیان وانەبوو باب و کوڕین. بابم ٢٠ سـاڵ لە خۆم بەتەمەنتر بوو. ڕوخسـارێکی گەش و سـوور و سـپی و تەڕپۆشـی هەبوو. ئەو هەلومەرجە لەبارانە وایان کرد، وردە وردە هێندێ فکری بکەونە سەری، کە بۆتان دەگێڕمەوە.

دامەزران لە فەرهەنگ

زستانی ساڵی ۱۳۲۰ی هەتاوی بوو. بەفرێکی قورسیش کەوتبوو. خەڵک بەفریر سەربانییان لە کۆڵانان کردبوو، بۆیە هاتوچۆ بە کۆڵاناندا ئەستەم ببوو. ماڵ بە کورسیی خەڵووز گەرم دەکران، دەگمەن ماڵێک سۆبەی هەبوو. کۆمپانیای نەوتیش ئەودەم لە تەنەکە"پیت"دا نەوتی دەفرۆشت. جا چونکە ئێمە کەسمان لەماڵەوە نەبوو و من و بابم هەردووکمان سەڵت بووین، بە ڕاستی گەرمکردنی ماڵێ زۆر ئەستەم بوو. ئینجا کورسییش عەیبێکی هەبوو، هەموو ژوورەکەی گەرمدا نەدێنا. دیارە لەبەر ئەو کێشانە بوو کە بابم بیری لەوە کردەوە یان ژنێک بۆخۆی بێنێ یان بۆ من. بەڵام زیاتر مشووری خۆی دەخوارد. منیش ڕازی بووم. بە ڕاستی پێویستیش بوو ژنێک لە ماڵێ هەبێ، هەم چێشتێک لێ بنێ و هەمیش ماڵەکە لەو کپی و بێدەنگی و کزەی سەرمایەدا گەرم دابێنێ. بەڵام بەر لەوەی لەسەر ئەو بڕیارە گرینگە ساغ بینەوە، ڕۆژێکیان هەواڵیان هێنا، کە لە ئیدارەی فەرهەنگی مەهاباد کاریان پێمە. پێم وایە پانزە ڕۆژێکی مابوو بۆ جێژنی نەورۆز. بەڕێوەبەری فەرهەنگی مەهاباد ئەو دەم ئاغای ڕەحیمی لەشکری بوو. هەر ئەو کەسەی کە دوو ساڵ لەوەپێش بۆ هاوینەگەشتەی ورمێ، سەرپەرشتمان بوو. بە ڕەحمەتی خوا بکەوێ، پیاوێکی تا بڵێی دڵ و دەروون پاک و میهرەبان بوو. ئەگەرچی خوێندەوارییەکی ئەوتۆی نەبوو، بەڵام دەستوخەتی تا خودا حەز دەکا جوان بوو. جا ئەو دەمی، خەتخۆشی بۆخۆی بڕوانامە بوو. ئەو

مەسەلەیە، بیرەوەرییەکی پەیمانگەی مامۆستایانی ورمێی بیر خستمەوە. دووەم ساڵم بوو، کە ئاغای عەلی ئەسغەری حیکمەت، وەزیری فەرهەنگ هاتە سەردانی پەیمانگەکەی ئێمە. تەواوی مامۆستاکان لە پێش ڕیزی قوتابییانەوە ڕاوەستابوون و قوتابییەکانیش لە پشتەوەیان. یەکێک لە مامۆستاکان بە ناوی ئاغای بەرزگەر، مامۆستای ئەدەبیاتمان، پیاوێکی کورتەباڵا بوو. منیش ڕێک لە پشتەوەی وی ڕاوەستابووم. کاتێک ئاغای گونیلی بە ناو و پلەی خوێندنەوە ناوی مامۆستاکانی دەخوێندەوە و دەیناساند، هەمووشیان بەکالۆریۆسیان هەبوو، گەیشتە ئاغای بەرزگەر، لەبەر ئەوەی ناوبراو دیپلۆمی بوو نەک بەکالۆریۆس، تاوێک ڕاوەستا، بەڵام بەرزگەر دەرفەتی نەدا و دەمودەست گوتی من بەرزگەر دیپلۆمی پانزە ساڵ لەوەپێشی بواری ئەدەبیاتم. ئاغای حیکمەت لە تەوسەکەی تێگەیشت و بزەیەکی هاتێ.

ئیتر هەستام چوومە فەرمانگەی فەرهەنگ. چوومە هۆدەی ئاغای لەشکری. ئاغای لەشکری پاش چاکوخۆشی، گوتی، دەزانی قوتابخانەکانی مەهاباد ئەوە شەش مانگە داخراون؟ لە پارێزگاوە ئەمر هاتووە پاش جێژن بیانکەینەوە. لەو بارەیەوە لەگەڵ برادەرانی دیکەش قسە کراوە، تۆش قبووڵی بکە و پاش جێژن دەست بەکار بن. فەرمانەکانیش بەو زوانە دەردەکرێن. سەرەڕای ئەوەی لەو ماوەیەدا کاروکاسبییەکەم گەرم ببوو و باش لێی ڕاهاتبووم، بەڵام پێشوازیم لە پێشنیارەکەی کرد و

زۆریشـــم پێ خۆش بوو. هەرچەندە مامەڵە و کاســـبییەکە داهاتێکی باشـــی تێدابوو، بەڵام نازانم بۆچی لەگەڵ دڵ و دەروونم ســازگار نەبوو و من بەڕاســتی حەزم لێی نەبوو. لەڕلی خۆمدا گوتم یانی چی، یەکێک شــەکر دەکڕێ و بەوی دیکەی دەفرۆشــێ و ئەویش ئاوا و لە ڕاســتیدا ئەو کاڵایە پاش چەند دەڵاڵ و فرۆشــیار جا دەگاتە دەســتی کڕیاری ســەرەکی و هەر کامەش بە نۆرەی خۆیان شــتێکی دەخەنە ســەر. ئەودەمی خەڵکێکی زۆر بەبێ ئەوەی کارێکی باشـیان کردبێ، لەو ڕێیەوە قـازانجێکی زۆریـان دەکرد. ئینجـا ئەو ســیســتەمە نەک بەســوود نییە، بگرە زۆری ش هەڵەیە و خەڵک تەمبەڵ و مشەخۆر دەکا. هەر بۆیە نانی مامۆستایەتیم ســەرەڕای ئەوەی لەچاو ســاتوســەودا شــتێکی زۆر کەمیش بوو، بە بـاشـــتر زانی. هەڵبەت ڕووداوەکـان زۆر جـار لە دەرەوەی دەســەڵاتی مرۆڤ ڕوو دەدەن و بەبێ پێشـبینی و هەر بە ڕێکەوت دێنە پێشــێ و ئینســان بەدەســت خۆی نییە دەکەوێتە نێو شــەپۆلەکەوە. دۆخ و هەلومەرجی ژینگە بڵێی و نەڵێی جاری وایە ڕەوتێکت بەســـەردا دەســـەپێنن، کە مەحاڵە بتوانی لێی ڕابکەی.

ئینجا پاش نەورۆزی ســـاڵی ١٣٢١، بوومە مامۆســـتای دواناوەندیی ئیرانشاری مەهابادێ. بەڕێوەبەری قوتابخانەکە ئاغای عەبدولعەزیزی مەولەوی و مامۆســتا هاوکارەکانیش: ڕەسـوول میکاییلی، هاشــم شـیرازی و هاشــم خەلیلزادە و سوڵتانی وەتەمیشی بوون. من بە پلەی ٢ مامۆستا بووم و بە مانگی ٧٢ تمەن مووچە دامەزرام.

جا چونکە بڕیارەکان لە سەرەتای ڕەزبەری ساڵی ١٣٢٠ـەوە دەرچووبوون، مووچەی شەش مانگ پێشتریشیان پێ داین، کە کارمان نەکردبوو. داهاتوو، ئەخلاق و تایبەتمەندییەکانی هەر کەسێک، ڕاستەوخۆ پێوەندییەکی دانەبڕاویان لەگەڵ پیشەکەی ئەودا هەیە. مرۆڤ بە قسەکردن و هەڵسوکەوتی هەر کەسێکڕا تا ڕادەیەک بۆی ڕوون دەبێتەوە کابرا چ پیشەیەکی هەیە. بەختەوەریش بە هیچ شێوەیەک پێوەر و پێودانێکی ڕوون و لێبڕاوانەی نییە. زۆر جار یەکێک بە داهاتێکی مامناوەندی سەد هێندەی دەوڵەمەندێک بەختەوەرە. زانست و زانیاری گەورەترین پێوەری مەزنیی مرۆڤن. سامان خۆشبژێوی دێنێ، بەڵام دایمە هێمنی و ئاسوودەیی ویژدان لەگەڵ خۆی ناهێنێ.

کێشەیەکی کە لە کرانەوەی قوتابخانەی مەهابادا هەبوو، دواکەوتنی قوتابییەکان بوو، بەتایبەتی قوتابییەکانی پۆلی سێ کە ئەمساڵ دەبوو لە تاقیکاریی سەرانسەریدا بەشدار بن. هەر بۆیەش پێویست بوو قوتابییەکانی شێلگیرانەتر دەرس بخوێنن و مامۆستاکانیش کاتێکی زیاتریان بۆ تەرخان بکەن. جا چونکە پێوەندیی هەردوولا پێوەندییەکی خۆمانە بوو، لە هیچ هەوڵێک درێخی نەدەکرا. ڕۆژانە کاتەکانمان پتر لە قوتابخانە بەسەر دەبرد، تەنانەت هێندێ جار فراوینیشمان هەر لەوێ دەخوارد. لەگەڵ قوتابییەکان تۆپێن و باسکەتۆپمان دەکرد. ئەگەرچی دەرفەت هەر هەبوو

بچمەوە بازاڕ و هاوینێ خەریکی ساتوسەودایێ بم، بەلام وەشوێنی نەکەوتم. ڕۆژە گەرمەکانی هاوینێ بەسەردا هاتنەوە. هیچ شتێک نەبوو خۆی پێوە بخافلێنین. چۆمی شارییش وشکی کردبوو، بۆ ئەوەی لانیکەم بچینە مەلەکردنێ.

لەبەر بێ کتێبخانەیی، دەرەتانی کتێبخوێندنەوەش کەم بوو و دەکرێ بلێی ئەو پشووی هاوینەیە نە بۆ مامۆستاکان و نە بۆ قوتابییەکان هیچ سوودێکی نەبوو.

لەو سەروبەندەدا بوو، کە بابم بڕیاری دا ژن بێنێ. دەستی لەسەر کچەکەی حاجی مرادی بەیگی دانابوو. بێوەژنێکی گەنج بوو. منی لەگەڵ کۆمەڵێک خزم و کەس ناردە خوازبێنی.

شەوێ چووینە ماڵی حاجی مراد. پاش هێنانەگۆڕێی باسەکە و قسە و چەلەحانێکی خۆش، چونکە بابمی باش دەناسی، ئازی بوو. ئیتر چەند ڕۆژ دواتر چووینە مارەبڕینێ و بەبێ شاییکردن بووکەخانمان هێنایە ماڵێ. لەگەڵ هاتنی ئەو، کپی و بێدەنگییەکەی ماڵمان ڕەوییەوە و کاولاشەکە ئاوەدان بۆوە.

ڕاستیان کوتووە، ژن و ژیان. بە ڕاستی ماڵێکی ژنی تێدا نەبێ، هیچ خۆشییەکی تێدا نییە.

کۆمەڵەی ژێکاف

هاوین ڕابرد و خوێندن دیسـان دەسـتی پێ کردەوە. وڵات هەر وا شـێوا بوو. ناوچەکە بێخاوەن بوو. دوانیوەڕۆیەکی مانگی ڕەزبەر لە قوتابخانەوە بەرەو ماڵ دەهاتمەوە. فکر و خەیاڵ هەڵیانگرتبووم، کتوپڕ یەکێک سڵاوی لێ کردم. سەیرم کرد کاک حوسێنی فرووهەرە. پێم سەیر بوو، چونکە قەت سەر و سڵاوێکمان پێکەوە نەبوو. ئاغای فرووهەر پاش چاکوخۆشی گوتی کارێکی پێویستم پێتە. هەڵبەت تۆزێک نیگەران بووم، بەڵام زۆر زوو نیگەرانییەکەی ڕەواندمەوە. گوتی ئەمشەو لەماڵی ئێمە کۆبوونەوەیەکمان هەیە. کۆمەڵێک دۆست و برادەر گەورەم دەکەن. هەڵبەت بەتەماین باسی شتێکی گرینگ بێنینە گۆڕێ. جەنابی مەلاقادری مودەڕیسیش تەشریف دێنن. من کە ناوی ئەوم بیست، ئیتر نیگەرانیم نەما، چونکە دەمزانی، کارێکی چەوت بێ، ئەو خۆی لێ نادا.

وامان دانا سەعات هەشتی سەر لە ئێوارێ بچمە ماڵیان، بەڵام هەر بۆم نەدەچۆوە سەر یەک، ئاخر باسی چی دەکرێ.

لە کاتی دیاریکراودا لە دەرگای ماڵی ئاغای فرووهەرم دا. بۆخۆی دەرگای کردەوە. بردمییە ژوورێک. ئەم کەسانە لەوێ بوون: مەلا قادری مودەڕیسی، سەدیق حەیدەری، عەبدولڕەحمان ئیمامی، محەمەد یاهوو، ڕەحمان زەبیحی و فرووهەریش خۆی. جگە لە مودەڕیسی و زەبیحی، ئەوانی دیکەم باش نەدەناسی و

له نێویاندا له هەموان کەمتەمەنتر بووم. تاوێک دواتر ئاغای موده‌ڕیسی سەری قسەی کردەوە.

پاش شـــیکردنەوەی بارودۆخی ناوچەکە گوتی: ئێســـتا هەلێکی زێڕین بۆ ئێمە هەڵکەوتووە، کە بە مـافەکـانمـان بگەین. ئەرکی ســـەرشـــانمانە لەو دۆخەدا لە هیچ هەوڵ و تێکۆشـــانێک ڕدێخی نەکەین. بە بەو بیروباوەڕەوە ئێمە بڕیارمان داوە بە یارمەتیی یەکتر ڕێکخراوێک دامەزرێنین کە ئەم ئەرکە مێژووییەی پێ جێبەجێ بکرێ، هەر بۆیە (ڕووی لە من کرد) جەنابت بانگهێشـــت کراوی لەو هەنگاوە گرینگەدا لەگەڵمان بی و هەموانیش بە هەڵبژاردنی تۆ ڕازی بوون. هەڵبەت ئەگەر قبووڵیشـــی نەکەی، بە دەســـت خۆتە، بەڵام بەو متمانەیەی ئێمە بە ئێوەمان هەیە، ئەگەر لەگەڵمان نەبی، هەر وا بە دڵ و گیان هاوڕێ و هاوپەیمانمانی، جا چونکە ڕێکخراوەکەمـان نـاوی "کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردە" جارێ بەشـیوەی نهێنی کار دەکا، دڵنیاین کە لەقاوی نادەی. ئەگەر قبووڵیشت کرد، ئەوە برا و هاوڕێی ئازیزمانی.

چەند ســـاتێک بێدەنگییەک باڵی بەســـەر کێشـــاین، گوتم ئەگەرچی پێشـــتر بیرم لەوە نەکردبۆوە و پێشـــم وا نییە شیاوی ئەوە بم لە ڕیزی ئێوەدا بم، بەڵام لە ناخی دڵمەوە و بە گیان و دڵ قبووڵی دەکەم و ئەوە گەورەترین شـــانازییە بۆ من. بوون و نەبوونم ئی میللەتی کوردە و تـا دەمرم لەگەڵتانم. ئاغای موده‌ڕیســـی هەســـتا و لە ئامێزی گرتم. پاشـــان ڕێوڕەســـی ســـوێندخواردن بەڕێوە چوو. ئاغای فرووهەر پەردەیەکی لە گۆشـــەیەکی ژوورەکە لادا. لە شـــوێنێکی وەکوو میحراب لەســـەر مێزێکی بچووک،

شمشیرێک و قورئانێک دانرابوون. من سوێندم خوارد و لەو ســــاتەوە منیش یەکێک بووم لە ئەندامانی کۆمەڵەی ژێکاف. هەموان باوەشمان بە یەکتردا کرد و پاشان یەک یەک ماڵی ئاغای فرووهەرمان بەجێ هێشت.

من چوومەوە ماڵێ. بەڵام ئەو شـــەوە تا بەرەبەری بەیانی خەم لێ نەکەوت. زیاتر بیرم لەو شتانە دەکردەوە کە ســـوێندم بۆ خواردبوون. وەفاداری بە کۆمەڵەی ژێکاف و فیداکاری لە پێناو دەســـتەبەرکردنی مافی دیاریکردنی چارەنووســدا شــتێکی پێویســت بوو، بەڵام پێملبوون و ســـوێندخواردن بۆ ئەوەی هەرچی پیاوی کوردە بە برای خۆم و هەرچی ئافرەتی وردە بە خوشکی خۆمی بزانم، شـــتێکی نائەقڵانی و ناپێویســـت بوو، ئەگەرچی ئەو بابەتە زیاتر ڕەگی لە ئاییندا بوو، بەڵام تێکەڵکردنی لەگەڵ بیروباوەڕێکی سیاسی پێویست نەبوو؛ یان ســـوێندخواردن کە تا دەمرم ئەندامی حیزبی ژێکاف بم، ئەگەرچی ئەوەیان کێشـــە نەبوو، بەڵام بەپێچەوانەی ئازادییە تاکەکەســـییەکان بوو و لەبەر ئەوەی ڕێی تێدەچوو مرۆڤێک لە ژیانی خۆیدا بە هەر هۆیەک بێ بیروباوەڕی بگۆڕێ و ڕێبازێکی دیکە هەڵبژێرێ یان پێی وابێ ئەو شـــێوازەی هەیە، ئامانجەکە نائەنگێوێ. بەو جۆرە ناچارکردنی کەســـێک کە تا دەمرێ لەســـەر بیروباوەڕێک بێ، جۆرێک دیکتاتۆری و ســـەپاندنی بیروباوەڕی ســـیاســـییە. خاڵێکی کە بێ ئەملاوئەولا پێویســـتە لێرەدا ئاماژەی پێ بکەمەوە، ئەوەیە کە من لە

ئەندامانی دامەزرێنەری کۆمەڵەی ژێکاف نەبووم. چونکە لە هێندێ کتێباندا ناوی منیان وەک دەستەی دامەزرێنەر نووسیوە. هەڵبەت گومان لەوەدا نییە کە تا ئەودەمی من چوومە نێو کۆمەڵە، ئیتر لە من کەمتەمەنتریان لەنێودا نەبوو. من باوەڕم وابوو و ئێستاش وا بیر دەکەمەوە، کە بە قبووڵکردنی بیروباوەڕ و ڕێبازێک و بەشداربوون لە تاقم و دەستەیەکدا بیرم لە پلەو پایە نەکردووەتەوە و ناکەمەوە. تۆفیرێکی بۆ من نییە لەسەرەوە بم یان لای خوارێ. بەرپرس بم یان بەردەست، مەرجی سەرەکی خزمەتکردنەز بە ڕای من ئەو کەسانەی کە دەکرێ وەکوو دامەزرێنەرانی کۆمەڵەی ژێکاف ناویان بێ، بریتی بوون لە "محەمەدی نانەوازادە، حوسێنی فرووهەر، عەبدولڕەحمان ئیمامی، ڕەحمان زەبیحی، قاسم قادری، مەلا عەبدوڵڵا داودی، محەمەد یاهوو، مەلا قادر مودەڕیسی، سەدیق حەیدەری و عەبدولڕەحمان کیانی. بەڵام خوا هەڵناگرێ تەواوی ئەو ڕێکخراو و دامەزرانەی کۆمەڵە، بەرهەمی بیر و مشووری میرحاجی کوردستانی ئەودیو بوو، کە دەوری هەرەگەورە و سەرەکیی لەو کارەدا هەبوو و هەر ئەویش بوو توانیی ئەو کۆمەڵە کەسە بانگ بکا و ئەو کارە گەورەیەیان پێ بکا.

خاڵێکی دیکە کە زۆر جێی داخە و یەکێکە لە حاڵە لاوازەکانی ئەو ڕێکخراوە، نەبوونی ئەساسنامە و مەرامنامەیەکی نووسراو بوو و لە ڕاستیدا ئەندامەکان تەنیا پوختەیەکی گشتییان لە ئامانج و بیروباوەڕەکانی دەزانی. سەرەتا هەوڵ دەدرا کەسانێک بکرێنە ئەندامی حیزب، کە لێیان دڵنیا بن، کەسانێکی گیانلەسەردەست بن و باوەڕیان

به ئــامــانج و هزرەکە هەبێ، بەڵام ئیتر وردە وردە لەلایەکەوە ڕێکخراوەکە لەو حاڵەتە نهێنییەی هاتە دەرێ و ئــاشـــکرا بوو و لەلایەکی دیکەوە بە قبووڵکردنی کەسـانێک بەبێ لێپرسـینەوە لە کەسـایەتی و پێگەکەیان، کۆمەڵە بـوو بە زۆر و بۆر و زۆری نەبرد هەمـوو کوردســـتانی تەنییەوە. ئینجا بە بوونە ئەندامی کۆمەڵێک ســـەرۆک عەشـیرەت و دەوڵەمەند و مڵکدار و شـێخی ناوچەکە، ئیتر جڵەوی ڕێکخراوەکە لە دەسـتی دەسـتەی دامەزرێنەران و هۆگرە ڕاســـتەقینەکانی هاتە دەرێ. تا وای لێ هـات دواتر نـاوی ڕێکخراوەکەیـان لە کۆمەڵەی ژێکافەوە گۆڕی و کردیانە حیزبی دیموکراتی کوردستان و ئەوەش ڕێک بەپێچەوانەی ئەو سـوێندە بوو کە پێشـتر خواردبوویان. هەڵبەت ئەو گۆڕینی ناوە لەسـەر پێشـنیار و ئەمری ســـۆڤیەت بوو و هۆیەکەشـــی ئەوە بوو، کە دەوڵەتی ســـۆڤیەت بەتایبەتی حوکمەتی ئازەربایجان کە هەڵســـووڕێنەری ســـەرەکیی هەموو جۆرە چالاکییەکی سـیاسـی بوو لە ڕۆژئاوای ئێراندا، پێی وابوو بنیاتنەر و پێکهێنەری ئەو ڕێکخراوە میرحـاجی عێراقی بووە و لەوانەیە ئەو یەکێـک بێ لە پیـاوانی ئینگلیز. کەوابوو پێویسـت بوو لەپێشـدا ناوی حیزبەکە بگۆڕدرێ و دوای ئەوە بە بانگهێشتکردنی سەرکردە و دەستڕۆیشتووەکانی حیزبەکە بۆ ســـۆڤیەت، دەیویســـت بەتەواوی حیزبەکە بخاتە ژێر ڕکێفی خۆیەوە.

لەلایەکیشــــەوە جێی داخ و کەســــەر بوو کە خەڵکی سـیاسـەتمەدار و خوێندەوار و باشـمان نەبوو. بۆ گەیشـتن بە ئـامـانجی گەورە، تەنیـا بیروبـاوەڕ و فیـداکـاری بەس نییە، زیرەکی و ســــیاســـەتزانیی دەوێ، کە زۆر لە هێزی ســـەربازی و جەنگی دەکرێ کاریگەرتر بێ. وەک چۆن لە ڕووداوە سـیاسـییەکانی دواتردا دیتمان، قەوامولسـەڵتەنە چۆناوچۆن بە مانۆڕێکی سـیاسـی، هێزە سـەربازییەکانی سـۆڤیەتی لە ئێران دەرکرد و لە ئـاکـامی ئەو مـانۆڕە سـیاسـییەدا تەواوی چالاکییە سـیاسـی و نەتەوەییەکانی ئازەربایجان و کوردسـتانی پووچەڵ کردەوە. هەڵبەت ئەو پرسـانە پێویسـتیان بە باسـوخواسـی تێروتەسـەل و شـیکردنەوەی وردتر هەیە، کە ئەوەش کات و دەرفەتێکی دیکەی پێویستە. سەرەڕای هەموو ئەو شتانەش، بە ڕاستی دەکرێ بڵێی کۆمەڵەی ژێکاف بنەما و بناغە و دایکی خەباتی نەتەوەیی بوو لەو ناوچەیەدا. جێی خۆیەتی سڵاو بنێرین بۆ گیانی هەموو ئەو کەسـانەی لەو ڕێیەدا گیانی خۆیادیان لەدەسـت دا یان تووشـی دەربەدەری و زیندان و ئاوارەیی بوون و ئێستا لە خەوی تاهەتاییدان. ڕۆحیان شاد و یادیان بەرز.

خوالێخۆشـبوو محەمەدی نانەوازادە کە لە جەنگدا پلەی سەرهەنگیی وەرگرتبوو و بە کۆپتەر دەچووە بەرەی سەقز، لەگەڵ کۆپتەرەکە کەوتە خوارێ و گیانی لەدەست دا و ناوی خۆی بۆ تاهەتایە لە ڕیزی قارەمانانی میللەتی کورددا تۆمار کرد.

مەرگی باب

لە ماڵێ، لەگەڵ بابم و زڕدایکم بەینم خۆش و ژیانێکی ئاسوودەم هەبوو. لە دواناوەندیش وێڕای دەرسگوتنەوە و قســـەوباس و گەڕان لەگەڵ هاوکارەکانم خافڵابووم. بابم ماوەیەک بوو شوێنێکی نەبوو کاسبیی لێ بکا. زیاتر بەســـەر پێوە خەریکی ســـاتوســـەودا و مامەڵە بوو و بۆ کڕین و فرۆشـــتنێ هاتوچۆی شـــارەکانی دیکەی دەکرد. زســـتانی ســـاڵی ١٣٢١ بوو، کە بابم ســـەفەرێکی ورمێی کرد. بە دوای سەفەرەکەیدا بەفرێکی قورس کەوت و ڕێی مەهاباد ورمێ بەســـترا. لە وەزعی ئاوادا، فەرمانگەی ڕێگەوبان هەتا بەو ئامرازە کۆن و ســـواوانەی خۆی ڕێیەکانی دەماڵی، زۆری دەخایاند. بابم پاش چەند ڕۆژ مانەوە، لەگەڵ چەند هاوشـــارییەکی خۆمان بڕیار دەدا لەگەڵ کامیۆنێک بێتەوە. بەو زستانە تووشە، لە پشتەوەی کامیۆن دانیشـــێ، موســـیبەتێکی گەورەیە، بەو حاڵەشـــەوە لە نزیک قاوەخانەی مەیمەند، بیســـت کیلۆمەترێک پێش ئەوەی بگاتەوە شـــاری، کامیۆنەکە پەکی دەکەوێ و مســـافیر بڕیار دەدەن بە پێیان بێنەوە مەهابادێ. لای عەســـرێ بابم شـــەکەت و ماندوو گەیشـــتەوە ماڵێ. بەڵام پرزەی لێ بڕابوو و دەیگوت ئازای ئەندامی دێشـــێ. ســـەرەڕای ئەوی پشـــووی دا و شـــەوێ لە بن کورســـی خەوت، بۆ سبەینێ تەواو وەزعی شڕ بوو و هەر هاواری ســـینگیی دەهات. تاقە پزیشـــکی بە ئەزموون فێربووی شـــار، ئاغای دکتۆر یۆناتانی هەرمەنیم هێنایە ســـەری.

ئەویش دەرمانی بۆ نووسی و هێندێ ڕێوشوێنی دانا، بەڵام خواردنی داودەرمان و ئاگالێبوون هیچ کاریگەریی نەبوو و هەر دەهـات خراپتر دەبوو. بەردەوام دکتۆریش دەهـات دەیپشـکنی. ئاخری پاش سـێ ڕۆژان دکتۆری لێی نائومێد بوو و گوتی، سیپەلکی ڕەش بوون و کار لەکار ترازاوە.

بەو زسـتانەش خۆ هیچ ئامرازێکی هاتوچۆ نەبوو بیبەمە ورمێ یان تەورێز. سـەرەتای ڕەشـەممە بابی میهرەبان و ئازیزم لە باوەشـی خۆمدا گیانی ئەسـپارد. دنیا لەبەرچاوم ڕەش و تاریک دەهات. ڕووداوێکی گەورە و تاقەتپڕووکێن بوو. بڕوام نەدەکرد. ئـاخر بـابم تەمەنێکی وای نەبوو، پیر نەبوو. ئەو بەڵایە چ بوو بەرۆکی گرتم. پار لەو سەروبەندەدا دایکی ئازیزمم لەدەسـت دابوو، لە حاڵێکدا دیدارەوئاخری بووم و لەلای نەبووم. بەڵام ئەمسـاڵ چرکەبەچرکە مەرگی باوکمم بەچاوی خۆم دی. ئاگام لە دواهەناسـەکانی بوو. هیچ کەس جێی دایک و بابمی نەدەگرتەوە. من بێکەسـوکار کەوتبوومەوەز ماڵ و ژیان ئیدی مانایەکی نەمابوو.

حەفتەیەک لە خەم و پەژارەیەکی بێبڕانەوەدا تێپەڕی. ئیتر تاقەتم نەبوو بچمەوە ماڵە خۆمان. نەمدەزانی چ بکەم؟ زڕدایکم دووگیان بوو و لێم ببووە کەسـێکی بێگانە. بـاوکمی وەبیر دێنامەوە. بیرم لەوە کردەوە، بە پێی شـەرع چیی پێ دەبڕێ، بیدەمێ و بینێرمەوە مـاڵی بـابی. بۆ ئەو کـارەش، چەند ڕۆژ دواتر حاجی مراد و بابی زڕدایکم و میرزا عەلیی جیرانیان و کاک موتەلیبی میکایلیی مێردی خوشـکمم بۆ شـیو بانگ کردبوو. پاش شیوخواردن، باس و مەسەلەکەم تێ گەیاندن و گوتم پـاش بـابم، وەک جـاران نـاگوزەرێ. هەموان بۆیـان

سەلماندم. بۆ سبەینێکەی، زڕدایکمم بە کەلوپەلەوە چۆوە ماڵی بابی، لە حاڵێکدا هێشتا ساڵێک نەدەبوو هاتبووە ماڵی ئێمە. منیش هەرچی کەلوپەلی ماڵێ بوو، دام بە کاک حوسێن قاقی، کە لە حەراجکردندا شارەزا بوو و ئەویش لە مەیدانی ئاردی فرۆشتنی و پاش ئەوەی حەقی زەحمەت و ماندووبوونی خۆی لێ گێڕاوە، پووڵەکەی دامێ. منیش ماڵەکەی ئاغای مەنگوڕیم چۆڵ کرد و چوومە ماڵی خوشکم. خوشکم و منداڵەکانی خەمرەوێنم بوون. شەوی جێژنی ساڵی ١٣٢٢م بە لەدەستدانی بابم و لێکهەڵوەشانەوەی ماڵ و ژیانم تێپەڕاند. بۆ سبەینێکەی چوومە لای حاجی مراد و داوام لێ کرد شەوێ لەگەڵ گوڵان خانم تەشریف بێننە ماڵی خوشکم. جیران بوون. شەوێکی ناخۆش بوو. سەردانێک بوو، شیاوی جێژنی نەورۆز نەبوو، بەڵام چ دەکرا؟ من ڕیزبەندی فرۆشتنی کەلوپەلەکانی ماڵەوەمانم لەپێش حاجی مراد دانا، لەسەر یەک هەزاروسەدوپەنجا تمەنی کردبوو. سەد و پەنجا تمەنی ماریەی زڕدایکم و سەد و پەنجا تمەنیش کە وەک میرات پێی دەبڕا، بۆم نارد. نووسیمان و پیاوماقووڵان پەنجەمۆر و ئیمزایان کرد. نیوەی میراتەکەی کە مابۆوە، بۆ ئەو منداڵەمان دانا، کە لە زگی دایکیدا بوو و وامان دانا کوڕ بێ. ئەوەم ڕادەستی حاجی مراد کرد، کاسبیی پێ بکا و قازانجەکەی بۆ منداڵەکە خەرج بکرێ. بۆ ئەوەش پسوولەیەکم لە حاجی مرادی باپیری منداڵەکە وەرگرت. ئەوەش ڕێک شەوی دووی خاکەلێوەری ١٣٢٢ بوو.

ڕۆیشتن بۆ تاران

زســـتان بە هەموو تاڵی و ناخۆشـــییەکانییەوە تێپەڕ و بەهاریش بە هەموو جوانی و تەڕوتازەیی و گەشـــییەوە خەریک بوو تێدەپەڕی. وەک چۆن خەم و شادییەکان دێن و دەڕۆن و ئەوەی دەمێنێتەوە، ئەو بیرەوەرییـانەن کە لە لاپەڕەی خەیاڵدا بیچم دەگرن. ســـاڵی خوێندن تەواو بوو. پشوو هاوینە دەست پێ کرد. دەمێک بوو بڕیارم دابوو هەر پشوو دەستی پێ کرد، بچمە تاران. جا هاوسەفەرێکیشم بۆ پەیدا بوو. کاک مستەفای میکاییلی، کە پەیمانگەی سەربازیی تەواو کردبوو. ئەویش بەتەما بوو بچێتە تاران. پێش ئەوەی بڕۆم، زڕدایکم منداڵەکەی بوو. منداڵەش کوڕ بوو. ناومان نا ڕەحیم. هیچ نیگەرانی ئەو نەبووم، چونکە قەرار وابوو باپیری لەو ســـەرمایەی خســـتبوومە بەردەســـتی، خەرجی بکێشـــێ. چەند ڕۆژێک لە پووشـــپەڕ تێپەڕبوو، کە لەگەڵ ئاغای میکاییلی بەرەو تەورێز ڕۆیشتین.

ئەوەی پێم بوو، دەســتێک نوێنوبانی ســووک و ماوورێک و جانتایەک بوو کە جلەکانمی تێدا بوو. ئێوارە گەیشـــتینە تەورێزێ. ژوورێکمان لە میوانخانەی شـــەبســـتەریدا بەکرێ گرت. بۆ تارانێ زۆر بەتاڵووکە نەبووین. شـــەوێ خەوتین و بەیانی پاش بەرچایی چووینە گەڕانی شـــەقامە خۆش و جوانەکانی تەورێز و لای باغی گوڵستان. کتوپڕ بانگەوازێک بە دیوارێکەوە ســـەرنجمی ڕاکێشـــا. تێیدا نووســـرابوو: دەوڵەتی تورکیا سەد خوێندکار بە خەرجی خۆی بانگهێشتی تورکیـا دەکـا بۆ خوێنـدن. خوازیـارەکـان ســـەردانی

باڵوێزخانەی تورکیا بکەن لە تاران. کونسولگەریی تورکیا لە تەورێز لە نزیک خۆمانەوە لە تەنیشت کلێسای هەرمەنییەکانەوە بوو. دەسبەجێ چووینە ئەوێ و پرسیمان چی بکەین و چۆن دەبێ؟ گوتیان ئەوە پێوەندیی بە باڵوێزخانەوە هەیە و دەبێ بچنە ئەوێ. ئەوە بوو بە کەڵکەڵەمان. بۆیە گوتمان وا باشترە خێرا خۆمان بگەیەنینە تارانێ. بەشکم بەختمان هێنای و سەرکەوتین. بەو بیر و نیازەوە لە کونسولگەری هاتینە دەرێ و لە قەیسەریی گراند هۆتێل کە لەسەر ڕێمان بوو، تووشی کاک حوسێنی بەعیدی بووین، کە شۆفێری فەرمانگەی قەند و شەکری مەهابادێ بوو. پاش چاکوچۆنی گوتی لەگەڵم نایەنە تاران؟ گوتمان چۆن؟ گوتی، کامیۆنێکی فەرمانگەم پێیە و دەبێ بیبەمە تاران. گوتم هەر لە خوامان دەوێ. دەمودەست چووینەوە میوانخانە و کەلوپەلەکانمان لەگەڵ وی بردە گەراج. کەلوپەلمان خستە پشتەوەی کامیۆن و بۆخۆمان لەتەنیشتی دانیشتین و بەرەو تاران وەڕێ کەوتین. ئەی لەو ڕێککەوتە بەجێ و باشە. بەڵام ڕێگەی تاران خۆڵ بوو و کامیۆنەکە زۆر خاو و هێواش دەڕۆیشت.

شەوێ گەیشتینە قاوەخانەیەک. نزیک زەنجان بوو. کاک حوسێن کامیۆنەکەی ڕاگرت و گوتی ئێرە گۆشتاوێکی خۆشی هەیە. دابەزین. داوای سێ دیزەمان کرد. ئێمە خەریکی خواردنەوەی چا تۆخ و خۆشەکەی قاوەخانە بووین، کە یەکێکمان لێ وەژوور کەوت. ڕووی

لە خەڵکەکە کرد و گوتی، کەس تازە لە تەوریزەوە هاتووە؟ ئاغای بەعیدی وەڵامی داوە، بەڵێ. چی بووە. کامیۆنەکەی من لە دەرەوەیە. پرسیی، ئێوە هیچتان بزر نەکردووە؟ هەموو پێکەوە چووینە دەرێ و سەیری پشتەوەی کامیۆنەکەمان کرد. سەیرم کرد جانتاکەی من نەماوە. گوتم جانتایەکمان لێ بزر بووە. گوتی وایە. جانتاکەی لە کامیۆنەکەی خۆی دابەزاند و هێنایە نێو قاوەخانەکە. من ناونیشانی شتەکانی نێو جانتاکەم پێ دا. ئەویش جانتاکەی دامەوە. هەموو جلەکانمی تێدا بوو. گوتی، لە ڕێیە کە دەهاتم، سەیر دەکەم جانتایەک کەوتووە. ڕامگرت و هەڵمگرتەوە و خێراتر ملی ڕێیەم گرت. بەشکم بگەمە خاوەنی جانتاکە. باش بوو گەیشتمێ. زۆرم سپاس کرد. ویستم دەستخۆشانەیەکی بدەمێ، بەڵام لێی وەرنەگرتم. لەو دنیایەدا خەڵکی دەسپاک و شاییبەخۆ زۆرن. کابرا سەرەڕای ئەوەی هەر شۆفێرێک بوو و لەوانەبوو کامیۆنەکەش ئی خۆی نەبێ، بەڵام تەنانەت هەر سەیریشی نەکردبوو بزانێ چیی تێدایە. بەوە دەڵێن دەستپاکی و مەزنی، ئەی سڵاوت لێ بێ ئەی پیاوی ڕەوشتبەرز. ئەو ڕووداوەشم وەکوو هاتێک لێک داوە. شەوەکەی لە دەرەوەی قاوەخانەکە لە بن میچی ئاسمانە پڕ ئەستێرەکە نوستین. لە خەونمدا لەگەڵ چەند کەس لە پاپۆڕێکدام بەسەر دەریایەکی بێ بنەوە و بەرەو شوێنێکی نادیار دەڕۆین. لە هەر کەسێکم دەپرسی بۆ کوێ دەچین، کەس وەڵامی نەدەدامەوە. دەتگوت هەموو کەڕ و لاڵن. بەغاردان بەرەو گەمیەوانەکە چووم، ئەویش وەڵامێکی نەدامەوە. شەپۆلی دەریاکە بە تەوژم وەدیواری

کەشتییەکە دەکەوتن. لە ترسان ڕاپەڕیم. خەریک بوو ڕووناکی دەکردەوە. سرووەی بەرەبەیان لە ڕوومەتمی دەدا. تاوێک دواتر هەموو بەخەبەر هاتن. دەست و دەموچاومان بە ئاوی ئەو جۆگەیە شوشت کە بەلای قاوەخانەکەدا تێدەپەڕی و بەرچاییمان خوارد و بەرەو تاران وەڕێ کەوتین. کامیۆن بە نەڕەنەڕ و گرمەگرم سینگی دەشتەکەی دەبڕی و دەڕۆیشت و ئێمەش چەنەمان گەرم داهاتبوو. سەرەڕای ئەوەی جادەکە خۆڵ بوو و کامیۆنەکەش خاو دەڕۆیشت، بەڵام دیتنی باغ و باغاتی پڕ میوەی سەر ڕێ و گوندی ئاوەدان و جوان و دیمەنەکان سەرنجڕاکێش و خۆش بوون.

شاری زەنجان و قەزوێنمان بەجێ هێشت و بۆ فراوین گەیشتینە گەرەج. نیوەڕۆ بوو و هەوا گەرم. کاک حەسەن ماشێنەکەی لە قاوەخانەیەکی دەم جادە و لە ژێر سێبەری چەند دارێک ڕاگرت. فراوینمان لەوێ خوارد و پشوویەکمان دا و دیسان وەڕێ کەوتینەوە. سەعات سێی دوانیوەڕۆیە بوو کە گەیشتینە گەراجی ئیتمینانی تاران لە شەقامی سپا، نزیک مەیدانی حەسەناباد. ئێمە پاش سپاسێکی زۆر ماڵاواییمان لە ئاغای بەعیدی کرد. بار و بنەمان دا بە کرێکارێک کە عارەبانەیەکی بەدەستەوە بوو، تا گەیاندینیە شەقامی موختاری لە شاپوور. یەکەم جار بوو هاتبووینە تاران و شارەزای هیچ کوێ نەبووین. ئادرەسی عەبدوڵلای خوسرەویمان پێ بوو، من دەمویست بەهۆی ئەوەوە هۆدەیەک بەکرێ

بگرین. چەند چوارڕێیانێکمان بڕی، کە گەیشتینە چوارڕێیانی موختاری، شەلاڵی ئارەقە ببووین. لە مەیدانی حەسەناباد کە تێپەڕین، بەسەر دەشتێکی بەیار و پانوبەرین و بەردەڵێندا کەوتین. پێمان سەیر بوو لە پایتەختی وڵات و لە چەقی تاراندا شوێنی ئاوا هەبێ. لە کرێکارەکەم پرسی، ئێرە کوێیە؟ گوتی ئێرە مەیدانی سەنگلجە. ئیتر چوارڕێیانی موختاری نزیک مەیدانی ئاسنەڕێ بوو. لە کۆڵانێکی شەقامی موختاریدا ماڵی ئاغای خوسرەویمان دۆزییەوە. بە یارمەتیی ئەو، ژوورێکمان لە نزیک ماڵەکەی خۆیان بەکرێ گرت. خاوەن ماڵەکە کابرایەکی بەننا بوو. ھۆدەیەکی لە نھۆمی دووەمی ماڵەکەی مانگی بە پازدە تمەن پێ داین. بە یارمەتیی کرێکاری گۆرین کەلوپەلەکەمان بردە ژوورێ. خاوەنماڵ جگە لە ئێمە سێ کرێچیی دیکەشی هەبوو. یەکێکیان پیاوێکی پینەچی بوو، جیران ژووی ئێمە بوو، کە لەگەڵ ژنەکەی و دوو منداڵی لەوێدا دەژیان. دوو کرێچی دیکەش، هەر کام بە چەند منداڵەوە لە ھۆدەکانی نھۆمی خوارەوەدا بوون. خاوەنماڵ بۆخۆشی لە دوو ژووری بەرانبەر ژوورەکەی ئێمەدا دەژیا. خۆی و ژن و دوو منداڵەکەی. ئیتر ماڵێکی قەرەباڵغ و پڕ دەنگ و دۆڵ بوو، بەڵام ئێمە بەڕۆژ لە ماڵ نەبووین. شەوێ دەھاتینەوە و ئەودەمیش منداڵ خەوتبوون، یان دەرفەتی بەدفەڕی و شەیتانییان نەبوو. بەیانیانیش کە وەدەر دەکەوتین، چونکە ھیچ جۆرە کەرەستەیەکی چێشتلێنان و تەنانەت چالێنانیشمان نەبوو.

دامەزران و کارکردن لە تاران

پانزەی پووشپەڕی ١٣٢٢بوو، کە گەیشتمە تاران. جا چونکە مەسـەلەی چوون بۆ تورکیەمـان زۆر بەلاوە گرینـگ بوو، بۆ سـبەینێکەی دەمودەسـت چووینە باڵوێزخانەی تورکیا لە شـەقامی فێردەوسـی، گۆشـەی چوارڕێیانی ئەسـتەمبوڵ. چووینە نێو باڵوێزخانە و زۆر بە ئاسـانی بردیانینە هۆدەی کارگێڕی باڵوێز. خۆمان ناسـاند و بۆمان ڕوون کردنەوە بۆچی چووین. ئاغای میکاییلی چونکە سێ ساڵان لە تەورێز دەرسی خوێندبوو، ئازەرییەکی باشـی دەزانی. ئەگەرچی ئەو زمانە لەگەڵ تورکیی تورکیادا جیاواز بوو. کابرای کارگێڕیش پاش ئەوەی گوێی لێ گرتین، گوتی مخابن درەنـگ هـاتوون. ئێمە تـا چەنـد ڕۆژێـک لەوەپێش، سـەد خوێنـدکـارە پێویسـتەکەمان هەڵبژاردووە و ڕامانگەیاندووە. ئێستاش هیچ ناکرێ. ناچار بە هیوابڕاوی لە باڵوێزخانە هاتینە دەرێ.

ڕۆژان شـتێکی وا نەبوو خۆی پێوە خەریک بکەین، جگە لە گەڕان و پیاسـە بە شـەقامەکانی شـاردا. ئەودەم باشـترین شـەقامی تاران، لالەزار بوو. ئێمە زۆربەی ڕۆژەکان پاش بەرچایی بە پێیـان وەڕێ دەکەوتین تـا دەگەیشـتینە مەیدانی تۆپخانە و لەوێش یان بە شـەقامی فێردەوسـی یان لالەزاردا تێهەڵدەبووین. بەشـوێن کارێک شـتێکدا نەدەگەڕاین. چونکە من مامۆسـتا بووم و لەگەڵ تەواوبوونی پشـووی هاوینە دەچوومەوە سـەر کارەکەی

خۆم واتە دەرسگوتنەوە. ئاغای میکاییلییش چونکە بەتەمای درێژەدانی خوێندنێ بوو، باشترین کار بۆ وی مامۆستایەتی بوو. هێندێ ڕۆژیش بە ئوتوبووس دەچووینە شەمیرانات، بەتایبەتی ئاو و هەوای ئەو لەو هاوینە گەرمەدا لەڕادەبەدەر خۆش بوو. ئاوێکی ساردی وەک چاوی قرژاڵ کە لە ترۆپکی چیاکەوە دەهاتە خوارێ و بە ئاوازێکی دڵبلاوێن بە نێو گابەرد و خڕ و دۆڵەکاندا تێدەپەڕی، هەر خۆش بوو سەیری بکەی.

کافتریا و ڕستورانتیان لەمبەرەوبەری جۆگەکە، کە ئاوەکەی بەخوڕ تێدەپەڕی دروست کردبوونز باشترین شوێن بوو سۆ سەیران و ڕابواردنی تارانییەکان.

بەتایبەتی ڕۆژانی هەینی و پشوو، شاخەوانی و هەڵگەڕان بە شاخ و داوێنی توچاڵدا خۆشترین دەموساتی گەنج و خێزانەکان بوو. ئەو ڕابواردنە بۆ ئێمە شتێکی تازە بوو. ڕۆژە گەرم و تاقەتبڕەکانی هاوینی بۆ ئێمە خۆش و شیرین کردبوو. بیریشمان لەوە دەکردەوە هەرچۆنێک بێ، لە تاران هەوڵی دۆزینەوەی کارێک بدەین. چەند جاران چووینە وەزارەتی پەروەردە، کە لە شەقامی ئەکباتان نزیک بەهارستانێ بوو. وەزارەتی فەرهەنگ حەوشەیەکی گەورە و پڕ لە داروبار و حەوز و نافوورەی زۆر جوانی هەبوو. بینا کۆنەکان هەموو نەقاشی و کاشیکاریی سەردەمی قاجار بوون، کە وێدەچوو یەکێکی بنەماڵەی قاجاری تێدا ژیابێ. بەرپرسی بەشی پەروەردەی سەرەتایی لەو وەزارەتخانەیەدا کەسێک بوو بە ناوی ئاغای ئەکرەمی. پیاوێکی زۆر باش و میهرەبان و بەسۆز بوو. کە چووینە لای و مەبەستی

خۆمانمان پێ گوت، بەوپەڕی دڵۆڤانی گوتی زۆر باشــە. ڕووی لە من کرد و گوتی، تۆ بەو پێیەی بە فەرمی مامۆستای، کارەکەت ئاسانە. با بزانین بۆ ئاغای میکاییلی چیمان لە دەســـت دێ. ســـەرێکم لێ هەڵێننەوە. زۆرمان ســـپاس کرد و بە ڕێزەوە ماڵاواییمان لێ کرد. جاری دووەم کە چووینەوە، هێندێ چا و سابوونی بۆنخۆشمان کە لەمەهابادەوە لەگەڵ خۆمان بردبوو، وەکوو دیاری بۆ برد. جا چونکە دیاریی شـــوانەوێڵەی ئاڵەکۆکە و بێ مەبەســـت، لێی قبووڵ کردین. ئینجا گوتی، کە هاتینەوە، بڕوانامەکانمان بێنین و ناونیشـــانی خۆمانی بە وردی لەسەر بنووسین.

چەند ڕۆژ دواتر من عەرزیزەیەکم نووســـی کە تێیدا داوام کردبوو بگوازرێمەوە تـاران. ئـاغـای میکـاییلیش داوای کرد دایمەزرێنن. وا دانرا ڕۆژی ١٥ی خەرمـانـان بۆ وەرگرتنەوەی جواب بچینەوە خزمەتی ئـاغـای ئەکرەمی. ئێمە ڕۆژانمـان دەبژاردن، تـا ئـاخری ڕۆژی پـانزەی خەرمـانـان هـات و بەیـانییەکەی بە جلوبەرگی پاکوخاوێن و ڕیشـی تاشـراو و قەڵافەتێکی ڕێکوپێکەوە چووینە وەزارەتخـانە. چووینە ژوورەکەی ئـاغـای ئەکرەمی. زۆر بە موحیببەتەوە وەریگرتین و مزگێنیی داینێ کە کاری هەردووکمـان جێبەجێ بووە. هەر لەوێ ئەمرەکەمان وەرگرت. نەماندەزانی بە چ زمانێک سپاسی ئاغای ئەکرەمی بکەین. هەردووکمان وەکوو مامۆسـتا لە قوتابخانەی سـەرەتایی مەولەویی تاران لە پشـت بازاڕی

قەوامودەوله لە شەقامی شاپوور دامەزرابووین، کە زۆر لە ماڵەکەی خۆمان دوور نەبووین. لە خۆشیان نەماندەزانی چی بکەین. لەپێشدا چووین شوێنی قوتابخانەکەمان دۆزییەوە. مووچەی من مانگێ ٢٤٠ تمەن بوو. ئاغای میکاییلیش مانگێ بە ١٦٠ تمەن دامەزرابوو. ڕۆژێکیان پێش کرانەوەی قوتابخانە چووین. بەڕێوەبەرەکە لەوێ بوو. خۆمان پێ ناساند و لە سەرەتای ڕەزبەرەوە بە فەرمی لەو قوتابخانەیەدا دەستمان بە وانەگوتنەوە کرد. جا ئەو چاکەیەی ئاغای ئەکرەمی لەگەڵی کردین، زۆر گەورە بوو. دواتر تێچووی سەفەری مەهاباد بۆ تارانیشی بۆ وەرگرتمەوە. ئەو هەمووە چاکە و پیاوەتییەی بەبێ چاوەڕوانی لەگەڵ کردین. هیوادارم خوا لە دنیا و قیامەتێ، پاداشتی ئەو پیاوە چاک و بە ڕوحم و دڵە بداتەوە.

هاوکارەکانی ئێمە، بە ژن و پاوەوە خەڵکێکی گەرموگوڕ و میهرەبان بوون. بە تایبەتی یەکێکیان بە ناوی ڕەزا زاهیدانی کە گەنجێکی خەڵکی ڕەشت بوو. ئیتر دواتر بووینە دۆستێکی باش. هەموو ڕۆژێ بە بازارچەی قەوامدا دەچووینە قوتابخانە. نیوەڕۆیانیش هەر لەو بازارە فراوینمان لە خواردنگەیەک دەخوارد، کە خواردنی گەرم و خۆش و بەتامی وەکوو کەباب و خۆرشت و برنج و فسنجان و بنکرپڵاو و کشمیش پڵاوی هەبوو.

تاران بە ڕاستی شارێکی خۆش بوو. خەڵکێکی کەم، بەبێ قەرەباڵغی و دووکەڵ، ئاو وهەوایەکی لەڕادەبەدەر خۆش و تەندروست. ئەگەرچی هاوینان گەرم دەبوو، بەڵام کوێستانەکانی دەوری تاران وەکوو فشم و شەمیرانات و

کەرەج ودەماوەند بەتایبەتی بۆ ئەوانەی کە دەستیان دەڕۆیشت یان وەکوو ئێمە ماڵبەکۆڵ بوون، زۆر تایبەت بوو. تارانی ئەودەمی لە ڕۆژهەڵاتەوە دەگەیشتە پردەدارینە و لە ڕۆژئاواوە حیشمەتودەولە و لە باشوورەوە ئاسنەڕێ و شەقامی مەولەوی و لە باکوورەوە ئاوی مەنگول و شەقامی شاڕەزا. جوانترین شەقامی شار، لالەزار بوو، کە لەبەر ئەوەی دووکانی جوانکاریی وەکوو فرۆشگای گەورەی پێداویستییەکانی ئاڕایشگا و کافتریان و ڕستوڕانت و سینەمای لێ بوو، یەکێک بوو لە باشترین شوێنەکانی شار و شوێنی گەڕانی گەنجان و خەڵکی دەوڵەمەند و ئەو خانمانەی خۆیان بە مۆدێرن دەزانی. ڕستوڕانت و کافتریای شمشاد یەکێک بوون لە باشترین و مۆدڕێنترین کافتریاکانی تاران. ڕۆژانی هەینی جاروبار بە "ماشێنی دوودی" دەچووینە شاعەبدولعەزیم کە زیارەتگەی سەرەکیی تاران و دەوروبەری بوو. لەوێ بە ڕیز کەباخانە کرابوونەوە. ئەو بازاڕەی دەچۆوە سەر زیارتگەکە، پڕ بوو لە کەبابخانە و خواردنگە. گەنج بوون و بە گوێرەی گەنجیەتیم دڵم بەو گەڕانانە خۆش بوو. بیرەوەریی شیرین و لەبیرنەکراوم لەو سەردەمی زۆر هەن. ژیانمان بە خۆشی تێدەپەڕی و زۆربەی کات بێکاریمان بە خوێندنەوە پڕ دەکردەوە. من خۆمم بۆ بەشداری لە تاقیکارییەکانی شەشی ئەدەبیدا ئامادە دەکرد. کۆتاییەکانی پاییزی ١٣٢٢ بوو، کە لە کۆمەڵەی

ژێکافەوە ئەرکێکم پێ ئەسپێردرا. گۆیا سێ ئەندامی دەستەی ناوەندیی ڕێکخراوەکەیان بە هێندێ بەڵگەنامەوە لە دەوروبەری سـڵدووز گرتبوو و هێنابوویاننە تاران. دەبوو شـوێنی گیرانەکەیان بدۆزمەوە و بشـزانم چۆنن و هەواڵیان بنێرمەوە. یەکەم شـوێنێکی سـەردانیم کرد، شـارەوانیی گشـتی بوو لە شـەقامی سـێی ئیسـفەند، بەرانبەر وەزارەتی دەرەوە. چونکە جگە لە ئیدارەی شارەوانی، زیندانیشی هەبوو بۆ ڕاگرتنی ئەو کەسانەی هێشتا لێپرسینەوەیان لێ نەکراوە، پاش پرسـیار و گەڕانێکی زۆر و خەرجکردنی پارەیەکی باش، دەرکەوت بەو دواییانە سـێ کوردیان گرتووە و لە یەکێک لە هۆدەکانی نهۆمی یەکەمی شارەوانی بەتەنیشت هۆدەی لێکۆڵەرەوەکانەوە زیندانی کراون. بەرپرسـی پێوەندیداریانم دۆزییەوە. پێم گوتم یەکێک لە گیراوەکان برامە. هەر چاوێکم پێی بکەوێ بەسـمە. تەنیا چەند سـاتێک بمبەنە لای. پاش چەلەحانێیەکی زۆر، ئاخری ڕازی بوو سەعات ٣ی دوانیوەڕۆ کە فەرمانگە دادەخرا و فەرمانبەر دەڕۆیشـتنەوە، دەرگاکە بکاتەوە و من پێنج خولەک، زیاتر نا، چاوم پێی بکەوێ. کە دەرگا کراوە و چاویان بە من کەوت، سـەریان سـووڕ ما، پێیان وابوو منیش گیراوم. سـێ کەسـەکە بریتی بوون لە قادری و ڕەحمان زەبیحی و دڵشـاد. پێیان گوتم لە دۆخێکی مەترسـیداردان. بەڵگەیان پێ گرتوون، بەڵام هێشـتا دانیان بە هیچ شـتێکدا نەناوە. پرسـیم پارەیان پێویستە؟ گوتیان جارێ نا. ڕێکخراوەکەمانم لە ورد و درشـتی مەسـەلەکە ئاگادار کردەوە. بەڵام شـتێک هاتە گۆڕێ، کە سێ مانگ دواتر هەر سێکیان ئازاد کران.

خانەی فەرهەنگی سۆڤیەت (ڤۆکس)

زســـتانی ســـاڵی ۱۳۲۲ و بەهاری ۲۳ تەواو بوون. قوتابخانە داخران. من و ئاغای میکاییلیش بەتەما بووین بۆ پشووی هاوینێ بگەڕێینەوە مەهاباد، بەڵام کە چووین ماڵاوایی و ماڵئاوەدانی لە ئاغای ئەکرەمی بکەین، پرسیی، بۆچی دەچنەوە مەهاباد؟ گوتمان لێرە بێکارین. هەواش گەرمە. گوتی کارێکم بۆ لەبەرچاو گرتوون. دەتاننێرمە وەزارەتی دارایی، دوانیوەڕۆیـان لەوێ کـار بکەن. بۆ زێدەکارش پووڵی چاکتان دەدەنێ. ئێمەش قبووڵمان کرد. ئاغای ئەکرەمی یادداشتێکی نووسی و پێی داین. بردمانە وەزارەتی دارایی لە شـــەقامی هۆمایۆن. لە فرۆشـــگای فێردەوسی شوێنی کاریان بۆ دەسنیشان کردین. هەموو ڕۆژێ دوانیوەڕۆیان دەچووین تا سـەعات شـەش فۆڕمی پرسیاری خەڵکمان بۆ دابەشکردنی کۆبۆنی خۆراک ڕێک دەخســـت. دانی بەیانییش خۆمـان بۆ تـاقیکردنەوەکان ئامادە دەکرد.

مابن ئەوێ ســاڵێ پەیمانگەکانی مامۆســتایان، ڕێگەی بەشداربوونیان لە تاقیکردنەوەکانی شەشی دواناوەندییان نەدا. بەڵام ئـاغـای میکـاییلی لە تـاقیکردنەوەی کۆنکۆری پزیشکی بە پشکی سوپا بەشداریی کرد و بۆ پزیشکیی ددان وەرگیرا. ناوبراو لە کۆتایی خەرمانانـدا شـــوێنی خۆی گواســـتەوە بۆ خەوگەی خوێنـدکـارانی کۆلێژی ئەفسەری و منی لەو هۆدەیەدا بەتەنێ بەجێ هێشت. بەو حـاڵەشـــەوە زۆر خۆشـــحـاڵ بووم کە دەرچووە. بە

ڕۆیشـــتنی وی تەنیا کەوتمەوە. بەڵام دۆســـتایەتیی ئاغای زاهیـدانیی هـاوکـاری قوتـابخـانەم دوورییەکەی میکـاییلیی قەرەبوو دەکردەوە. زۆربەی کات پێکەوە بووین. بۆ جێژنی نەورۆزی ســـاڵی ١٣٢٤ ئاغای زاهیدانی لەگەڵ خۆی بردمی بۆ ڕەشــت و زۆربەی شــارەکانی باکووری ئێرانی پێشــان دام. هەوای خۆش و سروشتی سەوزی باکوور، ئەگەرچی بارانەکەی خۆشی نەدەکردەوە، بەڵام بە ڕاستی ڕۆحی تازە کردمەوە. هەر بە ڕاســتی ئەگەر بە گوێرەی پێویســـت بەو نــاوچەیە ڕا بگەن، بە دڵنیــاییەوە یەکێکە لە جوانترین شوێنەکانی دنیا.

لە تـاران پـاش تەواوبوونی دەرس، زۆربەی ڕۆژەکـان دەچووینە کافتریایەکی سەرەتای شەقامی سەعدی لە ژوور چوارڕێیانی موخبیرودەولە. کافتریایەکی بچووک و خاوەن بوو. شــیر و قاوەیەکی خۆشــیشـــی هەبوو. ڕۆژنامەیەکمان دەکڕی و تـا تـاریکـان لەوێ دادەنیشـــتین. ئەو کـافتریـایە هاوکات شوێنی باسوخواسی سیاسییش بوو. تەنانەت بەو کافتریای توودەییەکان بەناوبانگ بوو. پاش ڕووداوەکانی خەرمانانی ١٣٢٠، لەگەڵ تۆزێک کرانەوەی کەشـی سـیاسـی (ئەویش هەر بەناو) لە ســۆنگەی هەبوونی هێزە بیانییەکان لە ئێراندا، گەلێ حیزب و دەسته و تاقم پێک هاتبوون. بەڵام لە هەموان گرینگتر کە زۆریشـــی لایەنگر هەبوو، حیزبی توودە بوو. نووســینگەی ئەو حیزبە لە ســەرەتای شــەقامی فێردەوســـی بوو. دەرگا گەورەکەی ڕۆژ تا ئێوارێ لەســەر پشـــت بوو و خەڵکی دیکەش بۆیان هەبوو بچن گوێ لەو وتـار و لێدوانـانە بگرن کە ســـەرکردەکانی ئەو حیزبە لە

حەوشــە گەورەکەیدا پێشــکەشــیان دەکردن. منیش چەند جارێک لەگەڵ ئاغای زاهیدانی چووم.

هێندێ جاران، حیزبی توودە لە تاران خۆپێشاندانیشی وەڕێ دەخســــت. ئەو دەمــی ســـــاعــد مەراغەیــی سەرۆکوەزیران بوو، ڕۆژێکیان ئەندامانی توودە بە ڕیزی ڕێکوپێک لە شـــەقامی ئەســـتەنبوڵ و شـــابادەوە بەرەو مەجلیس کەوتنە ڕێ، دروشــمی بژی و بمرێ شــارەکەی تەنیبوو. دروشـــــمی بمرێ ســـــاعید، جوان و بە ڕوونی دەبیســــرا. لە مەجلیســــیش وتاری ئاگرین و بەکەفوکوڵ دەدرا و بـــازاڕی ڕۆژنـــامە گەرم بـــوون. یەکـــێـک لە ســــەرنووســــەرەکان، ئاغای شــاهندە بوو، کە دەرچووی پەیمــانگەی مــامۆســـتــایــان و برادەری بەڕێوەبەری قوتـــابخـــانەکەی ئێمە بوو. نـــاوبراو لە ڕۆژنـــامە دوو لاپەڕەییەکەی "فەرمان"دا جارێ لە ناڵی دەدا و جارێ لە بزمار. ئیتر هەواداری و لایەنگریی چەپەکان، نیشـــانەی پێشکەوتن و ڕووناکبیری بوو.

ڕۆژێـکـیـان لە بەردەم مەجـلـیســـــی شــــوورای میللی(پەرلەمان) خۆپێشـــاندانێکی گەورە کرابوو، ئێمەش وەک خەڵکەکە چووبووینە ســــەیر. لەلایەن خەڵکی جۆراوجۆرەوە وتاری زۆر ســەیر پێشــکەش دەکران، کە بە ڕاســـــتی تێی نەدەگەیشـــتین و نەمـانـدەزانی ئەو کۆبوونەوەیە بۆ چییە. لەو بەینەدا وتـــاری ئـــاغـــای درەخشش کە مامۆستا بوو لە هەموان بەکەفوکوڵتر بوو. کتوپڕ لەلای باکووری مەیدانی بەهـارســـــتانەوە چەند

زرێپۆشــی ســەربازی پڕ لە چەکدار گەیشــتن. بوو بە تەقە. هەموو دوو لاقی دیکەشـــیـان قەرز کرد بۆ ڕاکردن. لەو جەنگەیەدا تیرێکی نەبەدی ســـینگی ئاغای خانەلیی پێ کا و دەمودەســت کوشــتی. ناوبراو مامۆســتایەکی لێقەوماو بوو. ئێمەش بە شـــەقامی شـــابادا ڕامان کرد. شـــیرینیخانەی نەوبەخــت کرابۆوە، خەڵکێکی زۆر خۆیــان بەوێــدا کرد. خاوەنی شـــیرینی خانە دەرابەی دووکانەکەی داکێشـــا. خەڵــکەکەیــش هەلــیــان بە دەرفەت زانـــی و کەوتــنە شیرینخواردن. لە چاوترووکانێکدا ڕاکردووەکان کە دەتگوت نەدی و بدین، چیی شـیرینی بوو خواردیان. کە تەقە بێدەنگ بوو و ئیدی هیچ دەنگێک نەما، خەڵک دەرابەیان هەڵداوە و بەسـپایی وەکوو دزی شـەوگەڕ بۆی دەرچوون. هێندێکیان لە ڕاکردنێدا شـیرینییان لە گیرفانی بەر دەبۆوە. ئاکامی ئەو خۆپێشاندانە و شەهیدبوونی گەنجێکی خێرلەخۆنەدیو، ئەوە بوو کە عەلی ئەمینی بوو بە ســـەرۆکوەزیران و محەمەدی درەخشـــش کرا بە وەزیری پەروەردە و شـــیرینیخانەی نەوبەختیش تاڵان کرا. بۆ ماوەیەک دنیا هێور بۆوە.

لەو دەنگەیەدا ئێمە هەر وەک جاران ســەردانی کافتریای بەهارمان دەکرد لە ســـەعدیی شـــیمالی. کاریشـــمان بە سیاسەتەوە نەبوو. ڕۆژێکیان لە کافتریای گۆرین ڕۆژنامەی ئیتلاعاتم دەخوێندەوە، بەسەر بانگەوازێکدا کەوتم، زۆر زۆر ســـەرنجمی ڕاکێشـــا. نووســـیبووی، دەوڵەتی یەکیەتیی سۆڤیەتی سۆسیالیستی، بە ڕەزامەندیی وەزارەتی دەرەوەی ئێران، چـل خوێنـدکـاری ئێرانی بە خەرجی خۆی دەبـاتە ســۆڤیەت بۆ خوێندن. خوازیاران دەتوانن بۆ زانیاریی زیاتر

سەردانی خانەی فەرهەنگی سۆڤیەت بکەن لە شەقامی حافز. ئەوەی لێی دەگەڕام، دۆزیبوومەوە. ڕۆچنەی هیوایەکم لێ دەرکەوتبوو. بۆ بەیانی خانەی فەرهەنگم لە شەقامی حافز دۆزییەوە، کە گۆیا پێشتر ماڵی کچەکەی موسەدیق بووە. لە حەوشەکەی ئەوێ، بانگەوازی ناردنی خوێندکارانیان لە تابلۆی ڕاگەیاندنەکە دابوو. بەڵگەنامەی پێویست، بریتی بوو لە ناسنامە و بڕوانامەی خوێندن و فۆرمێک کە دەبوو پڕ بکرێتەوە. کەسم نەدیت لەوێ داوخواز بێ. لە یەکێک لە ژوورەکاندا، ئەفسەرێک بە یۆنیفۆرمی سەربازیی سۆڤیەتەوە بەرپرسی ناونووسین بوو. بە زمانی فارسی و زاراوەی ڕووسی هەموو شتەکانی پرسی و ناونیشانی شوێنی کار و ژیانمی لە تاران یادداشت کرد و تەواوی ئەو بەڵگانەی لە فایلێک خست و لەسەر فایلەکە بە زمانی ڕووسی شتێکی نووسی و گوتی دە ڕۆژی دی سەرێکیان لێ هەڵێنمەوە، کە لەوانەیە ئاکامەکەیم پێ ڕابگەیەنن. سپاس و ماڵئاواییم کرد، بەڵام تا نیوەڕۆیە هەر لە حەوشەکەی خانەی فەهەنگ مامەوە، چونکە هەم باغێکی زۆر خۆش بوو، هەم حەزم لێ بوو بزانم کێی دیکە دێن و ڕایان چییە. ئینجا تۆزێکیش نیگەران بووم لەوەی بە بڕوانامەی پەیمانگەی مامۆستایان وەرمنەگرن. ئەو ڕۆژە کەس نەهات، بەڵام من هەموو ڕۆژێ دانی بەیانیان دەچووم. پشووی هاوینیش بوو، هیچ کارێکم نەبوو. پێم وایە چوارەم ڕۆژ بوو کە دوو کەس سەردانیان کرد. یەکێکیان

گەنجێکی باریکەڵەی باڵابەرزی خەڵکی قووچان بوو بەناوی عەلی خواجووی، ئەوی دی گەنجێکی کورتەباڵای چاو بادامی بوو، کە زیاتر لە ژاپۆنی دەچوو نەک ئێرانی. لەگەڵ خواجووی قسەمان کرد. ئەویش دیپلۆمی دواناوەندیی نەبوو و پەیمانگەی پزیشکیاریی تەواو کردبوو و پێنج ساڵ بوو کاری دەکرد. وەکی دەیگوت، بە پێی یاسا کەسانی وەک وی مافی ئەوەیان هەبوو، لە ساڵی چوارەمی کۆلێژی پزیشکییەوە بخوێنن.

هەرچۆنێک بوو، جارێ ئەوەیان هیچی لە من زیاتر نەبوو. ئەوی دیکەیان، کورتەباڵاکە ئێمەی نەدواند، لەبنەوەبڕ دیار بوو، دواتر زانیم عەلی فێرنادی خوشکەزای دکتۆر یەزدیی ئەندامی ئۆرگانی ناوەندیی حیزبی توودەیە. ئیتر چەندەی خوێندبوو، دواتریش هەر باسی نەکرد. بەڵام دواتر من کەسم لەوێ هەر نەدی بێ بۆ ناونووسین، ئەوەش لەلایەک دڵخۆشی دەکردم، چونکە پێم وابوو ئەگەر داوخوازەکان زۆر بن، شانسی سەرکەوتنی من کەمتر دەبێ. لەگەڵ ئەوەشدا نیگەران بووم نەکا ئەگەر بەگوێرەی پێویست خوازیار نەبوایە، لەوانەبوو ناردنی خوێندکار هەڵوەشێتەوە. ئینجا باشە بۆچی کەس خوازیار نییە، بەتایبەتی لە نێو لایەنگرانی حیزبی توودەدا. دیارە ئەودەمی خوێندن لە وڵاتێکی کۆمۆنیستی لایەنگرێکی ئەوتۆی نەبوو. بەتایبەتی لەبەر ئەوەی پاش تەواوکردنی خوێندنەکە، لە ئێرانێ بە ئاسانی کاریان پێ نەدەدرا، هەڵبەت بۆ من جیاواز بوو. من لە بارودۆخێکدا بووم کە بۆ درێژەدانی خوێندن، خۆم بە ئاو و ئاگرێدا دەکرد و بیریشم لە داهاتووەکەی

نەدەکردەوە، بەتایبەتی لەو تەمەن و دۆخەدا کە هیچ کەسێکم نەبوو تەگبیرێکی پێ بکەم و مشوورێکم لێ بخوا، وەکوو باڵندەیەکی تەنیا و بێ هێلانە وابووم، کە تەنیا یەک شتم بەلاوە گرینگ بوو، ئەویش سەرکەوتن لە خوێندندا، جا لە هەر جێیەک بێ و هەڵکەوێ. جا چونکە دەستیشم بە هیچ کوێ ڕانەدەگەیشت، ئەوەش بۆخۆی خوا گەیاندبووی. ئیتر بەو فکر و خەیاڵ و ئاواتانەوە ڕۆژانم دەژماردن بەشکم زووتر ئاکامەکەم لێ ڕوون بێتەوە.

چەند ڕۆژ دواتر گوتم نەکا شتەکە بکرێتە خزم خزمێنە. جا خۆ ئاوا بێ من کەسم نییە. لە حیزبی توودەشدا کەسم نییە هانای بۆ ببەم. کتوپڕ بە فکرمدا هات، باشترە بچمە لای سەدری قازی، نوێنەری مەهاباد لە مەجلیسی شووڕای میللی. ماڵەکەیان لە شەقامی مونیریەی تاران بوو. بۆ سبەینێکەی دوانیوەڕۆ چوومە ماڵیان. دەرکەوان دەرگای لێ کردمەوە و بردمییە ژوورێکی نهۆمی یەکەم. چەند دەقە دواتر جەنابی سەدر بەو قەڵافەتە گرانوسەنگین و بەویقار و هێمنەوە تەشریفی هێنا. حاڵ و مەسەلەی خۆمم بە تێروتەسەلی بۆ باس کرد. بەوپەڕی نیازپاکییەوە قبووڵی کرد کە سبەی لەگەڵم بێتە خانەی فەرهەنگ. سەعات ۹ی بەیانی پێکەوە چووینە خانەی فەرهەنگی سۆڤیەت. ژووری بەرپرسی ناونووسینەکەم پێشان دا.

وەژوور کەوت. ماوەیەکی پێ چوو، کە هاتە دەرێ، گوتی تەواو بوو. دڵنیا بە قبووڵ کراوی. زۆرم ســــپاس کرد و تا شـــەقام بەڕێم کرد. ســـــواری پەیتوون بوو و چۆوە ماڵی خۆی. لە خۆشــیان خەنی و شــاگەشــکە ببووم. چەند ڕۆژ دواتر بۆ دڵنیابوون ســــەرێکم لە خانەی فەرهەنگ داوە و چوومە ژووری سەرکورد. هەر دیتمی، ناسیمییەوە و گوتی، خۆشحاڵ بە لە ڕیزی وەرگیراوەکانداى. پرسیم، خۆم ئامادە بکەم؟ گوتی بەڵێ تا پازدە ڕۆژی دی دابودەســــتوورەکە لە ڕێی وەزارەتی دەرەوەی ئێران تەواو دەبێ. گوتم کەوابوو لەو ماوەیەدا دەتوانم بچمەوە مەهاباد و ماڵاوایی لە خزم و کەس بکەم؟ گوتی بەڵام زۆر نەمێنییەوە، زوو وەرەوە. بە پەلە هاتمە دەرێ.

دۆخی ناوچەکە

لە ماوەی دوو ڕۆژاندا، هەرچی کەلوپەلی ناوباڵەکەم بوو فرۆشتم و بەرەو مەهاباد وەڕێ کەوتم. لە ڕێیە پاش قەزوین، ئیتر ئاسایشی دەوڵەتی لێ نەبوو. لە هەموو شوێنێک ئەندامانی فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان بە چەکەوە دەسووڕانەوە و جڵەوی ناوچەکەیان بە دەستەوە بوو. ڕادیۆ تەورێزیش یەکپشوو بە زمانی ئازەری هەواڵ و بەرنامەی بڵاو دەکردنەوە. گۆڕانکارییەکی بەرچاو بەدی دەکرا. پێکهاتنی حکوومەتی فیرقە و مەجلیسی نیشتمانی و زانکۆ و هێزی سەربازی و ئاسایش، بەشێک بوون لەو کارانەی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان کردبوونی. لە شاری تەورێز لە جادە و ڕێگەوبانن کامیۆنی پڕ لە سەربازی سۆڤیەتی دەبینران. دەسەڵاتی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان تا نزیک میاندواو بوو. جا ئەوەندەی لەبیرم بێ میاندواو و دەوروبەری بەتایبەتی بەرەو بۆکان و مەهاباد بە دەست حیزبی دیموکراتەوە بوو. سەرۆکی سەربازگەی شاری میاندواو سەید محەمەدی ئیسحاقی بوو، کە پلەی سەروانیی هەبوو و لەوێ بە دەسەڵات بوو. گەنجێکی زۆر بە بیروباوەڕ و نەتەوەیی. فیداکار و چاونەترس بوو. من لە میاندواو چوومە نووسینگەی کارەکەی. کەیفم بە ئەخلاق و هەڵسوکەوت و جوامێرییەکەی هات. نازانم ئاخری چیی بەسەر هات، هەڵبەت هێندێ شتیان دەگوتن، بەڵام چونکە ڕاستییەکانم لێ ڕوون نین، لەوبارەیەوە هیچ ناڵێم.

ڕۆژی دووی خەرمانانی ساڵی ١٣٢٤ گەیشتمەوە مەهاباد. لێرەش ئاسەواری حوکمەتی تاران نەمابوو. شارەوانی بەدەست حیزبی دیموکراتەوە بوو و کاربەدەستەکانی هەموو کورد بوون. شارەکە لە ناوچەیەکی سەربازی دەچوو. خەڵکی چەکدار دەهاتن و دەچوون، بەڵام تەناهی و سەقامگیری بەسەر شارەکەدا زاڵ بوو. دیار بوو کەس نیگەران نییە لەوەی ئەو هەمووە چەکە بەدەست خەڵکەوەیە. خەڵکی بازاڕ و دووکاندار خەریکی کار و کەسابەتی خۆیان بوون. ئێرە سەربازی سۆڤیەتی لێ نەبوون. عەشایر سەرلەبەر کەوتبوونە گەڵ حیزب. ڕێکخراوی لاوانی حیزب یەکێک بوو لە ناوەندە هەرە سەرنجڕاکێشەکان. قەت وا نەبووە لاوان ئەوەندە بە کەفوکوڵ بن. هەرگیز نەبینرابوو لە کوردستان تەواوی چین و توێژەکان بە شاری و گوندی و عەشایرەوە ئاوا پێملی یەک کەس بن. بە ڕاستی قازی محەمەد پێشەوایەکی بێهاوتای کوردستان بوو.

دزی و ڕێگری و ملهوڕی و شەڕاشۆیی زۆر کەم ببۆوە. تاقە کێشەیەکی لە ناوچەکەدا هەبوو، ئەوە بوو خەڵک حەوجێیان بە هێندێ شتومەکی پێویست هەبوو، کە دەبوایە لە دەرەوەی کوردستانەوە دابین بکرێن، یەک لەوانە لەو ناوچەیە نەوت و بەرهەمەکانی دەست نەدەکەوت. سەرەڕای ئەوەی هیچ کام لە هەڵسووڕێنەرانی سەرەتای کۆمەڵەی ژێکاف لە ڕێکخراوە تازەکەی حیزبی دیموکراتدا دەسەڵاتێکی ئەوتۆیان نەبوو، بەڵام جۆرێک یەکیەتی و هاودەنگی لە سەرانسەری کوردستاندا هەبوو. حەمەڕەشیدخانیش بە

لایەنگرەکـانـی خـۆیەوە گەڕابـۆوە عـێراق. ئەوە بـوو بارودۆخی کوردســـتان بەتایبەتی مەهاباد لە خەرمانانی ساڵی ١٣٢٤دا.

حەفتەیەک پاش گەڕانەوەم بۆ مەهـابـاد مـاڵاواییم لە دۆســـت و خزمان کرد و گەڕامەوە تاران. بە ئوتوبووس چوومەم مەراغە و لەوێشـــەوە بە شـــەمەندەفەر هاتمەوە تـاران. هێندێ شـــتی دیکە لەبـارەی حیزبی دیموکراتی کوردســـتانەوە مان، کە لە شـــوێنی خۆی ئاوڕیان لێ دەدەمەوە.

شادیی پاش بێهیوایی

که گەیشتمەوە تاران، بۆ سبەینێکەی چوومە خانەی فەرهەنگی سۆڤیەت. بێدەنگییەکی قورس بەسەر ئەو باغە خۆشە و هەیوان و بینایەدا زاڵ ببوو، که لێم ببووە زیارەتگایەک. چەندی چاوەڕێم کرد، کەسم لە حەوشە نەدی پرسیارێکی لێ بکەم. لەسەر تابلۆی ئاگادارییەکانیش هیچ بابەتێک نەبوو پێوەندیی بە ناردنی خوێندکارەکانەوە هەبێ. شەرمم دەکرد بچمە ژوورەکەی سەرگورد. زۆر چاوەڕێم کرد تا ئاخری سەرگورد بەخۆی و فایلێک لە بن هەنگڵدا لە ژوورەکەی هاتە دەرێ. هەر دیتمی، بەرەو لام هات. من سڵاوم کرد. گوتی جارێ هیچ باس نییە وا دیارە لە سەرەوە کارەکان چەتیان تێ کەوتووە. بەڵام چاک دەبێ. بەوپەڕی بێهیواییەوە لە خانەی فەرهەنگ هاتمە دەرێ و بەبێ ئامانجێکی ڕوون بە شەقامی نادریدا وەڕێ کەوتم. ماڵ و حاڵم لێ تێک چووبوو. ژوورێکم لە میوانخانەی گەیلان لە پشت شارەوانیی تاران لە تۆپخانە بەکرێ گرت. لە هەمووش خراپتر کەسم لە داوخوازەکان نەدەدی لانیکەم دەردەدڵێکی لەگەڵ بکەم. لەو ماوەیەدا هاوڕێ و هاوکارەکەم، ئاغای زاهیدانیشم لەکیس چووبوو. تەنانەت نەمدەزانی ئاخۆ لە تارانە یان چووەتەوە ڕەشت؟ نەکا تەواوی ئەو هیوا و ئاوات و ئارەزوانەم لێ ببنە بڵقی سەر ئاو. هیچ شتێک لەوە ناخۆشتر نییە چاوەڕێ بی و نەشزانی چیت بەسەر دێ.

هەموو ڕۆژێ دەچوومە خانەی فەرهەنگ. بەڵام ڕێک وەکوو دزان، بەسپایی وەژوور دەکەوتم بۆ ئەوەی کەس

نەمبینێ. تاقەتی هیچ شـــتێکم نەبوو. لەخۆوە ســـەیری جامخانەی دووکانانم دەکرد.

خەڵک وەکوو سێبەر بەلامدا تێدەپەڕین. هۆشم بەسەر خۆمەوە نەبوو. ڕۆژێکیان لەو دۆخەدا لە نزیک کافتریای نادری یەکێک دەســـتی لەســـەر شـــانم دانا، ئاوڕم داوە ئاغای زاهیدانی بوو. گوتی ئەوە چیتە؟ بۆ وا دەرفکری؟ وەک خونچەیەک گەشـــامەوە. بە ڕاســـتی پێویســـتم پێی بوو. لە خۆشـــیان خەنی بووم. گوتم هیچ نییە. چووینە کافتریاکە، داوای دوو نســـکافەی کرد. گوتی پێم وابوو بەبێ ماڵاوایی ڕۆیشتووی.

گوتم ئاغای زاهیدانی چما دەکرێ من بەبێ ماڵوایی بڕۆم؟ خۆ هێشـتا دابودەسـتووری ئیداری تەواو نەبووە. ئیتر ســـیاســـەتە، هیچ دوور نییە دەوڵەتەکەی خۆمان پەژیوانیش بێتەوە و بە ناردنی خوێندکار ڕازی نەبێ. ئاخر ئێمە گەمەی دەستی سیاسەتین. ئەویش دەوڵەتێک کە بۆخۆی نەتوانێ ســـەربەخۆ بڕیار بدا. هەرچۆنێک بێ دانیشتین و زۆرمان قسە کرد و قەول و قەراری دیداری داهاتوومان دانا. من چوومەوە میوانخانە. خەم و پەژارە لەســـەر دڵم کەڵەکە ببوون. ڕەنگ بێ بەرەی ژیانی من هەر لە بنێڕا ڕەش چنرابێ. چەند ڕۆژێکی دیکەش تێپەڕی. کەفوکوڵەکان وردە وردە نیشـتنەوە و خەرمانان بەرەو کۆتایی دەچوو. نەمدەزانی چ بکەم، ئاخۆ هەر وا لە میوانخانە وەمێنم یان دیســـان ژوورێک بەکرێ بگرمەوە. توانای بڕیاردانم نەمابوو. خوێندن دەســـتی پێ

کردەوە. وەکوو جاران چوومە قوتابخانەی مەولەوی. هەر پۆلەکەی جاران و منداڵە بەدفەڕەکانی جاران. دەتگوت جەستەیەکی بێگیانم، یان دارێکی ئاوی نەگاتێ، خەریک بوو وردە وردە وشک دەبووم. ئەی خۆزگە ئەو شتە هەر نەهاتبا پێش. خەریکی ژیانی خۆم بووم و، نەخشـــەیەکی خۆمم هەبوو و بەکاوەخۆ بەرەو ئەو بەڕێوە بووم. لەگەڵ ژیانە ســـادە و بێ قرەکەی خۆم ڕاهاتبووم، بایەک هەڵی کرد و بوو بە بۆران و تۆفان و هەموو شـــتێکی تێک دا. ژیان هەم زەرەری ماڵیی تێدایە و هەم زیانی مەعنەوی. دووەمیان لە یەکەمیان زۆر بەهێزترە. خەســـاری ماڵی لەوانەیە زوو قەرەبوو بکرێتەوە، بەڵام خەساری مەعنەوی و ڕۆحی زۆر بە ئاســـانی لەبیر ناکرێ. ڕەزبەریش تێپەڕی. یەکەم ڕۆژی مانگی خەزەڵوەر بوو، شـــەوێ خەونی خۆش خۆشـــم دیتبوون. دەتگوت ئیلهامم پێ کرا ئەمڕۆ شـــتێک دەبێ. پاش تەواوکردنی دەرس لە قوتابخانە هاتمە دەرێ. بەبێ ئەوەی بیر لە فراوین بکەمەوە، چونکە زۆربەی کات نانی نیوەڕۆم لە بازاڕی قەوامودەولە دەخوارد، بە پەیتوون خۆم گەیاندە خانەی فەرهەنگی سـۆڤیەت. هەر گەیشـتمە بەر هەیوانەکە، ســـەیرم کرد چەند کەســـێک ڕاوەســـتاون و ئەو ئاگادارییە دەخوێننەوە کە لە تابلۆی ئاگادارییەکان درابوو. لە پشتەوەی ئەوانەوە خوێنـدمەوە: ئەو خوێنـدکارانەی دەنێردرێنە ســـۆڤیەت، دووســـبەی، ســـێی خەزەڵوەر بۆ وەرگرتنی پاســپۆرت و بلیتی فڕۆکە، ســەعات دەی بەیانی بێنە خانەی فەرهەنگ. تابلۆکە ناوی کەســـی لەســـەر نەبوو. بڕوام نەدەکرد. بڵێی خەو نەبینم. چوومە ژووری ســەرگورد. هەر

دیتمی، بزەیەکی هاتێ و گوتی، پیرۆزە. دووسبەی وەرە پاسپۆرتەکەت وەرگرە و برۆ خۆت ئامادە بکە.

ڕۆژی چواری خەزەڵوەر سەعات هەشتی بەیانی دەفڕن. ئیتر دڵنیا ببوومەوە. لە حەوشەی خانەی فەرهەنگ هاتمە دەرێ. بە پیاسە و دڵێکی تژی لە خۆشی بەرەو شەقامی ئەستەنبوڵ ڕۆیشتم و لە کافتریای شمشاد فراوینێکی دەوڵەمەندانەم خوارد. دەمودەست پاش نانخواردن خۆمم گەیاندە قوتابخانە. لەوێ بەڕێوەبەر و ئاغای زاهیدانیم ئاگادار کردەوە و گوتم من لە دووسبەیڕا نایەمەوە قوتابخانە. ئەو ڕۆژە دوانیوەڕۆکەی وەکوو ڕۆژانی پێشوو وانەم گوتەوە، بەڵام باسی سەفەرەکەی خۆمم بۆ قوتابییەکان نەکرد. کە زەنگی کۆتایی پۆل لێ درا، منداڵ بە قیژە و دەنگەدەنگ چوونە دەرێ. چوومە نووسینگەی مامۆستاکان. بەڕێوەبەر بە هەموو مامۆستاکانی گوتبوو نەڕۆن. منداڵ لە حەوشەی قوتابخانە چووبوونە دەرێ. ئەو ناوە بێدەنگ و هێمن بوو. مامۆستاکان هەموو لە هۆدەی بەڕێوەبەر کۆ ببوونەوە. نەیاندەزانی چ باسە. چەند ساتێک دواتر بەڕێوەبەر گوتی: خوشکان و برایان، ئەمڕۆ یەکێک لە هاوکارە باشەکانمان، قوتابخانەکەمان جێ دێڵێ. هەڵبەت دەچێ درێژە بە خوێندنەکەی بدا. ئینجا بەرەو لای من هات و تۆقەی لەگەڵ کردم و لەباوەشی گرتم، بەڵام پێی نەگوتن دەچمە کوێ. جگە لە ئاغای زاهیدانی کە ئاگادار بوو، ئەوانی دی سەریان سوور ما.

هەموو بە داخ بوون. بەڵام خانمی ڕیاحی، مامۆستای پۆلی سێ چاوی پڕ ببوون لە فرمێسک. ئێمە زۆربەی کات لە قوتابخانە پێکەوە تێنسمان دەکرد. ئیتر ماڵاواییم لێ کردن. لەگەڵ ئاغای زاهیدانی وەکوو هەموو جارێ پێکەوە هاتینە دەرێ و بۆ تاهەتایە ئەو قوتابخانە و کۆڵانە تەنگەبەرەکانی و بازاڕەکەی قەوامم بەجێ هێشت. لە ڕێیە زاهیدانی پرسیی، خۆ بەیانی هیچ باس نەبوو. گوتم نیوەڕۆیە چوومە خانەی فەرهەنگ، لەوێ ئاگادار بوومەوە. گوتم هەم خۆشحاڵم و هەم ناڕەحەت. خۆشحاڵم کە دەبینم ئاخری سەرکەوتی و بۆ درێژەدانی خوێندن دەچیە وڵاتێکی زۆر پێشکەوتوو. دەچیتە دنیایەکی نوێ. بەداخم لەبەر ئەوەی دۆستێکم لەکیس دەچێ. پاش تۆ تەنیا دەکەومەوە. گوتم ئاغای زاهیدانی لە دنیای هاوڕێیەتیدا، ئەگەر ئیزن بدەی چەند شتێکت عەرز بکەم. گوتی بڵێ: گوتم یەکەم ئەوەی کە باشترین هاوڕێی مرۆڤ کتێبە. بە خوێندنەوەی کتێب هەرگیز هەست بە تەنیایی ناکەی. دووەم، هەوڵ بدە هەرچۆنێک بووە درێژە بە خوێندن بدەی. باشترین بوار بۆ جەنابت بە ڕای من کەونارانسی یان زمانی بیانییە، دەتوانی بە شێلگیری و وردە وردە لە یەکێک لەو بوارانەدا سەرکەوی. دەزانم، لە سایەی خواوە ئەو بەهرەیەشت هەیە، بەڵام تۆزێک هیممەت و خۆماندووکردنی دەوێ. هیوادارم تا دێمەوە، سەرکەوتنت بەچاو ببینم. سێیەم، ژن بێنە، چونکە ئەگەر ژنت هەبێ و مشووری ماڵ و ژیان بخۆی، ئەو قۆناغی بێسەروبەریی ژیانەش بەلاوە دەنێی. ئاگات لەو

میراتەش بێ کە پێت براوە. ماڵێکی ئەگەر بچووکیش بێ بکڕە، چونکە یەکەم مەرجی ژیانێکی ئارام، هەبوونی خانووە.

وردە وردە گەیشـتینە تۆپخـانە. گوتم دەبێ بچین سـەرێک لە میوانخانە بدەین. هەر چووینە ژووری، لەبەر ئەوەی بەرپرسـی پێشوازییەکە دەیزانی بەتەمام بڕۆم بۆ سـۆڤیەت، گوتی دوو کورد هاتوون و لەو خوێندکارانەن کە بەڕێ دەکرێن. پرسـیم لە کوێن؟ گوتی لە نهۆمی سـێیەم ژووری ٣٨، تەنیشـت ژوورەکەی خۆت. بە زاهیدانیم گوت با بچین بیانبینین. زۆر گرینگە. ئیزنمـان وەرگرت و وەژوور کەوتین. دوو گەنج لەسـەر تەختی خەوەکەیان ڕاکشـابوون. هەر ئێمەیان دی هەسـتان. یەکێکیـان بەژن و بـاڵا بەرز و ئەوی دی وردیلەیەکی کورتەباڵای قژزەردی چاوشـین. بە ڕوخسـارییەوە دیار بوو زیرەکە. ئێمە خۆمان ناسـاند. باڵابەرزەکە گوتی من خەسرەو زولفەقاریم و ئەوی دیکەش گوتی ناوم مستەفا شـەڵماشـییە. هیچیانم نەدەناسـی، بەڵام لە مەهاباد بنەماڵەی شـەڵماشـیم دەناسـی. هەردووکیان گوتیان لە تەورێز ناویان نووسـیوە بۆ ئەوەی بەڕێی سـۆڤیەت بکرێن و وەرگیراون. دوێنێ پێیـان گوتوون بچنە تـاران. گوتم منیش لەو ژوورەی تەنیشـتتانم. سـبەی پێکەوە دەچینە خانەی فەرهەنگ. لەگەڵ ئاغای زاهیدانی هاتینە دەرێ. نـانی ئێوارەمـان پێکەوە خوارد. گوتم ئـاغـای زاهیدانی سـبەی نیوەڕۆیە لە میوانخانە چاوەڕێت دەبم فراوین پێکەوە بکەین. گوتی ئیزن لە بەڕێوەبەر

وەردەگرم، دوانیوەڕۆ ناچمەوە قوتابخانە. سـبەینێ لەگەڵ هـاوسـەفەرە تـازەکـان چووینە خـانەی فەرهەنـگ و پاسـپۆرتەکانمان وەرگرت. قەرار دانرا بەر لە سـەرعات هەشـتی سـبەی بەیانی لە شـەقامی ئەسـتەنبوڵ، سـووچی لالەزار لەبەردەم ئاژانسی سەفەری سۆڤیەت بین.

فڕین بۆ بادکوبە

پاش وەرگرتنی پاسپۆرتەکەمان، پێکەوە چووینە شەقامی لالەزار. من دەستێک کۆت و شەلواری نوێ و جووتێ پێڵاو و باولی و جانتایەکی دەستی و هێندێ کەلوپەلم کڕی. پێکەوە گەڕاینەوە میوانخانە. ئاغای زاهیدانییش هات. پاش نانی نیوەڕۆ، کاک جەعفەر و ئیسماعیل شافعی کە لە تارانێ دەیانخوێند، هاتنە لامان. هەموانم بۆ نانی ئێوارێ دەعوەت کرد. بەرەبەری سەعات یازدەی شەوێ بوو کە لە ڕستورانت هاتینە دەرێ. لە شەقامی نادری تابلۆیەکی نیۆن سەرنجی ڕاکێشاین. نووسرابوو، یاریی داولنا لەوسەری کۆڵان. هەوای تاران هێشتا خۆش بوو. گەیشتینە سەری کۆڵان، ڕستورانتێکم دێ، کە دەرگای حەوشەکەی کرابۆوە و مێز و کورسیی تێدا دانرابوو و خەڵکەکە خەریکی یاریی داولنا بوون. کە چووینە ژوورێ، بەڕێوەبەری یارییەکە لە حاڵێکدا گەردوونەکەی دەخولاندەوە، بە دەنگی بەرز ڕایگەیاند، دوا خولی یارییەکە دەست پێ دەکا. براوە جگە لەوەی هەرچی تا ئێستا کۆ بووەتەوە، جێ ئیستیکانێکی زیوینیش بە خەڵات وەردەگرێ. من لە ڕستورانتەکە هەرچی پێم بوو بۆ برادەرانم خەرج کردبوو. تەنیا پێنج قڕانم پێ مابوو، کارتێکی داولنام پێ کڕی. برادەرانیش یەکی چەند کارتێکیان کڕی. یارییەکە دەستی پێ کرد. بەڕێوەبەری یارییەکە گەردوونەکەی دەخولاندەوە و هەر جارێ گۆیەکی بچووکی ژمارەکراو لە گەردوونەکە

دەهاتە دەرێ و ئەویش بە دەنگی بەرز ژمارەی سەر گۆیەکەی دەخوێندەوە. یاریکەر بەو لۆبیایانەی لەسەر مێزەکە هەڵرژابوون، ژمارەی کارتەکانی خۆیانیان پڕ دەکردەوە. بەڵام هێشتا دە خولەکێک لە خوێندنەوەی ژمارەکان تێنەپەڕیبوو، کە من کارەتەکەمم پڕ کردەوە و هاوارم کرد داولنا. هەموو سەریان سوور ما و لە هەموانیش پتر هاوڕێکانم. کارتەکەمم بردە لای بەڕێوەبەرکە و ئەویش ژمارەکانی لەگەڵ کارتەکەم بەراورد کرد و گوتی وەڵڵا ڕاستە. ٧٥ تمەن و جێ ئیستیکانێکی زیوی دامێ و گوتی پیرۆزت بێ.

من هاتمەوە و لەگەڵ هاوڕێیان لە ڕستورانتی داولنا هاتینە دەرێ. سەیر ئەوە بوو ڕێک ئەو دەمەی من هیچ پێویستم بە پارەی خۆمان نەبوو، بردبوومەوە. هەرچەندی حەولیان دا، یەک قرانیشم لەو پارەیە خەرج نەکرد. گوتم دەبێ حیکمەتێکی تێدا بێ.

بۆ سبەینێ پێش سەعات ٨ چووینە نووسینگەی ئاژانسی سەفەری سۆڤیەت. ئاغای زاهیدانیشم لەگەڵ بوو. بە مینی پاسێک بردیانینە فڕۆکەخانەی مێهراباد. پاش دابودەستووری ئیداری و گومروک و ماڵاوایی لەو تاقە کەسەی کە بەڕێی کردبووم، یانی کاک ڕەزا زاهیدانی، لەگەڵ کۆمەڵێک خەڵکی سۆڤیەتی سواری فڕۆکە بووین. یەکەم جار بوو سواری فڕۆکە دەبووم. فڕۆکەکە بەسەر کۆمەڵێک شار و دەریای شینی خەزەردا فڕی و نزیک نیوەڕۆیە لە شاری بادکوبە نیشتەوە. ئێمە، شەش کەسەکە دابەزین. لە نێو پێشوازیکەرەکاندا دوو کەس لە تەنیشت یەکەوە

ڕاوەستابوو، یەکێکیان چوارشانە و بەخۆوە و ئەوی دی کورتەباڵا. لە کاتی ناساندندا دەرکەوت یەکەمیان سەرۆکی پانسیۆنەکەی ئێمە و دووەمیان جێگری بوو. سەرۆکی خەوگەکە، ئاغاری نۆریۆڤ و جێگرەکەشی ئاغای مەمەدۆف هەردووکیان ئازەربایجانی بوون. مەمەدۆف بە لەهجەی ئازەری فارسیی قسەی دەکرد.

بەو جۆرە تازە لەوێ زانیم کە ئێمە لە شاری بادکوبە دەمێنینەوە و دەخوێنین. لە حاڵێکدا ئەو ئاگادارییەی لە تارانێ بڵاو ببۆوە، گوتبووی لە مۆسکۆیێ دەخوێنن. لەوانەشە لەبەر ئەوە شوێنی خوێندنەکەیان گۆڕیبێ، چونکە زۆربەی خوێندکارەکان ئازەربایجانی بوون. ئێمە شەش خوێندکارە میوانەکەیان بردە ژوورێک. چا و شیرینییان بۆ هێناین. سەعاتێک دواتر بە مینیبووس بردیانین بۆ نێو شاری. لە ڕێیە مەمەدۆڤ مۆدێل و بینا گرینگەکانی شاری پێ ناساندین. ئێرە پارکی کیرۆڤە و ئەوە بینای مۆزەخانەی نیزامی و ئەوەیان سینەمای سەربازییە. شەش کەسەکە برتی بووین لە: عەلەی خواجەوی خەڵکی قووچان، عەلی فێرناد خەڵکی تاران، جەوانبەخت لە ئیسفەهانەوە و من و خەسرەوی زولفەقاری و مستەفا شەڵماشییش لە مەهابادەوە.

لە شەقامەکانی شاری، شەمەندەفەر و مینیبووسی کارەبایی دەهاتن و دەچوون. ئەو شتانە بۆ ئێمە سەرنجڕاکێش بوون. چونکە هێشتا لە تاران ئەو دوو ئامرازەی ڕاگواستن نەبوو. ئیتر مینیبووسەکەی ئێمە

لەپێش بینـایەکی یەک نهۆمی ڕای گرت. مەمەدۆڤ گوتی: ئێرە خەوگەی ئێوەیە. بینـای ژمـارە ٣٦، لە شـــەقـامی سـۆلنتسـیڤای باکۆ، خەوگەی ئێمە بوو. بینایەکی یەک نهۆمی چەنـد پلیکـان لە ڕووبەرەی شـــەقـامەکە بەرزتر. لەوســـەری پلیکانەکانەوە بەر لە دەرگای وەژوورکەوتن، ئاوێنەیەکی بالآنوێن. نووریەف لەگەڵ کۆمەڵێک کاربەدەستی خەوگەکە لەبەر دەرگا ڕاوەسـتابوون. ئێمە وەسـەر کەوتین و سـلآومان کرد. فەرمانبەرەکان بە تورکی وڕووسـی بەخێرهـاتنیـان کردین. نووریەف بردینی بۆ هۆڵی پانسیۆنەکە. دواتر دوو هۆدەی پانسیۆنەکەی بۆ ئەو شەش کەســەمان تەرخان کرد. ســێ کەس لە ژوورێکدا. من و خەســرەو و فێرنـاد کەوتینە ژوورێک. دوو ڕۆژ ئێزنیـان نەداین بێینە دەرێ. مەمەدۆڤ دەیگوت چونکە شـــارەزای دۆخی شــارەکە نین، باش نییە بەتەنێ بچنە دەرێ. لەوانەیە ئێرەتــان لێ ون بێ. ڕۆژی ســێیەم هـاوڕێ مەمەدۆڤ ئاگاداری کردینەوە خۆمان بۆ چوونەدەرێ ئامادە بکەین.

مینیبووس لەبەر دەرگای پانســیۆنەکە چاوەڕێمان بوو. لەگەڵ ئەو ســوار بووین. لەپێشــدا ئێمەیان بردە مۆزەی نیزامی. لە دەرگای وەژوورکەوتنەکەیدا پەیکەرەی نیزامیی شــاعیر دانرابوو. ســەعتێک پتر لە مۆزەخانەکەدا ســەیری ئاســەوار و کتێبە دەســتنووســەکانی نیزامیمان کرد. دوای ئەوە چووینە پارکی کیرۆڤ.

پـارکێکی تـا بڵێی جوان لەســـەر گردێک کە دەیڕوانییە دەریای خەزەر. مەمەدۆڤ دەیگوت: کیرۆڤ یەکێک بووە لە خەباتگێڕانی شۆڕشی ئۆکتۆبەر، کە لە شەڕ لەگەڵ سوپای

قەیســەردا شــەهید بووە. پەیکەرەکەی لە مەفرەقی ڕەش دروست کرابوو و دەستی ڕاستی بەرەو دەریای خەزەر ڕاداشتبوو. بۆ نیوەڕۆیە هاتینەوە پانسیۆنەکە. شـەویش بردیانین بۆ ئۆپێرا. بە ڕاســتی بینای ئۆپێراکە لە هەموو ڕوویەکەوە ســەرنجڕاکێش بوو. بەتایبەتی ئەو لۆژانەی کە لە نهۆمی دووەم و سێیەم بوون. ئۆپێرای کوێرئۆغڵی بە زمــانی ئــازەری نمــایش دەکرا. ئێمە لە یەکێـک لە لۆژەکانی نهۆمی ســێیەم دانیشــتین. ئامفی تیاتری ئۆپێرا پڕ بوو لە خەڵک.

ئەودەمی لە تاران ئۆپێرا نەبوو. تاقە یەک تەماشاخانە لە شـــەقامی لالەزار هەبوو بە ناوی تیاتری جووتیار، لە حاڵێکدا هەر ئەو دەم لە باکۆ جگە لە ئۆپێرای ئازەری، ئۆپێرایەکی ڕووســی و ســێرکێکی گەورە و دەیان یانە و تیاتر و یانەی ســـەما و گۆرانی هەبوو. جگە لە پارکی کیرۆڤ، لە هەموو گەڕەکێکیش پارک هەبوو، لە حاڵێکدا لە تاران تازە خەریک بوون مەیدانی ســەنگلجیان دەکرد پارکی شاری.

حەفتەیەک دواتر، بیســـــت خوێنـدکـاری دیکەش لە تەورێزەوە هاتن و گەیشـــتنە لای ئێمە. ئەوانە چواریان خەڵکی ورمێ و ئەوانی دیکەیـان خەڵکی تەورێز بوون. دوو خانمیشــیان لەگەڵ بوو، کە یەکێکیان ناوی مونیر و ئەوی دی ناوی ئەکرەم بوو.

پاش تەواوبوونی ژمارەکەمان کە لەســـەر یەک ٢٦ کەس بووین، ڕۆژێک پاش نیوەڕۆ ســـەرۆکی کۆلێژەکان

و زانکۆی باکۆ لەگەڵ میرزا برایمۆڤی وەزیری فەرهەنگی ئازەربایجانی سۆڤیەت هاتنە پانسیۆنەکەمان، بۆ ئەوەی بواری خوێندن و شوێنی کۆلێژەکانمان بۆ دەستنیشان بکەن. لەپێشدا میرزا برایمۆڤ بە کورتی باسی پێوەندییە مێژوویی و کولتوورییەکانی میللەتی ئێران و ئازەربایجانی کرد و ئینجا داوای لە خوێندکارەکان کرد هەر کام وێڕای خۆناساندن، بڵێ حەزی لە چ بوارێکی خوێندنە. خوێندکار قسەی خۆیان کرد. لە نێو ٢٦ خوێندکاردا دوو لە کوڕەکان، واتە فێرناد و مێعمارزادە بواری یاسا و دوو کوڕی دیکە، نیعمەتوڵلاهی بواری نەوت و پەرویز بواری ئەندازیارییان هەڵبژارد. ئەوانی دی هەموو کۆلێژی پزیشکییان هەڵبژارد. میرزا برایم بە سەرسوورمانەوە پرسیی، سەرەڕای ئەو هەمووە بوارە باشەی خوێندن کە لە وڵاتەکەی ئێمەدایە، بۆچی زیاتر بواری پزیشکیتان هەڵبژاردووە، لە حاڵێکدا لە مەملەکەتی ئێمە زیاتر خانمەکان لەو بوارەدا دەخوێنن.

یەکێک لە خوێندکارەکان هەستا و گوتی، ڕاست دەفەرمووی، لە وڵاتی ئێمە دەبێ هەر وابێ. ئاخر هەموو بوارەکانی خوێندن گرینگ و بەسوودن و کۆمەڵ پێویستی بە هەموانە. بەڵام ئێمە دەچینەوە ئێران. دیارە هەر پزیشکییەکە بەکاری ئێمە دێ و سوودی بۆمان هەیە.

بۆ وێنە ئەو برادەرە کە بواری یاسای هەڵبژاردووە، بەو پێیەی یاسای ئێوە لە یاسای ئێمە جیاوازە، کە بگەڕێتەوە چ قازانجێکی بۆی دەبێ؟ یان ئاغای نیعمەتوڵلاهی کە نەوتی هەڵبژاردووە، وەختێک کۆمپانیای نیشتمانیی نەوتی ئێران بەدەست ئینگلیزەکانەوەیە، ئاخۆ لە ئێران کاری دەست

دەکەوێ؟ میرزا برامیۆڤ قسەکانی هاوڕێ خوێندکارەکەمانی بۆ سەرۆکی کۆلێژەکان وەرگێڕا. پێیانەوە دیار بوو تێ گەیشتوون و قانع بوون. چونکە هەموو سەریان بۆ لەقاند. وا دانرا سبەی بچینە کۆلێژەکانمان و ناو بنووسین و دابەشمان بکەن. ئیتر وایان ڕێک خست لە سبەینێوە دوو مامۆستا بێنە پانسیۆنەکەمان بۆ ئەوەی فێری ڕووسی و ئازەریمان بکەن، بۆ ئەوەی ئەگەر بێکار بووین فێری ئەو دوو زمانە بین. ئینجا چونکە مانگێک لە خوێندن تێپەڕیبوو، وا دانرا لە کۆلێژەکان زێدەپۆلمان بۆ پێک بێنن. بۆ ئەوەی دەرسە دواکەوتووەکانمان بۆ قەرەبوو بکەنەوە.

كۆلێژی پزیشكیی بادكوبە

بەبێ ئەوەی لە ئاستی خوێندن و خوێندەواریی هەر كام لە خوێندكارەكان بكۆڵنەوە یان تاقییان بكەنەوە، هەر گەیشتینێ بۆ سبەینێكەی، هەر ٢٢ كەسەكەمان لە ساڵی یەكەمی كۆلێژی پزیشكیی بادكوبەدا ملمان لە خوێندن نا. لە نێو ئێمەدا كەمیان دیپلۆمی سروشتییان هەبوو، بەڵام ئەوانی دی یان دیپلۆمی ئەدەبی و بیركارییان هەبوو، یان لە بنێڕا لە خوار دیپلۆمەوە بوون، وەكوو خۆم، كە دەرچووی پەیمانگەی مامۆستایان بووم، یان ئاغای خواجەوی كە پزیشكیاریی تەواو كردبوو.

هەڵبەت ئاگام لەوانی دی نەبوو. لەوانەیە لە ئێمەیان نزمتریش لەگەڵیان بووبێ. بۆ كۆلێژ شتەكە زۆر سادە بوو، یان خوێندكار دەیتوانی وانەی پۆلێك فێر بێ و لە تاقیكردنەوەكاندا سەركەوێ یان نەكەوێ، كۆلێژ و مامۆستاكان زۆریان گوێ لەوە نەبوو. ئەوە خوێندكار خۆی بوو كە لە هەڵبژاردنی بوار و دەرچوون و هەڵكشاندا زەرەری دەكرد. خوێندكاریش هەبوون، كە سەرەڕای ئەوەی دیپلۆمی سرووشتییان هەبوو، بەڵام حەزیان لەو بوارە نەبوو و باش دەرسیان نەدەخوێند. بەڵام من و خواجەوی زۆر شێلگیرانە دەمانخوێند و لە تاقیكارییەكانی یەكەم ساڵی كۆلێژدا سەركەوتنمان بەدەست هێنا.

ئینجا قۆناغی كۆلێژی پزیشكی لە ئازەربایجانی سۆڤیەت پێنج ساڵ بوو. ساڵی یەكەمی كۆلێژ شەشسەد خوێندكار دەیانخوێند كە كرابوونە دەستەی ٤٥ كەسی و ٣٠ كەسی.

لە وانەی ئەزموونی و کردەییدا هەر تاقمە و پۆلی جیای هەبوو، بەڵام لە وانە تیۆری و زانستییەکاندا هەر شەشسەد کەسەکە لە هۆڵ یان ڕاڕەوەکەدا بەسەر پێوە ڕادەوەستان. تەواوی وانەکان لە بینایەکدا نەدەخوێنران. بۆ هەر چەند وانەیەک، بینایەکی تایبەت هەبوو. هەر بەو مەبەستە ڕۆژانە لەم بینایەوە دەچووینە ئەوی دی. دۆخی مێز و کورسیی پۆلەکانیش زۆر باش نەبوو. بەڵام بە ڕاستی مامۆستاکان لە ڕووی زانستییەوە زۆر شارەزا و ئینجا زۆریش دڵسۆز و دلۆڤان بوون. لە یەکەم ساڵی کۆلێژدا ئەو مامۆستایەی کیمیای پێ دەگوتین، پیاوێکی ئازەربایجانی بوو، چەندی بڵێی پیاوێکی باش بوو، کە بە منی دەگوت، گالاوی، چونکە زمانی ڕووسی پیتی "ح"ـێی تێدا نییە و لەبری ئەوە یان "گ" یان "خ" بەکار دێنن، جا ئەویش بە گاڵتە و پێکەنینەوە بەو ناوە بانگمی دەکرد.

دوانیوەڕۆیانیش لە پانسیۆن، خەریکی فێری زمانی ڕووسی و ئازەری بووین. تەواوی کتێبەکانی کۆلێژیشمان لە کتێبخانەی کۆلێژ بە ئەمانەت وەردەگرت، بەڵام دەبوایە کتێبەکان جوان و خاوێن ڕاگرین و لە کۆتایی ساڵدا بیاندەینەوە کتێبخانە. مانگی دواتر یەکی دەستێک جلوبەرگی تازەیان بۆ دوورین. نە قوماشەکەی زۆر باش بوو، نە دروومانەکەی.

هەموو مانگێکیش کۆلێژ، یەکی دووسەد ڕۆبڵ مووچەی دەداینێ، کە بەو پارەیە دەچووینە سینەما و تیاتر. وردە وردە فێری ئەلفوبێی زمانەکە دەبووین و

ئیتر دەمانتوانی کتێبە دەرسییەکان بخوێنینەوە. بە ڕاستی مامۆستاکانیش زۆر دڵسۆز بوون و لە هیچ یارمەتی و دەسگرتنێک دریغییان نەدەکرد. مامۆستای وانەی ئاناتۆمیمان پڕۆفیسۆر بلیکشیف بوو. پیاوێکی زۆر کورتەباڵا و ناوبانگێکی خۆشیشی هەبوو. بەڵام هاوسەرەکەی سێ هێندەی خۆی دەبوو. خوێندکارە ئێرانییەکانیان کردبووە سێ دەستە و بەپێی ناوچە تێکەڵیان کردبوون. زۆربەی خوێندکارەکانیش ژن بوون. بۆ وێنە لە گرووپەکەی ئێمەدا کە بیست و پێنج کەس بووین، تەنیا شەش کەس نێرینە و ئەوانی دی هەموو مێیینە بوون.

لە پانسیۆنیش وەزعمان باش بوو. سێ جەمە خواردنمان هەبوو. ژووری خەوەکانمان، چەند ژنێکی پاکەوان جوان جوان پاکیان دەکردەوە و جێوبانەکانیان بۆ ڕێکوپێک دەکردینەوە. بەرپرسی چێشتخانەکەش خاتوونێکی هەرمەنی بوو، بەڵام لە دایک دلۆڤانتر بوو. ئامرازی هاتوچۆ بۆ کۆلێژیش شەمەندەفەرێکی کارەبا(تراموا) بوو، کە بە شەقامی بەردەم پانسیۆنەکەی ئێمەدا ڕادەبرد.

شەوانەش زۆربەی جار لە کۆلێژەکان کۆنسێرت و بالماسکێ و سەماو و گۆرانیگوتن هەبوو و ئێمەشیان بانگهێشت دەکرد. ئەگەرچی پێویستی بە بانگهێشتیش نەبوو. هەموو خوێندکارێک دەیتوانی بچێ. ئینجا ئێمە سەمای ئەورووپاییشمان نەدەزانی. مامۆستایەکیان بۆ هێنابووینە پانسیۆن فێری ئەوەشمان بکا. بە جۆرێک کە پاش ماوەیەک سەمای تانگۆ و ڤالس و فۆکستێرت و ئەو شتانەش فێر

بووین. ئەوە شتێکی ئاسایی و باو بوو و نەزانینەکەی لەو شوێنانە عەیبە بوو.

بۆیە خوێندکاری ئافرەت لە کۆلێژەکان زۆر بوون، چونکە لەلایەکەوە دووەم جەنگی نێودەوڵەتی لەئارادا بوو و پیاو ژمارەیان زۆر کەم ببۆوە، لەلایەکی دیکەوە پیاوان زیاتر لە بوارەکانی تەکنیکیدا دەیانخوێند. بەڵام خاڵێکی سەرنجڕاکێش ئەوە بوو، بە ڕاستی خەڵکی ئەو وڵاتە زۆریان حەز لە خوێندن بوو و تەقریبەن زۆرینەی خەڵک دەیانخوێند.

جا چونکە هەموو کار و پیشەکان حکوومی بوون و چەندی کەسەکە لە خوێندنەکەیدا سەرکەوتووتر بوایە، دەسکەوتی باشتری دەبوو. هەر بۆیە ئاستی ڕۆشنبیرییەکە زۆر بەرز بوو، بەو حاڵەشەوە، دۆخی ژیانی خەڵکیش زۆر باش نەبوو. هەڵبەت دۆخی مامۆستایانی زانکۆ و هونەرمەندان لە توێژەکانی دی باشتر بوو. سەرەڕای ئەوەی بە ڕواڵەت حکوومەتەکە کۆمۆنیستی بوو و دەبوایە تاکی کۆمەڵ وەک یەک و بە یەکسانی سوودمەند بن، بەڵام بە کردەوە وا نەبوو و لەو نێوەدا ئەوانەی ئەندامی حیزبی کۆمۆنیست بوون، ئیمتیازی کەموێنەیان هەبوو. هەر بۆیەش ئەندامەتی لە حیزبدا یان خوێندن لە پۆلەکانی حیزبیدا تایبەتی بۆ کەسانی دەگمەن بوو. جاروبار کە دەچووینە هوتێل ئینتۆریست، تەنانەت بۆ نموونەش جارێک کەسێکی چینی کرێکار و تەنانەت لەوەش ژوورترم نەدی. هیچ پیشەیەکی

ئازاد نەبوو. هەموو پیشـــە یان کـارەکـان ڕاســـتەوخۆ لەبەردەســـتی دەوڵەتدا بوون یان لە ڕێی ســـەندیکاکانەوە بەڕێوە دەبردران. ســـەرتاشـــی و پینەچیەتی و بەرگدروون و فرۆشـــگاکان هەر هەموو لەژێر چاودێریی ســـەندیکادا بوون. ئەندامانی ســـەندیکاکان بەگوێرەی کارەکەی خۆیان مووچەیان وەردەگرت، کە دەچووینە سەرتاشخانە، لەپێشدا ســەردانی سـندووقمان دەکرد و دەیانپرســی چیمان دەوێ؟ ســەرمان کورت دەکەینەوە یان ڕیش دەتاشـین؟ بە گوێرەی کارەکە پارەمان لە ســـندووقەکە دەکرد و پســـوولەمان وەردەگرت و دەچووینە یەکێک لە ســـەرتاشـــخانەکان، کە کورســـیی بەتاڵی هەبوو، پســـوولەکەمان دەدایێ و ئەویش کـارەکەی بۆ دەکردین. جـاری وابوو جگە لە پســـوولەکە پارەیەکیشمان دەدایێ سەرتاشەکە. لە کافتریا و ڕستوڕانت و فرۆشـگاکانیش، بە گشـتی دۆخەکە هەر ئاوا بوو. ڕۆژانی یەکشەممە کە پشووی فەرمی بوو، بازاڕێک لە قەراغ شاری هەبوو، خەڵکی کەلوپەلی شـــەخســـیی خۆیانیان دێنا لەوێ دەیـانفرۆشـــت. بەو بـازاڕە دەگوترا کۆبینکـا. هێنـدێ ژن بۆخۆیان لەماڵەوە شـــەرابیان دروســـت دەکرد و دەیانهێنا لەو بازاڕە ڕووســـییە دەیانفرۆشـــت. ئەوانەی ماشـــێنی خۆیانیان هەبوو، شەوانە بە دزییەوە کرێیان دەکرد.

هەرچۆنێـک بێ یەکەم ســـاڵی کۆلێژی پزیشـــکی بەخێروخۆشـــی تەواو بوو. من لە هەموو دەرســـەکـان دەرچووم. نمرەی تاقیکاری ٢ و ٣ و ٤ و ٥ بوو.

نمرەی ٢ دەکەوت. ٣ دەردەچوو. ٤ باش و ٥ زۆر باش بوو. ئەوانەی لە هەموو دەرسێکدا ٥ـــیان وەردەگرت، پێیان

دەگوتن ئەعلاچی و بە ڕووسی پێیان دەگوترا ئاتلی چنیک و ئەو کەسانە لە درێژایی ساڵەکەدا چل ڕۆبڵ زیاتریان لەوانی دیکە مووچە وەردەگرت.

لەگەڵ تەواوبوونی تاقیکارییەکان و هاتنی وەرزی هاوین، لە مانگی پووشپەڕێدا بردیانین بۆ پلاژەکانی دەم دەریای خەزەر لە گوندی مێردکان. مێردکان ئاو و هەواکەی لەشاری خۆشتر بوو. بینا و باڵەخانە و دەرمانگە و بنکەی تەندروستییان لە دەم دەریاکە دروست کردبوو بۆ پشوودان و ڕۆژانی حەسانەوەی ئەو کەسانەی کە دەزگای میری چاوی لێیان بوو. بەو جۆرە شوێنەشیان دەگوت کۆرۆت، یانی شوێنی چارەسەر بە ئاوی دەریایی و کانزایی. کۆمەڵێک گۆرانیبێژ و سەماکەر و هونەرمەندیش لە شارە جیاجیاکان و کۆمارەکانی دیکەی سۆڤیەتەوە بەتایبەتی بە شارۆی مۆسکۆوە هاتبوونە مێردکان.

هەموو شەوێ بەرنامەی سەما و گۆرانی و شانۆ تا سەعات ١٢ شەوێ بەردەوام بوو، بەڵام ڕێک سەعات ١٢ی شەو زەنگی بێدەنگی و خەو لێ دەدرا و لەو سەعاتەدا دەرگای خەوتنگەکانیان دادەخست. ڕۆژانی پشووش لە باکۆ و مەڵبەندەکانی دیکەوە بە شەمەندەفەری بچووک خەڵک دەهاتنە دەم دەریای مێردکان و هێندە قەرەباڵغ دەبوو دەرزیت هەڵاویشتبایە وەعەرزی نەدەکەوت.

وەرزش و ڕابواردن و دەریـا و گەنجیەتی، تەواوی ئەو نیعمەتـانە ئەودەم وێکڕا بۆ ئێمە دابین ببوون. وێنەی زۆر سـەرنجڕاکێشـی ئەو سـەردەمم هەن، کە گەلێ بیرەوەریی خۆش و دڵبزوێنم لێ زینـدوو دەکەنەوە. پـانزە ڕۆژی پشـــوومان لە مێردکان تێپەڕی و هاتینەوە شـــاری. بەڵام هێشـــتا چەند ڕۆژێک تێنەپەڕیبوو، کە ئاگاداریان کردینەوە خۆمان ئامادە بکەین بگەڕێینەوە ئێران و هاوینەکەی لەوێ بین. ئەو هەواڵە زۆر لە ڕۆژانی مێردکان خۆشتر بوو.

گەڕانەوە بۆ ئێران

ئەو هەواڵە تەواوی خوێنـدکـارەکـانی لە ڕادەبەدەر دڵخۆش کرد. خوێندن لە یەکیەتیی سۆڤیەت و ئاشنابوون لەگەڵ ژینگە کۆمەڵایەتییەکەی ئەوێ، وڵاتێک کە جگە لەو خەڵکە دەگمەنەی بۆخۆیـان متمـانەیـان پێیـان هەبوو، کەســـی دیکە نەیـدەتوانێ بچێتە ئەوێ، شـــتێکی زۆر سەرنجڕاکێش و هاتنەوەش لەوێوە لەوە سەرنجڕاکێشتر بوو. بڵێی و نەڵێی گەڕانەوە بۆ نیشـــتمـان و دیتنی بارودۆخی ناوچە پڕ لە کێشـــە و ڕووداوەکان و دیداری یاران و خزم و کەس، دەسکەوتێکی گەورە بوو.

دیار بوو بۆیە ئیزنی هاتنەوەیان پێ دابووین، چونکە تەواوی خوێندکارەکان یان لە کوردستانەوە هاتبوون یان ئـازەربـایجـانی بوون و لە هەردوو نـاوچەکەش حیزبە سیاسییەکان و حکوومەتەکان سەر بە سۆڤیەت و جێی متمـانە بوون. هەڵبە بەو مووچە کەمەی مـانگـانە پێیـان دەدایـن، نەماندەتوانی دەست و دیاری بۆ خزم و هەڤاڵان بکڕین. بەڵام لەو ماوەیەدا من کامێرایەکم کڕیبوو. بەتەما بوو کە هاتمەوە تەورێز، بیفرۆشم و بە پوولەکەی هێندێ دیاری بۆ خوشکم و منداڵەکانی بکڕم. بە شەمەندەفەر لە باکۆوە هاتینە جوڵفا. ســـەفەری بەکۆمەڵ بە ڕاســـتی خۆشـــە. ڤارگۆنێکیان بۆ ئێمە تەرخان کردبوو. هەڵپەڕکێ و گۆرانی و گاڵتە و جەفەنگ تا شـــارە ســـنوورییەکەی جوڵفا خافڵاندینی. پاش هێندێ وردە دابودەســـتووری ســـەرســـنوور، چووینە نێو جوڵفای ئێران. هەڵبەت جوڵفا

بە دەست فیرقەی ئازەربایجانەوە بوو. لە جوڵفاوە دیسان بە شەمەندەفەر بەرەو تەورێز وەڕێ کەوتین. ڕێک دەتگوت لە دنیایەکی دیکەوە هاتووینە دنیایەکی تر. لەو دنیا هەموو شتێک بەدەست دەوڵەتەوە بوو، لە بنیادەمەوە بگرە تا کەلوپەلەکان، بەڵام لێرە بەپێچەوانەوە هەر دەتگوت دەوڵەتیش نییە. هەموو شتێک سەربەست و بەرهەڵدایە. لە وێستگەی تەورێز، هەر لە شەمەندەفەر دابەزیین، کۆمەڵێک کاربەدەستی حکوومەتی دیموکراتی ئازەربایجان پێشوازییان لێ کردین.

ئێمە سێ کوردەکە، من و خەسرەو و ئاغای شەڵماشی و چوار کەسی خەڵکی ورمێیان بردە گراند هۆتێلی تەورێز. ئەوانی دی خەڵکی تەورێزێ بوون. ئێمە سێ ڕۆژ لە تەورێزێ ماینەوە. هەموو ڕۆژێکش بەرنامەیەکمان هەبوو. سێیەم شەو، خوێندکارەکانیان بۆ نانی ئێوارێ بانگ کردە مەجلیسی میللی فیرقەی دیموکرات. لەوێ سەرکردەکانی فیرقەمان دیتن. سەید جەعفەری پیشەوەری و بەڕێزان شەبستەریی سەرۆکی مەجلیس و غوڵام یەحیا و محەمەدی بیریای وەزیری فەرهەنگ و چەند کەسێکی دیکەش لەوێ بوون. لە پێشدا بەڕێز پیشەوەری و ئینجا شەبستەری بە زمانی ئازەری چەند قسەیەکیان کرد. ئینجا چووینە سەر سفرە. مێزێکی ڕازاوە و خواردنی جۆراوجۆر. لە سەر مێزیش هێندێ دروشم بە خۆشیی فیرقەی دیموکرات دران. کتوپڕ یەکێک لە خوێندکارە ئازەرییەکانی هاوڕێمان بە دەنگێکی بەرز و بە زمانی فارسی گوتی بژی محەمەد ڕەزا شای پالەوی، شای ئێران. دوو گەنجی دیکەش چەپڵەیان بۆ

لێ دا. هەڵبەت مەبەستی ئەو خوێندکارە و دوو کەسەکەی کە پشتیوانییان لێ کرد، ئەوە بوو، کە وەفادارییی خۆیان بۆ حکوومەتی ناوەندی دەربڕن و بڵێن فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجانیان بەلاوە گرینگ نییە. بە دڵنیاییەوە ئەو کارە، بەرنامە و پیلانێکی لەپێشدا دارێژراو و پێشبینیکراو بوو. ئەو کەسە و دوو کەسەکەی دی پێشتر خۆیان بۆ ئەو دروشمە ئامادە کردبوو. ئەو سێ کەسە دەسبەجێ لە هۆڵەکە چوونە دەرێ. کەسیش پێشی نەگرتن. ئەگەر هەڵەم نەکردبێ، سێ کەسەکە بریتی بوون لە جەلالی و مەجیدی فرووغ و مەسعوودی بێهجەت. هەموو سەریان سوور مابوو. کەس چاوەڕوانیی ئەو دروشمانەی لە مەجلیسدا نەدەکرد. وردە وردە لە سفرە کشانەوە و مەجلیس شێوا. ئێمە چووینەوە گراند هۆتێل و تا درەنگانێک هەر باسی ئەو ڕووداوەمان کرد. سبەینێ من کامێراکەمم فرۆشت و هێندە دەست و دیاریم کڕی و لەگەڵ بەڕێزان زولفەقاری و شەڵماشی بەرەو مەهاباد وەڕێ کەوتین. گۆیا ئەو سێ کەسەش کەڕەی بەیانی لە تەورێزێ وەدەر دەکەون و خۆیان دەگەیەننەوە تارانێ. ئەو کارە جا بە ئەمر کرابێ یان هەر خۆڕسک کردبێیان، بوو بە هۆی ئەوەی هەر سێکیان بەبێ هیچ ڕێوشوێنێک لە زانکۆی پزیشکیی تاران درێژە بە خوێندن بدەن. سیاسەت وەکوو یاریکردنە بە ئاگر. جارێ لەوانەیە کەسێکە لە دەم ئاگرەکە چێژ لە گەرماکەی وەرگرێ و جاریش لەوانەیە پێی بسووتێ و ببێتە خەڵووز و

خۆڵەمێش. بەڵام ئەوەی ســـەرم لێی ســـوورِ ما ئەوە بوو، بۆچی فیرقە هیچ کاردانەوەیەکی نەبوو.

لە میـانـدواوەوە ئیـدی بە دیتنی پێشـــمەرگەی کورد، ڕواڵەتی نـاوچەکەش دەگۆڕدرا. لێرە دەتگوت خەڵـک بۆ پەســـڵان و ڕابوونەوەیەک ئامادەن. لێبڕاو و بێترس، ئەو شـتەی کە لە ئازەربایجان نەمدی. بە دڵنیاییەوە دەمارگرژی نییە. ئەوەی دیتوومە ئەوە دەنووسمەوە. لەو ماوەیەدا کە لە مەهـابـاد بووم، نە بە ئـاشـــکرا و نە بە نهێنییش هیچ دژایەتییەکم بەدی نەدەکرد.

مەلا مســـتەفـا بـارزانی بە دارودەســـتە و لایەنگرە چەکـدارەکـانی خۆیەوە هـاتبووە گەڵ حیزبی دیموکراتی کوردســـتان. هاتنە ڕیزی خەباتی کوردەکان دژی ڕژێمی پاشـــایەتی لە وەها دۆخێکدا گەورەترین لەخۆبوردوویی و فیداکاری و پێویســـتی بە دووربینییەکی قووڵ هەبوو. من سڵاو دەنێرم بۆ ڕۆحی ئەو مەزنە مێرە، کە لەو دۆخ و هەلە زێڕینە ڕەخســـاوەدا مێرانە وازی لە زێد و شـــوێنی خۆی هێنابوو و هەموو عێڵ و هۆز و هێزی ســـەربازیی خۆی خستبووە ئیختیاری حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێرانەوە. ئەوە وانەیەکی مەزن بوو بۆ خەڵکی کورد و کوردی نێو وڵاتەکانی دیکەش. ژیر، ئاماژەیەکی بەسە.

ئەو بیروبـاوەڕ و یەکگرتووییەی لە مەهـابـادێ دیتم، لە ئازەربایجان بەدی نەدەکرا. حکوومەتی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان ســـەرلەبەر جڵەوەکەی بەدەســـت حکوومەتی ئازەربایجانی ســـۆڤیەتەوە بوو. لەحاڵێکدا لە کوردســـتان وا نەبوو.

سێ ڕۆژ پاش گەڕانەوەم بۆ مەهاراد، جەنابی قازی محەمەد، پێشەوا و ڕێبەری حیزبی دیموکراتی کوردستان لە دەفتەری حیزب، کە شوێنی شارەوانیی ئێستا بوو، ئەمری کۆبوونەوەی کردبوو. ئێمەش لەو کۆبوونەوەیەدا بەشدار بووین. قازی محەمەد خۆی و سەرکردەکانی حیزب و مەلا مستەفای بارزانی لە بێلای ساختومانەکە بەرانبەر مەیدانی چوارچرا، (کە دواتر قازی هەر لەوێ لە سێدارە درا) ڕاوەستابوون. من و دوو کەس لە هاوسەفەرەکانیشم لەوێ بووین.

لەپێشدا جەنابی قازی محەمەد چووە سەر مینبەر و بەو ڕاوێژە هێمن و خۆشەی، وتەیەکی پێشکەش کرد. ئینجا داوا لە من کرا، قسە بکەم.

منیش پاش شەرحی بارودۆخی خوێندن لە سۆڤیەت و چۆنیەتیی هەڵسوکەوتی بەرپرسان و مامۆستایانی زانکۆ، هیوام خواست بتوانین زوو بگەڕێینەوە نیشتمانی خۆمان و خزمەتی هاونیشتمانە کوردەکانی خۆمان بکەین. ئینجا پێشنیارم کرد، ئەو هەلە بکەنە دەرفەتێک و کۆمەڵێک لاوی کورد بۆ خوێندن بەرێی سۆڤیەت بکەن. پاش کۆتایی کۆبوونەوەکە جەنابی قازی محەمەد لوتف و گەورەیی نواندن و بە ژەنەڕاڵ مستەفا بارزانیی ناساندین.

ئەو شتەی لەو دانیشتنەدا لێم ڕوون بۆوە ئەوە بوو، کە خەڵکی هەموو کوڕ و کۆمەڵێکی مرۆیی بڵێی و نەڵێی دەکەونە نێو باهۆزی پرسە سیاسییەکانەوە و نە

دەشـــتوانن خۆی لێ لابدەن و نە لە مرۆڤیش دەوەشـــێتەوە لەبەری ڕا بکـا. بەڵام بە هیوای ئەو ڕۆژەی کە هەموو کۆمەڵێک بەبێ دەمارگرژی و دوژمنایەتی ئامانج و ئاوات و ئـارەزووەکـانی یەکتر هەڵســـەنگێنن و تێیـان بگەن و ناکۆکییەکان بەبێ زوڵم و زۆر چارەسەر بکەن.

ئیدارەی شـارەکە بە مامە غەنی خوسرەویی شـارەدار و سەید پیرەی نیزامیی بەرپرسی شارەوانی ئەسپێردرابوو. لە قوتابخانەکان بە زمانی کوردی دەرسیان دەخوێند.

هەڵبەت لە تەشـکیلات و ڕێکخســتنی حیزبدا کەمایەســی زۆر هەبوو. بەڵام چ دەکرا؟ لەبەر نەبوونی کادری لێوەشاوە و خوێندەوار، ئەویش لە دەســپێکی هەوڵێکی گەورەدا، لەوە باشتر هەڵنەدەسووڕا و نەدەکرا چاوەڕوانیی زیاتریشت لێی هەبێ. بەڵام من بـاوەڕم وابوو، مـادام داخوازییەکە هـاتۆتە گۆڕێ و کارەکە کراوە، باشـتر وایە بە پارێز و مشـوورەوە کـار بکرێ و بیر لە دواڕۆژیش بکرێتەوە. بە دڵنیـاییەوە ســـوپای ســـۆڤیەت تا هەتایە لە ئێران نامێنێتەوە. جەنگی نێودەوڵەتان تەواو بووە و ئاڵمانی نازی بەزیوە. درەنگ یان زوو هێزە بیانییەکان دەبێ لە ئێرانێ بچنە دەر. ئینجا ئەگەر دەوڵەتی تـارانیش نەیتوانیبـایە دەریـان بکـا، ئەوا هێزەکـانی ئینگلیز و ئەمریکا و دەســـتەکانیان ئەوەیان دەکرد. ئەوان بەهیچ جۆرێک ڕازی نەدەبوون سـوپای سۆڤیەت لە ئێرانێ وەمێنێ. کەوابوو دەبوایە حیســـابی ئەو ڕۆژەش بکرێ. ئەو کەســـانەی شـــارەزای شـــەترەنجن، دەزانن یاریزانەکە دەبێ چەنـد جـووڵەی دواتـری خـۆی و چەنـد جـووڵەیەکـی بەرانبەرەکەشـــی پێشـــبینی بکا، بۆ ئەوەی "مات" نەکرێ.

دۆڕاندن لە شەترەنجدا زۆر گرینگ نییە، بەڵام لە گۆڕەپانی سیاسەتدا زیانی گیانی و ماڵیی زۆری لێ دەکەوێتەوە.

مخابن حیزبی دیموکرات ئەوەی بیری لێ نەکردبۆوە، ئەوە بوو کە چی بکەن تا لە دوارۆژدا خەباتەکە نەدۆڕێنن. جا ئێستا بۆ ئەوەی هەودای بیرەوەرییەکانم نەپسێ، ئەو باسە بۆ دەرفەتێکی دی هەڵدەگرم.

ئاخری ڕۆژی سێی خەرمانانی ساڵی ١٣٢٥ پاش ماڵاوایی لە جەنابی قازی و سەرکردەکانی دیکەی حیزب و خزم و دۆستان، هەر سێکمان بەرەو تەورێز وەڕێ کەوتین. لە پێشدا سەردانی کونسولخانەی سۆڤیەتمان کرد. پێیان گوتیان تا خوێندکارەکانی دیکەش ئامادە دەبن، بچینە گراند هوتێل. پاش سێ ڕۆژ مانەوە لە تەورێز و کڕینی هێندێ دیاری، بە قەتار بەرەو جوڵفا کەوتینە ڕێ. چوار کەس لە خوێندکارەکان کەم ببوونەوە. سێ کەسیان ئەوانە بوون کە لە مەجلیسی میللی دروشمیان بۆ شا دا و یەکێکیشیان خاتوو مونیرە بوو. بەڵام خانمێکی تازەمان ڕەگەڵ کەوتبوو. ناوی زبێدە سەدریە بوو، خوشکی حەمە حوسێن سەدرەیە و دەسگیرانی کاک ئەمین. من پێشتر زبێدەم لە مەهاباد دیتبوو. ناوبراو ژنخوشکی بەڕێز سەریعولقەلەم بوو، کە لە ئیدارەی مەهاباد کاری دەکرد.

لە تەورێز جگە لە دەست و دیاری بۆ هاوڕێکانم، جانتایەکیشم پڕ لە خەنە پێ بوو. چونکە لە باکۆ خەنە

دەست نەدەکەوت و شتێکی بەنرخ بوو. لە جولفای سۆڤیەت بەبێ پشکنین و ڕێوشوێنی گومرکی سواری شەمەندەفەر بووین. ڕۆژی دەی خەرمانان گەیشتینە باکۆ و ڕاستەوخۆ چووینەوە نشینگەکەی جارانمان. هیچ شتێک نەگۆڕابوو. بەڕێزان نۆریەڤ و مەمەدۆڤ و کرێکارەکان هەموو لەوێ بوون. کیسەیەک خەنەم دا بە بەڕێوەبەری چێشتلێنەرەکان، کە خاتوونێکی تا بڵێی میهرەبان و دڵسۆز بوو. بۆ ئەوانی دیکەش هەر کەسە و بە گوێرەی خۆی شتێکم بردبوو.

پاش گەڕانەوە دەرکەوت، سێ کەسمان لێ زیاد بوون. یەکێکیان گەنجێکی قەڵەوەی کورتەباڵای تارانی و ئەوی دی پیاوێکی سیوپێنج ساڵەی ئازەربایجانی کە لەهجەی ڕێک وەکوو باکۆییەکان وابوو. سێیەمیشیان مێرمنداڵێکی تا بڵێی جوان و ژیکەڵە.

من گەنجی ئەوەندە جوانم بە قەڵافەتی شەرقی و ئەورووپی نەدیتبوو. ناوبراو کوڕی سەرلەشکر جەهانبانی بوو. وەکوو ڕووسییەکان زمانی ڕووسیی دەزانی. دەیانگوت دایکی ڕووسی بووە. قەول وابوو ناوبراو لە بەشی نەوت بخوێنێ. هەر جارێکیش لەگەڵمان دەهاتە کۆڕ و کۆمەڵان، هەموو کچە جوانەکان وەکوو پەپوولە لە دەوری دەگەڕان و دەیانویست لەگەڵی ئاشنا بن. سەعدی خوای لێخۆش بێ، لە بارەی جوانیەوە فەرموویەتی: "تۆزە جوانییەکت هەبێ هەزار سامانی بەقوربان بێ و ڕوخساری جوان مەرهەمی دڵی بریندار و کلیلی دەرگا داخراوەکانە.

هاتنی حەمەحوسێن خانی سەیفی قازی

بۆ باکۆ

کاتێک چووینەوە خەوگەکەمان، دەتگوت هاتووینەوە ماڵی خۆمان. هەموو شتێکی لە سەرڕاوە. هێشتا چەند ڕۆژێکی هاوین و دەرفەتی چوونە سینەما و تیاتر مابوو، چونکە لەگەڵ دەسپێکردنەوەی دەرس، ئیتر دەرفەتمان بۆ ئەو جۆرە شتانە نەدەما.

هەرچۆنێک بێ هاوین کۆتایی هات و خوێندن دەستی پێ کردەوە. ئەو بێدەنگییەی بەسەر بینا و باڵەخانەکانی کۆلێژدا زاڵ ببوو، شکا. لە قۆناغی دووی کۆلێژی پزیشکی بووم، بڕیارم دابوو ئەمساڵ لە پار باشتر و شێلگیرانەتر بخوێنم. شانس تاقە جارێک لە دەرگات دەدا، دەبێ ئەم هەلە بقۆزمەوە. بەڵام کەس ئاگای لە گەمەی چارەنووس نییە.

کۆتاییەکانی ڕەزبەر بوو، ڕۆژێکیان لە کۆلێژەوە دەگەڕامەوە پانسیۆنەکەمان. لەبەر دەرگا، دەرکەوانەکە کە پیرەپیاوێکی چاویلکەلەچاوی ڕووس بوو، گوتی ئاغای نووریەف کاری پێتە. پێش ئەوەی بچمەوە ژوورەکەی خۆم، چوومە نووسینگەی ناوبراو/. گوتی باش بوو هاتی. نانی نیوەڕۆت خواردووە؟ گوتم نەخێر. گوتی کەوابوو بڕۆ خێرا نانەکەت بخۆ و بە ماشینەکەی من بچووە هوتێل ئینتوریست. پرسیم چ باسە لەوێ؟

گوتی، یەکێ لە مەزنانی کورد هاتووە و لەوێیە، بە تەلەفۆن ئاگاداریان کردمەوە بچیتە لای.

بە پەلەپەل نانی نیوەڕۆم خوارد و بە ماشـــێنی هاوڕێ نووریەف چوومە هوتێل ئینتۆریســـت، وەپێشـــم کەوتن بۆ هۆدەی ژمـــارە ١٢٠. ئیزنم وەرگرت و وەژوور کەوتم. ژەنەڕاڵ حەمەحوسێن خانی سەیفی قازی لەوێ بوو. سلاوم کرد. لەبەرم هەستا، بەو بەژن و بالآ چوارشانە و ڕوخسارە گەشـــەیەوە لە ئامێزی گرتم. بەخێرهاتنم کرد. پرســـیم کەی تەشـــریفتان هێناوە؟ فەرمووی ئەمڕۆ بەیانی. لە زەنگی دا. گارسۆنێک هاتە ژوورێ. پێی گوتم پێی بڵێم چا بێنێ. هوتێل ئینتۆریســـــت دەیڕوانییە دەریـای خەزەر. دیمەنێکی زۆر تـایبەتی هەبوو. ئەو هوتێلە جاران تـایبەتی خەڵکی بیانی و پایەبەرزەکان بوو. تاقە هوتێلی شـاری بادکوبە بوو. پرسـیم ئەی بۆچی زووتر تەشـــریفت نەهێنا بۆ ئەوەی ســـوودێکی زیاتر لە مەلەی دەریـا وەرگری؟ فەرمووی دەرفەت نەبوو. ئێســـتاش بۆ چارەســـەر هاتووم. زۆر قەڵەو بووم، دەڵێن ئارترۆزمە. بەتایبەتی لاقم زۆر دێشێن. لە تەورێزێ چوومە خەســـتەخانەی ســـۆڤیەت. ئەوان بەڕێی ئێرەیان کردم. قەول وایە بچمە کیلاڤدۆســـکی، شـــوێنی گەڕاوان. جارێ چەند ڕۆژێـک لە بـادکوبە دەبم. گوتم قوربـان، هـاوڕێیـانیش بە دیتنت دڵخۆش دەبن. گوتی، نا جارێ هەر خۆت لەگەڵم بە، دوایی ئەوانیش دەبینم. دوو ڕۆژ نەچوومەوە پانســـیۆن و کۆلێژیش. شەو و ڕۆژ لەگەڵی بووم. هەموو ئەو شوێنانەی شـــاری کە شـــیاوی دیتن بوون، وەکوو ئۆپێرا و تیاتر و ســـێرک و تەنانەت پارکەکانی نێو شـــار و مۆزەخانە و

کۆلێژەکان، پێشـــانم دا. فراوین و شـــیویشـــمان پێکەوە لە ڕســــتورانتە خۆش و جوانەکەی هوتێلەکە دەخوارد. خواردنەکـانیـان زۆر خۆش بوو. بەتـایبەتی تـاوەکەبـاب. شــــەوانە ئۆرکێســــترایەکی بچووکیش لە ڕســــتوڕانتی هوتێلەکە مۆسـیقای لێ دەدا. سـێیەم ڕۆژ لەگەڵی چوومە فرۆکەخانە. بەڕێزیان بەرەو کیلاڤدۆسکی ڕۆیشت. بەڵام ئەوە دوادیدارمان بوو. ئەو ماڵاوایی تاهەتایی کرد و من ئیتر نەمـدیتەوە. بەر ڕەحمەتی خوا بکەوێ، مرۆڤێکی چەندە خاکەڕا و دڵپاک بوو.

زۆر خێرا، دوو ڕۆژ دواکەوتنەکەی خۆمم تێ هەڵێناوە. ڕووداوێکی دیکە کە لە پاییزی ئەوێ ساڵێدا ڕووی دا، هاتنی کۆمەڵێک گەنجی کورد و ئازەربایجانی بوو، کە بۆ ڕاهێنانی ســــەربازی هێنابوویاننە باکۆ. لەگەڵ زولفەقاری و شەڵماشی چوومە سەردانی هاوشارییەکانی خۆمان لە ســــەربازگەی باکۆ. هەموویان ئاشــــنا و هاوپۆلییەکانی جارانمان بوون. جگە لە دوو کەســــیان. بەڕێزان ســــەید عەبـدولعەزیزی گەیلانیزادەی کوڕی حـاجی ســــەیـد عەبـدوڵلا ئەفەنـدی و ڕەحیمی ســــەیفی قـازیی کوڕی خوالێخۆشبوو سەیفولقوزات و برای حەمەحوسێن خانی ســــەیفی قازی. هەردووکیان لە حیزبی دیموکراتدا پلەی سەروانی و یۆنیفۆرمی سەربازیی حیزبیان پێ درابوو.

بیســتبووم ســەید عەبدولعەزیز ئەفســەری ســوپای عێراق بووە، هەر بۆیەش پلەی ســەروانییەکەی ئەو جێی ســەرســووڕمان نەبوو، بەڵام نەمدەزانی بەڕێز ڕەحیمی

ســــەیفی قازی ئەو پلەیەی چۆن وەرگرتووە. دیارە بنەمای هەموو ڕێکخراوێـک لەســــەر ئەو شـــتـانە هەڵـدەچنرێ. هەرچۆنێـک بێ، بەپێی ئەو ڕووداوانەی دواتر ڕوویـان دا، مشـتومڕ لەسـەر ئەو شـتانە بێفایدە بوو. جگە لەوەش، ئەوە شـتێک نەبوو، کەسـانێک بە ناچار کۆمەڵێک پۆسـتیان داگیر کرد، کە جێی سەرسووڕمان بوو. ڕووداوێکی دی کە ئەوێ سـاڵێ ڕووی دا، هەموو ئەو شـتانەی تێکەوە پێچا و لەگەڵ خۆی ڕای دان.

ڕووداوەکەی ٢١ سەرماوەزی ساڵی ١٣٢٥

قەوامولسەڵتەنەی سەرۆکوەزیرانی ئەو کاتی ئێران، بەو مانۆڕە سیاسییەی بەکاری هێنا، واتە دانی گفت و بەڵێنی هەڵێنجانی نەوتی شیمال بە سۆڤیەت، دەراوی بۆ چوونەدەرەوەی سوپای سۆڤیەت لە ئێران خۆش کرد. ئەگەرچی ئەو سوپایە لەبەر ئەوەی جەنگ کۆتایی پێ هاتبوو و بەپێی پەیماننامە نێودەوڵەتییەکان هەر دەبوو لە ئێران بچێتە دەرێ، بەڵام فرتوفێڵی قەوام بوو بە هۆی ئەوەی تەواوی نەخشەکانی سۆڤیەت لە ئێراندا پووچەڵ ببنەوە. بە شێوەیەک کە سۆڤیەت تەنانەت دەرفەتی ئەوەشی بۆ نەڕەخسا کە پشتیوانی لە حیزبەکانی سەر بەخۆی بکات و ئەو حیزب و ڕێکخراوانەش بەسەردا کەوتن و نەک نەیانتوانی لەسەر پێی خۆیان بوەستن، بگرە مانەوە و بەرگریکردنەکەیان پێچەوانەی سیاسەتی سۆڤیەت بوو.

هەر بۆیەش، ئەگەرچی بەرگەی هێزی دەوڵەتی ناوەندییان هەر نەدەگرت، بەڵام دەبوو زۆر خێرا مەیدانەکە چۆل بکەن و بە ڕای من لەوەدا ئەمریشیان پێ کرابوو. بۆیەش لەگەڵ چوونەدەرەوەی سەربازانی سۆڤیەت لە ئێران، سوپای ئێران بە هەموو هێزەوە بەرەو ئازەربایجان داگەڕا و لە ٢١ی سەرماوەزدا ڕێکخراوی کاتیی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان لێک بڵاو بوو.

هێزەکانی حوکمەت ئازەربایجانیان گرت. سەرکردەکانی فیرقە لەگەڵ کۆمەڵێک بە ڕواڵەت فیدایی میللەت بەرەو ڕووگەکەی خۆیان تێیان تەقاند. ڕووگەیەک نەک بۆ ئەوان نەبووە پەناگە، بگرە چارەڕەشیشی کردن. زۆری نەخایاند، میر جەعفەری پیشەوەری بە ڕووداوێکی دروستکراوی ترۆمبێل کوژرا. گوتیان بەشکم لە لەناوچوونی دامەزرێنەری فیرقە، ئاوێک بە ئاگردا بکرێ و، دەوڵەتی سۆڤیەت بتوانێ ئیمتیازی هەڵێنجانی نەوتی شیمال وەرگرێ. جا سەیر ئەوەیە ئەو سەرکردە ڕاکردووانە کە نەیانتوانیبوو لە ئێران شتێک بکەن، لە خاکی سۆڤیەتدا نووسینگەیەکیان کردەوە، بۆ ئەوەی سەرکردایەتیی کۆمەڵێک دیموکراتی ڕاکردووی بێ خانە و لانە بگرنە ئەستۆ و بە بە ناو، درێژە بە خەباتەکەیان بدەن.

بەڵام دۆخەکە لە کوردستان تەواو جیاواز بوو لەگەڵ ئازەربایجان. سەرکردەکانی حیزبی دیموکراتی کوردستان هەر هەموویان و لەسەرووی هەموویانەوە، مەزنە پیاوی مێژوو قازی محەمەد نەک ڕایان نەکرد، بگرە خۆشیان کردە بەلاگێڕی میللەتەکەیان. ئەی سڵاوت لێ بێ ئەی حەماسەخوڵقێن و نموونەی بوێری و مێرایەتی. قازی محەمەد و سەدرولئیسلام، ئەو مرۆڤە دڵودەروونپاکە و حەمەحوسێن خانی مایەی شانازییان لە مەیدانی چوارچرا لە سێدارە دا. ئەوانی دیکەشیان لە بەندیخانە توند کردن. ئێوە ڕۆیشتن، بەڵام تا کورد و کوردستان ماوە و تا لە دنیادا ناوی جوامێری و مێرایەتی بمێنێ، ناوی ئێوەش بەنەمری و زیندوویی دەمێنێ. ئینجا حەماسەی مەردازایی

مەلامستەفا بارزانی و هاوڕێیانی چیرۆکێکە، زۆر مەزنتر لە حەماسە. لێگەڕێ با خەڵکی دیکە بێن و وانەی نەتەوەپەرستی لەو پیاوە ناودار و ئازایانەوە فێر بن. لەگەڵ کۆمەڵێک ژن و منداڵ و لاو و پیر بە چەکوچۆلێکی سادەوە و بە پێیان و جلوبەرگێکی شڕەوە، چیا و کوێستانەکانیان بڕی و بە نێو سێ سوپای گەورەی سێ وڵاتی ئێران و تورکیە و عێراقدا، شتێکە لە سەرووی حەماسەوە.

هەژار لە کوێی، ئەو جوامێرییانەت بۆ ئێمە نەنووسیەوە و بۆت نەهۆندینەوە. حەیفێک و هەزار مخابن، ئەی خۆزگە مەلا مستەفا ڕووی لە سۆڤیەت نەکردبایە. ئەی خۆزگە پەنای بردبایەتەوە بەر مێشە و دارستان و ئەشکەوتەکان. ڕووداوەکەی ٢١ی سەرماوەزی ساڵی ٢٥، ڕۆژی تاقیکاری بوو بۆ ئەوانەی خۆیان بە نەتەوەپەرست و داشدیاری میللەت دەزانی. ڕاکردووەکانی فیرقەی ئازەربایجانیان لە گوندەکانی دەوروبەری باکۆدا نیشتەجێ کرد. دەوڵەتی سۆڤیەت، لەو کاتەدا کە جەنگی جیهانی تەواو ببوو، زۆری پێویست بە کرێکاری حەساوە هەبوو، نەشیدەزانی ئەوانە قەت دەستیان لە ڕەش و سپی نەداوە، لە تەڕی خواردوویانە و لە وشکی بۆی خەوتوون. ئەوانە ئەهلی ڕەزم نەبوون، بەڵکو ئەهلی بەزم و ڕێکخراوبازی بوون.

هاتنی ئەوانە بۆ باکۆ، دۆخەکەی لە ئێمەش شێواند. ئیتر ئێمەی خوێندکار و ئەو گەنجانەش کە لە فێرگەکانی

سـەربازی بوون، قەدر و قیمەتمان نەما. بەتایبەتی ئەو گەنجانە ئیتر خوێندنی سـەربازییان بۆچی بوو؟ هەر پێویسـت نەبوو. گەنجە کوردەکانی سـەربازگە بە سەرپەرشتیی بەڕێز غەنی بلووریان بەتەمابوون بگەڕێنەوە ئێران. هەوڵەکانی دەوڵەتی ئازەربایجانی سـۆڤیەت بۆ پەژیوانکردنەوەیان بێسـوود بوو. ئاخری جگە لە شـەش کەسیان، هەموویان گەڕێنرانەوە ئێران. سێ کەسە، بەڕێزان حیسـامی و گەرمیانی و سـەید کەریمی ئەیوبی بوون، کە ئامادە نەبوون لەگەڵ ئەوانی دیکە بگەڕێنەوە ئێران، بەڵام نەمانزانی بۆچی دوور خرانەوە؟ لەبەر ئەوەی بەڕێز قازی و سـەید عەبدولعەزیز مەترسـیی گیران و دادگاییکردنیان لەسـەر بوو، نەگەڕێنرانەوە ئێران و لەگەڵ بەڕێز گەلاوێژ هێنایاننە پانسـیۆنەکەی ئێمە. من زۆرم پێ خۆش بوو ئەو چەند کوردەیان هێنا، بەتایبەتی کە بوونی سـەید عەبدولعەزیز بۆ من نیعمەتێکی گەورە بوو. زۆر جار پێکەوە دەچووینە گەڕان و پێکەوە بووین، ئەگەرچی ئەو نزیکایەتی و هاوڕێییەتیە دواتر بۆ من نرخی زۆر بوو.

هێشتا بەهار دانەهاتبوو و بەفری کوێستانان نەتوابۆوە، کە بیسـتم مەلا مسـتەفا و عێلی بارزان گەیشـتوونەتە سۆڤیەت.

پێشـوازییەکی گەرموگوڕیان لێ کرا، هەموویانیان لە کالخۆز و کارگە و کێڵگەکاندا وەبەر کار نا. تەنانەت ژنەکانیشـیان بێکار نەکرد. ڕەحیمی سـەیفی قازی بە یارمەتیی غولام یەحیا هەرچۆنێک بوو لە قوتابخانەی حیزبی جێی خۆی کردەوە و لە مووچە و دەرەتانە باشەکان

خۆی پشـکدار کرد و ورده ورده حەزی سـەرکردایەتیی کوردە ئاوارە و دەربەدەرەکان و ئێمەی خوێندکاری کە ئیتر کەس ڕووی نەدەداینێ، کەوتە سـەر. هەبوونی ژەنەڕاڵ بارزانی لەو کارەدا بۆ وی کۆسـپێکی گەورە بوو. ئینجا بەینیشی لەگەڵ سەید عەبدولعەزیز خۆش نەبوو.

لەو نێوەدا بەڕێزان حیسـامی و سـەید کەریم و گەرمانیشـیان هێنایە پانسـیۆنەکەی ئێمە. وەکی سـەید کەریم دەیگێڕاوە، ئەوەندەیان نامە بۆ سـتالین و بێریا نووسـی و لەبەری پاڕانەوە، تـا لە دوورخراوەیی هێنایاننەوە و هێنایاننە لای ئێمە.

ورده ورده سەرپەرشتیاریی ئێمەی نێو پانسیۆنەکەیان کە نۆ کەس بووین، بە ڕەحیماغا ئەسـپارد. ئەو بوو بە دەمڕاسـتمان. هەڵبەت بۆ ئێمە فەرقێکی نەبوو، ئینجا خۆ ئەو لە ئازەربایجانییەک هەر باشـتر بوو، بڵێی و نەڵێی کورد بوو، لەوانە بوو هەسـتێکیشـی هەبێ، بەڵام چونکە دایکی ئازەری بوو، زیاتر لەگەڵ ئەوان بوو تا ئێمە. ئیتر ئەودەم ڕەحیماغا گەنجێکی سـادە بوو و ئەگەر کارێکی چەوتیشـی کردبایە، ئەوە لە بن سـەری غوڵام یەحیا و ئەوانی دیکەدا بوو، کە ئاخری چزووەکەی خۆشـیان لە کوردە ڕاسـتگۆ و دڵسـۆزەکان وەشـاند و پێوەیان دان. دواتر باسی دەکەم. لەبیرم نەبوو باسی ئەوەش بکەم، کە ئەو دەمی ئەو لاوە کوردانە هێنران بۆ فێرگەی سەربازی، بەڕێز سـوڵتانی وەتەمیشـیشـیان لەگەڵ بوو. بەڵام ئەو نەچووە سەربازگە، بەڵکوو هێنایانە پانسیۆنەکەی ئێمە و

بەوەوە بووینە دە کەس. هەڵبەت لەو هاوڕێیانە، تەنیا ئەو سێ کەسەمان من و زولفەقاری و شەڵماشی، پاسپۆرتمان هەبوو. ئەوانی دیکە چونکە لەلایەن حیزبی دیموکراتەوە نێردرابوونە بادکوبە، پاسپۆرتیان نەبوو. ئینجا ئێمە خوێندکاری پزیشکی بووین، ئەوانی دی یان لە دواناوەندی دەیانخوێند، یان لەبەر بێ بڕوانامەیی، لە پۆلی خوارەوە بوون. ئەی خۆزگە بەهرە و توانای ئەوەشیان هەبوایە فەلسەفەی ماتریالیسی و وانەکانی مارکس و ئینگڵس و لێنین فێر بن، نەک دەرسی پاشقولدان.

هەرچۆنێک بێ، بەهاری ١٣٢٦ تێپەڕی و ساڵی خوێندنیش تەواو بوو. بەپێی بەرنامەی ساڵی ڕابردوو، بردیانین بۆ مێردکانی دەم دەریا. من نێوانم لەگەڵ ڕەحیم زۆر خۆش کردبوو، ئەویش زیاتر حەزی لێ بوو لەگەڵ من بێ. چونکە ئەو دوانەمان ئەو کاتی لە ورمێ دەمانخوێند یەکترمان دەناسی و هاموشۆمان هەبوو و گەلێ جاران لە مزڵەکەی وی مابوومەوە و نانم خواردبوو. بەڵام نازانم بۆچی کتوپڕ لەگەڵ تەواوبوونی هاوین و دەسپێکردنەوەی خوێندن، لاپەڕەکە هەڵگەڕایەوە. ئیتر ڕەحیماغا تەواو ساردوسڕ بوو، تەنانەت لە پانسیۆنیش بە دەگمەن دەمدی. هەر جارێکیش دەمپرسی ئەرێ ڕەحیم لە کوێیە، دەیانگوت لای غوڵام یەحیایە. هەر جارێکی لەگەڵ سەید عەبدولعەزیزیشی باسی ئەو مەسەلەیەم دەکرد، دەیگوت اللهم محافز. وردە وردە باسی ئەوە داکەوت کە بارزانییان لە ئازەربایجانەوە بردووەتە شوێنێکی دی. کەس نەیدەزانی بەڕاستی چ باسە.

ناردنەوەمان بۆ ئێران

سێیەم ساڵی کۆلێژی پزیشکیم دەخوێند. وانەکانی ئەو ساڵە زۆر خۆش بوون. لەگەڵ بەڕێز خواجەوی لەو سەعاتانەدا کە دەرسیشمان نەبوو، دەچووینە خەستەخانەی سماشکا و سەیری نەشتەرگەرییەکانمان دەکرد و لە ڕاستیدا فێر دەبووین. بۆ ئەوەی نیگەرانی گەمەی ڕۆژگار و نامەردیی ئادەمیزاد بم، شێلگیرانە خەریکی فێربوونی دەرس بووم. جا تازە کچێکی ڕووسی هاوپۆلیی خۆمم ناسیبوو، کە لەبەشی زمانی ڕووسیدا دەیخوێند. هاموشۆی ماڵیان و ناسینی دایک و باوکی، ئەوەندەی دیکە خوێندنەکەیان لەبەر شیرین کردبووم. مانگی خەزەڵوەر بوو، ڕۆژێکیان دوانیوەڕۆ لە کۆلێژەوە دەهاتمەوە پانسیۆن، هەواڵیان هێنا، گوتیان ئاغای قازی گوتوویەتی ئەمڕۆ سەعات ٥ لە ژوورەکەی وی کۆ دەبینەوە. دەی باشە، ئەو لە قوتابخانەی حیزب دەیخوێند و دەبوو لە ئێستاوە کۆڕ و کۆبوونەوە سیاسییەکان ڕێک بخات. سەعات بوو بە پێنج و ئێمە هەموو لە ژوورەکەی وی کۆ بووینەوە.

ئێمە، ئەو کەسانە بووین: سەید عەبدولعەزیز، گەلاوێژ، زولفەقاری، شەڵماشی، حیسامی، گەرمیانی، ئەیوبی، وەتەمیشی، حەلەوی و ڕەحیمی قازی.

ئاغای قازی کە لە ڕاستیدا بەرپرس و پێکهێنەری کۆبوونەوەکە بوو، گوتی: برادەرینە، ئەرکی ئێمەی کورد کە ئێستا لە وڵاتی سۆڤیەتین، درێژەدانی خەباتە. ئێمە

نابێ بهێڵین ئەو ئاڵایەی شـــەهیدەکانمـان هەڵیانکردبوو، بکەوێتە عەرزی. بەڵام لەم بارودۆخەدا کە ئێمە لە زێد و نیشـــتمانمان دوورین، یەکەم هەوڵێکی کە دەتوانین بیدەین، دەرکردنی ڕۆژنـامەیەکە بە زمـانی کوردی. ئیمتیـازی ئەو ڕۆژنامەیەش بۆخۆم وەرمگرتووە. دەبێ بە یارمەتیی یەکتر دەری بکەین. کەس نەیگوت نـا، هەڵبەت بۆ نـاگوتنیش نەدەبوو، ئەگەرچی تەنانەت یەک کەسـیشـمان خوێندەواریی کوردیمان نەبوو و توانای نووسـین و ئامادەکردنی وتارمان نەبوو.

ئاواش هەموومان ڕازی بووین، دیار بوو پێشـــنیارەکەی ئاغای قازی بە دەنگی هەموان پەسـند کرا. ئینجا ڕووی لەو سێ کەسـەمان کرد "من و زولفەقاری و شـەڵماشـی"، گوتی برادەرینە ئێوە دەبێ پاســـپۆرتەکانتان بدڕێنن، بۆ ئەوەی وەک ئێمە بن. ئێمە هەر چاوەڕێی پێشنیارێکی ئاوا نەبووین. ئـاغـای زولفەقـاری گوتی ئەرێ دەکرێ بفەرمووی بۆچی؟ ئینجا ئەو پێشـــنیارە، قســـەی خۆتە یان ســـەرکردەکانی ســـۆڤیەت ئەمرێکی وایان دەر کردووە؟ گوتی فەرقی نییە. من گوتم ئەو پێشـــنیارە ســـادە نییە، پێویســـتی بە باس و بەڵگاندنە. ئێمە دەبێ بزانین بۆچی دەبێ وا بکەین؟ ئێمە لە یەکەم ڕۆژەوە دەوڵەت ســـۆڤیەت بۆ خوێندن هێناوینی بۆ ئێرە و پاســـپۆرتەکانیش بۆخۆی بۆی دابین کردووین. پێت وانییە دڕاندنی پاســـپۆرتەکەمـان بە مـانـای ئەوە بێ کە بڕیارمان داوە نەچینەوە ئێران؟ دیارە نە دەوڵەتی سـۆڤیەت لە ئەوەڵەوە وەها چاوەڕوانییەکی لە ئێمە هەبووە، نە ئێمەش بەو مەبەستە هاتووینە ئێرە. جگە لەوەش، سۆڤیەت خۆی چ

پێویستییەکی بە ئێمەیە کە لێرە بین؟ نە پێویستیان بە کادری پزیشکییە، نە ئێمەش ئەوەندە بلیمەتین. ئەگەر مەبەستیشت ئەوەیە ئێمە لەگەڵت کار بکەین، دەی ئەوە قبووڵمان کرد، کەوابوو ئەم پاسپۆرتانەی ئێمە ئەگەر سوودێکیان نەبێ، زیانێکیان هەر نابێ.

لەبری ئەوەی ئاغای قازی وەڵامێکی قایلکەرمان بداتەوە یان جۆرێک شتەکەمان بۆ ڕوون بکاتەوە، گوتی، هەر ئەوەیە کە پێم گوتن، ئیتر کەیفی خۆتانە. ئیدی هەستا و کۆبوونەوەکە کۆتایی هات. سێ چوار ڕۆژێکی پێوە چوو. لەو ماوەیەدا من ئاغای قازیم لە پانسیۆنەکە نەدی و دەمویست بەتایبەتی لێی بپرسم مەسەلە چییە و ئەو پێشنیارەی بۆچی دا؟ بەڵام هەر نەمدۆزییەوە. تەنانەت شەوانەش نەدەهاتەوە پانسیۆنەکە. ڕۆژی چوارەم بوون لە خواردنگەکە بەرچاییمان دەخوارد. نووریەف هات و گوتی هەمووتان لە هۆڵی کۆبوونەوەکان کۆ بنەوە. لە کاتی بەرچاییدا هەموو لە یەکتریان دەپرچی، چی بووە؟ چ باسە؟ بەڵام کەس نەیدەزانی. لە هۆڵەکە کۆ بووینەوە، هەڵبەت جگە لە ئاغای قازی و چەند کەسێکی دی. نووریەف لە نووسینگەکەی هاتە دەرێ. کاغەزێکی بەدەستەوە بوو. نێوچاوان گرژ. گوتی ئەوانەی ناویان دەخوێندمەوە، ئێران داوای کردوونەتەوە بیاننێرینەوە. حکوومەتیش بە ناچاری ڕازی بووە. کەوابوو دەمودەست کەلوپەلەکانیان کۆ بکەنەوە و ئامادە بن. ناوبراو ناوی چوار کەس لەو قوتابییە ئازەرییانەی خوێندەوە کە

خانەی فەرهەنگی سۆڤیەت هێنابوونی بۆ بادکوبە و هەموو پاسپۆرتیان پێ بوو، لەگەڵ ناوی من و خەسرەوی زولفەقاری. هەموو متەقیان لێ بڕابوو. کەس ڕەنگی بە ڕووەوە نەمابوو. ڕووداوێکی تا بڵێی ناخۆش بوو و ئێمەش پێی حەبەسابووین. کەس زمانی نەدەگەڕا. نووریەف چۆوە ژوورەکەی. تۆ بڵێی دەوڵەتی ئێران داوای کردبێتینەوە؟ باشە بۆچی؟ ئەی ئاغای قازی بۆچی ون بووە؟ نەکا ئەو لەگەڵ غوڵام یەحیای مەلعوون ئەو نەخشەیەی داڕشتبێ. جگە لە ئاغای شەڵماشی کە سەر بە توودە و دووان لە ئازەربایجانییەکان، تاقمەکەی ئێمە کەسی نەمایەوە. تازە ئەو پرسیارە دێتە گۆڕێ، کە ئەگەر بە ڕاستی دەوڵەتی ئێران داوای ئێمەی کردبێتەوە، باشە بۆچی ئەو چەند کەسەشمان لەگەڵ نین؟ بە دڵنیاییەوە ئاغای قازی ئاگادار بوو، بۆیە پێی گوتین پاسپۆرتەکانتان بدڕێنن. دەی باشە ئەگەر وایە، بۆچی بە ئاشکرا پێی نەگوتین. دەنگی ماشێنێک هات، کە لەبەر دەم پانسیۆنەکە ڕای گرت. کرێکارانی پانسیۆنەکە بە سەرسوورمانەوە لەبەر دەرگای چوونە دەرەوە کۆ ببوونەوە. دەتگوت ڕاوەستاون سەیری گوللەبارانکردنی کۆمەڵێک بێتاوان دەکەن، ئاوا سەیریان دەکردین. تەنانەت دەرفەتی ماڵاواییکردنیشمان لە هاوشارییەکانی دیکەمان نەبوو. سەید کەریم و حیسامی و گەرمیانی و گەلاوێژیش دیار نەبوون. لەو نێوەدا هەر سەید عەبدولعەزیز بوو کە بە چاوی پڕ لە فرمێسکەوە بەڕێی کردین.

ڕاوچیی دڵڕەق هێلانەیان لێ تێک دابووین. بە دڵێکی شکاو و پڕ لە خەمەوە سواری ئۆتوبووس بووین. مۆری

بێدەنگی لە زاری ئێمە و دەوروبەرییەکانمان درابوو. بردیانینە وێستگەدەریایەکی بادکوبە و سواری پاپۆڕێکیان کردین کە لەوێ ڕاوەستابوو. کە دوایین کەسمان سوار بوو، پاپۆڕەکە هۆڕنێکی درێژی لێ دا و وەڕێ کەوت. ئێمە ماینەوە و پاپۆڕێک و دەریای شین و بێبن و ئاسمانی شین. دەتگوت خەون دەبنم. بڕوام نەدەکرد. دەمدی هەرچی ئاوات و ئارەزوومە بووەتە بڵقی سەر ئاو. ئاخر چۆن شتی وا دەبێ؟ ئەی بەرهەمی ئەو هەمووە زەحمەت و خوێندنە؟ باشە دەکرێ ئاوا سووک و ئاسان گاڵتە بە چارەنووسی مرۆڤێک بکرێ؟

مەگەر دەوڵەتی سۆڤیەت بە ویست و حەزی خۆی نەیبردینە وڵاتەکەی؟ تۆ بڵێی من هەڵەیەکم کردبێ؟ یاسایەکم شکاندبێ یان تووشی خیانەتێک بووبێم؟ چ شتێک بووە هۆی ئەو بێبەزەیی و زوڵم و جەورە؟ ئاغا خواجەوی هاتە لام، وەک بارێزە فرمێسکی هەڵدەوەراندن. ناحەقی نەبوو. خۆ ئەو نە کورد بوو و نە ئازەربایجانی. دەستی لە کاروکاسبی بەردابوو و دوو ساڵ ونیوی تەمەنی خۆی دانابوو. بەو فکر و خەیاڵانەوە و بەو گیانە ماندووەمەوە کە لە ماوەی چەند سەعاتاندا وەکوو بەڵایەکی لابەلا بەسەرمدا هات، خەوم لێ کەوت و قووڵ خەوتم. لە خەونمدا پاپۆڕەکەمان خەریک بوو وەردەگەڕا و من کەوتوومەتە نێو دەریاکەوە. کتوپڕ دەستێک پرچی گرتم و فرێی دامە بەستێنەکە.

بە ترسەوە ڕاپەڕیم. ڕاست بوو، پاپۆڕەکەمان گەیشتبووە بەستێنی بەندەرئەنزەلی. دایانبەزاندین. باڵندە بەسەرمانەوە دەفڕین و لوور دەبوون و خۆیان بە ئاوەکەدا دەکێشا و نێچیری خۆیان دەرفاند و دوور دەکەوتنەوە. ئەوەندە دوور کە ئیتر دەبوونە خاڵێک و نەدەبینران.

لە دڵی خۆمدا دەمگوت دڵنیام ئەگەر ئاغای قازی پێی گوتباین، بێت و پاسپۆرتەکانمان نەدڕێنین دەماننێرنەوە بۆ ئێران، لانیکەم لەبەر خوێندنەکەشم بوایە، بەدڵنیاییەوە پاسپۆرتەکەمم دەدڕاند.

لەسەر خاکی ئێران

دواتر چەندی هەوڵم دا و لێم کۆڵییەوە و چەندین سەعاتان بیرم لەوە کردبایەتەوە، ئاخری نەمزانی مەسەلەی ئەو پاسپۆرتە چی بوو؟ کێ و چ بەرپرسێک ئەو ئەمرەی کردبێ؟ بۆچی؟ بەڵام هەر کەس ئەوەی دارشتبێ، لەوپەڕی بێئاوەزی و بێ سیاسەتیدا کردبووی. ڕێک وەک ئەوەیە، یەکێک منداڵێک گەورە بکا، زەحمەتێکی زۆری بۆ بکێشێ و خەرجێکی زۆری بۆ بکا و دوایی بەبێ هیچ تاوانێک و لەخۆوە، لە بیابانێکدا بەرەڵڵای بکا و بڕوا. هەرچۆنێک بێ، ئەگەر ئەو بڕیارە بڕیاری دەوڵەتی سۆڤیەتیش بووبێ، چونکە من لە زمانی ئاغای ڕەحیمی قازییەوە بیستم، دڵنیام ناوبراو لە بنج و بناوانی ئەو بابەتەدا بووە و دەشیتوانی پێم بڵێ و پێی نەگوتم. ئاواش قەت لێم بە دڵ نەگرت و لێم ڕوون بوو لەم دنیایەدا هەر کەسە و بیر لە خۆی و بەرژەوەندییەکانی خۆی دەکاتەوە و زۆر کەس لە سۆنگەی ئەو شتانەوە پێش دەکەون و بە پۆست و پلەوپایە دەگەن. دەمزانی خەڵکی سادە و ڕاستگۆ و بێ فرتوفێڵ قەت شانس ناهێنن. من قەت ڕقم لە ئاغای ڕەحیمی قازی هەڵنەگرت، چونکە پاش ڕووداوەکانی شۆڕشی ئێرانیش کە هاتەوە مەهاباد، چوومە سەردانی و تەنانەت بۆ پرسێکی یاسایی و خێزانی پەنای بۆ هێنام و چیم پێ کرا بۆم کرد. هەڵبەت لە شوێنی خۆی دەگەڕێمەوە سەر ئەو باسە.

لەسەر نامەردی و کالۆکرچیی دەوڵەتی یەکیەتیی سۆڤیەت هەر ئەوەندە بەسە، کە ئەو فیرقەی ئازەربایجانی دامەزراند و گەورەی کرد و تا ئەو جێیەی هێنا، کە چیی نەمابوو لە ئێرانی جوێ بکاتەوە. کتوپڕ ئەویش، لەبەر خاتری بەرژەوەندیی ئیمپریالیستی، پشتی لەو فیرقەیە کرد و دیتمان چیی بەسەر هات.

ئیتر گەیشتینە بەندەرئەنزەلی. کاربەدەستانی گومروک بەوپەڕی میهرەبانییەوە پێشوازییان لێ کردین. نەماندەزانی چی بکەین. ئاخۆ هەر کەسە و ئازادە ملی ڕێ بگرێ و بڕوا یان دەبێ هەر پێکەوە بین؟ دیارە دەبوو پێکەوە بین و پەرشوبڵاو نەبین. چونکە ئێمە کۆمەڵێک خوێندکار بووین و دەبوو هەوڵێک بدرێ، تا درێژە بە خوێندنەکەمان بدەین. ئێمە خۆ گەشتیار و تاجر نەبووین، کە بڵێی پاش سەفەرەکەمان هەر کەسە و بەلایەکدا بڕۆین. جگە لەوەش خۆ ئێمە هیچ کاممان پارەی ئێرانمان پێ نەبوو. ناچار یەکێک لە هاوڕێکانمان چووە لای سەرۆکی گومرک و پێی گوت داخوا دەبێ چی بکەین؟ ئەویش گوتبووی دەبێ چاوەڕێ بکەن. ئێمە پێوەندیمان بە پارێزگارییەوە کردووە. قەول وایە وەڵام بدەنەوە. نیوەڕۆ داهات و هەر لە بەندەرەکە نانی نیوەڕۆیان داینێ. دەتگوت پەنابەرین و پەنامان بردووەتە بەر وڵاتێکی دی. دوانیوەڕۆ ئۆتوبووسێک لەبەر دەرگای نووسینگەی ئیدارەی بەندەرەکە ڕای گرت. کاربەدەستێکی پارێزگای ڕەشت هاتبوو. سواریان کردین و لەوێوە یەکسەر بەڕێی تارانیان کردینەوە. خەرجی ڕێ و کرێی پاسەکەشیان دا. شەوێ

بەڕێگەوە بووین، کاتێک گەیشتینە تاران، تەواو ڕووناکی کردبۆوە. ئیدارە تازە دەکرانەوە. ئوتوبووسەکە لەبەردەم وەزارەتی دەرەوە لە شەقامی سێی ئیسفەند ڕای گرت. داوامان لە شۆفێرەکە کرد چەند ساتێک ڕاوەستێ. دوو کەس، بەڕێزان میعمارزادە و سەدرییەمان وەکوو نوێنەر ناردە وەزارەتی دەرەوە. نیو سەعاتێکیان پێ چوو، هاتنەوە. کاربەدەستێکیشیان لەگەڵ بوو. کابرا بە شۆفێرەکەی گوت بڕوا لە پێش هوتێل گەیلانی نوێ بەرانبەر شەقامی سێی ئیسفەند لە شەقامی فێردەوسی ڕایگرێ.

ئەو کاربەدەستەی لە وەزارەتی دەرەوەڕا لەگەڵمان هاتبوو، هاتە نێو هوتێلەکە و بە بەڕێوەبەرەکەی گوت ئەو برادەرانە میوانی وەزارەتی دەرەوەن و تا ئاگادارتان دەکەینەوە، خەرجی مانەوە و خواردنیان لەسەر وەزارەتخانەیە. پێم وایە کاربەدەستەکە، یەکێک بوو لە فەرمانبەرانی بەشی دابودەستووری وەزارەتخانە و بەڕێوەبەری هوتێلەکە دەیناسی. دوو دوو و سێ سێ لە ژوورێکیان داناین. میعمارزادە گوتی: وەزارەتی دەرەوە قبووڵی کردووە خەرجی پازدە ڕۆژی ئێمە بدا و لەو ماوەیەشدا کاروباری درێژەدان بەخوێندنەکەمان جێبەجێ بکرێ. هەڵبەت ئەو بەڵێنە زۆر هیوابەخش بوو و خەم و پەژارەی سەر دڵمانی ڕەواندەوە.

قسەکانی نووریەفم بیر کەوتنەوە کە دەیگوت دەوڵەتی ئێران داوای کردووە بتاننێرینەوە، بەو جۆرە و بەپێی

ئەو هەڵسوکەوتەی تا ئێستا لەگەڵمان کراوە، دیار بوو ڕاستی دەکرد.

دەکرا هەر واش بێ، چونکە دەوڵەتی ئێران، تا ڕادەیەک لە تەواوی ئەو ئێرانییانە ناڕازی و نیگەران بوو کە لە ئازەربایجانی سۆڤیەت بوون، جا ئێستا کە نەیدەتوانی بە فەرمی داوای ڕاکردووەکان بکاتەوە، داوای ئێمەی کردبۆوە کە پاسپۆرتمان هەبوو و دەوڵەتی سۆڤیەتیش ناچار بووە داوا بەجێ و ڕێیەکەی لێ قبووڵ بکا. ئەگەرچی دەوڵەتی ناوبراو دەیتوانی بە ڕاشکاوی بابەتەکەمان لەگەڵ باس بکا، بۆ ئەوەی ئەگەر حەزمان لە گەڕانەوە نەبێ، بەرپرسانی سەرووتر ئاگادار بکاتەوە. هەرچۆنێک بوو کارەکە کرابوو، تەنیا ئاواتمان دەخواست وا نەبێ زیانێک بە خوێندنەکەمان بگەیەنێ. من بۆ سبەینێکەی هەستام چوومە وەزارەتی فەرهەنگ. وەختێک دۆسییەکەی منیان لە بەشی کارگێڕی هێنا، لەسەری نووسرابوو بەهۆی بەجێهشتنی شوێنی خزمەتەکەم، پیشەکەم لێ وەرگیراوەتەوە. ئەودەمی زانیم بەڕێوەبەری قوتابخانەی مەولەوی چ نامەردییەکی گەورەی لەگەڵ کردووم. جا هەر بۆیەش چوومە وەزارەتی فەرهەنگ، کوتم ئەگەر بە هەر هۆیەک کۆلێژ وەرینەگرتینەوە، بتوانم بچمەوە سەر خزمەتەکەم و هەر نەبێ سەرچاوەی داهاتێکم هەبێ و ئەگەر کێشەیەکیش نەهاتە پێش و توانیم لە کۆلێژی پزیشکی درێژە بە خوێندنەکەم بدەمەوە، دیسان سەعاتەکانی کاری مامۆستایەتی و وانەکانی کۆلێژم پێکەوە ڕێک بخەمەوە. بەڵام ئەو بڕیاری

لێ وەرگرتنەوەی پیشە بەهۆی بەجێهێشتنی شوێنی کار، گرفتارییەک بوو، کە کاتێکی زۆری دەویست تا پێیان هەڵوەشێنمەوە. ئێمە ٢٦ خوێندکار، تووشی چارەنووسێکی سەیر ببووین. هەڵبەت لەو نێوەدا هیچیان بارودۆخیان وەک من نەبوو. هەر کام کەسوکار و خزمێکیان هەبوو و دەیانتوانی لانیکەم بۆ ماوەیەکیش بێ یارمەتییەکیان لێ وەرگرن. بەڵام من کەسم نەبوو هانای بۆ ببەم. هەموو ڕۆژێ سەردانی وەزارەتی دەرەوەم دەکرد. دە ڕۆژ تێپەڕی و هیچ باس نەبوو، تا کاربەدەستێکیان کە بنیادەمێکی دڵسۆز دیار بوو، ڕاستگۆیانە گوتی برادەرینە هیچ چاوەڕوانی کەسێکی دەوڵەت مەبن. چونکە پێیان وایە دەوڵەتی سۆڤیەت بە ئانقەست ئێوەی ناردووەتەوە تا بچنەوە نێو کۆلێژەکان و کاریگەریتان لەسەر قوتابییەکان هەبێ و پیلانێک بگێڕن. ئەی هاوار، خۆ لە هەر دوو دینەکە بووین. لە ڕۆژنامەکانیشدا بابەتی جۆراوجۆر لەسەر چەند خوێندکارێک لەوانەی لەگەڵ ئێمە بوون نووسرابوو، کە بەڵێ ئەندامی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجانن و تەنانەت تاوانیشیان کردووە. ڕۆژ بە ڕۆژ کارەکەمان خراپتر دەبوو. ترس دایگرتبووم. نەکا مەسەلەی کۆمەڵەی ژێکافیش لەسەر من ساغ بکەنەوە و لە ڕێگەی ڕیشدا سمێڵیش دانێم. خوا هاوار، ئەو دنیایە چیی لێ هاتووە، لەوێ پێیان گوتین ئێران داوای کردوونەوە، لێرەش دەڵێن سۆڤیەت بە ئانقەست

ئێوەی ناردووەتەوە. وەک بڵێی ئێمە لەو ماوەیەدا هەر وانەی مارکسیزم و لینینیزممان خوێندبێ. مەگەر لە بادکوبە کونسولگەریی ئێرانی لێ نەبووە؟ دەی ئەوە چ مانایەکی هەیە؟

پانزە ڕۆژەکە تێپەڕی. بە فەرمی لە وەزارەتی دەرەوەڕا پێیان ڕاگەیاندین، کە لەم ڕێکەوتەوە خەرجی هوتێلەکە لە ئەستۆی خۆمانە. هەر ئەو ڕۆژە وێکڕا هەستاین چووینە مەجلیس. ئەوێ ڕۆژێ نوێنەرەکان کۆبوونەوەیان هەبوو. چووینە نێو حەوشەی مەجلیسی شۆرای میللی لە مەیدانی بەهارستان. پاش کۆتایی کۆبوونەوەی مەجلیس قسەمان لەگەڵ نوێنەرانی ئازەربایجان و کوردستان و حیزبی توودە کرد. هەموان بەڵێنی هاوکارییان دا، بەڵام ئێمە بڕیارمان دا لە مەجلیس نەیەینە دەرێ، لەوێ پەنامان گرت. چووینە نێو یەکێک لە ژوورەکانی نهۆمی یەکەم، کە دەیڕوانییە شەقام. حەفتەیەکی ڕێک لەوێ ماینەوە. لە دەرەوەی مەجلیسەوە خواردنێکی باشیشیان بۆ دێنان. مەئموورینی ئینتزامی(ئاسایش)ی مەجلیس زۆر بە ڕوویەکی خۆشەوە لەگەڵمان ڕەفتاریان دەکرد.

بڕیارێکی مەترسیدار

حەوشەکەی مەجلیس تا بڵێی بەرین و خۆش بوو. لەو یەک حەفتەیەدا پاش بیر و ڕاوێژێکی زۆر، هەر چوار کەسمان، من و زولفەقاری و سەدری و شەهریاری ساغ بووینەوە، ئەگەر هیچ ئاکامێکمان وەرنەگرت، بە قاچاغ بگەڕێینەوە سۆڤیەت. بەڵام بۆ ئەو کارەش پێویستمان بە پارە بوو. ئاغای سەدریە گوتی من حەواڵەیەکم لە ورمێوە بۆ هاتووە، دەچم لە بانک وەردەگرم. نوێنەرانی مەجلیس بە بەڵێن و قسەی خۆش لە مەجلیس دەریانکردین. چاریش نەبوو. ئاغای زولفەقاری چووە ماڵی پووری کە لە تاران دەژیان. ئەو سێ کەسەشمان چووینەوە هوتێل گیلانی نوێ، بەڵام دامانننا دوو ڕۆژ دواتر سەفەرە پڕ مەترسییەکە بگرینە بەر.

بەڕێز سەدرییە هەستا چووە بانک و پارە حەواڵەکراوەکەی وەرگرت. ئەو دەستی باش دەڕۆیشت. باوکی لە ورمێ دەرمانخانەی هەبوو. دوو ڕۆژ لە هوتێل ماینەوە. لەو ماوەیەدا ئاغای سەدرییە توانیی یەکێک بدۆزێتەوە کە ئەویش یەکێکی لە "گونبەد" پێ ناساندبووین بۆ ئەوەی ڕێگەمان پێشان بدا. ڕۆژێک پێش ئەوەی ئەو چوار کەسەمان وەڕێ بکەوین، باوکی خەسرەو زولفەقاری هاتە تاران، بۆیە خەسرەو نەیتوانی لەو سەفەرە سەرچڵییەدا لەگەڵمان بێ.

سێ کەسی، بۆ سبەینێ بەرەو بەندەر شا و لەوێوە بەرەو گورگان وەڕێ کەوتین و لەوێشەوە چووینە

گونبەد. شەوێ لە میوانخانەیەک ماینەوە. بۆ سبەینێ محەمەد حوسێن، ئەو پینەچییەی دۆزییەوە وا لە تاران پێیان ناساندبووین. باسەکەی لەگەڵ هێنا گۆڕێ و ئەویش بە سێ هەزار تمەن قبووڵی کرد یەکێکمان ڕەگەڵ بخا و بمانپەڕێنێتەوە ئەودیو. زیاتر لە چوار سەعات ڕێگەمان بڕی. حەفتەیەکی مابوو بۆ جێژنی نەورۆز. هەوا هێشتا سارد بوو. بەڵام بەفر نەمابوو، تا چاو هەتەری دەکرد دەشت و چۆلەوانی و بێدەنگییەکی مەرگهێن و پڕ لە دڵەخورپە بەسەرماندا زاڵ بوو. ڕێنوێنەکەشمان قسەی نەدەکرد. جاروبار بە چەند قسەیەکی بێسەروبەر وەڵامی پرسیارەکانمانی دەداوە. شەکەت و ماندوو، شەلاڵی ئارەقە بووین. ئاخری لە دوورەوە ڕەشماڵێکمان لە چەقی ئەو چۆلەوانییەدا بەرچاو کەوت. ڕێنوێنییەکە گوتی، گەیشتینێ، ئەمشەو دەبێ لێرە پشوو بدەین. چەند سەگ بۆمان هاتن، بەڵام تورکمانێکی باڵابەرزی ڕیشدرێژ تێیان خوڕی. سەیەکان دوور کەوتنەوە. ڕێنوێنەکەمان چووە لای، دیار بوو یەکتریان دەناسی. بە تورکمانی کەوتنە قسەکردن پێکەوە. باڵابەرزەکە خوڵقی کردین بۆ نێو ڕەشماڵەکە. چەند سەر ئەسپ و بزن و مەڕ لەولاوە دەلەوەڕین. چەند منداڵێکی پێخواسیش لەگەڵ مریشکەکان خەریک بوون و ڕاویان دەنان. لە نێو ڕەشماڵەکەدا دوو ژنی یەکی تۆزێک بەساڵداچوو و یەکی گەنج دانیشتبوون تەشییان دەڕست. لبادێکی گەوریان ڕاخستبوو. بێشکەی منداڵ و نوێنوبان و شمەکی دیکەشی تێدا بوو. ژنەکان دەسبەجێ هەستان چایان وەسەر نا. سێ کووپ چای تۆخیان لەپێش دانایَن،

که لەبەر تـاڵییـان نەدەخوراوە. حـاجـی قوربـانـی خانەخوێمان باسی عەرشی و قورشی لەگەڵ کردین.

بەتـایبەتی لە کەمیی خۆراک و مەڕ و خوری. کـاتی شیو هات. خانمەکان قازانێکی گەورەیان لەسەر کوچکاور دانا، بۆ ئەوەی چێشـــتی نیوەڕۆیە گەرم بکەنەوە. ئینجا سـفرەیان لە نێو ڕەشـماڵەکەدا ڕاخسـت و لالەیەکیشـیان داگیرســـاند. چونکە خەریک بوو تاریک دادەهات و دوو کوڕیژگە و کچۆڵەیەک و دوو خانم و ئەو سێ کەسەمان و ڕێنوێن و خانەخوێ هەموو لە ســـفرەیەکی پڕ لە نانی تازە کۆ ببووینەوە. سفرەکە کەوڵ بوو.

خانمەکان دوو دەفری مســـیی گەورەشـــیان هێنا، یەکێکیان لە پێش ئێمە پیاوەکان و ئەوی دیکەیان لە پێش خۆیان و منداڵەکان دانا. خواردنی ئەو شـــەوە گۆشـــتاو بوو. دەفرە مسـینەکەی پێش ئێمەیان پڕ کرد لە گۆشـتاو. خانەخوێش هێندێ وردکەنانی تێ کوشـی. کەوچ و شـت لەگۆڕێ نەبوو. هەر کەسە و بە لەتێک نان، پارووەکی لە نێو قاپە مســـینەکە هەڵدەگرت و دەیخوارد. ســـەرەڕای ئەوەی هیچ ڕێوشوێنێکی پاکوخاوێنی و تەندروستیی تێدا ڕەچاو نەکرابوو، بەڵام چونکە برســـی بووین، ئەوەندە خۆش و بەتام بوو، هەر نەبێتەوە. ئینجا چا تۆخەکەشمان بەســـەردا کرد. بۆ کاروباری ئاودەســـتیش دەمانتوانی بچینە دەرەوەی ڕەشـــماڵەکە. جا محەمەد حوســـێن کە دەیویسـت بچێتە دەرێ، سـەیەکان پێی وەڕین و نەیوێرا. تا خانەخوێ ئێسک و پاشماوەی خواردنەکەی بۆ بردن،

ئینجا کوڕیژگەیەکی لەگەڵ محەمەد حوسێن ناردە دەرێ. سەعات ٩ نەببوو، گوتیان با بخەوین. ئێمەش پێمان خۆش بوو، چونکە بە ڕاستی ماندوو ببووین. ڕێیەکی زۆرمان بڕیبوو. منداڵ لە گۆشەیەکی خێوەتەکە و خانم و خانەخوێ لەتەنیشت یەکتر و ئەو چوارەشمان بەبێ ئەوەی جلەکانمان داکەنین، بە دوو بەتانی کە خانەخوێ پێی دابووین، لە تەنیشت یەکتر ڕاکشاین. بەڵام بەر لەوەی بخەوم، بە محەمەد حوسێنم گوت خۆزگە هەر ئەمشەو ڕۆیشتباین. مەگەر دەکرێ بە ڕۆژی ڕووناک سنوور ببەزێنین؟ گوتی نازانم لەوانەیە وایان پێ باش بێ. ئیتر باشتر وایە ئێستا بخەوین، شەکەتین، بزانین سبەی چۆن دەبێ.

دەمودەست خەوتین. دەمێک بوو ئاوا نەنوستبووم. بەیانی بە حەپەی سەگەل و دەنگی منداڵان بەخەبەر هاتین. یەکەم شتێکی هەستم کرد، ئەوە بوو ڕێنوێنەکە دیار نەبوو. هەستاین هاتینە دەرەوەی خێوەتەکە. هەوایەکی ساماڵ و فێنک. خانەخوێ لە دەرەوە ڕاوەستابوو. گوتمان کوا ڕێنوێنەکەمان؟ گوتی بەیانی زوو ڕۆیشت. هەموو شتێکی بە من گوت. نان و چا بخۆین دەڕۆین. سەرمان سووڕ ما. ئێمە پێمان وابوو خانەخوێیەکەمان، یانی حاجی قوربان بەڕێمان دەکا. چووینە سەر کانییەک لەو نزیکانە و دەموچاومان شوشت. تۆزێک هاتینەوە سەرخۆ. هێندێ خۆمان خاوکێش کرد. ئینجا خانەخوێ بردینییەوە ڕەشماڵ بۆ بەرچایی، کە نان و پەنیر بوو. ئەی لەو خەڵکە سادە و بێ پێچ و پەنا و میواندارە. نان و کەرەی تازە و پەنیری مەڕ. بە حەز و

حەژمەتەوە خواردمان. دەستخۆشیمان لە خانمەکان کرد و پووڵمان بە منداڵەکانیش دا. خانەخوێ دوو ئەسپی هێنا. خۆی و محەمەد حوسێن سواری ئەسپێک بوون و من و شەهریارییش سواری ئەسپەکەی دیکە و وەدوویان کەوتین. نازانم ئەسپی داماوی بەستەزمان چۆن ئەو دوو کەسەی دەتوانی، کە یەکێکیان قەڵەو و ئەوی دیکە باڵابەرز بوو.

دیمەنێکی سەرنجڕاکێش بوو. لەو چۆلەوانییەدا تا چاو هەتەری دەکرد ئاوەدانیی تێدا نەبوو. باشە بۆ کوێ دەچین؟

هێندێ لەو فیلمانەم بیر کەوتنەوە کە لە تاران دیتبوومن. ئێمە ڕێک لەو کەسانە دەچووین کە بەشوێن زێڕدا دەگەڕێن. محەمەد حوسێن لە حاجی قوربانی پرسی، باشە ئێستا ئێمە بۆ کوێ دەچین؟ ئەویش گوتی زۆرمان نەماوە. محەمەد حوسێن خەریک بوو وردە وردە وەقسەی دێنا. لێی پرسی، سنووری سۆڤیەت کوێیە و چۆن دەمانپەڕێنییەوە؟ حاجی قوربان سەری لەو پرسیارە سووڕ ما و جۆرێک ئاوڕی لە ئێمە داوە، چیی نەمابوو بەر بێتەوە. گوتی، ئەوە دەڵێن چی؟ ئەمن وا دەتانبەم مەڕتان بۆ بکڕم. مەگەر ئێوە بازرگان نین و نەهاتوون مەڕ بکڕن؟ محەمەد حوسێن دەسبەجێ زانیی ڕێنوێنەکە خەڵەتاندووینی و کڵاوی لەسەر حاجی قوربانیش ناوە. هەر بۆیە بەیانی بەر لەوەی ئێمە هەستین، ئەو تێی تەقاندبوو. محەمەد حوسێن گوتی ئێمە

هاتووین مەڕ بکڕین، هەر وا پرسـیم. ئەرێ باشـە پێت نەگوتین ئەو شـوێنەی دەچین دوورە یـان نزیـک؟ گوتی سـەعاتەڕێیەکە. محەمەد حوسـێن ئاماژەیەکی پێ داین، تێی گەیشتین کە دەبێ زوو خۆمان لەو گێچەڵە قوتار بکەین. سـەرمان دابووی لە بەرد. محەمەد حوسـێن هێندێ قسـەی لەگەڵ حـاجی قوربـان کرد و ئینجـا ڕووی لە ئێمە کرد و گوتی، ئەرێ ئێوە جزدانی پووڵەکەتـان هێنـاوە؟ گوتمـان نەخێر. گوتی، ئەی ئەگەر وایە بۆچی لەخۆوە ڕێیەکەمـان دوور بکەینەوە. دەبێ بچینەوە شـاری و پووڵ بێنین. ئەگینا خۆ نـاتوانین مەڕ بکڕین. حـاجی قوربـان سـوور هەڵگەڕا. خەریک بوو دەهری دەبوو، کە محەمەد حوسـێن دەرفەتی نەدا، دەسـتی لە گیرفانی نا و دووسـەد تمەنی داین و گوتی زۆرمان زەحمەت دای، دەبێ بمانبووری. ماڵت ئاوەدان بێ بۆ میوانداریەکەشـت. ئێمە دەچینەوە شـاری و بە گیرفانی پڕەوە دێینەوە لات. حـاجی قوربـان بە دیتنی پووڵەکە هێور بۆوە، ئەگەرچی بڕواشـی نەدەکرد، بەڵام خۆ زەرەری نەکردبوو. گوتی کەیفی خۆتـانە، هەر کـات هـاتنەوە لە خزمەتتاندام. پووڵەکەی خسـتە نێو گیرفانی فشـوفۆڵی عابا تورکمـانییەکەی و هەوسـاری ئەسـپەکەی دیکەی لێ وەرگرتین و بەکوێدا هاتبوو گەڕاوە. ئێمەش بە پێیان وەڕێ کەوتین. کـاتێک حـاجی قوربـانمـان لێ ون بوو، لەو چەقی چۆلەوانییەدا دانیشتین.

ئەو ڕووداوە هەم درامـا بوو هەم کۆمێدیـا. ئێسـتـا نەماندەزانی دەبێ چی بکەین و بەرەو کام لا بڕۆین. داخوا زۆر لە سـنوور دوورین یان کەم. ئینجا زۆریش نیگەران

بووین، نەکــا ڕێنوێن و پینەچییەکە ڕێــک کەوتبێن کە ئاشــکرامان بکەن. هەم پارەیەکیان لە ئێمە وەرگرتووە و هەمیش خزمەتێک بە ژاندارمەکان بکەن. محەمەد حوسێن گوتی، چونکە بەبێ ڕێنوێن پەڕینەوە بۆ ئەوبەر مەترســـیدارە، باشـــتر وایە جارێ بگەڕێینەوە شـــارێ. بەوپەڕی بێهیوایی و ســــەرکزی و تێشـــکاوی بەرەو ڕۆژئاوا وەڕێ کەوتین. لە دوورەوە ســـوار و شـــوانێک دەرکەوتن، بەڵام هەر ئەو تارماییانە مایەی ترس بوون. چونکە ئێمە کەسانێکی ئاسایی نەبووین، ئێمە دۆخەکەمان زۆر لە خەڵکی دی ناســـکتر بوو. بە دڵنیاییەوە ئەگەر تێ کەوتباین، زۆر شـتی دیکە دەهاتە گۆڕێ، کە ئیتر ئاســان نەبوو لێیان دەرباز بین. ئاخری گەیشتینە سەر جادەیەکی خۆڵ. دیــار نەبوو ئەو جــادەیە لەکوێوە دەچێتە کوێ. سەعاتێکی ڕێک لە دەم جادەکە دانیشتین. چارمان نەبوو. تـا لە دوورەوە تەپوتۆزێـک هەســـــتا. ســــەیرمـان کرد کـامیۆنێـک بەرەولامـان دێ. هـاتینە نێوەنـدی جـادەکە و دەســـتمان هەڵێنا. ناچار بوو ڕایگرێ. کامیۆنەکە ڕایگرت. چووینە پێشـــی و بە ئەدەبەوە پرســـیمان دەچێتە کوێ؟ گوتی دەچمە گورگــان. داوامــان لێ کرد، کرێمــان لێ وەرگرێ و ئێمەش ببا. قبووڵی کرد. ئاغای ســــەدرییە لە پێشـــەوە و ئێمەش لە دواوە ســـوار بووین. ســـەرەڕای ئەوەی لە تۆز و خۆڵی ڕێیەکە بێبەش نەبووین، بەڵام ڕازی بووین، چونکە ڕزگاری دەکردین. هەڵبەت من ڕازی نەبووم بچینەوە تاران، بەڵام ناچار بووم بە قســەی دوو

هاوسەفەرەکەم بکەم. ئینجا هیچ پارەشم پێ نەبوو. هیچ بەڵا و نەگبەتییەک لە نەداری گەورەتر نییە. دەڵێن بنیادەمی بێ پارە ئیمانیشی نییە.

بەرەبەری ئێوارێ گەیشتینە گورگان. دابەزین. لە برسان خەریک بوو قڕمان بێ. محەمەد حوسێن باقی پووڵەکەی ژمارد. شتێکی وای پێ نەمابوو. گوتی با لەپێشدا بچینە میوانخانەیەک، چونکە لەوانەیە پێشەکی کرێیەکەمان لێ وەرگرن، دوایی ئەگەر شتێک مایەوە، نانێکیش دەخۆیان. چووین. ژوورێکیان دایێ شەوێ بە شەش تمەن. محەمەد حوسێن پێی دا و دە تمەنی پێ مابوو. چووینە کەبابخانەیەک و سێ نەفەر کەبابمان داوا کرد. بە حەوت تمەن هەم تێرمان خوارد و هەم جێی خەومان هەبوو. کەوتینە پیاسەکردن ئاخۆ چی بکەین و چی نەکەین؟ سەدرییە گوتی جارێ دەچینەوە تاران بزانین چ باسە. ئینجا دیسان داوای پارە لە بابم دەکەمەوە. ئەمجارەیان ڕێی ئازەربایجان تاقی دەکەینەوە. شەو بوو. چرای شەقام و دووکان داییسان. لە نێو ڕستورانتەکە خەڵکێکی زۆر دانیشتبوون نانیان دەخوارد. کتوپڕ محەمەد حوسێن گوتی، دۆزیمەوە. ئیتر وەژوور کەوت. ئێمە لە دەرەوە ڕاوەستاین.

تاوێک دواتر هاتە دەرێ و گوتی، کابرایەکی لای خۆمان بوو. سێ تمەنم لێ قەرز کرد. پێی دەگەینەوە تاران. چووینەوە میوانخانە و زوو خەوتین. بەیانی بە جریوەی باڵندان لە خەو هەستام و چوومە بەر پەنجەرەکە. باغێکی جوان و دڵڕوونکەرەوەم دی. دار گەڵا و گوڵی دابوو. بۆنی بەهار دەهات. بەهار بە هەموو جوانییەکانییەوە بەڕێوە بوو.

هاورپێیانم بەخەبەر هێنا و پەنجەرەکەم کردەوە. جریوەی خۆشـــی باڵندە ڕۆحی دەلاواندەوە. ئای چەندە شـــاد و سـەرخۆشـن ئەو باڵندانە، نە خەمێکیان هەیە و نە ئاواتێک. دەموچاومان شـوشـت و چووین بەرچاییەکی سـادەمان خوارد و بە ئوتوبووس بەرەو بەندەری شـــا و لەوێوە بە شەمەندەفەر بەرەو تاران وەڕێ کەوتین.

پەڕینەوە لە سنوور

کە لە شەمەندەفەر دابەزیین و لە وێستگەی شەمەندەفەر هاتینە دەرێ، پێم گوتم من دەچمەوە مەهاباد و سەرێک لە خزم و کەسان هەڵدێنم و دێمەوە. ماڵاواییم لێ کردن و بەرەو حەسەناباد و گەراجی "ئیتمینان" وەڕێ کەوتم. لەپێشدا لە دووکانێکی سەعاتفرۆشیان سەعاتەکەمم بە پەنجا تمەن فرۆشت. بەتەما نەبووم بچمەوە مەهاباد. لە گەراج سواری ئوتوبووسێک بووم کە بەرەو ڕەشت دەچوو. لە ڕێیە نانی نیوەڕۆم خوارد. سەعات دووی دوانیوەڕۆ بوو، کە گەیشتمە ڕەشت. کە لە گەراج دەهاتمە دەرێ، تووشی سیاوەشی نیعمەتوڵلاهی بووم، کە خوێندکاری موهەندیسیی نەوت بوو و لەگەڵ ئێمە لە باکووە هاتبۆوە. ئەحواڵی یەکترمان پرسی، گوتم ئەوە بۆ لێرەی؟ گوتی چووبوومەوە ئاستارا سەرێک لە بنەماڵەکەم بدەم. دەی لە تاران چ خەبەر؟ گوتم جارێ هیچ باسێک نییە. گوتی بڕیارم داوە ئەگەر نەهێڵن بچمەوە کۆلێژ، بە ئاستاردا بچمەوە سۆڤیەت. گوتم مەگەر شتی وا دەبێ؟ گوتی: پاش ئاستارا، سنووری ئێران و سۆڤیەت هەر زۆر لە جادەوە نزیکە. لە هێندێ شوێن، هەر سێ مەترێک دەبێ. پرسیی ئەی تۆ لێرە چی دەکەی؟ گوتم هاتوومەتە دیتنی یەکێک لە هاوڕێیان، کە چەند ڕۆژێکیش لێرە دەبم. ماڵاواییمان کرد. دەمودەست سواری ئەو ماشێنە بووم کە دەچووە بەندەرئەنزەلی.

ماشێنەکانی نێوان ڕەشت و ئەنزەلی بەردەوام لە هاموشۆدا بوون، لە ئەنزەلییشەوە یەکسەر بە ئوتوبووس

چوومە ئاستارا. هێشتا تاریک دانەهاتبوو کە گەیشتمە ئەوێ. بەڵام شارەکە پڕ بوو لە سەربازی چەکدار. مانەوە لە شاریدا باش نەبوو. چوومە نێو قاوەخانەیەک. خاوەنی قاوەخانەکە چایەکی لە پێش دانام. فکر و خەیاڵ هەڵی گرتم. دەمویست شانسی خۆم تاقی بکەمەوە و ئەو شتەی کە سێ کەسی لە گونبەد نەمانتوانی بیکەین، بەتەنیایی تاقیی بکەمەوە. پەیتا پەیتا چام دەخواردەوە. قاوەچی چونکە مشتەرییەکی دیکەی نەبوو، پێی ناخۆش نەبوو ئەو سەماوەرەم بەگەروودا بکا. دوایی پرسیم نانت نییە؟ گوتی گۆشتاوم هەیە. گوتم دەی لەوە باشتر؟!

بە ڕاستی چارەنووس هیچی لەگەڵ ناکرێ، دەتگوت دەستێک بەرەو پێشەوەم پاڵ دەنێ. سوێند دەخۆم ئەگەر سیاوەشی نیعمەتوڵلاهیم لە ڕەشت نەدیتبوو، قەت نەمدەوێرا بە تەنێ بچمە ئاستارا و لێرەش ئەم نەخشەی ڕاکردنە داڕێژم.

لە قاوەخانەکە شیوم خوارد، پرسیم ئەگەر شوێنێکت هەیە بۆ خەوتن، هەر لێرە دەمێنمەوە، چونکە ئیتر درەنگە، سبەی دەمەوێ بچمە ئەردەبیل، گوتی لە بانیژەی قاوەخانەکە جێ هەیە، نوێنوبانیشم هەیە. ئەگەر بەوێ ڕازی نەبی، قسەم نییە. گوتم جا بۆ ڕازی نابم. ئەو چووە سەرێ و هاتەوە گوتی جێی خەو ئامادەیە. هەر کات ویستت بڕۆ بخەوە. من هێندێ خۆم بەو کاغەزانەوە خافڵاند کە لە جانتاکەمدا بوون. ئینجا بە پلیکانە دارینەکاندا وەسەر کەوتم چووم ڕاکشام. خەوم لێ

نەدەکەوت. هەر بیرم لەوە دەکردەوە ئاخۆ بڕۆم یان نەڕۆم. تۆ بڵێی ڕۆیشتنەکەم باش بێ؟ بیر و هۆشم بۆ کۆ نەدەبووەوە. گێژ ببووم. دەتگوت پووشەکایەکم و ئاوی ڕووبار بەملاولامدا دەدا. بەبێ ئەوەی هیچ ئیختیار و ئیرادەیەکم هەبێ.

هیچ نەمدەتوانی ژیرانە قازانج و زەرەری ئەو کارە هەڵسەنگێنم. بەو فکر و خەیاڵە پەرێشان و ئاڵۆزەوە خەوم لێ کەوت. بەیانی بە دەنگی پرخەی قاوەچی وەخەبەر هاتم. ڕاستە ویستی مرۆڤ کاریگەریی لەسەر هاتنەپێشەوەی ڕووداوەکان هەیە، بەڵام بە ڕاستی ئاکامی کارەکە بە تەواوی لە دەست کەسەکەدا نییە. جاری وایە کۆسپێکی بچووک تەواوی زەحمەتەکانی بنیادەم بەفیڕۆ دەدا.

قاوەچی سینییەکی بە هێندێ نان و پەنیر و چایەکەوە لەپێش دانام. بە حەزەوە خواردم. لە قاوەچییەکەم پرسی، چۆن دەتوانم بچمە ئەردەبیل؟ گوتی ئاستارا تەنیا یەک گەراجی هەیە. ئەویش لەوسەری شەقامەکەیە. ڕێک بچۆ، ئەگەر لەوێ ماشێن هەبێ، دەتوانی بڕۆی. پارەی نان و جێ خەوەکەم دایێ و هاتمە دەرێ. گەیشتمە گەراج. خەڵکێکی زۆر لەوێ کۆ ببوونەوە. لە نووسینگەکەم پرسی، ئۆتوبووس هەیە بۆ ئەردەبیل؟ گوتی جارێ نیمانە. پتر لە سەعاتێک لە گەراجەکە چاوەڕێ بووم. هێندێ لە مسافیرەکان بڕیاریان دا بە پێیان وەڕێ بکەون، ئەگەر ماشێنێک شتێک هات لە ڕێیە سوار بن. جا ئەوە بۆ من زۆر باش بوو. منیش لەگەڵیان وەڕێ کەوتم. گەنجێکی هاوتەمەنی خۆمیان لەگەڵ بوو. بەینم لەگەڵ خۆش کرد و لێم پرسی، ئاخۆ ئێوەش

دەچنە ئەردەبیل؟ گوتی نەخێر، من دەچمە گوندێکی نزیک ئەردەبل.

هەر وا باســـی زۆر شـــتمان کرد، بۆ ئەوەی هەر سەرمان بخافڵێ و هەمیش دەرفەت بێ من بە وردی لای ســـنوورەکە بپشـــکنم. جاروبار خەیاڵم دەیبردمەوە ڕابردوو. پێنج مانگ بوو لە کۆلێژ هاتبوومە دەرێ. ئێستا لەگەڵ کۆمەڵێک دێهاتی بە جادەی ئاستاڕا و ئەردەبلەوە، بەرەو ئامانجێکی نادیار و چارەنووســـێکی ناڕوون دەڕۆیشـــتم. مایەپووچێک، کە ڕووداوێکی کتوپڕ هەموو ســـەرمایەی لێ ئەســـتاندبووم. ئێســـتا بە کۆڵێک خەم و پەژارەوە هەوڵم دەدا ســـەرمایە بزربووەکەم بدۆزمەوە. بە دەم ڕێگەوە تێگەیشـــتم ســـیاوەش ڕاســـتی دەکرد، ســـنووری دوو وڵاتەکە ئەوەندە لێک نزیک بوو، کە ڕووبارە تەنکەکەی ئاراســـم جوان لێ دیار بوو. ســـەیر ئەوەیە کەســـیش دیار نەبوو. زۆر بە ئاســـانییش دەکرا بپەڕییەوە. بەڵام دۆخەکە جۆرێک بوو، نەمدەتوانی بە بەرچاوی ئەو خەڵکەوە وا بکەم. نانی نیوەڕۆمان لە قاوەخانەیەکی دەم ڕێیە خوارد و پاش تۆزێک ئیسڕاحەت دیســـان ملی ڕێیەمان گرتەوە. بەڵام هێشـــتا ئوتوبووس نەهاتبوو. جاروبار ماشـــێن و کامیۆنی بارهەڵگر بەلاماندا تێدەپەڕین. لە ژیانمدا ئەوەندە بە پێیان نەڕۆیبووم. دوو ڕۆژ لە نەورۆز لای دابوو. دەڵێن ســـــاڵی خۆش بە بەهارەکەیڕا دیارە. جێژن و بەهاری منیش بە زەحمەت و کوێرەوەرییەوە دەســـتی پێ کردبوو. خەریک بوو ڕۆژ

ئـاوا دەبوو. پرزەمـان لێ بڕابوو. تینی ئەژنۆم نەمـابوو بە ڕێدا بڕۆم. هەر گەیشـتمە قاوەخانەیەک، یەکسـەر خۆمم پێـدا کرد. کۆمەڵێـک کەسـیش لەگەڵم وەژوور کەوتن. چوومە سـەر سـەکۆی قاوەخانەکە و لە ماندوویەتییان ڕاکشـام. قاوەچی چای هێنا. چای تازە و خۆشـڕەنگ. پاش ئەو هەمووە ڕێگەبڕینە نیعمەتێکی گەورە بوو. دەمودەسـت هێوری کردمەوە.

هەستیشم کردبوو قاوەخانەکە زۆر لە سنوور دوور نییە. ئێرە دوایین مزڵی من دەبێ یان هەر لێرەوە ئاودیو دەبم و چی دەبێ با ببێ، یان بیری ڕۆیشتن لە سەرم دەرداوێم.

هەڵبەت چونکە شـەو بەسـەردا هاتبوو و لە ڕادەبەدەر ماندووش بووم، نەدەکرا بڕۆم. نانی ئێوارەشـم هەر لەوێ خوارد و کرێی خواردن و خەوم دانێ. بالیفێکم لەژێر سەرم نا و لەسـەر سـەکۆکە ڕاکشـام و خەوم لێ کەوت، بەو هیوایەی بەیانی پێش هەموان بەخەبەر بێم. خەوتم، بەڵام چ خەوێک. ئەگەرچی جاروبار خەونی ناخۆش ڕایاندەچڵەکاندم، بەرەبەری بەیانی بەخەبەر هاتم.

ئیتر ڕانەوەسـتـام هەموو بەخەبەر بێن. تەنـانەت قـاوەچییەکەش. کۆنە جانتـاکەمم هەڵگرت و بەسـپایی لە قاوەخانەکە هاتمە دەرێ و خۆم گەیاندە پشتەوەی قاوەخانە. بیرێکم کردەوە. دەلینگی پانتۆڵەکەم خسـتە نێو گۆرەوی و بەپەلە بەرەو سـنوور کەتمە ڕێ. ڕێیەکە نشـێو بوو. پەنجا مەترێـک کە لە قـاوەخـانەکە دوور کەوتمەوە، ئیتر کەس نەیدەدیتم. هێشـتـا ڕوونـاکی نەکردبۆوەز پێش خۆمم بە جوانی نەدەدی. دڕک و گیای خۆڕسـک لە پانتۆڵەکەم گیر

دەبوون. کتوپڕ لەو نشـــێوە هەڵخلیســـکام و کەوتمە نێو جگەیەکی تەنکەوە. نەمدەزانی ئەوە ڕووباری ئاراسە. هەر ئەو ئاراســـەی ســـاڵانێکە دوو وڵات، دوو ڕژیمی تەواو جیاوازی لێک جوێ کردووەتەوە. ئێســـتا من لاقم لە نێو ئەو ڕووبـــارەدا بوو. بە زەحمەت پەڕیمەوە ئەوبەری. پێڵاوەکـانم کە پڕ ببوون لە ئـاو، نەیـانـدەهێشـــــت لە کەندالّەکە وەسەر کەوم. بە ناچاری دامکەندن. جا ئەوجار ســـەرەڕای ئەوەی دڕک و داڵ قاچیشـــیان زامار دەکردم، بەڵام باشـــتر توانیم هەورازەکە ببڕم. ئاخری گەیشـــتمە سەرێ، دانیشتم پشوویەکم بێتەوە بەر. هەرچۆنێک بێ لە ســـــنوورەکە پەڕیبوومەوە. لە دوامەوە، دوور دوور تارمایی قاوەخانەکە دیار بوو. بەرانبەرم دارســـــتانێک تەنک هەبوو. وردە وردە خەریک بوو ڕووناکی دەکردەوە. تارمایی داروبارم لێ وەدەر دەکەوتن.

ورچەی نێو دارستانێ

لەناکاو، پەنجامەترێک لە پێش خۆمەوە دێوەزمەیەکم دی. لە ترسان خۆم دایە پەنا دارێک. ئەو شتە زەبەلاحە زۆر لە گورگ گەورەتر بوو. گوتم بێ و نەبێ ئەوە ورچە و لە زستانەخەوەکەی بەخەبەر هاتووە و هەستاوە. جانتاکەم چەقۆیەکی زامنداری تێدابوو، دەرمهێنا و چاوەڕێ بووم، گوتم ئەگەر هات لانیکەم دەستێک بکەمەوە. تاوێکی پێوە چوو و زەبەلاح دیار نەبوو. کاتێک بە ئەسپایی لە پشت دارەکە هاتمە دەرێ، سەیرم کرد تووکلێکراوە ئەوە پشتی لای منە و وردە وردە دوور دەکەوێتەوە. بەڵام دیتم ورچێکی زەبەلاح بوو. سەرەڕای ئەوەی هیچ بڕوایەکم بە خوڕافات نەبوو، بەڵام ئەو قەڵافەتە سامناکەم بە پێشەکیی ڕەنج و کوێرەوەرییەکانم دانا. خوا خۆی فریام بکەوێ.

پشت لە ورچە وەڕێ کەوتم. خەریک بوو ڕوونی دەکردەوە. لە نشێوەکەی ئەوبەری دارستانەکە، بەرانبەر خاکی سۆڤیەت بووم. لە دوورەوە چەند کۆلیتێکی جووتیاریم دی. ژنێک لە پێش یەکێک لە کووخەکان بوو، کە هێندێ لێک دوور بوون. لە دوورەوە بانگم کرد، خوشکێ ئەرێ بنکەی پاسەوانی لە کوێیە؟ بە دەست ئاماژەی دا بچمە پێشتر. لێی چوومە پێشێ و سڵاوم کرد. هیچ شلوێ نەبوو. پرسیی لەوبەرەوە هاتووی؟ گوتم بەڵێ. خانمێکی ئازەری بوو. دیار بوو ئەو دیمەنانەی بۆ ئاشنا بوون. گوتی بڕۆ ژووری کەسی لێ نییە. ئاگر داییسێ خۆت وشکەوە بکە. ئێستا سەربازەکان دەگەنێ. وەژوور کەوتم. لە نێوەندی

ژوورەکە قوولکەیەکی لێ بوو. پێم وایە جێی کورسـی بوو. ئاگرێکی بەنێلەنێل تێدا دایسا. جلوبەرگی زیادەم پێ نەبوو. نـاچـار لە بەر ئـاگرەکە وردە وردە پـانتۆلە خووسـاوەکەمم وشـکەوە کرد. نیو سـەعاتێک ڕابرد. ئەو خـانمە وەژوور کەوت و گوتی، دوو سـەربـاز بێرەدا ڕادەبردن، بانگم کردوون. ئێسـتا دێن. لەو دەمەدا دوو سـەربازی چەکدار وەژوور کەوتن. پێیانەوە دیار بوو ئازەری نین. بە زمانی ڕووسی سلاوم لێ کردن و گوتم لەوبەرەوە هاتووم، چونکە نەمدەزانی بنکەکەتان لە کوێیە داوای یـارمەتـیـم لەو ژنە کـرد تـا ئـێـوە دێـن، جلە خووسـاوەکانم وشـکەوە بکەم. ئێسـتاش ئەوە لە دەسـتی ئێوەدام. گوتیان زۆر باشـە لەگەڵمان وەرە. سـپاسـی خـانمەکەیـان کرد و مـاڵاواییمـان کرد. ئەملاولایـان گرتم. یەکێک لە پێشـەوە و ئەوی دی لە دواوە. بنکەکەیان زۆر دوور نەبوو. لە سەر گردێک بوو. دەوراندەوری تەلدڕوو بوو. سـەربازێک لەبەر دەرگا بە چەکەوە ڕاوەسـتابوو و ئێشـکی دەگرت. دەمودەسـت سـەدریە و شـەهریاریم بیر کەوتنەوە و گوتم جـا ئێسـتـا وەرن بمبینن بزانن چ بەختەوەرییەکم بە نەسـیب وو. چووینە نێو حەوشـەکە. یەکێک لە سـەربازەکان چووە نێو نووسـینگەی بنکە سەربازییەکە. تاوێک دواتر لەگەڵ گرووبانێک هاتە دەرێ. سـەیرێکی کردم و گوتی وەرە ژوورێ. وەژوور کەوتم. مێزێک و چەند کورسیی تێدا بوو. چووە پشـت مێزەکەی و پێی گوتم دانیشـم. ناو و شـۆرەتمی پرسـی و لە

کاغەزێکدا نووسـیی. پرسـیی سـەعات چەند لە سـنوور پەڕیومەتەوە؟ گوتم سـەعـاتم پێ نییە بەڵام پێم وایە پێنجی بەیانی بوو. هێشـتا ڕوونی نەکردبۆوە. پرسـیی بە چ ناوچەیەکدا پەڕیویەتەوە؟ گوتم ناوی ناوچەکان نازانم. بەڵام ڕێک بەرانبەر ئێرەوە قاوەخانەیەک لە دەم ڕێیەکەیە. ئیتر بۆم گێڕاوە. هەمووی نووسـی و دایمێ لە خوارەوە ئیمزام کرد. دوایی هێنامیە حەوشـە و دەرگای هۆدەیەکی بچووکی کردەوە و ناردیانمە ژووری و لەودیوڕا دایانخست. ژوورێکی بچووک بوو، لە عەمبـار دەچوو. لە درزی پەنجەرەکـانەوە کە دەسـت نەیـاندەگەیشـتێ، تۆزە ڕووناکاییەک دەهاتە ژووری. چەندین سـەعات لەو کاژێرەدا زیندانی بووم. لەسـەر عەرزە سـاردەکە دانیشـتبووم. پەشیمانییەک دایگرتبووم، حەزم دەکرد سەرم بە دیوارەکەدا بدەم. پێم وابوو هەرچی بەختەوەریی دنیایە، بایی سـاتێک مـانەوە لەو کـاژێردا نییە. نێو کـاژێرەکە بەرەبەرە تـاریکدا دەهات. هەسـتم کرد ئێوارەیە. کتوپڕ دەرگای عەمبارەکەیان کردەوە. سـەربازێک، قاپێک بڕوێش و لەتێک نانی ڕەشـی لەپێش دانـام و بە ڕووی گوتی "کوشـای"، واتە بخۆ. دەرگاکەی داخسـتەوە. گلۆپێکیش بە میچەکەوە داگیرسـا. زۆرم برسـی بوو. نە بەرچاییم خواردبوو و نە فراڤین. ئەی خۆزگە هیچیـان نەدابـامێ و هەر لەو عەمبـارەدا گیـانم دەرچووبایە. چاوەڕێی ئەو نەگبەتییە نەبووم. بوونەوەرێکی چارەڕەشـی سـووکایەتیپێکراو. لەبری ئەوەی نانەکە بخۆم، تێر گریام. تاوێک دواتر دیسـان دەرگاکەی کردەوە و دوو بەتانی و کۆنە بالیفێکی سـەربازیی هێنا. سـەیری کرد دەمم

لە خواردنەکە نەداوە. گوتی، بیخۆ نیو سەعاتی دی دێمەوە، نەتخواردبێ، بەو قۆنداغە تفەنگە سەروگوێلاکت تێک دەکەمەوە. بەتانییەکەم ڕاخست و بڕوێشە ساردەوەبووەکەم بە نانە ڕەشەوە خوارد و ڕاکشام. بیرکردنەوە و ئاخهەڵکێشان بێفایدە بوو.

پێش ئەوەی بێم گوتبووم چی دەبێ با ببێ، خۆم دەدەمە دەست ڕووداوەکانەوە. دەردەکەوێ وەکی بیرم لێ کردبۆوە، ئەوەندەش سادە و ساکار نییە. دەبێ وریا بم. خەوتم. بەیانی کە بە کردنەوەی دەرگاکە وەخەبەریان هێنام، ڕۆژ ببۆوە و تاو ڕمبێک هەڵکشابوو.

لە حەوشەی سەربازگەکە، دوو سەربازی سوارە دەبینران. سەرۆکی سەربازگەکە کەلەپچەی لە دەستم دا و دۆسییەیەکی دا بە یەکێکیان. سوارێک لە پێشەوە و یەک لە دواوە و منیش لە نێوەڕاست، وەڕێ کەوتین.

لە سەربازگەکە هاتینە دەرێ. بە جادەیەکی تەسکدا دەڕۆیشتین. کەس لە دەرەوە نەدەبینرا. نیشانەی پەروەردە و شارستانییەت و هەڵسوکەوتی مرۆیی هەر لە یەکەم هەنگاوڕا دیارە. مەگەر لە وڵاتانی دواکەوتوو و حکوومەتە دڕندە و وەحشییەکاندا، ئەگینا لە هیچ شوێنێکی دنیا ئاوا لەگەڵ یەخسیری شەڕ و تەنانەت تاوانبارانیش ناجووڵێنەوە. ەل هێندێ شوێن لەوبەری سنوورەوە وەرزێڕەکانم دەدی خەریکی کارن. جاری وابوو سنورەکە هێندە نزیک بوو، کە بە بازێک دەمتوانی بپەڕمەوە، بەڵام پارێزەرەکانم چەکدار بوون و دەترسام

تەقەم لێ بکەن. ئەی خۆزگە وام کردبایە و خۆم دابایەتە دەسـت قەزا و قەدەر. بە پێیان و کەلەپچە لە دەسـتدا بەشـوێن ئەسـپێکدا هەنگاوم دەنا. نیوەڕۆ ببوو. هەتاو گەیبووە نێوەندی ئاسمانێ، سەرەڕای ئەوەی هێشتا هەوا گەرم نەبوو، بەڵام هەموو گیانم لە ئارەقەدا خووسابوو.

شاری لەنکەران

جادەکە جاریّ هەوراز و جاریّ لیّژ دەبوو. چاوم بە تابلۆیەک کەوت، کە بە خەتێکی گەورە و زمانی ڕووسی لێی نووسرابوو: لەنکەران.

ئێرە چارێکی بچکۆلانەی سنوور بوو. کاتێک بە کۆلانەکانی شاریدا ڕادەبردین، خەڵکەکە هەر سەیریشیان نەدەکردین. دەتگوت لەگەڵ ئەو دیمەنانە ڕاهاتوون. چەند کۆلانێکمان بڕی. سەربازەکان لەبەردەرگای بینایەکی دوونهۆمی ئەسپیان ڕاگرت. یەکێکیان دابەزی و بە دەرکەوانەکەی گوت، دەرگا گەورەکە بکەوە. کە دەرگاکە کرایەوە، بردیانمە حەوشە. ئەوەی دۆسییەکەمی پیّ بوو، چووە ژووریّ. تاوێک دواتر لەگەڵ ئەوی دی هاتەوە دەریّ و دەرگای ژوورێکی کە لە حەوشەکە بوو، کردەوە. کەلەپچەکەشمی کردەوە و پێی گوتم بچمە ژووریّ. ئەوە دووەم زیندانی من بوو. هەر وەژوور کەوتم، دەرگاکەیان لیّ پێوە دام.

ئەوە دووەم زیندانم بوو. هۆدەیەکی تاڕادەیەک گەورە و نیوەتاریک لە نێوڕاستی ژوورەکە، بەتەختە سەکۆیەک دروست کرابوو، هێندەی نێوقەدی پیاوێک بەرز. لە سەکۆکە وەسەر کەوتم و لەسەری دانیشتم. زۆر شەکەت ببووم. برسیەتی و تینوێتی بڕستی لیّ بڕیبووم. نە بەرچاییم خواردبوو و نە فراوین. سەیری دیوارەکانی هۆدەکەم کرد، چاوم بە تاریکایی ژوورەکە ڕاهاتبوو. سەرم سووڕ ما، سیّ دیواریان هێندە نووسرابوو، ڕەش

دەچۆوە. بە بزمار و ڕەژوو و چڵەشقارتە و بە هەر شتێکی لەبەر دەســــتیان بووە، بە زمانی جۆراوجۆری ڕووســــی و ئازەری و زیاتریش بە فارسی نووسرابوون. دەمتوانی چەند ســەعاتان دانیشـم و خۆم بە خوێندنەوەیانەوە خەریک بکەم. هەر کەســــە و ناونیشــــانی خۆی و ماوەی مانەوەکەی لەو ژوورەدا لەســـــەر دیوارەکە نووســــیبوو. کەوابوو ئێرە بەندیخـانەیەکی کـاتییە. تـاقەتم نەبوو زۆریـان بخوێنمەوە. لەســەر ســەکۆ دارینەکە ڕاکشــام و خەوم لێ کەوت. خەڵکی دامـاو لە خەڵکی دیکە زووتر خەو دەیـانبـاتەوە. خەویش باشــترین ئازارشــکێنی مرۆڤە. بە دەنگی کرانەوەی دەرگاکە بەخەبەر هاتم. نێو ژوورەکە تەواو تاریک بوو. ســــەربازێک گڵۆپی ژوورەکەی داگیرساند و دوو کۆنە پەتۆی سەربازی و بالیفێکی فڕێ دایە ســەر ســەکۆکە و گوتی ئێســتا نانت بۆ دێنم. گوتم ئەوە چۆنە؟ گوتی چۆن؟ گوتم نە نـانی بەیـانیم خواردووە و نە نیوەڕۆ. قەی چ دەکـا بـا نـانی شــــەوێش نەخۆم. هیچی نەگوت، چووە دەرێ. تاوێکی پێ چوو، هاتەوە بە لەتێک نانی ڕەشـەوە. قاپێک بڕوێش و کەوچکێک. لەسـەر ســــەکۆکەی دانان. لەو دوو ڕۆژەدا ئەوە دووەم جار بوو، خواردنی من نانی ڕەش و بڕوێش بوو. ئەگەرچی زۆریشــم برســــی بوو، بەڵام بڕێکم لەو نـانە ترشــــە ڕەشــــە بە بڕوێشــــەکەوە خوارد و ئەوی دیکەم لە گۆشــــەیەک دانا. دەنگی قورس و یەکهەوای پۆتینی ســـــەربـازێـک لەودیو دەرگاکەوە دەهات، دیار بوو سـەربازێک ئێشکگرە. کەوابوو من بە ڕاســتی زیندانی بووم. من یەکەم و دوایین کەسـێک

نەبووم کە لەو ژوورەدا بەنــد بووم. کەوابوو دەکرێ
شوێنێکی گونجاو بۆ دەسبەسەرکردنی خەڵک دابین بکرێ.

لێپێچینەوە دەست پێ دەکاتەوە

بەیانی بەخەبەر هاتم. پێم سەیر بوو لەتە نانەکەی شەوێم کە بەلاوەم نابوو، نەمابوو. ئاخر ئەو لەتە نانەم زۆر بەلاوە گرینگ بوو. برسیم بوو. کەس دەرگای ژوورەکەی نەکردبۆوە. قاپ و کەوچکەکە هێشتا لەسەر سەکۆکە بوون. وەبیرم هاتەوە دوو ڕۆژی ڕەبەق خواردنم تەنیا برویشێکی ڕووت بووە. داخوا زاڵمترین حوکمەتەکانی دنیا، حوکمەتە ئیمپریالیستییەکان، زیندانییەک دوو ڕۆژان بە دوو لەت نانی ڕەش و شلەخواردنێکەوە بە ناوی برویش بە برسیەتی ڕادەگرن؟ ئەی کوا شەرافەتی مرۆیی؟ کام بنەمای مرۆیی ڕێگە دەدا، ئینسانێک بە دەست بەستراوی و بە پێیان پانزە کیلۆمەتر لەم سەربازگەیەوە ببەنە ئەوی دی؟

ئیتر، ڕۆژ ببۆوە. سەربازێک دەرگای ژوورەکەی کردەوە و گوتی دەتوانی بچیە ئاودەست. چوومە ئەو ئاودەستەی لە حەوشەکە بوو و دەست و دەموچاوم بە سابوون شوشت و هاتمەوە ژوورەکەم، سەیرم کرد لەتێک نانی ڕەش و پەرداخێک ئاوی گەرمی ڕەش کە پێیان دەگوت کوفێ لەسەر سەکۆکەم دانراوە. بەڵام دوو جرجەمشک دەیانەوێ لە کونەکانی ئەملاولای ژوورەکەوە بێنە دەرێ. ئەوە تازە تێگەیشتم لەتە نانەکەی دوێنێ شەوێم ئەوانە خواردوویانە. دیار بوو هەردووکیان چاوەڕێ بوون. هەردووکیان تیژ دەرپەڕینە دەرێ. لەسەر ئەو لەتە نانە بوو بە شەڕێک هەر مەپرسە. گوتم دیارە ئەو دوو مشکە پێکەوە ناژین. دیارە هەر کام خێزانی خۆیان هەیە. یەکێکیان ماڵی لەمبەرەی

زیندانەکە و ئەوی دی ماڵی لەوبەرە. ئیتر پاش شــەڕێکی زۆر، نانەکە لەت بوو و هەر کام لەتێکی بە ددان هەڵگرت و بەرەو هێلانەکەیان ڕایان کردەوە. شـــێوە و نموونەیەک بوو لە ســـەر شـــەڕی مان و نەمان. کەوابوو شـــەڕی چینایەتیی کۆمەڵگەکانی مرۆییش هەر ئاوایە. هەر کەســە و دەیەوێ پشکێکی زیاتر لەوی دیکە پێ ببڕێ یان پشکی خەڵکیش بخوا. بەڵام ئەگەر یاســـا و ڕێســـایەک هەبێ، نیعمەتەکانی دونیا بە یەکســانی بەســەر خەڵکەکەدا بەش بکا، وەکوو بەشـــکردنی ئەو لەتە نانە لە نێوان ئەو دوو مشکەدا، هەر کام بە بەشی خۆی قایل دەبێ و سەرودڵی ئەوی دیکە ناگرێ.

بەرچاییم نانی ڕەش و ئاوی ڕەش بوو. نیشانەیەک لە بەختی ڕەشـــی من و ئەوانی دی. چار نەبوو. نانەکەم بە ئاو خوارد. ســـێ شـــەو و ڕۆژ ئاوا ڕابرد. لە ژوورێکدا، ئەفســەرێکی گەنج بە جلوبەرگی ســەربازی و دەرەجەی ســـتوانییەوە دانیشـــتبوو و چاوەڕێم بوو. بە ئەدەبەوە ئاماژەی کرد دانیشـــم. ناونیشــانمی پرســی و پرســیاری ئەوەی کرد کە بۆچی هاتوومە وڵاتی سۆڤیەت. دەرکەوت هیچ ئاگاداری ئەوە نییە من لە بادکوبە بوومە. بە ناچاری لە بنێڕا بۆم گێڕاوە تا ئەمڕۆ. لەسەرخۆ هەمووی نووسی و هەموو جارێکیش بە ســـەرســـووڕمانەوە ســـەری هەڵدەبڕی و ســـەیری دەکردم. ئاخری گوتی: یانی ئاوا. کاغەزەکانی وێدام و من ئیمزام کرد، بەڵام بە ڕوویەکی خۆشـــەوە زەنگی لێ دا بۆ ئەوەی بمبەنەوە هۆدەکەم.

ڕایســـپارد باشـــترم پێ ڕابگەن. چوار ڕۆژی دی تێپەڕی، دیســـان بردیانمەوە بۆ لێپێچینەوە. هەر ئەو ئەفســـەرە گەنجە پرســـیاری دۆســـت و ئاشـــناکانمی لە ئێرانێ لێ کردم. دۆست و ئاشنای من هەر ئەوانە بوون کە لەگەڵیان دەمخوێند یان لە پانسیۆنەکە لەگەڵم بوون. پرسیی ئەندامی حیزبی توودە نەبووم؟ گوتم نەخێر، من لە تـاران بەهیچ شێوەیەک خۆم لە سیاسەتی ناوخۆ وەرنەداوە. گوتی ئەی لە مەهاباد؟ گوتم لەوێ ئەندامی کۆمەڵەی ژێکاف بووم، بەڵام پاش ئەوەی من چوومە تاران، ناوی کۆمەڵە گۆڕا و ئیتر من لە ڕێکخستنی نوێی حیزبی دیموکراتی کوردستاندا هیچ دەورێکم نەبوو. گوتی لە ئەفسەرانی سوپای ئێران کێ دەناسی؟ گوتم بە هیچ شێوەیەک کەس ناناسم. گوتی لە خانەی فەرهەنگی سۆڤیەت دۆست و ئاشنا و دەستێکت نەبوو؟ گوتم بۆخۆم چووم ناوم نووسی. بەڵام بۆ دڵنیابوونی زیاتر، جەنابی سەدری قازی، نوێنەرەکەی مەهابادم زەحمەت دا، کە ئەویش لە سێدارە درا و شەهید بووە. ئەویش ڕایسپاردم. دیسان کۆمەڵێک کاغەزم ئیمزا کرد و زەنگی لێ دا بردیانمەوە ژوورەکەم. داوام لە ئەفسەرە گەنجەکە کرد، گوتم گیانم زۆر دەخورێ، جلوبەرگەکەم بۆن ئارەقەیان دێ. گوتم ئەمر دەکەم بتبەنە حەمام. دوانیوەڕۆ دوو سەربازی چەکدار بردیانمە حەمامی شاری. بە سەرسووڕمانەوە سەیرم کرد حەمامەکە ڕێک لە حەمامە گشتییەکانی قەدیمی خۆمان دەچێ. سابوونێکیان دامێ. چوومە ژووری، جلەکانی بنەوەمم جوان شوشت و خۆمم خاوێن کردەوە. هاتمە دەرێ، بە بنکراسی تەڕەوە. پیاوێک

له حەمام پاکەتێک جگەرەی دامێ. زۆرم سـپاس کرد، له ڕێیەش ژنێـک جـانتـاکەی کردەوە و پێنج ڕۆبڵی دامێ. سـەرەڕای ئەوەی هیچ پێویسـتم به پاره نەبوو، بەڵام دەستی چاکه و ئینسانییەتیم نەگێڕاوە.

دوو ڕۆژ دواتر دیسـان چوومەوە لێپێچینەوە. لێکۆڵەر پرسـیی له ئێرانێ خزم و کەسـم هەیە؟ گوتم جگه له خوشکێکم که ئەویش شـووشـی کردووه لەگەڵ ماڵ و منداڵی خۆی دەژی کەسـی دیکەم نییه. گوتی ئەی ملک و ماڵ؟ گوتم ماڵ و زەوی و باغ و ئەوشتانه تـاقه بسـتێکیش چییه نیمه. گوتی پێش ئەوەی بێیه سـۆڤیەت پیشـەت چ بوو؟ گوتم مامۆسـتا بووم. له قوتابخانەیەکی تاران دەرسم دەگوتەوە. گوتی به وردی ڕوونی بکەوه بزانم بۆچی دیسان هاتوویەوه سۆڤیەت؟ گـوتـم وەخـتـێـک که بەڕێی ئـێـرانـیـان کـردیـنـەوە، بەڕێوەبەری پانسـیۆنەکه گوتی دەوڵەتی ئێران داوای کردووینەوە، که چوومەوە ئێران، تێگەیشـتم دەوڵەتی ئێران هەر لەسـەر ئەوەی له وڵاتێکی کۆمۆنیسـتیدا دەرسمان خوێندووە، لەگەڵمان زۆر خراپ هەڵسوکەوت دەکـا، هەر بۆیه تەنـانەت ڕازی نەبوو له کۆلێژیش ڕامـانگرن. جگه لەوەش به بـیـانـووی جۆراوجۆر لەوانەبوو دەسـبەسـەریش بکرێین. ئیتر لەبەر ئەوه و چونکه لەم وڵاتەش بەختەوەرانه هیچ کـارێکی خراپم نەکردووە، بڕیارم دا به نافەرمی بێمەوه ئێره. ئێسـتاش کارێکه و کردوومه، ئەگەر قبووڵتانم، تا دەمرم چاکەتان

لەبیر ناکەم. ئەگەر قبووڵیشـــتان نیم، لێم گەڕێن بە کوێدا هاتووم با بەوێدا بڕۆمەوە. ئەفســـەرە گەنجەکە پێکەنی و هیوای خواست و گوتی هیوادارم قسەکانت قبووڵ بکرێن. من بە قسە و هەڵسوکەوتترا هەست دەکەم ڕاستگۆی. تا چەنـد ڕۆژی دی ڕوون دەبێتەوە. دیســـــان چوومەوە بەندیخانەکەم. پانزە ڕۆژ لەو ژوورە پیســە پڕ لە مشـکەدا بەو نانە ڕەشــە ترش و بڕوێشــەوە لە شــاری لەنکەران ژیام. پانزە ڕۆژێک هێندەی پانزە ســـاڵ تێپەڕی. ئەی چەنـدە هەڵەیەکی گەورەیە تەمەن، بە پێوەری ســـــاڵ بژمێری. ئەو ڕۆژەی لە چارەڕەشی و نەگبەتیدا تێدەپەڕێ، هێندەی ساڵێکە. کەسـانێک بوون کە لە هەرەتی لاویدا بە شەوێک پیر بوون و مووی ڕەشیان لەسەریدا نەماوە.

تۆلســتۆی دەڵێ: "خۆشــییەکانی ژیانی خەڵک زۆربەیان لێک دەچن، بەڵام چارەڕەشیی هەر کەسە و بەجۆرێکە.

ڕۆژی ئاخری دەرگای سلوولەکەیان کردەوە. سەربازێک گوتی وەرە دەرێ و شـــتومەکەکەشـــت هەڵگرە. بردیانمە نووسینگەی سـەربازگەکە. جانتا و گیرفانمیان ورد پشکنی. پیرە ئەفســـەرێک کە ســـەروان بوو، لەوێ دانیشـــتبوو. کەلەپچەیان کردم و لەگەڵ ئەو ئەفسەرە پیرە و سەربازێک لەو بەنـدیخـانەیە هـاتینە دەرێ و بەرەو وێســـتگەی شــەمەندەفەر ڕۆیشـتین. لەوێ ســواری ڤارگۆنێکی پڕ لە ئەفســەر و ســەرباز بووین. پیرە ئەفســەرەکە کەلەپچەکەی کردەوە و بە تووڕەییەوە گوتی نەکەی بیر لە ڕاکردن بکەیەوە، ئەگینا بە قوربانی گوللەیەکت دەکەم. دیار بوو ئەو پیرە ئەفســـەرە لەو کۆنە جەندرمە دڵڕەق و پیاوکوژانەیە.

خوا بزانێ تا ئێستا چەند کەس بە دەستی ئەو میرغەزەبە کوژراون. گریان ئەوکی گرتبووم. تەنانەت نەمتوانی دەم لەو نانەش بدەم کە بۆیان هێنابووم. دەبوو چ بەو پیرە خەرەفاوە بڵێم. بە تووڕەییەوە سەیرێکم کرد، کە لە هەزار جنێو خراپتر بوو. شەمەندەفەرەکە لە هەموو وێستگەیەک ڕادەوەستا. من بە دانیشتنەوە وێژینگم دەدا. کە گەیشتینە بادکوبە، ئێوارە بوو و دنیا هێشتا هەر ڕووناک بوو. من بە کەسەرەوە سەیری کۆڵانەکانی شارەکەم دەکرد، بەڵام شەرمم دەکرد بەو کەلەپچەیەوە سەیری ڕوخساری خەڵکەکە بکەم. لە بۆلڤارەکەی دەم دەریا گەیشتینە بینایەکی چەند نهۆم. لەبەر دەرگایەکی ئاسنیی گەورە ڕاوەستاین. پیرە سەروان لە زەنگی دا. لەپێشدا دەلاقەیەکی بچووک کراوە. ئەوجار دەرگا گەورەکەیان کردەوە و وەژوور کەوتین. بردیانمە ئیدارەی زیندان. ئەوە زیندامی ئێم گ ب بوو. زیندانێک کە ئەژنۆی مرۆڤی دەلەرزاند. ناوەندی سەرەکیی زوڵم و نادادپەروەریی و پیاوکوژە ڕاستەقینەکانی یەکیەتیی سۆڤیەت ئێرە بوو. لە ئیدارەی زیندان ئەفسەرێکی قەڵەوە دانیشتبوو. پیرە سەروان فایلەکەی منی لەپێش دانا و کەلەپچەکەی کردمەوە. سەرۆکی ئیدارەکە ناومی پرسی. ئەوجار پسوولەیەکی دا بە پیرە ئەفسەرەکە و ئەو دوانە لە ژوورەکە چوونە دەرێ. سەرۆکی زیندان زەنگی لێ دا، مەئموورێک هاتە ژوورێ. پێی گوت برۆ دەستێک جل بێنە. تاوێک دواتر

بە دەستێک جلی زیندانەوە هاتەوە. سەرۆک پێی گوتم جلەکانی خۆت داکەنە و ئەوانە لەبەر بکە.

من چاکەت و پانتۆڵەکەمم داکەن. جلی زیندانم کە بیجامەیەکی خەت خەت بوو، لەبەر کرد. چاکەت و پانتۆل و جانتاکەمیان پێچایەوە. سەرۆک بە مەئموورەکەی گوت بمبەن. کاربەدەستەکە کە دەیزانی دەبێ چ بکا، وەپێش خۆی دام و پاش ئەوەی بە ڕاڕەوێکی دووروودرێژدا ڕۆیشتین، دەرگای هۆدەیەکی کردەوە لە نهۆمی یەکەم و بردمیە ژوورێ و دەرگاکەی لەسەر داخستم. ژوورێکی گەورە، زیاتر لە دە تەختی بەتاڵی تێدا بوو. لەسەر یەکێک لەو تەختەخەوە ئاسنانە دانیشتم. جا ئەوجار ئیدی بەتەنێ بووم. سەرم خستە سەر دەستم و تا توانیم گریام. ئەوەندە گریام ئیدی ئاوی چاوم هەڵچۆڕا. دەستم لە هەموو شتێک شوشت و زانیم هیوای ڕزگاربوونم نییە. هەستام کەوتمە پیاسەکردن. لەخۆم ڕاخوڕیم و گوتم خۆ منداڵ نی، قوڕێکە بۆخۆت گرتووتەتەوە. دەبێ بەرگەی کوێرەوەرییەکان بگری. پیاو، ئەو پیاوەیە لە چارەڕەشیدا خۆڕاگر بێ. ئەوەش ڕوویەکی دراوی دنیایە. یەکێک لە ڕوخسارەکانی ژیانی وڵاتی ئەنجومەنەکانە. ڕوویەکیم پێشتر دیتبوو، بەڵام ڕوخسارێکی تیفتیفەدراوی جوانکراو بوو. ڕوویەک و ڕوخسارێکی سەردەمانی پێش هاتنم بۆ سۆڤیەت بوو. ئەو ڕوخساری وەکوو حۆری و وڵاتەکەش بەهەشتی بەڵێندراو بوو، کە نەک هەر من، هەموو خەڵکی جیهانی سێیەم پێیان وابوو. ڕوخسارێکیم لە سەردەمی خوێندندا دی، بەڵام ڕوخسارە ڕاستەقینەکەی ئەوەیە وا ئێستا دەیبینم.

ڕوخسـارێک، کە دواتر لە دەرەوەی زیندانیش هەر ئەوەم دیتەوە. تەنانەت بە بیچمێکی خراپترەوە، لە جێی خۆی ئەو ڕوخسـارە ڕاسـتەقینەیە وێنا دەکەم. ئەگەرچی تا ئێرەش دەتوانی تا ڕادەیەک بیهێنییە بەر زەینت. مشـت، نموونەی خەروارە.

زیندانی ئێم.گ.ب

لەو خەیاڵانەدا بووم، کە یەکێک لە کاربەدەستە سەوزپۆشەکانی زیندانێ پێی گوتم وەرە دەرێ. وەپێشخۆی دام و بردمییە نهۆمی سێیەمی بیناکە. باڵەخانەکە چوارنهۆم بوو. وەختێک بەو پلیکانانەدا کە بەردی ڕەشیان تێ گیرابوو، وەسەر دەکەوتین، بە کلیلە ئەستوورەکەی دەستی لە ئاسنەپەرژینەکەی دەدا. دواتر زانیم ئەوە هێمای بردنی زیندانییەک بوو، بۆ ئەوەی ئەگەر لە ڕووبەڕووشەوە زیندانییەکی دیکە بێنن، هەیتەی زیندانپارێز بزانێ و ئاگادار بێ و کارێک بکا دوو زیندانییەکە یەکتر نەبینن. لەو دەمەدا یەکێک لەو دوو زیندانییەیان ڕووە و دیوارەکە ڕادەگرت. لە نهۆمی سێیەم مەئموورێکی دیکە لە دالانە درێژەکەدا پیاسەی دەکرد. دەرگای سلوولێکی کردەوە. منیان بردە ژوورێ. لەوێ ژمارەیەکیان دامێ کە لە سینگمی دەم. شمارەکە ١٢٩ بوو. ئەو سلوولە مەترونیو لە سێ مەتر بوو.

لە لای سەرووی دیوارەکەی، بەرانبەر دەرگای وەژوورکەوتن، پەنجەرەیەکی بچووکی تێ کرابوو، کە دەکرێ بڵێی کلاوڕۆژنەیەک بوو و تیشکێکی کز لەوێوە دەهاتە ژوورێ. دەستم پێی نەدەگەیشت. لە ژوورەکەدا، تەختێکی ئاسن و دۆشەگ و بالیفێکی چڵکن و بەتانییەکی سەربازی و مێزێکی بچووک و کورسییەک دانرابوو. دیار بوو کەسێک لە دنیای کۆمۆنیستیدا لەوە زیاتر پێویستی بە هیچ شتێک نییە. ڕۆژانە کارم ئەوە بوو لەو سێ مەترەدا بێم

و بچم. هەموو جارێ ژمارەی هەنگاوەکانم دەژمارد. کە دەگەیشتە هەزار، دادەنیشتم و لە کەلێنی دەلاقەکەوە سەیری ئەو گۆشەیەی ئاسمانم دەکرد، کە زۆربەی کات هەورین بوو و پێوەنـدیم لەگەڵ دونیـای دەرەوەدا هەر ئەو ڕۆچنەیە بوو. شەوانە لەوپەڕی بێدەنگیدا، گوێم لە هاژەی شەپۆلی دەریا دەبوو، کە بە هۆی جووڵەی کەشتییەکانەوە هەڵدەســـتان. گوێم لە دەنگی هەنگاوی قورس و قایمی پاســـەوانیش دەبوو. بە دەردی یەکێک لە زیندانییەکان، ڤێلایەکم لە دەم دەریـا هەبوو. بڕیـارم دابوو خەمی لێ نەخۆم. بە گاڵتەوە لە هەموو شـــتێک بڕوانم و بە هەموو شتێ پێ بکەنم.

چوار ڕۆژ کەس کـاری پێمەوە نەبوو. هـاتبوومە پشـــووگەی ئێم گ. ب. ئەمریان کرد ســـەعات هەشـــتی شـەوێ بخەوم و شـەشـی بەیانی بەخەبەر بێم. بەرچایی و فراوین و شـیو، کە نەدەکرا ناوی خواردنیان لێ بنێی، بەڵام بەس بـوو بـۆ ئەوەی نەمـری، لە دەلاقەیەکەوە دەیاندامێ کە لە دەرگاکەیان کردبوو. هەر ئەو دەلاقەیە بە دەنگە تـایبەتییەکەیەوە دەکراوە، دەمزانی کـاتی نانخواردنە. ئینجا جرت و فرتی مشکانیشم لەکۆڵ ببۆوە. لێرە جگە لە بڕوێش، خواردنێکی دیکەشـــیان دەدامێ، کە زیـاتر هەرزنی کوڵا بوو. هەڵبەت زینـدانییەکـانی دی دەیـانگوت، خواردنی ئێم گ. ب. لە خواردنی تەواوی زیندانەکانی دیکەی سـۆڤیەت باشـترە. جا کەوابوو سـەلا لەوانی دی. هەڵبەت لە قامووســـی کۆمۆنیســـتیدا ئیتر

دەســـــتەواژەی زیندان نەبوو. ناوی زیندان، لاکر بوو، واتە ئۆردوو. زینـدانەکـان لە ســـەرانســـەری ســـۆڤیەتـدا ئۆردووگـای بێگـاری بوون. بە تەنیـا و لەو ژووره نیوە تاریکەدا کار و پیشـــەم بیرکردنەوە بوو، شـــتێک کە بە تەواوی زینـدانەوان و بەڕێوەبەرانی یـاســـــا لە دنیـادا نەیاندەتوانی بەندی بکەن. بە کوردی شـــیعر و گۆرانییەک هەیە، کە دەڵێ، لە عالەمی خەیاڵدا بۆ هەمووو لایێ دەچووم.

ڕۆژی پێنجەم دەرگای ژوورەکە کرایەوە. دوو مەئموور بە دەم ئـاوازی تەقەی کلیـل و پەرژینـانەوە لەگەڵ خۆیـان بردیانمە بەشـــێکی دیکەی ئەو نهۆمە. ئەو بەشـــە، زەوی و ئاســــمان فەرقی لەگەڵ ئەو شـــوێنە هەبوو کە ئێمە تێیدا زینـدانی بووین. ئێرە عەرزەکەی مەرمەڕی ڕەش بوو، کە وێنەی خۆتت تێدا دەدی. دیوارەکان زۆر جوان نیگارکێشـی کرابوون و لۆســـتێری کریســـتال لە میچەکانەوە شـــۆڕ ببوونەوە و دەرگاکان لە پشـــتەوەڕا بە چەرمێکی چاوەیی جوان داپۆشـــرابوون. ئەو بەشـــە تـابەتی لێکۆڵەران و بەرپرســـانی ئێم گ. ب بوو. لە ســـەر زۆربەی دەرگاکان تابلۆیەکی بچووک هەڵواسرابوو کە دوو پیتی ڕووسیی "س" و "ش"ـــــیان لێ نووســـرابوو. ئەو دوو پیتە کورتکراوەی Smert shpions بوو، واتە مەرگ و نەمان بۆ سیخوڕ.

لێپپێچینەوە لە ئێم گ. ب

لە ڕاڕەوی ڕازاوەی بەرپرسانی ئێم گ. ب، پاسەوانەکانی من دەرگایەکیان کردەوە و بردمیانە ژووریّ. سەرهەنگێکی چوارشانەی سمێڵ پان لە پشت مێزێکی گەورە دانیشتبوو. هیچ لە ئازەربایجانی و ڕووسان نەدەچوو. ئەگەرچی بەلای منەوە فەرقێکی نەبوو ئەو سەر بە چ نەتەوەیەکە. ئاماژەی بە پاسەوان کرد بچنە دەریّ. بە ڕووسییش بە منی گوت وەرە پێشیّ. لە پێشدا ناو و شۆرەتمی پرسی. ئینجا گوتی ئێمە هەموو شتێک لەبارەی تووە دەزانین و ئاگادارین کیّ و بۆ چ شتێک تۆی ناردووەتە ئێرە. بۆیە باشتر وایە لە ئێستاوە هەر شتێکی دەیزانی بیڵێی. من هیچم نەگوت. پرسیی، بۆچی بێدەنگی؟ گوتم جا چ بڵێم، مادام ئێوە هەموو شتێک دەزانن، گوتی من چ پێویستە. گوتی ئێمە دەمانەویّ لە زمانی خۆتەوە بیبیستین بزانین چەندە ڕاستگۆی. گوتم ڕاستییەکەی ئەوەیە من بە ویستی خۆم و بۆ خوێندن هاتوومەتە ئێرە. هێشتا چەند مانگێک نەبوو چووبوومەوە ئێران، ئیتر چۆن بۆ نیازی خراپ دێمەوە ئێرە. چ شێتێک شتی وا دەکا؟ جاری یەکەم لەسەر بانگهێشتی خانەی فەرهەنگی سۆڤیەت هاتوومەتە ئێرە و ئێستاش وەکوو پەنابەرێک. هەر لە سنوور پەڕیومەتەوە، خۆمم بە یەکەم بنکەی سەربازی ناساندووە. تاوانی من ئەوەیە بە نایاسایی سنوورم بڕیوە. پێشم وانەبوو ئاوام بەسەر دیّ. ئێستاش کە ڕازی نین، بە کوێدا هاتووم،

بەوێدا بمگێڕنەوە و ئەگەر سزایەکیشم دەدەن، ئەوە دەسەڵات بە خۆتانە.

گوتی، ئەو قسانە بێسوودن. باشتر وایە ڕاستییەکە بڵێی. گوتم ڕاستی ئەوەیە کە عەرزم کردی. جا خۆ کە هاتین بۆ ئێرە، بەتەنێش نەبووین، قەول وابوو لەگەڵ دوو خوێندکاری دیکە "سەدری و شەهریاری" بێینەوە. گوتی ئەی ئەوان بۆ نەهاتنەوە؟ گوتم ئەو سێکەسەمان لە پێشدا ویستمان بە گونبەدی کاوسدا بێینەوە. تا ئەوێ چووین، بەڵام جێبەجێ نەبوو. گەڕاینەوە تاران. بەڵام چونکە دۆخی من لە ئی ئەوان جیاواز بوو، بەتەنێ هەوڵم دا و لە ڕێی ئاستاراوە هاتمەوە.

گوتی ئەوانە هەموو حەقایەتن، بڵێ بزانم کێ ناردووتی؟ ئیتر بێدەنگ بووم و هیچم نەگوت. دیسان دووپاتەی کردەوە. من دیسان هیچم نەگوت. هەستا لە ژوورەکەدا کەوتە ڕاوێچکە و هات و چۆ. ئینجا کتوپڕ بەرانبەرم ڕاوەستا و هەموو هێزی خۆی شەپلاغەیەکی لێ دام. خۆم پێ نەگیرا و بەدیوارەکەدا کەوتم. بەرەولام هات دیسان لێم بدا، دانیشتم.

چۆوە سەر جێی خۆی و بە تووڕەییەوە گوتی، چما وڵاتی ئێمە شاری بێ دەروازەیە کە هەر کەس ویستی سەری پێدا بکا؟ گوتی لە ڕێی باڵوێزخانەوە لێم کۆڵیویەتەوە. لێرەش برادەرانی پێشووت هەرچی پێویست بووە گوتوویانە. بۆیە باشتر وایە ئاقڵ بی و هەر شتێک دەزانی پێمانی بڵێی، بەشکم بتوانم یارمەتییەکت بدەم. زەنگی لێ دا، پاسەوان وەژوور کەوتن. ئاماژەی دا بمبەن. بردیانمەوە ژوورەکەی خۆم. من لە هەمبەر ئەو زەبەلاحە بێ مێشکەدا،

له میشووله‌یه‌کیش بچووکتر بووم. وه‌ها به سووکایه‌تییه‌وه سه‌یری ده‌کردم، خه‌ریک بوو ببمه دڵۆپه‌یه‌ک ئاو. ئه‌وه یه‌که‌م ڕۆژی لێپرسینه‌وه‌م بوو. له‌به‌ر خۆمه‌وه قسه‌کانیم لێک داوه. به‌شی یه‌که‌میان له پێوه‌ندی له‌گه‌ڵ باڵوێزخانه‌دا درۆیه‌کی په‌تی بوو. مه‌حاڵ بوو باڵوێزخانه شتێکی له‌سه‌ر من گوتبێ. به‌ڵام له‌سه‌ر قسه‌ی براده‌ره‌کانی پێشووم له بادکوبه، له‌وانه‌بوو وا بێ. به دڵنیاییه‌وه هه‌ر ئه‌و ده‌سته‌ی که بووه هۆی ئه‌وه‌ی من بگێڕنه‌وه بۆ ئێرانێ، ئێستاش خه‌ریکه چزووی خۆی هه‌ر ده‌وه‌شێنێ. ئه‌گینا له‌خۆوه نییه ئاوا هه‌ڵسوکه‌وتم له‌گه‌ڵ ده‌که‌ن. یاساکانی زیندانی ئێم گ. ب به‌و جۆره بوو که ڕۆژێ سێ جه‌مه خواردنیان ده‌داینێ. هیچ به‌ندییه‌کیش به ڕۆژ بۆی نه‌بوو بخه‌وێ. ته‌نانه‌ت حه‌قی نه‌بوو ڕاکشێ. هه‌ر سه‌رپێچیت کردبایه، پاسه‌وانی ڕاڕه‌وه‌که به‌و کلیله‌ی پێی بوو توند له ده‌رگاکه‌ی ده‌دا و ئه‌گه‌ر زیندانی گوێی نه‌دابایه، ده‌رگای ده‌کرده‌وه و ده‌هاته ژووری تێی ده‌خوڕی هه‌ستێ و ئه‌گه‌ر هه‌ر به قسه‌ی نه‌کردبایه، پاسه‌وانه‌کانی دیکه‌ی ئاگادار ده‌کرده‌وه، ئه‌وانیش له زیندانییه‌که به‌ر ده‌بوون و تا ده‌بزووت، تێیان هه‌ڵده‌دا. ڕۆژنه‌یه‌کی بچووک له هه‌موو ژووره‌کان کرابوو، که پاسه‌وانی ڕاڕه‌وه‌که به‌ده‌م پیاسه‌کردنه‌وه به‌رده‌وام سه‌یری نێو ژووره‌کانی ده‌کرد و ئاگای له دۆخی زیندانییه‌که ده‌بوو. هه‌ر شه‌و تاریک دادهات، گڵۆپی نێو ژووره‌که‌یان داده‌گیرساند و تا به‌یانی نه‌ده‌کوژاوه.

حەوتی شـــەوێ خەوتن و شـــەشـــی بەیانی کـاتی لەخەوهەســــتـانــێ بـوو. ڕۆژێ دوو جـار، یەک یەک دەیانبردینە ئەو ئاودەستەی لەوسەری ڕاڕەوەکەوە بوو.

ئەو ڕۆژە پـاش لێپرســـینەوەکە، حەجمینم لەبەر بڕا. بەردەوام بیرم لەوە دەکردەوە کە دەبێ چ بکەم؟ ئـاخۆ بکەومە پاڕانەوە، یان قورس و قایم ڕاوەســتم، هەر شــتێک دەبێ با ببێ. بە دڵنیاییەوە لەو لێپرســینەوەیەدا کە من دیتم، تۆزکـاڵێک ســـۆز و جوامێرییـان نییە. بەزەیی تێدا نییە، کەوابوو پاڕانەوەی چی. ئینجا خۆ من هیچم نەکردووە تا بترســـم. ئەوپەڕەکەی بەرم نـادەن. دادگـاش جگە لە ســنووربەزاندن، لەســـەر شــتی دیکە حوکمم نادا. ئەوەش قبووڵمە تاوانێکە، کە لە نەزانینیەوە کردوومە و کارێکە خۆم کردوومە. وەختی خەو هات، لەســـەر تەختەکەم درێژ بووم، دەمویســــــت بخەوم. گوێم لە دەنگی کرانەوەی دەرگـای ژوورەکە بوو. زیندانیی ژمارە ١٢٩ هەســـتە. پرســـیم چی بووە؟ پاسەوان گوتی بانگیان کردووی بۆ لێپرسینەوە.

لە ژوورەکە هـاتمە دەرێ. دیســـــان دوو پـاســــەوان ئەملاولایان گرتم و بردیانمە ھۆدەی ســــەرهەنگ. ناوبراو زۆر بەکەیف دیار بوو. گوتی، دەی چۆنی؟ چاوەڕێم و ئەوە گوێم گرتووە تـا ڕاســـتییەکـان ببیســـتم. گوتم جەنـاب ســـەرهەنگ، من مامۆســـتا و خوێندکارێکی ســـادە بووم و هیچی دی. من لە ئێرانە تـاقە ئـاوات و ئـارەزووم خوێندن بوو. هەر بۆیەش وەختێک بانگهێشـتەکەی خانەی فەرهەنگی ســـۆڤیەتم لە ڕۆژنامەکاندا خوێندەوە، بە گیان و دڵ هەوڵم پێ دا و وەمزانی دەوڵەتی سۆڤیەت هەموو دونیای داومەتێ.

نازانم چۆن بوو، کام دەستی ڕەش منی گەڕاندەوە ئێران. دواییش کە دیتم هەرچی ئاوات و ئارەزووی خوێندنمە، بووەتە بلّقی سەر ئاو، گەڕامەوە ئێرە. ئەویش تەنیا بەو هیوایەی بتوانم درێژە بە خوێندن بدەمەوە. لەم دنیایە حەشتەبای خودا شک نابەم. تاقە شتێکی شانازیی پێوە دەکەم، شەرافەت و ئابڕووەکەمە. بەڵام ئێوە دەتانەوێ ئەویشم خەوشدار بکەن و بوختانم پێ دەکەن، ەل حاڵێکدا من سیخوڕیم پێ شوورەییترین کردەوەیە. لەوە زیاتر هیچ قسەیەکم نییە بیکەم. ئیدی پرسیاری لێ نەکردم. شەو لە نیوە لای دابوو من هەر وا بەسەر پێوە ڕاوەستابووم. خەو و شەکەتی بڕستیان لێ بڕیبووم. ئەو بۆخۆی هەر خەریکی نووسین و چاخواردنەوە و جگەرەکێشان بوو. ئاخری لە زەنگی دا و پاسەوان هاتن بردیانمەوە ژوورەکەم. لە ژێر تیشکی توندی ژوورەکەدا و بەدەم دەنگی زرمەزرمی پێی پاسەوانەوە چەند سەعاتێک خەوتم.

وەختی خۆی بەخەبەریان هێنام. ڕۆژەکەی هیچ باس نەبوو. بەتاقی تەنێ لەو بەندە تەسکە سێ مەترییەدا هاتم و چووم. گاڵتە نییە زیاتر لە ١٢ سەعات کاری ڕۆژانەت ئەوە بێ. لە بیرکردنەوەش بێزار ببووم. بەندی، حەزی لێیە هەموو ڕۆژێ بیبەنە لێپرسینەوە. ئەوە بۆخۆی هەواگۆڕینێکە. لانیکەم تەنیایی و بیرکردنەوەی لەکۆڵ دەبێتەوە. ڕێک سەعات ٨ی شەو، لە وەختی خەوێدا دیسان دەرگای ژوورەکەیان کردەوە و بردیانمەوە لای

سەرهەنگ. هەر بەو سمێڵە زل و پشتەسەرە پانەیەوە، لە پشت مێزەکەی دانیشتبوو. سەری هەڵبڕی و گوتی دیسان هیچ ناڵێی؟ بێدەنگ بووم. پرسیی: عەزیزی گەیلانیزادە دەناسم؟ گوتم بەڵێ ئەو لەو گەنجانە بوو کە لەسەردەمی خوالێخۆشبوو قازی محەمەددا هاتبووە بادکوبە بۆ دەورەی سەربازی. ئینجا ئەویان هێنایە پانسیۆن.

گوتی: لە ئێرانیش دەتناسی؟

گوتم نەخێر، لێرە ناسیم.

گوتی: چ شتێک لەسەر ڕابردووی دەزانی؟

گوتم: گۆیا لە عێراق ئەفسەری سوپا بووە و دوایی هاتووەتە ئێران و بووەتە ئەندامی حیزبی دیموکراتی کوردستان.

گوتی: چیی دیکەشی لێ دەزانی؟

گوتم: دەشزانم باوکی لە ورمێ دەژی و یەکێکە لە پیاوانی گەورەی میللی مەزهەبیی کورد.

گوتی: مەبەستم ئەو قسانە نیە. هەموو کەس ئەو شتانە دەزانێ. لە چالاکییە نهێنییەکانی چ دەزانی؟

سەرم سوور ما و گوتم قەت شتی وام لێ نەبیستووە. دڵنیاش بووم سەید عەبدولعەزیزیش لە سۆنگەی سکاڵا و ڕاپۆرتی ناڕاستی خەڵکی دیکەوە گومانی لێ کراوە. خوا دەزانێ چیی بەسەر هاتووە.

ئیتر قسەی لەگەڵ نەکردمەوە. دیسان تا دووبەتڵی شەو ڕاشکا هەر وا بە پێوە ڕاوەستابووم. لە زەنگی دا، ئەمری کرد بردیانمە ژوورێکی دی. لەوێش ئەفسەرێکی گەنج دانیشتبوو خەریکی نووسین بوو. بەرەبەری بەیانی

بردیـانمەوە ژوورەکەم. لە ڕێیە کە دەگەڕامەوە ژووری،
پێڵووم کەوتبوونە سەر یەک. نازانم چۆن و چەند خەوتم،
دیسان سەعات شەشی بەیانی بەخەبەریان هێنام. دەنگی
کلیلە قورسـەکانی پاسـەوان وەکوو کوتکی ئاسـن لە
گوێمدا زرینگانەوە. وردە وردە هێزی بیرکردنەوەشـم
لەدەسـت دەدا. بێخەوی توانای بیرکردنەویە لێ بڕیبووم.
جگە لە پیاسەکردن لەو بەندە تەسکەدا و دانیشتن لەسەر
تەختە ئاسنەکە، هیچ کارێکی دیکەم نەبوو.

دیسـان شـەو هاتەوە و کەوتمەوە دڵەکوتە. دیسـان لە
وەختی خەویدا بردیانمەوە ژووری سەرهەنگ. سەرهەنگ
پێی وابوو بە بێخەوکردنم دەتوانێ بەچۆکمدا بێنێ. ورەم
پێ بەر بدا. بەبێ ئەوەی تەنانەت یەک وشـەشـم لێ
بپرسـێ، زیاتر لە دوو سـەعات بە سـەر پێوە ڕایگرتم.
دیسـان ئەمری کرد بردیـانمە ژوورێکی دی. لەوێ
سـەرگوردێک دانیشـتبوو. فەرمان کرابوو بەسـەر پێوە
ڕامگرێ و نەهێڵێ بخەوم. بەڵام من بەدەست خۆم نەبوو
پێڵووم پێکدا دەهاتن. هەموو جارێ کە سـەرگورد ئاگای
لێم بوو، بە دەستەکلیلەکە لە شووشـەی سـەر مێزەکەی
دەدا. ئەو شـەوەش دوو بەتڵی شـەو ڕاشـکابوو کە
هێنـایـانمەوە ژوورەکەم.نەمـدەزانی سـەرهەنـگ و
لـێـکـۆڵەرەکـانـی دیـکەش دەخەوتـن یـان بە ڕۆژ
بێخەوییەکەیان قەرەبوو دەکردەوە. جارێکیان شـۆرەتی
سـەرهەنگەکەم لە پاسـەوانەکە بیست. شۆرەتی پادارۆڤ
بوو. لە سـبەینێکەیەوە ئەمری کرد بەشـە خواردنی من

کەم بکەنەوە. ئەمجارە پرسیەتیش هاتە سەر بێخەوییەکەم. دوو حەفتە لەو ڕووداوە تێپەڕی، جا یان سەرهەنگ خۆی ماندوو بوو، یان دیتی هەوڵەکانی بێسوودن. شەوانی لێپرسینەوەی کردە حەفتەی سێ شەو. لەو ماوەیەدا تەواو لاواز ببووم. شەوێکیان کە بردیانمە ژوورەکەی، سەیرم کرد لەسەر مێزەکەی سینییەک پڕ لە مریشکی سوورەوەکراو و کەرە و مرەبا و چا دانراوە. هەر چوومە ژوورێ، دەستی بە خواردن کرد. من لە گۆشەیەک ڕاوەستابووم و سەرم داخستبوو. ئەویش بە ئانقەست جاروبار بانگی دەکردم بۆ ئەوەی سەیری خواردنەکەی بکەم. دەیزانی برسیم. ئەمجارە ویستی بەو شێوازە وەقسەم بێنێ. یەک دوو جاریش بە ڕواڵەت خولقی کردم. دەیگوت وەرە بخۆ. منیش دەمگوت ئاغای سەرهەنگ تێرم لە سایەی سەرتانەوە خواردنی تەواوم دەدەنێ. تیزەبزەیەکی دەهاتێ، دەیزانی بە تەوسەوە وا دەڵێم.

شەوێکیان ڕاستەوخۆ بردیانمە ژووری سەرگورد. هەر ئەوەندەی لێ پرسیم تەمەنم چەندە و تا چ ساڵێک لە کۆلێژی پزیشکی خوێندوومە. لیی پرسیم ئاخۆ لە ماوەی خوێندندا فێرە ڕووسی بووم؟ گوتم بەڵێ. گوتی دیارە بەینت لەگەڵ کچانی ڕووس خۆش بووە؟ بەناچاری گوتم بەڵێ وایە. نیوەشەوێ کە دەیویست بمبەنەوە ژوورەکەم، گێڕامییەوە و گوتی وا باشترە بەزەییت بەخۆتدا بێتەوە، ئەگینا لێرە بەزیندووی دەرناچی. گوێم دەی باشتر، با لەو نەگبەتی و چارەڕەشییە ڕزگار بم.

من هەموو ڕۆژێ، دەمژمارد چەند ڕۆژە لەوێدا بەندم. چل و پێنج ڕۆژ بوو لەو ژوورە تاکەکەسییەدا بەند کرابووم.

لاوازی و بێهێزی، بێخەوی و برســـــیەتی پرزەیان لێ بڕیبووم. هیوام بە ژیان نەبوو. ئیتر هیچ شـتێک بەلامەوە گرینگ نەبوو. مەرگ و ژیان بەلامەوە وەک یەک بوو.

شـەوێکیان بردیانمەوە ژووری سـەرهەنگ پادارۆف. وەکو جـارانی پێش، خەریکی خواردن بوو. پێم وایە ئەوانە بە ڕۆژ دەخەوتن و شەوانە خەریکی لێپرسینەوە دەبوون و ئەو نانەی ئێســـــتا دەیخوارد، نانی بەیانیی بوو. ئـاوا هەم خۆی تێر دەکرد و ئەم زینـدانییەکەی ئەشـــکەنجە دەدا. بنیادەم دەبێ زۆر بێویژدان و بێبەزە بێ تا بتوانێ لەبەردەم کەسێکی برسیدا بەبێخەمی نان بخوا. پێم وابوو ئەو بوونەوەرەی نـاوی مرۆڤە و ســـەرهەنگێکی کۆمۆنیســـتە، بۆنی دونیای مرۆڤایەتیی بەســـــەردا نەهاتووە. ئەگەر مانای کۆمۆنیســـــتبوون ئەوەیە، ئەگەر کۆمۆنیســـتەکان خەڵکێکی ئاوا دڵڕەق و بێبەزەن، تف و لەعنەت لە کۆمۆنیزم. من هەر پێم باشترە ئازادم نەکەن. نەکا لە نێو ئەوانەدا وەک ئەوانەم لێ بێ. هەرچی زانست و زانیاری و خوێندنە، تۆزکاڵێک مرۆڤبوون ناهێنێ.

بوون بە مەلا ئاسانە
بوون بە مرۆڤ گرانە

سیخوڕ له زیندان

کابرا که له نانخواردنه‌که‌ی بۆوه، جگه‌ره‌یه‌کی داگیرساند و گوتی باشـــتر وایه واز له که‌لله‌ڕه‌قی و دوژمنایه‌تیی ئێمه بێنی. گوتم، ئه‌گه‌ر من دوژمنـــایه‌تیم له‌گه‌ڵ ئێوه بوایه، نه‌ده‌هاتمه لای ئێوه. گوتی، باشـــه چ شـــتێک له‌باره‌ی مه‌لا مســـته‌فا بارزانییه‌وه ده‌زانی؟ ده‌یناســـی؟ گوتم، که‌س نییه له کوردســـتان نه‌یناســـێ. که‌ســـانی مه‌زن و ناودار هه‌موو که‌س ده‌یانناســـێ. من مه‌لا مســـته‌فا به پاڵه‌وانێکی کورد ده‌زانم. پاڵه‌وانێک که ده‌بێ گه‌لێ حه‌ماسه‌ی بۆ بهۆنرێته‌وه. گوتی به ڕواڵه‌ت وایه. گوتم ڕواڵه‌ت و ناخی نییه. که‌سێکی که گیانی خۆی بۆ میلله‌ته‌که‌ی له‌ســـه‌ر به‌ری ده‌ســـتی داده‌نێ، ڕواڵه‌ت و نـاخی یه‌که. بزه‌یه‌کی هـاتێ. ویســـــتی بڵێ وا نییه به‌ڵام بێده‌نگ بوو. گوتم وا دیاره گێچه‌ڵێکیان بۆ ئه‌ویش ناوه‌ته‌وه. ئیتر هیچ قســـــه‌یه‌ک نه‌کرا. من وه‌ک هه‌موو جارێ تا نیوه‌ی شه‌و به‌سه‌رپێوه ویستام. ناردمییه‌وه سلووله‌که‌م. ماوه‌یه‌ک له‌وێ ئیدی کاریان به‌ســـــه‌رمه‌وه نه‌بوو. نه به‌یانیان و نه شـــه‌وانه. ورده ورده هاتمه‌وه ســـه‌رخۆ. ئه‌گه‌ر دۆخه‌که ئاوا به‌رده‌وام بوایه، ته‌ندروســـــتیمم له‌ده‌ســـــت ده‌دا. هه‌ڵبه‌ت ئێســـــتاش بوونه‌وه‌ره‌که‌ی جاران نه‌بووم. جاروبار شـــه‌وانه ده‌یانبردمه‌وه ژووری ســـه‌رهه‌نگ یان ســـه‌رگورد، به‌ڵام زۆر به‌هه‌ندیان وه‌رنه‌ده‌گرت. پاش چه‌ند پرســــیار و وه‌ڵامی بێ مانا ده‌یانبردمه‌وه ســـــلووله‌که‌م. چوار مانگێک ئاوا تێپه‌ڕی. من هه‌ر وا له‌و ســـــلووله‌دا به‌ته‌نێ بووم. ڕۆژێکیـان پاش به‌رچایی ده‌رگای ســـلووله‌که‌م کرایه‌وه. پاســـه‌وانه‌که گوتی،

کەلوپەلت هەڵگرە. جگە لە کەوچکێک و پەرداخێک هیچم نەبوو. گوتی هەڵیانگرە. دەرگایەکی لە ڕووبەڕووی سلوولەکەم کردەوە و پێی گوتم برۆ ژوورێ. ھۆدەیەکی گەورەتر بوو لە سلوولەکەی خۆم. دوو تەختی خەوی تێدا بوو، بەڵام هەردووکیان بەتاڵ بوون. کەسی لێ نەبوو. یەکێکیانم گرتەوە، بەڵام باشە بۆچی هێنایانمە ئەو سلوولە؟ نەمدەزانی. هەرچۆنێک بێ دوو ڕۆژان لەو سلوولە دوو کەسییەدا بەتەنێ بووم و هەر چاوەڕێ بووم یەکێک بێننە ژوورێ. سێیەم ڕۆژ پاش بەرچایی پیرەپیاوێکیان هێنا. تەمەنی شێست ساڵ دیار بوو. پێکەوە ئاشنا بووین. گوتی ناوم ڕەسوولۆفە. بە ئاواتەوە بووم هاودەنگێکم بۆ پەیدا بێ. لە تەنیاییدا خنکابووم. لەگەڵ داروديوار قسەم دەکرد. جاری وابوو دەمگوت ڕەنگە شێت بووبێم. پێنج ڕۆژان پێکەوە بووین. ئەو باسی ماڵومنداڵ و ژیانی خۆی و هەموو شتێکی کرد. گوتی بۆیە گیراوە، گۆیا لە بەرەی جەنگی پۆلۆنیا، لەگەڵ کۆمەڵێک سەربازی سۆڤیەتی لەلایەن سوپای ئەڵمانیاوە بەدیل گیراون و ڕایانگواستوونەتە پشتەوەی شەڕگە و تا کۆتایی دووەم جەنگی جیهانی لە زیندانی ئەڵمانی نازیدا بووە.

پاش کۆتایی شەڕ و دەرکردنی لێبوردنی گشتی لەلایەن سۆڤیەتەوە، گەڕاوەتەوە نیشتمانی خۆی. دەیگوت دەوڵەتی سۆڤیەت خەڵەتاندینی بەو لێبوردنە گشتییە هەموو دیلەکانی شەڕی نێو ئاڵمانی هێنایەوە وڵات.

چونکە بەپێی یاسای یەکیەتیی سۆڤیەت، بەدیلگیران تاوانە و هیچ سەربازێک نابێ بەدیل بگیردرێ. دیلەیەتی سزای قورسی هەبوو، هەر بۆیەش دیلەکان دەترسان بگەڕێنەوە. بەڵام بەو لێبوردنە گشتییە ترسەکە ڕەوییەوە. پاش ئەوەی هەمووان گەڕاینەوە وڵات، بێ ئاوارتە، هەر هەموومانیان گرت و دادگاییان کردین و سزا دراین. یەکی ٢٥ ساڵیان بۆ بڕینەوە. باشە لە وڵاتی ئێمە سێدارە نییە. منیشیان دادگایی کرد و حوکمیان دام. لەو ڕۆژانەدا دەمنێرن بۆ ئۆردووگای کاری زۆرەملی. گەلێ چیرۆک و بەسەرهاتی لەسەردەمی دیلەتیی خۆی دەگێڕاوە. دەیگوت ئەودەمی لە ئۆکرانیا بووم، لەشکرەکەی ئێمە بە هێرشێکی چاوەڕواننەکراوی ئەڵمانییەکان تێک شکا. ئەوی توانیی هەڵات. من خۆمم گەیاندە گوندێک. جلە سەربازییەکانمم داکەند و دەستێک جلی کرێکاریم لەبەر کرد. ڕۆژانە لەگەڵ کرێکاران خەریکی کار بووم. کچێکی جوان لە نێوماندا هەموو ڕۆژێ خۆی لە تافی گوڵ دەدا و خۆی دەڕازاندەوە. تێی خوڕیم گوتم وا مەکە. ئەگەر ئەڵمانییەکان ببینن، لەگەڵ خۆیان دەیبەن. بەڵام بەگوێیدا نەدەچوو، تا ئاخری ڕۆژێک چەند ئەڵمانییەک هاتن و قسەکەم وەڕاست گەڕا و بردیان. کچە پاش چەند ڕۆژان هاتەوە. دیسان وەک جاران کەوتەوە خۆجوانکردن. چەند ڕۆژێک دواتر، کۆمەڵێک ئەڵمانیی دیکە هاتن و دیسان لەگەڵ خۆیان بردیان. بەڵام ئەوجارە کچە نەهاتەوە. وا دیار بوو ئیدی لەلایان مایەوە. بەو قسە و بەسەرهاتانە وای لێ کردم متمانەی پێ بکەم. منیش بەسەرهاتی خۆمم بەپوختی بۆ گێڕاوە. لە دۆخی ئێران و

چۆنیەتیی ژیانی خەڵک. وای دەنواند دڵســـۆزی منە و بەزەیی پێمدا دێتەوە. ڕۆژێکیان گوتی، وەکوو باوکێک ئامۆژگاریت دەکەم. تۆ نازانی، ئەوانە چۆن کەسێکن، تا ئیعترافێکی بەدرۆت لێ وەرنەگرن، بەرت نـادەن و لەکۆڵت نابنەوە. ئەوانە بۆ ئیعترافوەرگرتن لە زیندانی، پاداشــت وەردەگرن. کاریشــیان بە ڕاســت و درۆی ئیعترافەکە نییە. تۆش درۆیەک بکە و خۆت ڕزگار بکە. گوتم بۆ وێنە بڵێم چی؟ گوتی ناوی یەکێک بڵێ کە تۆی ناردووە.

گوتم چما دەکرێ بەکەیفی خۆت ناوێک بڵێی؟ گوتی، هیچ ئەفســەرێکی ســوپا ناناســی؟ لەو ئەفســەر و دەرەجەدارە گرینگانەی ناوبانگێکیان هەبێ؟ گوتم ئەی دوایی؟ گوتی بڵێ ئەو نـاردوومی بۆ ئەوەی ڕاپۆرت ئـامـادە بکەم لێرە و بۆ ئێرانی بنێرمەوە. گوتم مەگەر ناپرسن ئەو ڕاپۆرتانەت چۆن و لەکێ وەرگرتووە؟ گوتی ئیدی کارت بەو بەشــەی نەبێ. ئەوانیش لەوە زیاتریان لێت ناوێ. گوتم، ئیعترافی تۆ لەگەڵ ئی من فەرقی هەیە. تۆ ئیعترافت بە شتێک کردووە کە ڕاستە، بەڵام من چۆن دەتوانم ئیعترافی بەدرۆ بکەم. ئەی دوای ئەوە؟ وەکوو تۆ بیست ساڵ زیندانم بۆ دەبڕنەوە. گوتم، ڕەسوولۆف، عەیبە ئەو ڕێچکەیەم پێشـان دەدەی لەبری ئەوەی وانەی ڕاســتگۆییم فێر بکەی، دەتەوێ تاهەتایە ڕووڕەشــم بکە. گوتم تەنانەت لێرەدا بشــڕزێم، درۆیەک ناکەم و مل بۆ ئیعترافی وا بێبنەما ڕاناکێشم. با بەرم نەدەن، پێم باشترە

بمرم، بەڵام حەیای خۆم نەبەم. من بۆ کارێکی پیرۆز هاتووم، لێگەڕێ با لەپێناو بیروباوەڕەکەمدا بمرم. لێمان بوو بە مشتومڕ و ئەوجار بەسەر یەکتردا دەمانگوڕاند. من شەرمم دەکرد دەست لەوپیرە هەڵێنمەوە. گوتم، نامەرد، تۆیان بەتایبەتی ناردووەتە ئێرە تا بمخەڵەتێنی. تف لەوڕووەت سووکی بێنرخ. پاسەوانەکە پێم وایە لەپشت دەرگاوە هەستی لێ ڕاگرتبووین. هەر زانیی لێمان بووەتە مشتومڕ و لەوانەیە لێک بدەین، دەرگای کردەوە و گوتی: ئەوە چ باسە؟ پیرەپیاو گوتی: ئەو گەنجە دەیەوێ بمکوژێ. لێرە بمبەنە دەرێ. هەر ئەوەی گوت و هەستا چووە دەرێ و پاسەوان دەرگای لەسەر داخستەوە. دڵنیا بووم ئەو پیاوە ئەرکدار کراوە و بەتایبەتی نێردراوەتە ژوورەکەی من.

شوکرانەبژێرم نەخەڵەتام و بەناحەق پەڵەم لەسەرشانی خۆم نەدا.

کارتسێر

بۆ سبەینێ بردیانمە لای پادارۆف. ئەو هەر منی دیت، گوتی، فێری ملهوڕییش بووی. بەتەما بووی پیرەمێردێک لە ئێم گ. ب بکوژی. گوتم نەخێر، بەهیچ شـێوەیەک من دەسـتی خۆم بەخوێنی بنیادەمێکی وا بێنرخ پیس ناکەم. تەنیا تێم گەیاند لە مرۆڤێک ناوەشـێتەوە زیندانی بخەڵەتێنێ. باش بوو نەکەوتمە ئەو تەڵەو داوەوە کە بۆی نابوومەوە. زەنگی لێ دا. دوو پاسـەوان هاتن. پێی گوتن ئەو زیندانییە ببەنە کارتسـێر با سـێ ڕۆژ لەوێ بێ. پاسـەوان بردیانم. نەمدەزانی کارتسـێر چییە و کوێیە کە دەیانەوێ بمبەنە ئەوێ. بەڵام هەسـتم کرد دەبێ ئەشـکەنجەگا بێ. هەر لەو ڕاڕەوەی نهۆمی دووەم، پاسـەوانەکە دەرگای سـلوولێکی کردەوە و پاڵی پێوەنام بۆ ژوورەوە. سـلوولێکی بچووک بوو. تەنیا تەختێکی ئاسـنی بەبێ دۆشـەگ و بەتانیی تێدا بوو. لە یەکەم سلوول تاریکتر و تەسکتر. من لە گۆشەی تەختەخەوەکە دانیشـتم. لەوپەڕی چارەڕەشـیدا دڵخۆش بووم کە سـەربەرزانە لەو داوە ڕزگار بووم. دەلاقەی سـلوولەکە کرابۆوە، بەڵام زۆر بەرز بوو. بایەکی فێنک لەلای دەریای خەزەرەوە دەهاتە ژوورێ. سەرەڕای ئەوەی هەوا هێشتا سـارد نەببۆوە، هەسـتم بە سـەرما و تەزوو دەکرد. جلەکانیشـم هەر ئەو پیژامەیە بوو کە لەوێ دابوویانمێ. ناچار هەستام کەوتمە هاتوچۆ و جووڵەی نەرمەوەرزش، بەڵام فایدەی چی، خۆ گەرم دانەدەهاتم. تین و وزەی

وەرزشیشم نەمابوو. شەوێ بەتانییەکیان بۆ خستمە ژووری. بەتانییەکەم لەخۆم وەرپێچا و لەسەر عەرزەکە ڕاکشام. چونکە سەر عەرزەکە لە تەختە ئاسنەکە باشتر بوو. لە نێوان خەو و بەخەبەریدا تا بەیانی هەڵبەرزیم. ئەی ئەو کەسانەی کە دنیای کۆمۆنیستیتان نەدیتووە، تەشریف بێنن و ببیبنن. هەرگیز توانای ئەوەم نییە ئەو هەمووە نەگبەتی و موسیبەت و بەڵایەی لەو سلوولەدا کە ناوی کارتسێر بوو بەسەرم هات، شەرح بدەم. لە شەو و ڕۆژێکدا تەنیا جەمێکیان نان دەدامێ، ئەویش دوانیوەڕۆیان کە بریتی بوو لە قاپێک بڕوێش و چەند پارووەک نانی ڕەش. سێیەم ڕۆژ کە دوا ڕۆژی سزادانم بوو، تووشی سکچوونێکی سەخت هاتم. لەبەر ژانی سکم جینگڵم دەدا. پاسەوانی بەردەرگا گوێی لە ناڵینم بوو. دەرگای کردەوە و پرسیی ئەوە چییە؟ گوتم ئیسهال بووم. سکم دێشێ. ئەگەر دکتۆرێک نەیەتە سەرم، دەمرم. لەلایەکەوە بێ تین و تاقەتی و لەلایەکەوە سەرما تەنگیان پێ هەڵچنیبووم. پاسەوانەکە چوو. تاوێک دواتر پیاوێک بە جلێکی سپییەوە هاتە ژووری. گوتی چ بووە؟ گوتم دکتۆر فریام بکەوە، ژانەسکم گرتووە و سکچوونێکی قورس. چەند ساتێک دواتر حەبێک و پەرداخێک ئاویان دامێ. نیو سەعاتێکی برد، ژانی سکم تۆزێک دامرکایەوە. سکچوونەکەش تۆزێک کەم ببۆوە. هێشتا نەببووە عەسر، کە بردیانمە دەرێ و بردیانمە ژوورێک، سێ کەسی لێ بوو. تەختێکیش بەتاڵ بوو. من هەر سڵاوم کرد، خۆم پێ نەگیرا و لەسەر تەختێک ڕاکشام. سەرەڕای ئەوەی ڕاشکان قەدەغە بوو، بەڵام پاسەوانەکە

هیچی نەگوت. سێ کەسەکە لێم کۆ بوونەوە و من بەسەرهاتەکەی کارتسێر و نەخۆشکەوتنەکەمم بۆ گێڕانەوە. هەموو خەمیان لێ خواردم. بەو حەبانەی کە لە کاتی فراوین و ئێواریدا دایانمێ و نانیان دامێ، تۆزێک هاتمەوە سەرخۆم و لەگەڵ هاوژوورەکانم ئاشنا بم. بەزمەکەی ڕەسوولۆڤ جگە لەو سێ ڕۆژ ئازارەی کارتسێر، نەک زیانێکی بۆم نەبوو، بگرە بووە هۆی ئەوەی لە تەنیاییش ڕزگار بم. ئێستا سەرەڕای هەموو خەم و ناڕەحەتییەکانم، لانیکەم چەند کەسێک هاودەنگ و هاودەردم هەبوو. ڕۆژانە تەواو سەرقاڵ بووین. هەر کام باسی ژیان و بیرەوەریی خۆمان دەگێڕاوە. هەقایەت و پەندی پێشنینیان و قسەی نەستەق، چێژەی قسەوباسی ڕۆژانەمان بوون. لە کوردیدا مەسەلێک هەیە دەڵێن مردن لەگەڵ دۆستان، جێژنەیە (مەرگی بەکۆمەڵ جێژنە)، هەر ڕۆژە و یەکێکیان دەبرد بۆ لێپێچینەوە، بەڵام ئیدی کاریان بە من نەبوو. مانگێک دەبوو نەیانبردبووم بۆ لێپێچینەوە. هاوژوورەکانم دەیانگوت تۆ کارت یەکلا بووەتەوە، بێ ئەملاوئەولا بەو زوانە تەکلیفت ڕوون دەبێتەوە. پیرەپیاوێکی شێست ساڵانەی خەڵکی ئۆکراینمان لەگەڵ بوو. پیاوێکی قسەخۆش بوو. یەکێک بوو لە دیلەکانی شەڕ. دەیگوت: دەوڵەتی سۆڤیە بە بڕینەوەی ٢٥ ساڵ زیندانی، تەمەنی منی تا ٨٥ ساڵی دەستەبەر کردووە. دەی باشتر. زۆرم پێ خۆشە بچمە سیبریا. دەڵێن ژنی ئەوێ سپیوسۆڵ و نەرمونۆڵن. منیش نەماوم بۆ ئەو

جۆرە ژنـانە. دەیگوت لێپێچینەوەی من ڕۆژێـک پتری نەخایاند. هەر ئاڵمانییەکان گەیشـتنێ، من دەسـتم بەرز کردەوە. لێکۆڵەر پرسـیی بۆچی نەتکوشـتن؟ گوتم دەرەتان نەبوو. پرسـیی ئەی بۆچی خۆتت نەکوشـت؟ گوتم مەگەر شـێتم؟ لێکۆڵەر گوتی کەوابوو ۲۵ سـاڵ چاوەڕێتە. گوتم بەو هیوایەی ۲۵ساڵی دی زیندوو بم.

گەلێ بەسـەرهاتی شـاعیران و نووسـەرانی ڕووسـی دەگێڕاوە. پێی گوتم تۆ هەر خەم مەخۆ. بچیتە هەر شوێنێک پڕە لە کچ و ژن. بەتایبەتی کچی ڕووسـی، هەر فیکەیان بۆ لێ بدەی دێن. زۆر بەسۆز و نەرمونیانن. بە سڵاوێک دەبنە دۆسـتت. ئەو کابرایە لە هیچ شـتێکیش نەدەترسـا. زۆر نەترسانە قسەی دەکرد. یەکێک لێی پرسی، ئیڤان ڤاسیلیڤیچ، تۆ ژنت هێناوە؟ گوتی زۆر. لێی پرسـی، منداڵیشـت هەیە؟ دیسـان گوتی هەر زۆر. ئەوجار لێیان پرسـی، ئەی بۆچی کەس نایە لێت بپرسێ و هیچ شتت بۆ ناهێنن؟ وەڵامی داوە، کوڕە ئاخر ژنی سـەرپێیی و منداڵی حەرامزادە و زۆڵ لەوە باشـتریان لێ دەرناچێ. ئەوەی کۆمۆنیسـت هەموو ئاوان. هەڵبەت ئەو قسـەی بۆیە دەکرد، چونکە لە ئێم گ.ب زۆر ناخۆشـی لێ گوزەرابوو. بۆخۆشـی دەیگوت قسـەکانی من زیاتر گاڵتەن.

یەمیلیانۆڤ، وەزیری ئێم.گ.ب لە باکۆ

چاوەڕوانیم بڕایەوە. ڕۆژێکیان بردیانمە ژووری سەرهەنگ پادارۆڤ. هەر وەژوور کەوتم، پادارۆڤ هەستا و فایلێکی خستە بن باڵی و پێی گوتم وەدووی بکەوم. ئاگات لە زمانت بێ، دەچینە لای وەزیر. شانسی خۆت تاقی بکەوە. گوتم خوا لە منی بێبەختتر دروست نەکردووە. چۆنی تاقی بکەمەوە. گوتی پێوەندیی بە قسەکردنی خۆت و ئەو فەرمانەوە هەیە کە وەزیر دەری دەکا. لەو ڕاڕەوە ڕازاوەیەدا، پادارۆڤ لەپێش دەرگایەکی جوان کە لەپشتەوەڕا چەرمێکی خۆشڕەنگیان لێ دابوو، ڕاوەستا. تۆزێک خۆی ڕێک خست و وەژوور کەوت و منیش بە شوێنیدا. هۆدەی سکرتێری وەزیر بوو. خاتوونێکی گەنج لە پشت مێزێک دانیشتبوو و چەند تەلەفۆنێک لەسەر مێزەکەی بوو. خاتوون هەر ئێمەی دی، بیستۆکەی یەکێک لە تەلەفۆنەکانی هەڵگرت و چەند شتێکی گوت. ئینجا دایناوە و گوتی فەرمووونە ژووری. پادارۆڤ، لەسەرخۆ ئەو دەرگایەی کە دەهاتەوە سەر ژووری سکرتێر، کردەوە. ژوورێکی تا ڕادەیەک گەورە بوو، مێزێکی گەورە و جوان لەلای سەرووەوە دانرابوو. پیاوێیک ڕەقەڵەی دەستە لە پشت مێزەکەوە هەستایە پێ.

سەرهەنگ پادارۆڤ سڵاوی سەربازیی کرد. بەڵام من ئیدی سڵاوم لە هیچ ئەفسەر و لێکۆڵەرێک نەدەکرد. چونکە هیچیان سڵاویان نەدەستاندمەوە. لەلایەکی

ژوورەکە، خانمێکی زۆر گەنج و جوان لەپشــــت دەزگایەکی تایپ دانیشـــتبوو. کابرا کزەکە بە جلوبەرگی ســـەربازی و دەرەجەی ژەنراڵییەوە، یەمیلیـانۆڤی وەزیری تەنـاهیی حکوومەتی ئازەربایجان بوو. وەزیری (ئێم.گ.ب)، قەڵافەتێکی رووسیی رەســەن. بە دەم پیاسـەکردنەوە بەرەوڵام هات و پرســـیی، رووســـیی دەزانی؟ گوتم تا رادەیەک. گوتی زۆر باشــە. ناو و شــۆرەت و تەمەن و نەتەوەکەت بڵێ. هەمووم گوتن. گوتی چیت لێ دەپرســـم راســـتگۆیانە وەڵام بدەوە. چۆن هـاتی؟ گوتم لە تـاران لێم روون بۆوە دەوڵەتی ئێران نەک هیچ شــــتێکمـان بۆ نـاکـا بگرە لەوانەیە تووشـــی گێچەڵیشمان بکا، بۆیە بڕیارم دا بگەرێمەوە ئێرە. گوتی ئەی بۆچی جگە لە تۆ کەســـی دی نەگەڕاوەتەوە؟ گوتم بۆ ئاگاداریت ئێمە چوار کەس بووین قەول بوو پێکەوە بێینەوە. پرســــیی کێ بوون؟ گوتم زولفەقــاری و ســــەدرییە و شـــەهریاری. ئەو دوانەیان تەنانەت تا گونبەدیش لەگەڵم هاتن، بەڵام لەوێوە نەمانتوانی. خەســـرەو باوکی هاتە تاران. دواییش چونکە دۆخی گیرفـان و دارایی من لەوان جیـاواز بوون و هیچ خزم و کەسێکم نەبوو و ئەوەی ماڵ و سامان بێ، شـکم نەدەبرد، بەتەنێ رێیەکەم گرتە بەر. هاتمە رەشـت و ئاستارا و ئینجا لەسنوور پەڕیمەوە و دەمودەست خۆمم بە بنکەی پاسەوانیی سنوور ناساند. گوتی مەگەر نەتدەزانی هاتن بۆ ئەم وڵتە بەبێ ئیجازە و هەزامەندیی پێشـوو، تاوانە؟ گوتم هەم نەمـدەزانی، هەمیش پێم وانەبوو ئـاوا بێ. گوتی مەگەر نازانی ئێمە لەگەڵ هەموو جیهان لەشەڕ و خەباتداین و لەبارەی هاتنی کەســـەکانەوە، ئەوپەڕی پارێزی خۆمان

دەکەین. گوتم پێم وابوو لەو خەباتەدا پێویســـتتان بە میللەتانی دیکەش هەیە. گوتی، جا باشە ئێمە چۆن بزانین ئەو شـتانەی تۆ دەیانڵێی هەموو ڕاسـتن؟ گوتم من زۆر لەسـەر ئەوە سـوور نیم چیتان پێخۆشـە لێم بکەن. تەنیا یەک تکا و داوام هەیە، لەخۆوە پەڵەم پێوە مەدەن و ناوم مەزڕێنن.

بیرێکی کردەوە و گوتی، باشـــە بۆچی وەختێک پێت گوترا پاســـپۆرتەکەت بدڕێنە، وات نەکرد؟ گوتم ئاخر ئەودەمی پێم وابوو پاسپۆرتت پێ بێ، لە هەموو لایەکەوە بەســـوود و باشـــە. ئێمە خۆ بەتەما نەبووین تاهەتایە لە وڵاتی ئێوە بمێنینەوە و دەوڵەتی ســـۆڤیەتیش لێرە هیچ پێویســـتی بە ئێمە نەبوو. بەڵام ئێمە ببووینە چقڵی چاوی هێندێ کەس. ئەوە ئێســـتا بەوە دەزانم. گوتی، هێندێ کەس وەک کێ؟ گوتم: لەوانەی لای خۆمان و ئەندامانی فیرقە. چونکە ئێمە هەم پاســـپۆرتمان هەبوو و هەم لە خوێنـدنیش لەپێش ئەوانەوە بووین. یەمیلیـانۆڤ چووە پشت مێزەکەی.

لەو ماوەیەدا خاتوونی ســـەر مەکینەی تایپەکە، پێم وایە ئەو قســـانەی هەموو تایپ کرد. یەمیلیانۆڤ ئاماژەی بە سەرهەنگ پادارۆڤ کرد لەگەڵ خۆی بمبا. سەرهەنگ گوتی با بڕۆین. هاتینە دەرێ. کە چووینە دەرێ، ســـەرهەنگ پێی گوتم، تێکت دا، دەبوو لەبەردەمی ئەژنۆ دابدەی و لەبەری بپاڕێیەوە. ئەو هەموو شتێکی لەدەست دەهات. گوتم مەگەر قەول وانەبوو ڕاســـتییەکـان بڵێم؟ ئینجـا خۆ هیچ درۆم نەکرد.

بڕیاری ئەنجومەنی میری

کە گەڕامەوە سـلوولەکەم، ئەو قسـانەی بە یەمیلیانۆڤم گوتبوون، لەبەرخۆمەوە تاوتوێم کردنەوە و شـیم کردنەوە. هەر بەڕاسـت دەبوو وەکی پادارۆڤ دەیگوت، دەبوو وا بکەم؟ ئەژنۆم دادابایە و پاڕابامەوە؟ تۆ بڵێی وام کردبایە کاریگەریی هەبوایە؟ گوتم بەخوای کاری باشـم کرد ئەژنۆم دانەدا و نە پاڕامەوە. ئەو هێندێ پرسـیاری کرد و منیش ڕاسـتگۆیـانە وەڵامم دانەوە. پەروەنـدەی منیش هیچ خراپەیەکی تێدا نییە. هەر دادگـایەک تـاوتوێی بکـا، لەخۆوە مەحکوومم ناکا و حوکمم نادا. ئەوە من بێخەبەرم کە هیچ دادگـایەک لەگۆڕێ نییە. بەڵکو حـاکم و بەڕێوەبەری حوکم هەر ئەو شوێنەیە. دەزگای داد و بەڕێوەبەر لەم وڵاتەدا هەر یەکە. پادارۆڤ و یەمیلیانۆڤەکان هەموو شتێکن. بەڕێوەبەری ئەم مەملەکەتە و پارێزەرانی ڕژێم و دروسـتکەرانی دیواری ئـاسـنین و ئۆردووگـاکـانی بێگـاری و پـارێزەرەکەیـان، ڕێکخراوە سامناکەکەی پاراستن واتە ئێم.گ.ب"ـیە. مانگێکی دیکە لەو سـلوولەدا مـامەوە. ئەمجـارە بۆخۆم پێم وابوو هەموو شـتێک یەکلا بووەتەوە و بەو زووانە یـان بەڕێی ئۆردووگـا دەکرێم یـان ئـازادم دەکەن. بەڵام بەپێی ئەو قسـانەی کرابوون، ئازادییەکەم پێ مەحاڵ بوو. هەر واش بوو. ڕۆژێکیان پاش بەرچایی دەرگای سـلوول کرایەوە و بانگی زیندانیی ژمارە ١٢٩ کرا. پاسـەوان گوتی کەلوپەلت کۆ بکەوە. ماڵاواییم لە هاوژوورەکانم کرد. بردیانمە نهۆمی تەختانێ. پاش ئەوەی بە ڕاڕەوێکی دوورودرێژدا ڕۆیشتین،

لەبەردەم هۆدەی ڕەئیسی زیندان ڕاوەستاین. یەکێک لە پاسەوانەکان لە دەرگای دا. بەڵام ڕێک لە کاتی کردنەوەدا، زیندانییەکی دیکەشیان لەوێ هێنا دەرێ. زیندانییەکە ئاشنا دیار بوو. سڵومان لێ کرد، بەڵام یەکسەر منیان بردە ژوورێ. ڕەئیسی زیندان هەر ئەو سەرهەنگە بوو، کە لە یەکەم ڕۆژی هاتنمدا بۆ ئەو زیندانە دیتبووم. وەک هەموو جارێ ناو و شۆرەتمی پرسی. ئینجا ئاماژەی بە کاغەزێک دا و گوتی: ئەوە بڕیاری ئەنجومەنی میرییە لەسەر تۆ، یان ئەنجومەنی تایبەتی. دە ساڵیان بۆ بڕیویەتەوە. گوتم خۆ لە هیچ دادگایەک دادگایی نەکراوم. گوتی پێویست بە دادگا ناکا. ئەنجومەن بۆخۆی دەزانێ چی دەکا. ژێر حوکمەکە ئیمزا بکە و ئەگەر ناڕەزایەتیت هەیە، لەبنی بنووسە. بەڵام ئێستا بەکورتی، دواتر لە لاکێر دەتوانی بەتێروتەسەلی ناڕەزایەتییەکەت بنووسی. لە ژێر بڕیارەکە نووسیم: "ئەوە زاڵمانەترین بڕیارە، ئیعترازم هەیە. ئیمزا.

لە ژووری ڕەئیس بردیانمە دەرێ. گەنجەکەم دیت لە ڕاڕەوەکە ڕاوەستابوو. چوومە لای. ئیدی کێشە نەبوو. پێکەوە قسەمان کرد. هەردووکمانیان حوکم دابوو. تۆقەم لەگەڵ کرد و گوتم نازانم تۆم لە کوێ دیتووە؟ گوتی لە بنکەی سەربازیی باکۆ لەگەڵ خوێندکارە کورد و تورکەکان منت دیتووە. گوتم ڕاست دەکەیز بیرم کەوتەوە. خۆمم ناساند. ئەویش خۆی ناساند. ناوی پەرویز و خەڵکی تەورێز بوو. بەڵام چەندی لەمێشکی

خۆم نووسام، شۆرەتەکەیم وەبیر نەهاتەوە. ناوبراو فرۆکەوانیی دەخوێند. لێی پرسیم چەند ساڵیان بۆ بڕیویەتەوە؟ پرسیم مەگەر جلوبەرگە؟ گوتی ئا، هەر کەسە و بە ئەندازەیەک بۆی دەبڕن. گوتم جلی من درێژە. دە ساڵی ڕێکە. گوتی ئی من درێژترە. پڕ بە بەرمە، بیستوپێنج ساڵ.

ئەنجومەنی تایبەت، دادگا نەبوو. بەڵام ناوەندێک بوو لەسەرەوەی هەموو ئەو دادگایانەوە. ئەنجومەن و مەکۆیەکی مەسڵەحەتی. ئەو ئەنجومەنە بەهیچ شێوەیەک کاری بە تاوانەوە نەبوو. لەوانەبوو یەکێک هیچ تاوانێکیشی لێ ڕوو نەدابێ. بەڵام ئەو ئەنجومەنە پێی باش بوو کابرا بەشێوەیەک سزا بدرێ.

ئەو جۆرە ئەنجومەن یان دادگا تایبەتییانە تەنیا لە وڵاتە دیکتاتۆرییەکان هەن. لە حاڵێکدا ئەو جۆرە دامەزراوانە بە دڵنیاییەوە بە پێچەوانەی بنەماکانی ئازادی و یەکسانین. لە دنیای پێشکەوتووی ئەمڕۆدا هیچ کردەوەیەک بە تاوان دانانرێ، مەگەر لە قانووندا ڕاشکاوانە باسی کرابێ و هیچ دادگایەک مافی دەرکردنی بڕیارێکی نییە کە لەگەڵ یاسا و ڕێسا دانراوەکاندا یەک نەگرێتەوە. جگە لەوەش، سزا دەبێ تەواو لەگەڵ تاوانەکەدا هاوسەنگ بێ. لە بڕیارەکەی ئەنجومەنی تایبەتیدا، بەهیچ شێوەیەک ئاماژە بەوە نەدرابوو کە من چ تاوانێکم کردووە. ئەگەر تاوانی من سنووربەزاندنی نایاسایی بووە، ئەو تاوانە سزاکەی نابێ دە ساڵ بێ. ئەگەر جگە لەوە تاوانێکی دیکەم کردووە، کوا بەڵگە؟ مخابن هیچ ناوەندێکیش بۆ ناڕەزایەتی یان داوای پێداچوونەوە

دەسـنیشـان نەکرابوو و کەسـیش نەبوو کە بتوانێ بڕیارەکانی ئەو ئەنجومەنە کۆنترۆڵ بکا یان لانیکەم هەڵیانەوەشـێنێتەوە مەگەر خودی جەنابی ڕێبەر و خاوەنی ڕۆح و جەسـتەی خەڵکەکە. گوتم، جەنابی پەرویز، مەگەر چیت کردووە کە ٢٥ سـاڵ بێگارییان بۆ بڕیویتەوە؟ گوتی پێت وانەبێ تاوانەکەی من لە ئی تۆ گرینگتر و گەورەترە، بەهیچ شێوەیەک وا نییە. کاری ئەو ئەنجومەنە هەر وا دێمەکاری و دڵخوازی خۆیانە.

تەرازوویەک نییە کە سزاکانی پێ هەڵسەنگێنن. وەکوو لادێییەکانی خۆمان کە هەموو شـتێک بە بەرد دەکێشـن. جـاری وایە لەوانەیە بەردەکە زۆر قورس و هێنـدێ جاریش زۆر سـووک بێ. من دیتوومە دووکەس پێکەوە وێکڕا سنووریکیان بەزاندووە و تاوانی هەردووکیشـیان ڕێک وەکوو یەک بووە. بۆ یەکێکیان دە سـاڵ و بۆ ئەوی دیکەیان بیسـتوپێنج سـاڵ بێگارییان بڕیوەتەوە. ئێسـتا بە دەردی دەڵێن وەرە ئەو کەرەی لەو قوڕە دەربێنەوە.

بەسـەرهاتی من هەڵبەت تۆزێک بەربڵاوترە. جارێ وا دیارە خەریکن بەڕێمان دەکەن. لە ڕێیە بۆت دەگێڕمەوە.

پەرویز ڕاستی دەکرد، لەو دەمەدا مەئموورەکان هاتن. لە پێشـدا بردیانینە بەشـی ئەماناتی زیندان. بیجامەی زیندانمان داکەند و هەردووکمان بوخچەی ئەمانەتەکەی خۆمان وەرگرتەوە. من کۆت و شەلوارەکەی خۆمم لەبەر کردەوە. بە کراس و پێڵاو و جلی تـازەوە بوومە بنیادەمێکی دی. جانتاکەشـمم وەرگرتەوە کە فلچەی

ددان و هەویری ددان و خاولییەکی تێدابوو. بردیانینە حەوشەی ئەم.گ.ب. سەیارەی تایبەتی زیندانییان لەوێ ئامادە بوو. دەرگای پشتەوەیان کردەوە و سوار بووین. جگە لەو چوار کەسەمان، کۆمەڵێک بەندیی دیکەش دانیشتبوون. دەرگای پشتەوەیان داخست و ماشێن وەڕێ کەوت و لە دەرگا گەورەکەی بەندیخانە چووە دەرێ. ئێمە دەرەوەمان هیچ لێ دیار نەبوو. بەڵام خۆ جارێ لەو دۆزەخەی ئێم.گ.ب هاتبووینە دەرێ. لە وێستگەی ئاسنەڕێی باکۆ دایانبەزاندین و بەپەلەپەل سواری ڤارگۆنی تایبەتی زیندانییەکانیان کردین. من پەرویز کەوتینە ژوورێک، کە جگە لەو دوانەمان کەسی دیکەی تێدا نەبوو. پەرویز هیچ پێوەی دیار نەبوو خەمبار و نارەحەت بێ. گەنجێکی باڵابەرزی باریکەڵە بوو. بەڵام توورە دیار بوو. ڕووی تێ کردم و گوتی: "بەر لەوەی چارەنووسی خۆمت بۆ بگێڕمەوە، ئەوەندەت با پێ بڵێم خەم و خەفەت مەخۆ. ئێمە لە دنیای زیندانییاندا دەژین. بڕوات بێ نیوەی ئەم وڵاتە لە زیندانەکاندا دەژین. هەر ئەم وڵاتە خۆی زیندانێکی ڕاستەقینەیە. دەرەوە و ئازادییەکەی بایی پووشێکیش نابێ. گوتی ئەوە دەبینی من دووەم جارمە دەکەومە زیندان. ئەوانەی پێت دەڵێم ڕاستەقینەن.

گوتی تەورێزیم. دواناوەندیم لە تەورێزێ تەواو کردووە. زۆرم حەز لە فڕۆکەوانی بوو. هەر بۆیە لەگەڵ کۆمەڵێک خوێندکار لەلایەن فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجانەوە هاتمە بنکەی لەشکریی باکۆ. هێشتا چەند مانگێک بوو کە ڕایاندەهێناین، حوکمەتی فیرقە لە تەورێز وەک دەزانی لە

۲۱ی سـەرماوەزی ۲٥ــــدا ڕووخا. کۆمەڵێک گەڕانەوە تەورێز، بەڵام من و چەند کەسێک نەچووینەوە. قۆناغی فڕۆکەوانییەکەم لەتەواوبوونێ بوو. سـەربەخۆ دەمتوانی فڕۆکە لێ بخورم. ڕۆژێکیان لەگەڵ چەند هاودەورەی خۆم خەریکی قسـان بووین. ڕەخنەیان لێ دەگرتم کە بۆچی لە کۆبوونەوەکانی فیرقەدا بەشـدار نابم. گوتم یەکەم ئەوەی کە من ئەندامی حیزب و فیرقە نەبووم و ئێسـتاش کارم پێی نییە. من خەریکی خوێندنێم و ئەو مشتومڕانەمان لێ بوو بە شەڕ. بۆخۆشت دەزانی ئێمەی ئازەربایجانی هەر بۆخۆمان لەگەڵ تری بزن بەشـەڕ دێین. نازانم ئەوانیش بە ئانقەسـت توورەیان کردم و منیش جنێوم بە فیرقە و غولام یەحیای سـەرکردەیان دا. شـتەکە لەوەدا بڕایەوە. ئیدی شـەیتان و شـۆفار مەسـەلەکەیان بۆ غولام یەحیای ملهووڕ گێڕابۆوە و ئەویش مەسـەلەکەی لە ئێم.گ.ب گەورە کردەوە و چەند ڕۆژێکی پێ چوو، مدیان بردە ئێم.گ.ب. پاش دوو مانگ دەسـبەسـەری ئەو ڕێکخراوە دۆزەخییەدا پێنج سـاڵ دوورخراوەییان لە سـیبریا بەسـەردا سـەپاندم. هەڵبەت بەبێ دادگایی و مافی بەرگری، لەژێر چاودێریدا بریانمە سیبریا. ساڵێک لەوێ مامەوە و لەبەر ئەوەی ئازاد بووم، هەموو ڕێوشـوێنێکی ڕاکردنم ئامادە کرد و خۆم گەیاندە ئازەربایجان. مخابن لە نزیک لەنکەران گیرام و دیسـان بردمیانەوە بۆ ئێم.گ.ب. ئێسـتا ئەوە دە مانگە لە

ئێم.گ.بێم. وەک دەزانی ئەوجار ٢٥ ساڵیان بەسەردا سەپاندووم. بۆ هەر شوێنێکم بنێرن، دیسان هەڵدێم.

منیش سەربردەی ژیان و گیرانی خۆمم بۆ گێڕاوە. شەو داهاتبوو. چوومە سەر تەختەکە و ئەو لە خوارەوە مایەوە. ڕۆیشتنی یەکهەوای شەمەندەفەرەکە بووە هۆی ئەوەی زوو خەوم لێ بکەوێ. نازانم چەند سەعاتی شەو تێپەڕیبوو، کە بە دەنگی یەکێک کە لەگەڵ پەرویز قسەی دەکرد، بەخەبەر هاتم.

کابرا بە ئازەری بەڵام لەهجەیەک قسەی دەکرد، کە دیار بوو ئازەربایجانی نییە و شتی زۆر سەیری دەگوت. دەمودەست هاتمە خوارێ. ژوورەکە زۆر ڕووناک نەبوو. سڵوم کرد و لەگەڵی ئاشنا بووم. گوتی شۆرەتم ئیسحاقییە و لە ئاسوورییەکانی ورمێم. ناوبراو ئەندامی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان بوو، کە لەگەڵ ئەوانی دی ڕای کردبووە سۆڤیەت. دەیگوت ژن و منداڵ و دایک و باب و خزم و کەسی هەموو لە ورمێ بەجێ هێشتووە. کە هاتووەتە ئازەربایجانی سۆڤیەت، لەلای باکۆ لەگەڵ فیرقەییەکانی دیکەیان خستووە و چونکە شارەزای میکانیک و ترۆمبێل بووە، لە یەکێک لە کارگەکانی تەعمیری ترۆمبێلدا خەریکی کار بووە. جا دەیگوت پاش ماوەیەک هەر بە سوعبەت و بەگاڵتە بەوانی دیکەی دەگوت "بو ئۆلمادی، واتە جا ئەوە نەبوو. ئەوانی دیکەش بە زارییەوە دەگرن تا دەگاتەوە بە ڕەئیسی فیرقە. ڕۆژێک بانگی کردم و پرسی کاکە ئەوە چییە هەموو شەوێ دەڵێی بو ئۆلمادی؟ گوتم وەڵڵا هیچ مەبەستێکم نەبووە. گوتی کەوابوو لەمەودوا بە

زارتـدا نـایەتەوە. بەڵام من خووم پێوە گرتبوو و هەر جارنەجارێک دەمگوتەوە. ئیتر لەسەر ئەوە ڕۆژێک بردیانمە ئێم.گ.ب و هەشـت مانگ لەوێ دەسـبەسـەریان کردم و تاقە پرسـیارێکی گرینگی بەردەوام لێیان دەکردم لەسـەر ئەو قسـەیە بوو. منیش هەر دەمگوت وەڵڵا هیچ مەبەستێکم نەبووە و هەر بۆ گاڵتە و ڕابواردن گوتوومە. گوتیـان نەخێر ئەوە گـاڵتەکردن و ڕەخنەیە لە حوکمەتی سۆڤیەت. وا دیارە تۆ لەو دۆخە ناڕازیی و بانگەشەی بۆ دەکەی و لە نێو ئەوانی دیکەدا دەنگۆ بڵاو دەکەیەوە و دەڵێی ئەوە نەبوو بە ژیان. ئەو بارودۆخەت بەدڵ نییە و ناڕەزایەتیی خۆت بەو جۆرە دەردەبڕی.

ئیتر پاش هەشـت مانگ دەڵێن ئەنجومەنی تایبەت دە سـاڵ زینـدانی بۆ بڕیومەتەوە. دەی دیـارە زۆربەی فیرقەییەکـان نـاڕازی بوون و قەت پێیـان وا نەبوو بۆ حەماڵی و کرێکاری دەیانهێننە ئەو مەملەکەتە. بەڕاسـتی بەسـەرهاتێکی سـەرنجڕاکێش بوو، کە یەکێک تەنیا لەبەر ئەوەی گوتوویەتی "ئەوە نەبوو" دە ساڵ حوکم بدرێ.

ژەنەڕاڵە ورگنەکە

پاشـــان کۆمەڵێک زیندانیم دیتن، کە.بە ڕاســـتی هۆکاری حوکمـدرانەکەیـان گـاڵتەجـاڕانە بوو. گەنجێکی ڕووس دەیگێڕاوە، کە لەســـــەربازی ڕۆژێـک ژەنەڕاڵێک هـاتبووە سەرانسۆی بنکەکەمان. ورگی زۆر گەورە بوو و هەر دیتم، لەخۆوە گوتم (پوزاتی) بە زمـانی ڕووســـــی واتە ورگزل. لەســــەر ئەو وشـــەیە، دە ســـاڵ زیندانیان بۆ بڕیمەوە. پاش شـۆڕشـی ئۆکتۆبەر، بە بۆرژواکانیان ـــــ کە ورگێکی زلیان هەبوو ـــــ دەگوت پوزاتی، هەر بۆیە من مافی ئەوەم نەبوو ئەم دەســـتەواژەیە بۆ ژەنەڕاڵێکی ســـوپای ســـۆڤیەت بەکار بێنم. ئەویش دەیگوت، ئەنجومەنی تایبەت ئەو ســــزایەی بۆ دەسنیشان کردووە.

زیندانییەکی دی دەیگێڕاوە، شـەوێکیان لەخەونمدا چوومەتە تورکیە بۆ لای براکەم. من هەرمەنیم و خەڵکی ئیرەڤـانم. برایەکم بوو پێش شـۆڕش چووبووە تورکیا و لە ئەســـتەمبوڵ دەژیـا. ســــــاڵانێک بوو هیچ هەواڵێکم لێی نەبوو. نەمـدەوێرا تەنـانەت تـاقە نـامەیەکیشــــی بۆ بنێرم. ئەویش دەیزانی نامەنووســــین بە ناونیشــــانی من بێ مەترســــی نابێ. ئیتر توانیبووم لانیکەم بە خەونم بچمە لای براکەم. بەیـانی کە لەخەو هەســــتام بۆ ژنەکەمم گێڕاوە و گوتم براکەم ژیانێکی زۆر خۆشـی هەیە. براکەم پەیتاپەیتا پێی دەگوتم وارتان، خێرا وەرە ئێرە، من ســـامانێکی زۆرم هەیە. زۆر پێویســـتم بەتۆیە لێرە بێ. چەند ڕۆژێکی بەســـــەردا تێپەڕی. ڕۆژێکیان مذیان بانگ کردە ئێم.گ.ب. پرســـیاری خەونەکەمیان لێ کردم. زۆرم

پێ ســەیر بوو، کە ئەوەیان چۆن بە گوێ گەیشــتووەتەوە. ناچار خەونەکەمم بۆ لێکۆڵەر گێڕایەوە. چوار مانگ پاش لێپرســینەوەکە ئەنجومەنی تایبەتی دە ســاڵ زیندانیی بۆ بڕیمەوە. تەنیا لەســەر ئەوەی خەونم دیتبوو. لەوەدا ئیدی بێدادیی سیستەم لەلایەک و گەندەڵیی ئەخلاقی کۆمەڵایەتی لەلایەکی دیکەوە ئاشــکرا دەبێ. وای دێنێ نەک بە خەون، هەر بە ڕاستی وا بووبێ، مەگە چوونە وڵاتێکی دیکە چییە؟ مەگەر ئێوە ناڵێن ڕژێمی ئیســتعمار و چەوســێنەرتان ڕووخاندووە و خەڵک لەوپەڕی بەختەوەریدا دەژین؟ ئەی لە چی دەترسن؟

خانمێکی گەنج کە پێنج ســاڵ زیندانی بۆ بڕابۆوە، دەیگوت: لە کارگەیەکی دارتاشــی لە کۆڵانی بیشــۆڤ کارم دەکرد. لەوێ لەگەڵ کوڕێکی گەنج ئاشــنا بووم و دوایی زەماوەندمان کرد. پشــوویان پێ نەدەداین. ئێمەش بەبێ وەرگرتنی ئیجازە ســەفەرێکمان کرد. بەتەما بووین تەنیا پێنج ڕۆژ بچینە باکۆ. لە شــەمەندەفەردا بووین و هێشــتا نەگەیشــتبووینە ئەوێ، دەســبەســەر کراین و بە تاوانی ڕاکردن لە ئیش (ساباتاژ) یەکی پێنج ساڵ حوکم دراین.

لەو بەســەرهاتانە ئەوەندە زۆر بوون، کە دەکرا کتێبێکی تایبەتیان بۆ تەرخان بکرێ و لەسەری بنووسرێ.

جا ئەو شــەمەندەفەرەی وا ئێمە حوکمدراوەکانی دەبرد، لە شــاری ڕســتۆف ڕای گرت. دایانبەزاندین و بردیانینە گرتووخــانەیەک، کە شــوێنێکی کــاتی بوو و لەوێوە حوکمــدراوەکــانیــان بەرەو شــوێنە جیــاجیــاکــانی وڵاتی پانوبەرینی سۆڤیەت بەڕێ دەکرد.

گرتووخانەی ڕۆستۆف

هەواکەی زۆر سارد بوو. هەر لە دەرێ نانی نیوەڕۆیان داینێ. ئەوەندە سارد بوو، نەتدەوێرا دەست لە قاپی چێشتەکە بدەی. لە برسێتیان ناچار ئەو خواردنە بەستۆم هەڵڕشتە نێو گەدەی بەتاڵمەوە. ئینجا بردیانینە نێو هۆڵێکی گەورە کە پڕ بوو لە زیندانی. بەڵام زیاتر لە سەر گەردەنە دەچوو تا زیندان. چەند چەقۆکێشێک پێش دەرگاکەیان گرتبوو. هەر کەس وەژوور دەکەوت، ئەگەر شتێکی تۆزێک بەنرخی پێ بوایە، لێیان دەستاند و هەر نقەشی لێوە هاتبایە یان هەڵوێستی هەبوایە، دارکارییان دەکرد. بەڵام چونکە ئێمە سێ کەس بووین و وێکڕا چووینە ژوورێ، بەتایبەتی لەبەر بەژن و باڵای چوارشانە و کەتەی پەرویز و یەعقووبی کە لە دەستکەرەوە و دەستوەشێن دەچوون، هیچیان بە ئێمە نەگوت و ئێمەش حەپەساو بەلایاندا تێپەڕین. بەڵام بە زەحمەت شوێنێکمان بۆخۆمان کردەوە.

بێبەشی لەخوێندن و کێشانی ئەو جەور و سزا قورس و زاڵمانەیە لەلایەک و ژیان لەگەڵ کۆمەڵێک دز و چەقۆکێش لەلایەکی دی ئازارێکی قورستر بوو. قەت پێم وانەبوو لەم دنیایەدا زیندانێکی بەو جۆرە هەبێ، کە نە جێی دانیشتن هەبێ و نە جێی خەوتن. دووکەڵی جگەرە هۆڵەکەی کردبووە مدبەق. پشووت سوار دەبوو. لەبەر دەنگەدەنگ و تەنانەت نەڕاندن و ملهوڕی، بێزت لە هەموو شتێک هەڵدەستا. گەنجێکم دی بە جلوبەرگێکی شڕ و جانتایەکی بچووکەوە وەژوور کەوت. دز و جەردە تێی وەرووکان. لەپێشدا

جانتاکەی گەڕان. شــتێکی بەنرخی تێدا نەبوو. ئەوجار گیرفانی گەڕان. پێنج ڕۆڵی لە گیرفانێکیدا بوو، ئەوەیان لێ ئەســتاند و چەند مســت و شــەقیان لێ دا، کە بۆچی لەپێشدا شوێنی پووڵەکەی پێ نەگوتوون.

دوو ڕۆژ لەو کونەدا ئازارمان چێشت. دوانیوەڕۆ بوو لەوێ هێنایانینە دەرێ. چووینە نێو حەوشــەیەکی دیکە، کە پڕ بوو لە زیندانی. لە هەر میللەتێکی کە بە خەیاڵتدا دێ. ڕووســی و لەزگی و گورجی و تورکمان و ئوزبەک و ئینگۆش و دەیان نەتەوەی دی. دەتگوت ســەحرای مەحەشەر و ڕۆژی پەسلانێ. هەمووان ڕەشهەڵگەڕاو و بزرکاو و لاواز و داڵگۆشــت، دەتگوت مردوون و لە قەبران ڕاست بوونەتەوە و چاوەڕێن بە پردی سیراتێدا بپەڕنەوە. بەڵام بەداخەوە لێرە فریاڕەسێکیش نییە.

ناوی کۆمەڵێک کەســیان خوێندەوە و هەر کام بە دەرگایەکدا دەچوونە دەرێ و ســواری ئەو گەورەپاســە دەبوون کە لەوێ ڕاوەســتابوون. ناوی پەرویز و ئیســحاقیشــیان خوێندەوە. ئەو دوانەش ســوار بوون، دەیانویســت دەرگای حەوشــەکە داخەن، خۆم گەیاندە لای دەرگا و دەمویســت بە زۆرییش بێ لەگەڵیان بڕۆم. بەڵام پاسەوان پێشیان گرتم و دەرگاکەیان داخست. جیاکردنەوە و دوورخستنەوەی ئەوان لەو دۆخە هەستیارەدا کە لەجێی نزیکترین و ئازیزترین کەســم بوون زۆر خەمباری کردم. بە دەنگی بەرز هاوارم کرد، ماڵاوا کاک پەرویز، ئاغای ئیسحاقی. بەڵام دەنگم لە نێو هاڕەهاڕی پاسەکاندا ون بوو. وەڵامێکیشم نەبیستەوە.

ڕووناکی لە چەقی تاریکیدا

من و سێ کەسی دیکە لە حەوشەکە بەجێ ماین. زۆر سارد بوو. جلەکانیشمان ئی ئەو هەوایە نەبوون. لە دەوروبەری حەوشەکە دەستم کرد بە غاردان بەشکم تۆزێک گەرم بمەوە. کتوپڕ دەرگای حەوشە کرایەوە. سەیرم کرد کۆمەڵێک کەس لەوێن. بەبێ ئەوەی بزانم کێن، خۆم خستە نێویان. شوێنێک بوو گەرم، بەڵام تاریک. چاوم لەگەڵ تاریکاییەکە ڕاهات. سەیرم کرد کۆمەڵێک ژن و پیاوی گەنجن. لە گۆشەیەکەوە ڕاوەستام. سەیرم کرد کچێکی پرچ زەرد کە تەمەنی لە ٢٠ ساڵ تێنەدەپەڕی، لەلام ڕاوەستاوە. دەستمی گرت و گوتی، دەستت چەندە ساردن. گوتم دەرەوە زۆر ساردە بەڵام دڵم لەوەش ساردترە. پرسیی خەڵکی کوێی؟ گوتم ئێرانیم. دەتگوت ناوی ئێرانی هەر نەبیستووە. سەری هەڵبڕی. بۆخۆی خەڵکی مۆرمانێسک بوو. دوورترین شوێنی سەرسنوورەکانی سۆڤیەت لە دەریای باکوور. تێم گەیاند کە ئێران بەشێک نییە لە سۆڤیەت. وڵاتێکی دیکەیە و دراوسێن. پرسیی ناوت چییە؟ گوتم ڕامان. ئەویش ناوی ڕایا بوو. پرسیم بۆ لێرە؟ گوتی ئێمە هەموومان زیندانیین. پرسیم بۆ کوێمان دەبەن؟ گوتی نازانم، بەڵام ئەگەر پێکەوە کەوتینە شوێنێک، دەبینە هاوڕێ. خەریک بوو توند دەستمی دەگوشی. پرسیم مەگەر دەکرێ پێکەوە بین؟ گوتی لە هێندێ لاگێر ئۆردووی ژنان و پیاوان بەتەنیشت یەکترەوەن و هاموشۆ هەیە. ئەگەرچی لەو حاڵەتەدا تاقەی ئەو قسانەم نەبوو، بەڵام هەر بۆ ئەوەی دڵی

نەشـــكێنم، بەڵێنم پێ دا. ڕایا وەكوو تیشـــكێك وابوو كە لەچەقی تاریكیدا دەیویست ڕووناكییەك بەدڵم ببەخشێ.

من هێشـتا پرسـیاری خۆیم لێ نەكردبوو و نەمدەزانی ئەو كچە بەو تەمەنەوە چ تـاوانێكی كردووە كە دەبێ لەگەڵ ئەو گورگانە لە شـــوێنێك بێ؟ لەو دەمەدا دەنگی پۆتین پاســەوانەكان لەدەرەوە هات. دەرگایان كردەوە و بە توورەیی گوتیـان بڕۆنە دەرێ. ڕایـا تونـد خۆی بە منەوە مەڵاس دابوو و دەســـتمی بەر نەدەدا. پاســـێك، زیندانییەكانی ســوار دەكرد. من ڕایا پێكەوە دانیشـــتین. جەسـتەی، گەرمیی پێ دەبەخشـیم و بە دەسـتە ناسـك و جوانەكەی تونـد دەســـتمی گرتبوو. وەكوو نێچیرێكی كەوتبێتە دەســـــت ڕاوچییەكی بە بەزەیی. جـاری وایە مەودای نێوان خۆشی و ناخۆشی ئەوەندە كەم و ناسكە، كە زۆر بەئاســـانی لێی دەپەڕیتەوە. بە ئاواتەوە بووم هەموو قۆناغی زیندانییەكەم لەو پاســـەدا وەمێنم. بەڵام فایدەی چی، ئەو خەون و خەیاڵانە زۆریان نەخایاند و گەیشـتینە وێسـتگەی ئاسـنەڕێی ڕۆسـتۆڤ. دایانبەزاندین. ئەویان بردە ڤارگۆنی ژنان و منیان بردە بەشــی پیاوان. بەســـتەزمانە ڕایا دەگریا. ســـەرەڕای هەموو نەگبەتی و چارەڕەشـــییەكانی خۆم بەزەییم بەودا دەهاتەوە. بەڵم دیســـان هیوام هەبوو كە لە شـــەمەندەفەرێكداین. بەڵام ئەوە دوا دیدارمان بوو. ڕایاترووســكەیەك بوو كە زوو كوژاوە و ئیدی هەرگیز نەمدیتەوە. نازانم لە كام وێستگە دەیانبەزاند و بۆ كوێیان برد؟ من زۆر نیعمەتم لە ژیاندا

لەدەسـت دابوو، ئەوەشـی هاتە سـەر. بەڵام ئێسـتاش دەنگە نەرم و خۆشەکەی هەر لەگوێمدایە.

شـەمەندەفەرەکە شـەو و ڕۆژێک بەڕێگەوە بوو. شـەوێ لە وێستگەیەک ڕاوەستا. بەڵام تا بەیانی نەیانهێشت دابەزین. کە دایانبەزاندین و ڕیزیان کردین، گەنجێکی ئەسـمەری قۆز و پتەوم دی. لێی چوومە پێشـێ و بە ئازەری لێم پرسـی: خەڵکی کوێی؟ گوتی باکۆ. گوتم منیش خەڵکی ئازەربایجانی ئێرانێم. زۆر خۆشـحاڵ بوو، تۆقەی لەگەڵ کردم و خۆی ناسـاند. محەمەد ئیسـماعیلزادە. گوتم ئەگەر وایە بە ئەسـڵ ئێرانیی؟ گوتی لەوانەیە. منیش خۆمم ناسـاند. پرسـیی، چەند ساڵیان بەسەردا سەپاندووی؟ گوتم: دە ساڵ. گوتی ئی من ٢٥ سـاڵە. پرسـیم ئێرە کوێیە؟ گوتی: شـاری سـۆرلۆسـک. ئەوپەڕی باشـووری شـاری ڕووسـیا، هاوسـنووری قەزاقستانە.

ئێرەش گرتووخانەیەکی کاتییە. لێرەوە یان بەرەو باکوور بەرەو سـیبریامان دەنێرن، یان بەرەو باشـوور بەرەو قەزاقستان.

پاش ئەوەی چواردەکەس ڕیزیان کردین و سـەربازی چەکدار ئەملاولایان گرتین، وەڕێ کەوتین. پاش چەند کیلۆمەترێک، گەیشـتینە نزیک گرتووخانەیەکی گەورە. زیاتر لە نیو سـەعات لەبەر دەرگا ڕایان گرتین. هەواکەی زۆر سـارد بوو. دەلەرزیم. ئیسـماعیلزادە گوتی، بەو جلوبەرگانەوە لەو هەوا ساردەدا نەخۆش دەکەوی. دەبێ جلی زستانی دابین بکەی. لەو دەمەدا دەرگای گرتووخانەکە کراوە و بردیانینە نێو حەوشـەکە. دوایی زیندانییەکانیان

بردە نێو چەند هۆڵێکی گەورە کە پێیان دەگوترا باراک. هەر هۆڵێک بیست تەختی خەوی چوارکەسیی تێدا بوو، کە دوو کەس لەسەرەوە و دوو لە خوارەوە جێیان دەبۆوە. من و ئیسماعیلزادە لەتەنیشت یەکەوە تەختەکەی خوارەوەمان گرتەوە. ئیسماعیلزادە گوتی دەبێ وریا بین. لێرە بەندیی شەڕاشۆ و بەدفەڕ زۆرن. ئەوانە بە تاوانی دزی و پیاوکوژی و خراپە حوکم دراون. ڕاستە ئێمە زیندانین و دەبێ قبووڵمان بێ ئەوانیش نارەحەتن، بەڵام زیندانیبوون لەگەڵ خەڵکی تێگەیشتوو و خوێندەوار و بەئەدەب فەرقی هەیە لەگەڵ ئەوانە. ئەوانە لەگەڵ شەڕ و تاڵان و هەرا و فەرتەنە ڕاهاتوون و خوویان پێوە گرتووە و هەر لە بیانوو دەگەڕێن. تەنانەت وا بووە لە زیندانێدا یەکتریش بکوژن. بەتایبەتی ژینگەی ئەو زیندانانە نەک نابنە هۆی چاکبوونیان، بگرە لەوەش خراپتریان دەکا. ئینجا دەوڵەت پشتیوانی لەوانە دەکا نەک لە ئێمە. زیندانی تایبەت بۆ ئەوانە دروست کراوە، زۆر باشترن لەو لاکەرانەی بۆ ئێمەیان دروست کردوون. بەو زووانە لێکمان دادەبڕن و دەماننێرنە لاکەری تایبەت. دەبێ ڕۆژانە کاری تاقەتپڕووکێن بکەین بۆ ئەوەی بناغەی بۆشی و پووشی ئەو سیستەمە پتەو بێ. پرسیم ئیسماعیلزادە تۆ بە چ تاوانێک گیراوی؟ گوتی من مامۆستا بووم. ڕۆژێک قوتابییەک پرسیی لە وڵاتانی سەرمایەداری خەڵک چۆن دەژین؟ گوتم لەوێ خەڵک چەند دەستەن، دەستەیەک کار بۆ دەوڵەت دەکەن، وەکوو

ئێمە. دەستەیەکیش کاری سەربەخۆیان هەیە، وەکوو پینەچی و بەننا و میعمار و دووکاندار و هێندێکیش خاوەن سەروەت و سامانن. چینێکیش کرێکاری سادەن کە یان لە کارخانە و کارگەکاندا کار دەکەن یان هەموو جۆرە کارێک دەکەن. چینی سەرمایەدار کار ناکەن، بەڵکو سوود و قازانجی سەرمایەکانیان دەخۆن. کارخانە و هوتێل و شتەکانی دی هەموو ئی ئەوانەن. ئێمە بە خاوەنەکانی ئەو سامانە دەڵێین بۆرژوا و باوەڕمان وایە ئەوان خەڵکی دیکە دەچەوسێننەوە.

قوتابییەکە پرسیی، جا باشە ئەو دەستەیە ئەو سامانە لە کوێ دێنن؟ گوتم یان بە میرات پێیان گەیشتووە یان بۆخۆیان کاریان کردووە یان وردە وردە کۆیان کردووەتەوە. تەقریبەن بیست ڕۆژێک لەوە تێپەڕیبوو. ڕۆژێکیان بردیانمە ئێم.گ.ب. کۆڵێک شتیان لەو باسە زیاد کردبوو و گوتیان بۆچی ئەو شتانەم وەکوو دەرس گوتووەتەوە؟ گوتم خۆ درۆم نەکردووە و ئینجا هیچ شتێکم بە قازانجی سەرمایەداری و بۆرژواکان نەگوتووە. گوتیان تۆش دەبوو خراپەیان بڵێی و گوتبات خەڵکی ئەو وڵاتانە لەوپەڕی هەژاری و نەگبەتیدا دەژین و قوتابییەکان بەرانبەریان ڕەشبین بکەی. ئیدی لەسەر ئەو قسانە دە ساڵیان حوکم دام. ئینجا من قەینا، قوتابییەکانیش ناپارێزن. ڕۆژێک پێیان دەڵێن قوتابیی فڵانەکەسن، ژن و منداڵ و باب و دایکی منیش لە ئەماندا نین. ئەو حوکمەی من داوێنی ئەوانیش دەگرێتەوە. ئینجا پاش دە ساڵ سزادان، وەختێک بشکەڕێمەوە تازە سەرەتای بەدبەختی و گرفتاریمە. پێمان

دەڵێن خیانەتکار. بەڵام دزی و چەقۆکێشـــی و پیاوکوژی و ئەو شـتانە تاوانێکی گرینگ نین. سـزای قورسـیشـیان نییە و سیستەمیش هیچ پێیان هەستیار نییە.

ئیتر دۆخ باراک زۆر خراپ بوو. بە ڕۆژ دەرگاکەی دادەخرا. تەنیـا نیوەڕۆ و عەســران بۆ نـانخواردن دەچووینە هۆڵی نانخواردن، بەڵام دیسـان هەر خەنیمەت بوو هەوایەکی خۆشـــی دەرەوەمـان هەڵـدەمژی. من نەمدەتوانی سـاتێکیش لە دەرەوە بوەسـتم. چونکە بەو جلانەوە زۆرم سـەرما دەبوو. ئیسـماعیلزادە لەگەڵ پاسـەوانێکی بەر دەرگا قسـەی کرد، تاوێک دواتر گرووبانێک هات، لەگەڵ ئەویش قسـەی کرد. پێی گوتم و بە دە ڕۆبـڵ لەگەڵی ڕێـک کەوتم، گرووبـان بەڵێنی دا شـەوێ شـەڵوارێک و فەرەنجییەکی گەرمی لۆکەمان بۆ بێنێ. پێم گوت، نە گەورە بێ و نە بچووک. گوتی منی لە پێنج ڕۆبڵ زیاترم پێ نییە. گوتم منیش هێندێکم پێیە. ئەو خـاتوونەم بیر کەوتەوە کە لە لەنکەران پێنج ڕۆبڵی دابوومێ. خودا چاکە بۆ ئەو ژنە چاکەکارە بکا و پاداشتی بداتەوە. ئەو پووڵە ئەمڕۆ بەکارم هات. لە سەرما ڕزگاری کردم. ڕۆژ خەریک بوو ئاوا دەبوو، کە گرووبان هاتەوە و دەستێک جلوبەرگی دەستی دووی تا ڕادەیەک خاوێنی بۆ هێنـام. من جلەکـانم لەبەر کرد و تۆزێـک گەرم بوومەوەز چاکەت و پانتۆڵەکەمم خستە نێو جانتاکەمەوە و وەبن بالیفەکەمم دان. ئیسـماعیلزادە گوتی شـانسـت هەیە، جلەکانت زۆر پاکوخاوێنن. گوتم کوا شانسـی چی.

هەردووکمان پێکەنین. ئەو شەوە بڕێکمان قسە کرد و خەوتین. بەڵام خەوێکی لە شەوانی دیکە باشتر.

بۆ سبەینێ ئیسماعیلزادە گوتی، دوو شتت کەمە، چەکمەیەکی لبادی و ئەوی دی کڵاوێکی چەرم. ئەگەرچی دواتر لە لاکەری ئەسڵی دەتدەنێ، بەڵام تا ئەوێ نابێ سەرمات بێ. دیسان لەگەڵ گرووبانەکە قسەی کرد، ئەمجارەش ئەو دوانەی بە پێنج ڕۆبڵی دیکە کڕی و من تەواو بوومە زیندانییەکی تەیار بەجلوبەرگی زستانی. جلێک کەتەنیا بەکاری شوێنە ساردەکان دێ. ئەو جلانە شتێکی دیکەشیان باش بوو، ئەوە بوو هاوڕەنگی خەڵکەکە ببووم. وەک دەڵێن لە شاری کوێران دەست بە چاوتەوە بگرە.

ماڵاوایی لە هاوڕێ و ڕاوێژکارێکی باش

هاودەنگییەکەی ئاغای ئیسماعیلزادە بۆ نیعمەتێکی گەورە بوو. ڕواڵەت و جلوبەرگ و قەد و قەڵافەت و ژینگە کارگەرییەکی گرینگی لەسەر دڵ و دەروونی مرۆڤ هەیە. وردە وردە خەریک بوو ڕابردووم لەبیر دەکرد. مرۆڤ ڕەنگ و خووی ئەو خەڵکە دەگرێ کە لەگەڵیان دەژی. لە وەها ژینگەیەکدا، کەسایەتیی مرۆڤ تەواو ورد و سووک دەبێ. دەمدی جاروبار کە زیندانییەک جگەرەیەکی وەگیر دەکەوێ، کۆمەڵێک لێی کۆ دەبوونەوە و هەر کام بە یەک دوو مژی جگەرەکە ڕازی دەبوون. پارووەنانێک، توحفەیەکی شایانە بوو. زۆری هیممەت دەوێ مرۆڤ بتوانێ لەو کۆمەڵەدا کەسایەتیی خۆی بپارێزێ. من ئاغای ئیسماعیلزادەم ئاوا دی. جاری وابوو بە گاڵتەوە دەمگوت ئیسماعیلزادە، تۆ بۆخۆت گاندییەکی. پێدەکەنی و توند لە دەستمی ڕادەکێشا. ڕۆژێکیان بەیانی ناوی منیان لەگەڵ کۆمەڵێک زیندانیی دیکە خوێندەوە و گوتیان خۆمان بۆ ڕۆیشتنێ ئامادە بکەین. ئیسماعلیزادە لەگەڵ نەبوو. گوتی تۆ بۆ شوێنێکی دیکە دەنێرن. ئەمڕۆ ڕۆژی لێکدابڕانە. من زۆر خەمبار بووم. گوتی، مەگەر قەول و قەرارمان وا نەبوو لەمەودوا دان بە جەرگماندا بگرین و بەرگەی ئەو ڕووداو و پێشهاتانە بگرین؟ بڕۆ بەخێر و خۆشی، تەنیا ئاگاداری خۆت بە. لەوانەیە جارێکی دیکەش چاومان بەیەک بکەوێتەوە.

وەکوو دوو هاوڕێی گیانی لێک جوێ بووینەوە. ئیسماعیلزادە جگە لەوەی لە سەرما ڕزگاری کردم و ئەوەش نیعمەتێکی گەورە بوو، چەند وانەیەکی گرینگی ژیانیشی فێر کردم. یەکێکیان ئەوەی کە دایمە خۆم لەگەڵ کۆمەڵ ڕێک بخەم. بەتایبەتی لە تاڵی و سوێری و کوێرەوەرییەکاندا، چونکە بە دیتن و هەستکردن بە چارەڕەشی خەڵک، نەگبەتی و نەهامەتییەکانی خۆتت لەبەر چاو بچووک دەبنەوە.

دووەم، هەر کاتێک تووشی بارودۆخێکی نالەبار بووی، چۆن بتوانی ئاراستەکەت بگۆڕی؟ چونکە هیچ گرفتێک نییە، کە بە تۆزێک بیرکردنەوە و تێڕامان نەتوانی ڕێگەچارەیەکی گونجاوی بۆ بدۆزیتەوە.

منیان لەگەڵ کۆمەڵێکی دی بردە وێستگەی شەمەندەفەری سۆلۆسک. بەڵام ئیتر سەرمام نەبوو. بەتایبەتی ئەو کڵاوە چەرمینە زۆر بەجوانی سەر و گوێچکەی دادەپۆشیم. چەند ساتێک دواتر سواری شەمەندەفەر بووین و بە دەردی جوولەیەک، بە ڕێگەی دووردا بەرەو شوێنێکی نادیار دەڕۆیشتین. دەنگی یەکهەوای شەمەندەفەرەکە نوقمی خەیاڵاتی کردم. ئیتر بنیادەمەکەی چەند مانگ لەوەپێش نەبووم. ڕواڵەت و ناخم گۆڕانی بەسەردا هاتبوو.

ئەمجارە هاوسەفەرەکانم وەک خۆم بوون. یانی بە ڕواڵەت یان بەبۆچوونی ئێم.گ.ب سیاسی بوون. هەموو ڤارگۆنەکانی ئەو شەمەندەفەرە پڕ بوو لە زیندانی. لە وڵاتێکدا کە باسی یەکسانیی ماف و نەهێشتنی زوڵم و

ناهەقی و چەوسـاندنەوەیە و ڕژیمی سـەرمایەداری تێکەوە پێچراوە و نەماوە، ئەو هەمووە زیندانییە مانای چییە؟ بۆ ئەوەی بزانی حوکمەتێک چەنـدە بـاش و تەندروسـتە، دەبێ سـەیری ژمارەی زیندانییەکانی بکەی. دەڵێن دەرگـای هەر قوتـابخـانەیەک بکرێتەوە، دیـارە دەبێ دەرگـای زیـندانێـک دابخرێ. بەڵام لەو وڵاتی سـۆڤیەتی سـۆسـیالیسـتییە ڕێک پێچەوانەکەی ڕاستە. یان هەر لە بنێڕا وانەکانی قوتابخانە مرۆڤساز نین. هەر بۆیە زۆربوونی زیـندان و مەحکوومکردنی تـاکەکـانی کۆمەڵ بە بیـانووی جۆراوجۆر لە زمـانی ڕووسـیدا بووەتە مەسـەلێکی باو. دەڵێن، دوو شـتی ژیان، مسۆگەرن:

یەکێکیان مەرگ و ئەوی دی زیندان.

لێرە وەک چۆن مەرگ بۆسەی بۆ مرۆڤ ناوەتەوە، زینـدانیش زاری داپچڕیوە تـا بەردەوام مرۆڤەکـان قووت بـدا. وردە وردە خەوم لێ کەوت. کە بەخەبەر هاتم، تەنیا بە هۆی ئەو تۆزە ڕووناکییەی لە ڕاڕەوی ڤارگۆنەکەوە دەهاتە ژووری، زانیم ڕۆژ بووەتەوە.

خراپیی ئەو ڤـارگۆنی زینـدانیبەرانە لەوەدایە، کە دەرەوە نابینی، دەڵێی نە شەو ڕۆژ دەبێتەوە و نە ڕۆژ ئێوارەی بەسەردا دێ.

یەکەم ئۆردووگای بێگاری

شەمەندەفەرەکە لە ناوچەی باشووری سیبریا چووبووە دەرێ و گەیشتبووە نێو قەزاقستان. پێم وابوو هەوای ئێرە دەبێ خۆشتر بێ، لەحاڵێکدا ئێرەش هەر سارد بوو و زۆر لە سۆرلۆسک جیاواز نەبوو. شەمەندەفەرەکە هەر وا ڕێی دەبڕی، دەتگوت ئەو ڕێیە بڕانەوەی نییە. پاش نیوەڕۆ شەمەندەفەر لە وێستگەیەک ڕاوەستا، وێدەچوو گەیشتبێینە کۆتایی. دەنگێکی فەرماندەرانە لە دەرەوە دەیگوت، دەرگاکان بکەنەوە. چەند سات دواتر دەرگای ڤارگۆن و کووپەکانیان کردنەوە. لە هەردوولای ئەو کاروانی مرۆییە چەکدار ڕاوەستابوون. حەپەی سەگی پارێزەریش لەو دەشتە کپ و بێدەنگەدا گوێی ئازار دەدا. شەمەندەفەرەکە لە دەرەوەی ئاوەدانی ڕایگرتبوو و تا چاو هەتەری دەکرد دەشت بوو. بایەکی ساردی دەهات و کلووی بەستووی بەفری لەدوور دوورەوە دێنا و بە دەموچاوماندا دەدا. ئەو هەمووە ژن و پیاوە وەکوو لەشکری بەزیو و شکاو، یان وەک دیلی شەڕ بە جلوبەرگی شڕ و کۆڵێکی سووکەوە وردە وردە و لەسەرخۆ شەپۆلی دەدا و بەرەوپێشەوە دەچوو. ئەو لەشکرە شەپۆلدەرە دەتگوت کۆمەڵێک مرۆڤی بێگیانن کە بەرەو پێشەوە لێ دەخوڕدرێن. کەس پشووی لەبەر نەدەهات. ئارام دەیانگوت ئێرە نێوەڕاستی قەزاقستانە. قەزاقستان بەهۆی ئەو هەمووە ئۆردووگا گەورەیە و زۆربوونی بێگاری، ببووە یەکێک لە پێشکەوتووترین کۆمارییەکانی سۆڤیەت. جا بە ڕێکەوت من لە ڕیزی

دوادواوەی زیندانییە پیاوەکانەوە بووم. لە پشـــتەوەم ڕیزی ژنەزیندانییەکان بوون. هەر بۆیە بەدەم ڕۆیشتنەوە ژنێکی گەنج لێم هاتە پێشـێ و گوتی دەکرێ تکایەکت لێ بکەم، ئەو بوخچەیەم بۆ هەڵگری؟ من تەنیا جانتـایەکی بچووکم پێ بوو. ئەو خانمە گەنجە تەمەنی لە بیست ساڵ تێنەدەپەڕی. دوو بوخـچەی پێ بـوو و بەڕاسـتـی هەردووکیـانی پێ هەڵنەدەگیرا. گوتم بـاشـــە. بوخچە چکۆلەکەیم لێ وەرگرت و خسـتمە سـەرشـانم. جاروبار ئـاوڕێکم دەداوە و دەمـدی بەڕوومەوە پێ دەکەنێ. مەسەلێکی فەڕەنسی هەیە دەڵێ: تا توورەگەی ژیانت پڕە لە نیعمەتی لاویەتی، هەرگیز بێ یـار و دۆسـت نـابی. ماوەیەک بەپێیان ڕۆیشتین. هەڵبەت وردە وردە شـەکەت دەبووم و خەریک بوو دەموچاوم ئارەقەی دەکرد. ئیدی ئاوڕم نەدەداوە، نەکا ئەو خانمە هەسـت بە ماندوویەتیم بکا.

لەو دەشـــتە کـاکی بە کـاکییەدا بەرەو پێشـــەوە دەڕۆیشـــتین. کتوپڕ فەرمانیان دا بوەسـتین و گوتیان دانیشین بۆ ئەوەی بحەسێینەوە.

لەودەمەدا ژنەکە هاتە لام و دەفرەکاغەزێکی بچووکی دامێ. گوتی هێندێ تووتن و کـاغەزە. زینـدانییەکـانی دەوروبەرم خەنی بوون. دەمودەسـت کردمەوە، بۆنی تووتنێکی بێوێنەم بەسـەردا هات. ئەوانەی لێمەوە نزیک بوون، یەکی کاغەزێک و هێندێ تووتنم دانێ. منیش پێم نـاخۆش نەبوو جگەرەیەک بۆخۆم بپێچمەوە. بە سـەر

سپاسم کرد. چەند دەقەیەک دواتر فەرمانیان دا هەستین. دیسان وەڕێ کەوتینەوە و مەودایەکی زۆرمان بڕی. ئاخری لە دوورەوە، لە چەقی دەشتەکەدا هێڵی دیوارێکی درێژ و کۆمەڵێک بورج و پاسەوانگەمان لێ دەرکەوتن. وەختێک گەیشتینە نزیک ئەو دیوارەی کە دەرگایەکی گەورەی هەبوو، فەرمانیان دا بوەستین. دیار بوو گەیشتووینە هەوارگەی بێگارییەکەمان. خوا بزانێ تاکەی دەبێ لە نێو ئەو دیوارە بەرزانەدا تەمەنە کورتەکەمان بڕوات. لەوانەیە ئەوە دوا هەواری ژینم بێ. نازانم بۆچی لەو دۆخەدا بێهیوایی بەسەرمدا زاڵ ببوو. لەو بیر و خەیاڵانەدا بووم کە ئەو خانمە گەنجە لێم نزیک بۆوە و بە دەنگێکی نەرم گوتی: گەنجۆ، زۆر مەمنوونم، زۆرم زەحمەت دای. بمبوورە، ناوم ئانایە. خەڵکی لیتوانیم. منیش خۆمم پێ ناساند و گوتم ناوی منیش ڕامانە. بوخچەکەی لێ وەرگرتم، بەڵام دیسان دەفرێکی دامێ و گوتی قابیلی تۆی نییە، بڕێک نان و گۆشتی بەرازە. هیوادارم ئەگەر لەم ئۆردووگایە ماینەوە، بتوانم زەحمەتەکەت قەرەبوو دەکەمەوە. منیش سپاسم کرد بۆ ئەو شتانەی پێی دام. چەند ساتێک دواتر پیاوە زیندانییەکانیان بە ڕیز بە دەرگاکەی ڕووبەڕوودا بردە نێو حەوشەی لاکەر، بەڵام زیندانییە ژنەکانیان بردە پشت دیوارەکەی ڕووبەڕوو، بۆ ئەوەی لەوێوە و بە دەرگایەکی دیکەدا بیانبەنە بەشی ژنان. سەڵا لە لاویەتی، کە نەگبەتی و نەهامەتی ناناسێ.

چاوم هەر بەدوویەوە بوو. لیتوانی، کۆمارێکی بچووکە لە وڵات و شێوەدوورگەی بالکان و بەشێک لە کۆماری سۆڤیەتی بوو.

ئێمە چووینە نێو حەوشەیەکی گەورە. ئێرە ئۆردووگایەکی بێگاری بوو. دەوراندەوری ئەو حەوشە گەورەیە، دیواری بەرز بوون، چوار پاسەوانگە لە هەر چوارگۆشەکەی دانرابوو. حەوشەکەش لە نێوەڕاستەوە بە تەلدڕوو کرابووە دووبەش و لە هێندێ شوێن کرابۆوە و دەکرا ئەمدیوەودیو بکەی. لەوبەشیان ژنانە زیندانییەکان دەهاتن و دەچوون. لە نێو حەوشەکە هۆڵی گەورە گەورە دروست کرابوون بۆ مانەوە و خەوتنگەی زیندانییەکان، کە پێیان دەگوتن باراک، لە زمانی ڕووسیدا واتە کوخ و کۆلیت.

هەر باراکێک هەشت مەتر پان و سی مەتر درێژ بوو، کە دەوراندەوری تەختی دوونهۆمی چوارکەسیی دارینیان تێدا دانابوون. لەبەر دەرگاکەوە دوو بەرمیل دانرابوو، کە تایبەتی چا یان ئاو بوون، یەکێکیان بۆ میزکردن. یەکیان لەخوارەوە شێرەیەکی تێ کرابوو. شەوانە لە سەعاتی خەوتن و پشوودان بوو، یەکێک لە بەرپرسانی لاکەر دێهات و نەفەری نێو هۆڵەکەی بەسەر دەکردەوە و ئینجا دەرگاکەی دادەخست. ئیدی ئەو دەرگایە نەدەکراوە تا سبەینێ زیندانییەکانیان بۆ بێگاری دەبردە دەرێ.

ئێمەیان کردە چەند دەستە. بە هەر دەستەیەکیان دەگوت بریگاد، کە ٣٠ تا ٤٠ کەس دەبووین. لە نێو

زیندانییەکانیش یەکێکیان دەکردە سەردەستە یان بریگادیر. سەردەستەش، پۆستێکی باش بوو بۆ زیندانی، کە کۆمەڵێک دەرەتانی باشی بۆ دەرەخساند، لە جێی خۆیدا باسیان دەکەم. نەفەرێکیش لە نێو زیندانییەکان وەکوو پارێزەر و چایچیی باراک هەڵدەبژێردرا. ئەو کەسە زیاتر پیرەپیاوێک یان کەسێکی متمانەپێکراو بوو، چونکە ئەرکی ئەو کەسە پاراستنی کەلوپەلی زیندانییەکانی باراک و گسکدان و خاوێنکردنەوەی هۆڵەکە و پڕکردنەوەی بەرمیلی ئاو و بەتاڵکردنی بەرمیلی میزەکە بوو.

ئەگەرچی ئەو کارانە ئاسان نەبوون، بەڵام هەرچۆنێک بێ لەکاری دەرەوە باشتر بوو و سەرما و گەرمای وەرزەکان لێی نەدەدا. ئەو دەستەیەی منیان ڕەگەڵ کەوتبووم، بریگادی ژمارە١٥ و هۆڵەکەشی باراکی ژمارە ٣ ، باراکی ژمارە١٥. لە باراک، جێی من لەسەر یەکێک لە تەختەخەوەکان و لەتەنیشت کوڕێکی باشی ئۆکراینییەوە بوو. سەردەستەشمان گەنجێکی ڕووس بوو، شۆرەتی ئیڤانۆڤ بوو. خۆ گوتم سەردەستە یان بریگادیر، پۆستێکی زۆر گرینگ و باش بوو لە زیندان. ئەو کاری نەدەکرد. بەڵکو کاری بە زیندانییەکان دەکرد. ئەو دیاریی دەکرد زیندانی چ کارێک بکا. هەر بۆیە دەیتوانی بۆ ئەسپاردنی کار خاوەیان لێ وەرگرێ. ئینجا چونکە ڕاستەوخۆ پەیوەندیی لەگەڵ ئەندازیاران و بەرپرسانی کارگە و شوێنی کارەکە هەبوو، لەگەڵیان ساتوسەودای هەبوو. سەرەتاکان، سەردەستە بەپێی بەژن و باڵا و قەڵافەت دیاری دەکرا، بەڵام زۆربەی کەسە زیرەک و ئازا و نەترسەکان ئەو پۆستەیان دەگرتەوە.

هەر سـەردەسـتەیەک، جێگرێکیشـی بۆخۆی دەسنیشـان دەکرد. شـتە باشـەکانی دیکەی سـەردەسـتە بریتی بوون لەوەی کە ئەو خۆی قەت نەدەهاتە هۆڵی نانخواردن. بەڵکو خواردنەکەیان بۆ دێنایە باراک. لە زیندانییەکانیشـیان زیاتر بۆ تێ دەکرد، لە شـوێنی کاریش پاش ئەوەی کارەکانی دابەش دەکرد، بۆخۆی دەچووە نووسینگەی کارگە و لەگەڵ سـەردەسـتەکانی دی دادەنیشـت و جگەرەی دەکێشـا. هەر جارێکیش دیارییەک یان شـتێک لە دەرەوەڕا بۆ زیندانییەک هـاتبـایە، حەتمەن بەشـی خۆی لێ هەڵدەگرت. جۆری کەینەوبەینەی بریگادیر لەگەڵ ئەندازیاران و بەرپرسـانی ئازادی کـارگەکەش نەقڵێکی هەیە. دوانیوەڕۆیـان بەرەبەری تـاوپەڕان کە دەهـاتینەوە، دەیـانبردینە هۆڵی نـانخواردن و لەوێ حەشـرێک بەرپا بوو. هاوکات چەند دەسـتە وێکڕا هرووژمیـان دەبردە هۆڵی نـانخواردن. هەر دەسـتەیە و لەبەشێکی هۆڵەکە لەسەر کورسییە لاکێشەکان دادەنیشتن. جێگری هەر دەسـتەیەک لەتەنیشـت مێزی چێشـتخانەکە ڕادەوەسـتا و خواردنی دەسـتەکەی خۆی یەک یەک لە قاپدا وەردەگرت و لەسـەر مێزێکی چڵکن و پیسـی دادەنـان. زیندانییەکەی پێش پێشـەوە قاپەکەی دەدا بەوی پاش خۆی و دەستاودەست تا ئەوسەر دەچوو. بەڵام خواردنی نێو کام قاپ خۆش و چەور بوایە، ئەویش بۆخۆی دەهێشـتەوە، کە زۆر جـار نـاڕەزایەتیی ئەوانی دیکەی لێ دەکەوتەوە. بەڵام ئەو گوێی بەوە نەدەبزووت و دەسـتی بە خواردنی دەکرد. خواردنەکانیش زۆربەی جار بریتی بوون لە سـووپ یان

بڕوێشـێکی شـل شـل، یان هەرزێنێکی کوڵاو، وەکوو قبوولی. هەر کەسـە و لەتێک نانیشـی پێ دەدرا، سـێسـەد گرامێک دەبوو.

ئەو پشـکەنانە، زیندانی دەیتوانی یەک جەم بیخوا یان بیکـاتە چەنـد لەت بۆ جەمەکـانی دیکەش. بەڵام چونکە هەڵگرتنی ئەسـتەم بوو، لەترسـی ئەوەی لێی نەدزن، ناچار یەک جەم دەیخوارد. پاش نانی ئێواریێ، دەچووینەوە باراک. بەرمیلی ئاوەکە پڕ دەکرا لە چا، کە ئەویش هەر ئاوی گەرم بوو و قاوەیەکیان تێ دەکرد، کە تەنیا ڕەنگەکەی تۆزێک لێڵ دەکرد.

یەکەم ڕۆژی کـارکردنمـان لە دەرەوەی ئۆردووگـا، لە شـوێنی دروسـتکردنی چەند باڵەخانە تێپەڕی. سـەعات شەشی بەیانی پاسەوانێک دەرگای باراکی دەکردەوە و تا ۷ زیندانییەکان دەبوو خۆیان بۆ سەر کار ئامادە بکەن.

ئەسـتەمترین کاری بەیانیان چوونە ئاودەسـت بوو. بۆ کاری ئاودەسـت، دەبوو لە ڕیزێکی دوورودرێژدا ڕاوەسـتی و دواییش بچیتە شـوێنێک، کە تا بڵێی پیس بوو. بۆگەنەکەی هۆشـی پێ نەدەهێشـتی. هەر بۆیە پاش چەند ڕۆژان من هەڵمدەگرت بۆ شوێنی کارەکەم. سەعات ۷ی بەیانی هەموو دەسـتەکان بەڕیز لەبەر دەرگا گەورەکەی چوونەدەرەوەی ئۆردووگا ڕادەگیران. یەکێک لە قەرەوڵەکانی زیندان ژمارەی دەستەکانی لە دەفتەرێکدا دەنووسی و پاش چوونە دەرەوە، پاسـەوانی ئۆردوو، دەسـتەکەی سـەرژمێری دەکرد و ڕادەستی فەرماندەی ئەو سـەربازە چەکدارانەی دەکردن کە لە دەرەوە بوون و پاش ئەوەی دەستەکان ڕادەست دەکران،

فەرماندەی سەربازەکان فەرمانی دەدا وەڕێ بکەون بۆ شوێنی کارکردن. زیندانی ئارام و بێدەنگ لە گەمارۆی چەکدارەکان لەو دەشتە ڕووتەنەدا وەڕێ دەکەوتن. ئەگەرچی دەستەکە لە یەک شوێن کاریان دەکرد، هێندێ لە بەشی ڕێگەوبان و هێندێ لە بەشی بیناسازی و هێندێ لە کانگەی ڕەژوو. شوێنی کارەکان چەند کیلۆمەترێک لە ئۆردووگاکە دوور بوون. سەعات هەشتی بەیانی دەگەیشتینە سەر کار. سەردەستەکان لەژێر چاودێریی ئەندازیاردا کاروبارەکەیان بۆ دەسنیشان دەکردین و تا سەعات ١٢ کارمان دەکرد. لە ١٢ تا ١ پشوو بوو و لە سەعات یەکەوە دەچووینەوە سەر کار تا سەعات ٥. ڕیزمان دەبەست و پاش سەرژمێری ودڵنیابوونەوە لەوەی کە تەواوین، دەیانهێنایەنەوە ئۆردووگا و پاش دابودەستووری ڕادەستکردنەوە، کە بەڕاستی بێزارکەر بوون، دەچووینەوە باراک و چاوەڕێی نانی ئێوارە دەبووین. بە زگی برسی و شەکەت و بێزار لە چاوەڕوانییەکی تاقەتبڕدا. ئەوە بوو بەرنامەی هەموو ڕۆژێی ئۆردووگا. هەڵبەت ڕۆژانی یەکشەممە پشوو بوو. خواردنی کەم و کاری زۆر و پڕزەحمەت، ئەویش بەبێ هەق و مز، زیندانییەکانی کردبووە ئێسک و پێست، بەتایبەتی ئەوانەی زۆرخۆر بوون، زۆر زەحمەت بوو. سەوزە و میوە هەر ناویشی نەبوو.

لەو دۆخەدا زیندانی هەوڵیان دەدا هەرچۆنێک بووە، خۆیان لە کار بدزنەوە. هەربۆیە زۆر جار خۆیان نەخۆش

دەخست. هێندێ سیریان لەبن باڵی خۆیان هەڵدەسوی و دەچوونە لای پزیشک. پزیشک کە دەرەجەی وەبن باڵیان دەدا، ئیدی زەحمەتی زیندانی و خورانی بن باڵی بێ ئاکام دەمایەوە.

هێندێ زیندانی بۆ ڕزگاربوون لە کاری تاقەتپڕووکێن، پەنجەی دەست یان قاچی خۆیان دەپەڕاند. هەڵبەت ئەگەر ڕوون بووبایەتەوە و سەلمێنرابا بە ئانقەست بووە، چەند ساڵێک دەخرایە سەر زیندانییەکەی. کەچی ئاواش زیندانی، چەند ساڵ زیندانیکێشانی پێ باشتر بوو لەو کارە تاقەتبڕە. ئەو جۆرە زیندانییانە پاش ئەوەی شوێنی ئۆردوو ەکەیان دەگۆڕین، کاری پاکوخاوێنیی باراک و ئەو شتانەیان پێ دەسپاردن.

جۆرەکانی کاری ئۆردووگا

ئۆردووگاکەی ئێمە لە دەم دەریاچەی باڵخامێش بوو. زۆربەی زیندانییەکانی ئەو ئۆردووگایە لە کانگەکانی بەردەڕەژوودا کاریان دەکرد. جا چونکە بە ڕاستی کارکردنی لەو کانگایانەدا زۆر زەحمەت بوو، دایمە زیندانییە گەنج و حەساوەکانیان بۆ ئەوێ دیاری دەکرد. من مانگێک لە کانگەی بەردەڕەژووی باڵخامێش کارم کرد. جلوبەرگی کرێکارانی کانگا لەوانی دی جیاواز بوو. کڵاوی ئاسن و پانتۆڵ و ژاکێتی پلاستیکی و چەکمەی پلاستیکی و دەستەوانەی تایبەتی کرێکارانی کانگا. کڵاوەکە، لایتێکی پێوە بوو.

بەیانیان کە دەگەیشتینە شوێنی کارەکە، بە ئاسانسەرێک بەرێی نێو کانگاکە دەکراین و هەر دەستەیەی کە سێ یان چوار کەس دەبووین، بەرەو لایەکی دەڕۆیشتین. ناوی ناوچەی ڕەژوودەردانەکە بە زمانی ڕووسی "زۆنۆها بوو. ڕاڕەوەکانی کانگە بە گڵۆپ ڕووناک کرابوونەوە. بەڵام نێو زۆنۆکان تاریک بوون و بە لایت لەوێدا کارمان دەکرد. لە نێو زۆنۆدا، یەکێک بە قوڵینگێکی بچووک و کورت، ئەو ڕەژووەی ڕەگ ڕەگ لە نێو دیوارەی کانگەکەدا بوو، هەڵدەکەند و ئەوی دی بە بێڵووکەیەک خڕی دەکردەوە و لە فارگۆنە بچووک بچووکی دەکردن و سێیەم کەسیش فارگۆنە بچووکەکانی بەرەو دەرگای دەرەوە لێ دەخوڕی و لەوێوە بە

ئاسانسەر دەنێردرایە دەرەوە و لە دەرەوە بەتاڵ دەکران. ڤارگۆنە بەتاڵەکەیان دەهێنایەوە نێو کانگا.

چەند ڕۆژ جارێک، شەمەندەفەرێکی باربەر دەهاتە شوێنی ڕەژووەکان و کۆمەڵێک زیندانیی دیکە باریان دەکرد و وەڕێ دەکەوت. نێو زۆنۆکان، جگە لە تاریکی، تەڕ و شێداریش بوو، چونکە دڵۆپەی دەکرد.

ئینجا چونکە زۆریش نزم بوو، کرێکارەکان بە دانیشتنەوەوە کاریان دەکرد. ناوەوەش ئەگەرچی شەوانە بە دەزگای هەواگۆڕ، گازەکەی بەتاڵ دەکرا و پاک دەکراوە، کەچی لەکاتی کارکردندا جاری وابوو گۆشەیەکی کانگاکە دادەڕووخا و لەگەڵ ڕەژووەکەدا گازێکی خنکێنەری توند بەنێو کانگاکا بڵاو دەبۆوە.

لەوکاتەدا بەرپرسانی کانگا فیکەیەکی بەرز و درێژیان لێ دەدا، بۆ ئەوەی کرێکارانی نێو زۆنۆکان خێرا بێنە دەرێ. جا چونکە کاری کانگا زۆر قورس و تاقەتبڕ بوو، سەعاتی کار لە کانگا لە شەش سەعات پتر نەبوو. بەڵام بۆ ئەوەی ڕەژوودەرهێنانەکە نەوەستێ، کرێکارەکانیان بەسەر سێ یان چوار جەمدا دابەش کردبوو.

ئینجا خواردنی کرێکارانی کانگاش لە زیندانییەکانی دی باشتر بوو. من لە مانگێک پتر بەرگەی کاری کانگام نەگرت. نەخۆش کەوتم و پزیشک نووسی کە من دەبێ لە شوێنی کراوە کارم پێ بکرێ. کارێکی دیکەی ئۆردووگا بەرد دەرهێنان بوو. کانگای بەرد لە داوێنی چیاکان و بەرزاییەکان بوو. جۆری کارکردن لەو کانگایانەشدا ئاوا بوو. بەیانیان کە لەگەڵ بریگاد دەگەیشتە شوێنی کار، چەند کەسێک

پێکەوە دەستەیەکی بچووکیان پێک دێنا و بەشێک لە کانگەی بەردەکەیان دەگرتە ئەستۆ. ئەو چەند کەسە کارەکانیان لەنێوان خۆیاندا بەش دەکرد. یەک یان دوو کەس بە قولینگ و مەلغە بەردەکانیان هەڵدەکەند و ئەگەر بەردەکە زۆر گەورە بوایە، بە کوتک و چەکوچ دەیانشکاند. دوو کەسیش بەردە هەڵکەنراوەکانیان هەڵدەگرت و لە لایەک هەڵیاندەداوە. بە جۆرێک کە بکرێ بەردە هەڵکەنراوەکە بە مەتری چوارگۆشە پێوانە بکەن بۆ ئەوەی دەر کەوێ دەستەی بچووک ئەمڕۆ چەند مەتر چوارگۆشە بەردی دەرهێناوە. هەڵبەت لە دوایین ڕۆژی کاردا بریگادیر کۆی کارە کراوەکەی یادداشت دەکرد. هەڵبەت چونکە هیچ هاندان و خەڵات و پاداشتێک لەگۆڕێ نەبوو، بۆیە زیندانییەکانیش هەر ئەوەندەیان کار دەکرد کە بریگادیر هاواری لێ هەڵنەستێ و بەگژیاندا نەیە. ئینجا گزی و فزییش دەکرا. بەردەکانیان جۆرێک لەسەر یەک هەڵدەچنی، کە ناوەوەی بەتاڵ و بۆش بێ یان پڕیان دەکرد لە گڵ. ئاوا کارەکە زۆر دیار دەبوو، بەڵام لە ڕاستیدا کەم بوو. جگە لە قورسی و ئەستەمیی کارەکە هەم هەڵکەندن و شکاندنی بەردەکان و هەمیش گواستنەوە و کۆگاکردنیان، ئەو کارە بە هاوین و زستان ئەستەمتر دەبوو. هاوینانە ئەوەندە گەرم بوو، تین و تاقەتی لێ دەبڕین. شەڵاڵی ئارەقە دەبووین، ئاوی ساردیشمان پێ نەبوو تینوێتیمانی پێ بشکێنین. زستانانەش جگە لەوەی هەواکەی لەڕادەبەدەر سارد

بوو، کارکردن لەو هەوا ساردەدا بەو کەرەستە ئاسنینە ساردانە و لە نێو قوڕی بەستووی نێو بەردەکاندا زۆر زۆر ئەستەم بوو، جا چونکە شوێنێکیش نەبوو خۆی لێ گەرم بکەینەوە، دەبوو بەردەوام کار بکەین، بۆ ئەوەی لەسەرمان ڕەق هەڵنەیەین.

کارێکی دیکەی ئەوئۆردووگایە بەستنی ئاسنەڕێ بوو. ماوەیەک کە خەریکی ئەو کارە بووم، چۆنیەتیی کارکردنەکەی فێر بووم، هەڵبەت ئەو کارە لەوانی دیکە سادەتر و ئاسانتر بوو. لەپێشدا لەژێر چاودێریی ئەندازیاری ڕێگەوباندا، ڕێگەیەکی خۆڵ بە زیندانییەکان ئامادە دەکرا. دەبوو جادەکە زۆر توند و پتەو بێ، بۆ ئەوەی دواتر هەڵنەوەرێ و ڕۆ نەچێ. پاش دروستکردنی جادەکە، نۆرە دەهاتە سەر دانانی ئاسنەڕێیەکان.

لەپێشدا تەختەی ئەستوور ئەستووری یەک ئەندازە کە پێیان دەگوترا شەپاڵ، لەسەر جادەکە و بە مەودای دەسنیشانکراو ڕیز دەکران و ئەوجار ئاسنەڕێیەکەیان لەسەر دادەنان و بە ئامێرێکی تایبەتی، هەم مەودای نێوان دوو ئاسنەڕێیەکە و هەم بەرزی و نزمییەکەیان ئەندازەی دەگیرا و کۆنترۆڵ دەکرا. پاش ئەوەی لەو دوو کارە گرینگە دڵنیا دەبوونەوە، لە ناوەوە و دیوی دەرەوە، بە بزماری تایبەت کە سەرێکیان چەمابۆوە، ئاسنەکانیان لە تەختەکانی ژێرەوە دەبەستەوە. بەشێوەیەک کە ئاسنەکان نە بەرەو ناوەوە و نە بەرەو دواوە دەجووڵان. هەڵبەت ئاسنەکان هێندەی پەنجەیەک لێک دوور بوون، بۆ ئەوەی وەختێک بەگەرمای هاوینێ لێک

دەرەوێنەوە، زۆر بۆ یەكتر نەهێنن. كاركردن لە ئاسنەڕێدا جگە لە لایەنە تەكنیكییەكەی، زۆریش خۆش بوو.

بەرپرسانی ئاسنەڕێش بۆ هاندانی زیندانییەكان، هێندێ پارمەتییان دەدان. یان تووتنیان دەدانێ، یان چەند دەفرێكی گەورەی نانی ڕەشیان دێنا، كە زیندانییەكان لەنێو خۆیان دابەشی بكەن.

جۆرێكی دیكەی كاری ئۆردووگا، كاری بیناسازی بوو، كە لە ئۆردووگاكە بە زیندانییەكانیان دەكرد. لەوەدا، هەر لە بەردی بناغەوە تا كاری سپیكاری و نەقاشی و دەرگا و پەنجەرە تەواو دەبوو، هەر هەمووی بە زیندانییەكان دەكرا و ئەندازیار بەسەریان ڕادەگەیشتن. شتێكی باشی هەبوو، ئەویش ئەوە بوو، كارەكە لە ناوەوەی بیناكان بوو و دەشتتوانی لەگەڵ خەڵكی دەرەوە پەیوەندیت هەبێ. ئەوانەی كە ئازاد بوون، لە ڕێی ئەوانەوە دەكرا پێویستییەكانت دابین بكەی، هەڵبەت ئەگەر پارەت هەبوایە. جگە لەوە، هێندێ حەشارگە لە نێو بیناكاندا دروست دەكران، كە لەو ڕێگەیەوە دەكرا پەیوەندی لەگەڵ كرێكارە ژنەكان یان ژنانی دەرەوەی كارگە ببەستی. بەو شێوەیە، كە ژنێك، پێش ئەوەی زیندانییەكان بگەنە شوێنی كارەكەیان، یانی بەیانی زوو، خۆی دەگەیاندە حەشارگەكە و لەوێ دەمایەوە و لە درێژایی ڕۆژ و ماوەی كاردا دەیتوانی لەگەڵ ئەو كەسە بێ كە حەزی لێی بوو. پاسەوانەكانیش قەت نەدەهاتنە نێو كارگەكەوە. پاش ئەوەی زیندانییەكان دەچوونەوە

ئۆردووگا، ژنەش لە حەشـارگەکە دەهاتە دەرێ و وەشـوێن کاروباری خۆی دەکەوت. هەڵبەت زیاتر سـەردەسـتەکان ئەوەیان دەکرد و کرێکار تین و تاقەتی ئەو شـتانەی تێدا نەبوو.

ڕۆژانە پـاش ئەوەی لە کـار دەگەڕایـنەوە، دیـمەنـی هرووژمی ئەو خەڵکە برسییە بۆ هڵی نانخواردن، کە لەوێش تەنیا بڕەخواردنێکی مەمرەومەژییان دەداینێ، سەرنجڕاکێش بوو. کەوچک، وەکوو چەکی دەست سەرباز وابوو. چەنگاڵ نەبوو، چونکە خواردنێکیان نەدەداینێ پێویسـتی بە چەنگاڵ بێ. چێشتەکە، یان سووپ یان کاشا بوو، کە شتێکی وەکوو قبوولی بوو، کە هەردووکیـان بە کەوچک دەخوران. پـاش فراوین، کە بە ڕۆژ هەر ئەو جەمە خواردنە بوو، زیندانی بە زگی برسی لە هۆڵەکە دەچوونە دەرێ.

بەڵام ئەگەر زینـدانییەک توانیبـای چێشـتلێنەر یـان بەرپرسـی چێشـتلێنەرەکان ببینێ و بەرتیلێکی بداتێ یان ئەگەر خەڵکی مەڵبەندێک بوایەن، دیسـان خۆی دەگەیاندەوە هۆڵەکە و دەچووە پێش مێزی چێشـتخـانە و وەکوو سواڵکەری منجڕ دیسان دەفرەکەی ڕادەگرت و لەگۆشەیەک بەپەلەپەل دەیخوارد.

منیش وەکوو ئەوانی دی دایمە برسی بووم، بەڵام چونکە هەر بۆخۆم کەسـێکی زۆرخۆر نەبووم، بەو بڕە خواردنە قەناعەتم دەکرد و زۆر ناڕەحەت نەدەبووم، بەڵام سـوێندم لەسـەر نییە ئەگەر بڵێم زۆربەی شـەوان تەنیا خەونم بە خواردن و چۆنیەتیی نـانخواردن و تێربوونەوە دەدی. هیچ شـتێک هێندەی برسـیەتی، کەسـایەتی و سـۆزی مرۆڤ

ناشـكێنێ. من بەچاوی خۆم سـەرهەنگێكی زیندانیم دی، كە لە نێو ئاودەست قوونچكە جگەرەی كۆ دەكردەوە.

جارێكیان، كۆمەڵێك زیندانیی خەڵكی چین لە برسـان هێندێ گیایان كۆ كردبۆوە و كوڵاندبوویان بۆ ئەوەی برسـیەتییەكەیان بشـكێ. داماوانە تووشـی سـكچوون بوون، چەند كەسێكیان پێی مردن. شـەش مانگێك دەبوو لەو ئۆردووگایە بووم، برسـیەتی هێندەی زۆر هێنابوو، جیا لە خواردن بیرم لە هیچ نەدەكردەوە.

زینـدانییەكی خەڵكی گورجسـتان، هـاوشـاری و هاوولاتیی سـتالینی ڕێبەری مەزنی كۆمۆنیسـتەكان بەناوی ئیلیا شـڤیلی كە لە دەسـتەكەی ئێمەدا بوو و وەختێك هات، گەنجێكی چوارشـانەی پتەو بوو، پاش چەنـد مـانـگ كـاركردن و مـانەوەی لەو لاكەرە، لەبەر بەدخۆراكی و برسیەتی گۆشتی بە لەشیەوە نەما و وەك تەشی باریك بوو. تۆزی خەمێك لە ڕوخساری نیشتبوو. بە حاسـتەم بەڕێیەدا دەڕۆیشـت و بەنووزەنووز دەنگی دەهـاتە دەر. بە زەحمەتیش دەیتوانی بچێتەوە سـەر تەختی خەوەكەی كە لە سـەرەوە بوو. هەر جـارێكی دەچووە سـەر تەختەكەی، لەجێی خۆی ئارام و بێدەنگ دادەنیشت. كە قسەشمان لەگەڵ دەكردن یان گاڵتەیەكمان دەكرد، بەحاسـتەم لێوی دەبزووت و ددانە سـپی و ڕێك و جوانەكانی تۆزێك دەردەكەوتن. بەڵام قەت نەمدی جگە لە زەردەخەنەیەكی سـارد، شـوێنەواری شـادی لە ڕوخسـاریدا دەركەوێ. ڕۆژێـك پـاش ئەوەی لەكـار

گەڕاینەوە ئاگاداریان کردەوە بوخچەیەکی بۆ هاتووە. گوێی نەدایە. لەپێشـــدا لەگەڵ ئێمە هاتە هۆڵی نانخواردن و ئەوەی دایانێ، دەمودەســت خواردی. دوای ئەوەی تۆزێک بووژاوە، بە هەنگـــاوی پتەو و پڕهیوا چوو بوخچەکەی وەرگرێ. نازانم بوخچەکە چیی تێدا بوو، بەڵام دیتم وەختێک هاتەوە هۆڵی بـاراک و چووە ســـەر تەختەکەی، دەفرەکـاغەزێکی گەورەی کە سێ کیلۆ نانی ڕەشی تێدابوو لەپێش خۆی دانا و بە لەگەڵ ڕۆنی بەراز، کە بەدڵنیاییەوە لەگەڵ بوخچەکەدا بۆی هاتبوو، لەبەرچاوی زیندانییەکانی دی کەوتە خواردن. بەناچـاری و بۆ ئەوەی لە تیری نیگـای زینـدانییەکـانی دی ڕزگاری بێ، بەپەلەپەل و دەمودەســت ئەو ســێ کلیلۆ نانەی بە ڕۆنەکەوە خوارد و دەستی لێک خشاند و گەش بۆوە.

لەپێشـــدا لەســـەر تەختەکەی درێژ بوو و چەند ســـاتێک ناڵاندی. تومەز پاش ئەو هەمووە برســـــیەتییە، کتوپڕ ئەو هەمووە خواردنە بەڵای گیـانی بوو. جـار بە جـار دەنگی نـــاڵینی بەرزتر دەبۆوە و هەردوو دەســـــتی بە زگییەوە گرتبوو. زیندانییەکان پێیان گوت هەستە برێک وەرە و بچۆ، بەڵام ئەو تینی لەبەردا نەبوو. زینــدانییەکــان چوون ســـەردەســـتەیان ئاگادار کردەوە. ناوبراو بە یارمەتیی چەند کەســـێک شـــڤیلییان هێنا خوارێ. چوونە بن باڵی و بردیانە دەرمانخانەی ئۆردووگا. پزیشـکی ئێشـکگر تۆزێ شـەربەتی دایێ، بەڵام ســوودی نەبوو. ناچار بردیانە نەخۆشــخانە، کە لە دەرەوەی لاکەر بوو. ئێمە ســـــبەینێ بەبێ ئێلیا چووینە ســــەر کار. دوانیوەڕۆ کە هاتینەوە هەواڵێکی ناخۆشـــمان بیست، گوتیان بەو زگئێشەیە مردووە.

مەرگی ئیلیا بەبێدەنگی و وەک هیچ شـــتێک ڕووی نەدابێ، بڕایەوە. زیندانییەکی ئەویان لەجێی دانا. بەڵم من لەخۆوە پێم خۆش بوو بزانم ئیلیایان لە کوێ ناشـــتووە. لە زۆر کەســـــم پرســـــی، کەس لێی ڕوون نەبوو. چەند زیندانییەک کە لەمێژ بوو لە لاکەر مابوونەوە، دەیانگوت هەر کەس بمرێ، لە دەوری زینـدان لە قوولکەیەکی دەخەن و گلی وەسەر دەکەن.

سەرەڕای ئەوەی دەمزانی مەرگ لە دەریادا بێ یان لە وشـکانی فەرقێکی نییە، بەڵام هەر ئەوەم پێ بێڕێزی بوو بە کەسایەتیی مرۆیی.

ئەو دۆخە پڕ نەگبەتی و تـاقەتبڕە، خواردنی کەم و نەگونجاو لەلایەک و ئەو جلوبەرگە کۆن و شـڕەی لەبەر زینـدانییەکـانـدا بوو لەلایەکی دیکەوە ســـەروبیچمی زیندانییەکان زۆر سەیر و سەمەرە بوو. جلە دڕاوەکانیان بە دەرزی و داو دەدووریەوە. جلوبەرگی زینـدانییەکـان یان زۆر فشـوفۆڵ بوو بۆ بەریان، یان زۆر تەسـک بوو. ســـــوالکەرەکانی شـــــاری خۆمان جلەکانیان زۆر لە ئی زیندانییەکان باشـتر بوو. لە وەرزی سـەرما و زسـتاناندا ئەو جلوبەرگە شـــڕانە بەهۆی شــــێداربوونی هەواکە و کارکردن لە شــــوێنی پڕ لە بەفر و تەڕاییدا، ڕۆژ هەتا ئێواری زینـدانی هەڵـدەلەرزین. شـــــەوانە، جلوبەرگ و چەکمە لبادییە تەڕەکانیان لێک دەبەســـت و دەیانبردنە گەرمخانە کە شـوێنی وشـککردنەوەی جلە تەڕەکان بوو، بەیانیان وەریاندەگرتنەوە.

ژیانمان ئاوا تێدەپەڕی. من ڕۆژ بەڕۆژ بێهێزتر دەبووم. بەهار و هاوین ڕابردن. دیسان پاییز داهات، بە کۆڵێک خەم و خەفەتەوە، ئەو ساڵە لەڕادەبەدەر هەستم بە سەرما دەکرد. پێم وایە چونکە لاوازیش ببووم، بۆیە زیاترم سەرما دەبوو.

ڕۆژێکیان کە لە کار دەهاتینەوە هەستم کرد سەرم ژان دەکا. بە زەحمەت تفم پێ قووت دەدرا. تام لێ بوو. کە هاتینەوە، بە یەکێک لە زیندانییەکانی نێو دەستەکەمانم گوت، خواردنەکەمم بۆ وەرگرێ و بۆم بێنێتە باراک. بۆخۆم دەچمە بنکەی تەندروستی. سەرەڕای ئەوەی بەپەلەش خۆمم گەیاندە ئەوێ، بەڵام سەعاتێکی خایاند تا نۆرەی پشکنیم هات. دکتۆر ترپەی دڵمی گرت و گوتی تات لێیە. زارم داپچڕی و دەرەجەشی وەبن باڵم دا. تایەکەم ٣٩ دەرەجە بوو. نووسیی، سێ ڕۆژ بمنێرنە خەستەخانە. ئینجا چەند حەبێکیشی دامێ. گەڕامەوە باراک. سەرەڕای ئەوەی هیچ حەزیشم نەدەچووە خواردنە ساردەکە، بە زۆری خواردم. بۆ سبەینێ بە پاسەوانێکدا ناردیانمە خەستەخانە. تەختێکم گرتەوە. سەرەڕای ئەوەی زۆر ناڕەحەت بووم و قوڕگم زۆر دێشا، بەڵام ئارامی و پاکوخاوێنیی نێو خەستەخانەکە زۆر کاریگەریی لەسەر هێورکردنەوەی مێشک و دەمارم هەبوو. بە ئاواتەوە بووم زیاتر لە خەستەخانە ڕامگرن. خواردنی ئەوێ باشتر و دەرمان و شوێنە خۆشەکەی، بوو بەهۆی ئەوەی سێیەم ڕۆژ چاک بمەوە. دڵنیام بووم سبەینێ دەگەڕێمەوە ئۆردوو. بەڵام باش بوو لەگەڵ دکتۆرێکی جوولەکە بەناوی دانیەل بارانۆڤ

ئاشــنا بووم. پزیشــکێکی پســپۆڕی چاو بوو. ئەو ڕۆژە ناســـیم کە هاتبوو چاوی نەخۆشـــێک بپشـــکنێ، کە لە کانگەی ڕەژوودا چاوی زەبرێکی وێ کەوتبوو. کە زانیی ئێرانیم، لەگەڵ خۆی بردمی بۆ حەوشـــەی خەســـتەخانە. پاش هێندێ قسـە و باس، گوتی منیش زیندانیم و هەشت ســاڵە لێرەم و ماومەتەوە. ئەگەرچی ماوەی زیندانییەکەم دە ســـاڵە، بەڵام دڵنیام پاش تەواوبوونی حوکمەکەشـــم ئازادم ناکەن. لێی پرســـیم چەند ڕۆژیان پشـــوو بۆ نووســیوی؟ گوتم ســێ ڕۆژ. گوتی من پێیان دەڵێم چوار ڕۆژی دیکەشـــی بخەنە ســـەر. دوایی دەرفەتمان دەبێ پێکەوە قسە بکەین. زۆر خۆشحاڵ بووم و سپاسم کرد. گوتی ئێســـتـا بڕۆوە ســـەر تەختەکەت و وا بنوێنە ناڕەحەتی. لەسەر پێشنیاری وی، چوار ڕۆژی دیکەشیان بۆ نووسیم.

دکتۆر دانیەل دوانیوەڕۆی ســـبەینێ هاتە لام. لەگەڵ خۆی بردمیە حەوشـــەی خەســـتەخانە. گوتی ڕامان من زۆرم نەماوە دەڕۆم. گوتم زۆرم پێ خۆش دەبێ. دکتۆر، چ لەوە باشـــتر کە لێرە ڕزگار دەبی و ئازاد دەبی. گوتی نا ئازادی و شـــتی چی. لەگەڵ خۆیان دەمبەن. پرســـیم چۆن؟ کێ دەتبا؟ گوتی فڕۆکەیەکی ئیسـرائیلی دێتە ئێرە، لەوانەیە هەلیکۆپتەرێک لەو حەوشەیە بنیشێتەوە و لەگەڵ خۆی بمبا. گوتم خوا بکا لەو چەند ڕۆژەدا کە من لە خەستەخانەم ئەوە ڕوو بدا، بەشکم منیش لەگەڵ تۆ لەو دۆزەخە ڕزگار بم. بەڵام لەدڵی خۆمدا بە ساویلکەییەکەی

پێدەکەنیم. دڵنیا بووم دکتۆر تێک چووە. لێم پرسی، مەگەر دکتۆر، ئیسراییل ئاگادارە تۆ لەم ئۆردووگایەی؟ ئەی چۆن ئاگادار بوونەتەوە.؟ گوتی ئەوە نهێنییە و نابێ ئاشکرا بکرێ. دڵنیا بووم دکتۆر هێندەی خەیاڵ کردووە و ئەوەندەی گوشاری دەروونی لەسەر بووە، تووشی جۆرێک مالیخۆلیا بووە. هەموو ڕۆژێ دەهاتە سەردانم و ئەو قسانەی دەکرد و منیش بە تاسەوە گوێم بۆ دەگرت. حەوت ڕۆژەی پشوو و چارەسەری من تەواو بوو و کۆپتەرە ئیسراییلییەکەش سۆراغی نەبوو. گوتی ئەگەر نەڕۆیشتم، دەتهێنمەوە ئێرە. سپاسیم کرد و بە ورەیەکی باشترەوە گەڕامەوە ئۆردووگا. دیسان هەمان تاس و حەمام. نانی ڕەق و دۆی ترش.

دوو ساڵ و چەند مانگێک بوو لەو ئۆردووگایە بووم. لەو ماوەیەدا، چەند جارێک سکاڵای تێروتەسەلم بۆ ئەنجومەنی تایبەتی نووسی، بەڵام وەڵامێکم وەرنەگرتەوە. تاقە شتێکی لەو کونەدا سوکنایی دەدامێ، خوێندنەوەی ئەدەبیاتی ڕووسی بوو و لەوەشدا کەلکم لە توانا و زانیارییەکانی گەنجێکی خەڵکی مۆسکۆ وەردەگرت کە ناوی میشا بوو و لەگەڵ دەستەکەمان بوو. گەلێ بەسەرهاتی لۆرمۆنتۆڤ و پووشکینی بۆ دەگێڕامەوە. کەس وەکوو پووشکین حازرجواب نەبووە. دەیگێڕاوە وەختایەکی پووشکیان بانگهێشت دەکەن بۆ کۆڕی یەکێک لە دەوڵەمەندە خانەدانەکان و دەیانەوێ سەر بکەنە سەری. لەسەر نانخواردن، میوانەکان یەک یەک لەسەر سفرە هەڵدەستن و بەپێوە نان دەخۆن. لەو حاڵەتەدا یەکێک بە پووشکین دەڵێن، ئەلکساندر سێرگیڤیچ، بۆ هێندێ بێ تەربییەتی، هەموویان

بەپێوە نـان دەخۆن، هەر تۆ بەدانیشـتنەوە خەریـک خواردنی. ئەویش دەڵێ، خەتـای من نییە مرۆڤ هەر هەمووی بەدانیشتنەوە نانی دەخۆن.

دیسان دەیگێڕاوە ڕۆژێکیان لە شەقام یەکێک شان لە شـانی پووشـکین دەدا و ئینجا بە پووشـکین دەڵێ هەی گوێـدرێژ، ئەویش بەبێ ئەوەی وەڕووی خۆی بێنێ، دەسـتی بەرەو کابرا ڕادەدێرێ و دەڵێ: ئەلکسـاندر سێرگیڤیچ پووشکین.

ئەو هاوڕێ و هاودەسـتەیەی من، واتە میشـا، هەر کە برسییەتی بەرۆکی دەکرد، خەمبار دەبوو و دەژاکا. بەڵام لەگەڵ تێر دەبوو، دەگەشاوە و قسەی خۆش و نەستەقی دەکرد. هەر بۆیە دەوروبەر هەوڵیـان دەدا لەبەشـی خۆشیان شتێکی هەر بدەنێ بۆوەی تێر بێ و بمانخافڵێنێ.

ئەویش دە سـاڵی بۆ براب‌ۆوە. دەیگوت ڕامان، پێکەوە دەچینە مۆسکۆ و دوو ژنی ڕووسی دێنین، تۆ من ببەوە بۆ ئێران. بەڵام بە قسـمەت نەبوو. نە ئەو منی بردەوە مۆسکۆ و نە من ئەوم هێنایە ئێران.

ئاننا

سەرەتا کە هاتمە ئەم ئۆردووگایە، حەفتەیەکی پێ چوو، توانیم چاوم بە ئانا بکەویتەوە. هەر ئەو ئاننایەی کە لە ڕێیە بوخچەکەی پێ هەڵگرتبووم. ڕۆژێکیان کە لە کار دەگەڕامەوە، ئاگادار کرامەوە خانمێک لەوبەری تەلدڕووەکە کاری پێتە. خۆم گەیاندە ئەوێ، سەیر دەکەم ئاننایە. چاکوچۆنیم لەگەڵ کرد و ئەحواڵیم پرسی. گوتی خراپ نیم. ئەوجار دەفرێکی دامێ، هێندێ تووتن و چەند پارچەیەک ڕۆنی بەرازی تێدا بوو. پاسەوانەکە لە سەرەوەڕا ئاگای لێمان بوو، بەڵام هیچی نەدەگوت، چونکە شتی ناوەوە پەیوەندیی بەوەوە نەبوو. ئەو تەنیا دانرابوو کەس ڕا نەکا. حەفتەی دواتر، لە ڕۆژی پشوودا لە تەلدڕووەکە پەڕیمەوە و چوومە لاکەری ژنان بۆ لای ئاننا. باراکی ژنەکان زۆر لە ئی ئێمە خاوێنتر بوو. هەر لە تەنیشت ئاننا دانیشتم، کچەکانی دیکە لێمان دوور کەوتنەوە، پێیان وابوو پێویستمان بەوەیە دەورمان چۆل بێ. بەڵام جارەکانی دی کە چوومەوە، تێگەیشتن پێوەندییەکەمان تەنیا پەیوەندییەکی ڕاستگۆیانە، ئیتر دادەنیشتن و تەنانەت قسەشیان لەگەڵ دەکردین. بۆ خواردن بەخشینیش دڵاوا بوون. ئەگەرچی زۆریش برسی بووم، شەرمم دەکرد شتێک بخۆم، بەڵام بە ڕاستی لەو دوو ساڵ و چەند مانگەدا یارمەتییەکانی ئاننا نەبوایە، نازانم چیم بەسەر دەهات. دۆخی زیندانییە ژنەکان بۆیە لە پیاوان باشتر بوو، چونکە ئەوان زۆر جار لەلایەن بنەماڵەکانیانەوە یارمەتییان بۆ دەهات. ئینجا دزی و

ملهوڕپیشـــیان لەنێودا نەبوو. جگە لەوەش، زۆربەیان لە عەمباری پەتاپتە و گێزەر و چەوەندەر و ئەوانەدا کاریان دەکرد. ئاننا تەنیا دوو ســـاڵ لە من بچووکتر بوو و ئەو وردە جیـاوازییەی تەمەن لە نێو ئەورووپییەکـانـدا زۆر گونجـاو بوو. هەرچۆنێـک بێ من نەمـدەتوانی جوابی چـاکەی نەدەمەوەز بەڵێنم پێ دا ئەگەر ئـازاد کرام و دەرەتـان هەبوو، لەگەڵی بژیم. ئەگەرچی ئەو لە هەموو لایەنێکەوە لێوەشـــاوە بوو، بەڵام من نە ئازادبوونی خۆم دڵنیـا بووم و نە هیوام بە داهـاتووی خۆم هەبوو. پێم وابوو ئـاننـا تـا ئەودەمە لەگەڵ هیچ پیـاوێکی شـــــەرقی پێوەندیی نەبووە و هیچ قەول و قەرارێکیشـــــی دانەناوە، ئاواش دڵنیا بووم کە ڕاستگۆیی و وەفاداری پێوەندییەکی ئەوتۆی بە شـــــەرقی و غەریبیوونەوە نییە. ســـــەرەڕای ئەوەی کە دەمتوانی ئـاننـا بێنمە لاکەری خۆم، بەڵام هەرگیز ئەوەم نەکرد، چونکە لە نێو پیاوانی ســـۆڤیەتیدا نەمدەدی ڕێزی ژنان بگرن.

جارێکیان جوان لەبیرمە شـــەوێ پاش داخرانی دەرگای بـاراک دیـار بوو دوو ژن لە لاکەری ژنـانەوە هـاتوونەتە باراکی ئێمە و خۆیان لە بن تەختەخەوەکان شـاردووەتەوە، بۆ ئەوەی لەکاتی سەرژمێریی شەوانەدا ئاگایان لێیان نەبێ. یەکێک لە سەردەستەکان ڕایگەیاند، ئەگەر یەکێک حەز دەکا با لەگەڵیان بخەوێ، بەڵام کەس بەقسەی نەکرد. نەک لەبەر ئەوەی بڵێی پێیان شـــەرم بووبێ، نەخێر، لەبەر ئەوەی کار و کوێرەوەریی ڕۆژانە تین و گوڕ و بڕســـتی لە پیـاوان بڕیبوو.

ئۆردووگای بایکانور

سـەرەتای بەهاری سـاڵی ١٣٣٠ی هەتاوی بوو. زسـتانە سـارد و گورچووبڕەکەم بەڕێ کردبوو. ڕۆژێکیان بەیانی کە خۆمم ئامادە دەکرد بچمە سـەر کار، من و کۆمەڵێک زیندانیی دیکەیان ئاگادار کردەوە، کە نەچینە سـەر کار. هەرچەنـدە نەمـدەزانی لەبەر چی، بەڵام هەر ئەوەی کە نەدەچوومە سـەر کار، خەنیمەتێک بوو. دوایی پێیان گوتین، خۆمان ئامادە بکەین بچنە ئۆردووگایەکی دی و ئەگەر لە عەمبـاری ئەمـانەتەکـان بوخچەیەک شـتێکمـان هەیە، وەریگرینەوە. بە بیسـتنی ئەو خەبەرە هێندە ناڕەحەت بم، نەبێتەوە. نەک بڵێی زۆرم مـانەوە لەو لاکەرەمدا پێ خۆش بووبێ، بەڵکو لەلایەکەوە دەمزانی ئاننام لەدەسـت دەچێ کە لە هەموو ڕوویەکەوە بۆ من بەسـوود بوو، ئینجا لەگەڵ کۆمەڵێک زیندانییش یەکترمان ناسیبوو، کە لەو سۆنگەیەوە خەم و خەفەتەکانم دەڕەوینەوە. مرۆڤ سروشتێکی سەیری هەیە، لە هەر جێیەک گیرساوە، ماوەیەک دواتر لەگەڵی ڕادێ و خووی پێوە دەگرێ. دەمزانی ئـازاد نـاکرێم، بەڵکو لاکەرێکی دیکەی وەکوو ئێرە چاوەڕێمە، بۆیە هەر باشـتر وابوو لێرە کە دۆست و ئاشنا و ڕۆشنایەکم پەیدا کردووە، وەمێنم. بەڵام دەسـەڵات نەبوو. بەپەلە خۆمم گەیـانـدە ئۆردووگای ژنان. ئاننا چووبووە سەر کار. کزەم لە جەرگی هات. خاتوونی پاکەوانی باراکم ئاگادار کردەوە و تکام لێ کرد کـاغەز و قەڵەمێکم بـدەنێ. چەنـد ڕسـتەیەکم وەکوو ماڵاوایی و سـوپاس لە میهرەبانییەکانی بۆ نووسـی، لەگەڵ

کۆڵێک ئاخ و داخ و کەســـەری دڵ. چەند ڕســـتەیەک کە دنیایەک ئەشـق و ئەڤینیان تێدا بوو و ڕۆژگاریشــی هەر ناســـازگارە. چەند دڵۆپە فرمێســـکیشـــم بەیادی ڕۆژانی ڕابردوو هەڵوەرانـد و کـاغەزەکەم دایە ئەو خـانمە بیگەیەنێتە دەست ئاننا.

ماوەیەک بوو وەها لەگەڵ خەم و پەژارەدا ڕاهاتبووم، توانای فرمێسک هەڵوەراندنیشم نەبوو. بۆ ئاننام نووسی کە تـا دەژیم لەبیری نـاکەم و ئەگەر بۆم هەڵکەوێ و دەرەتان هەبێ، لە هەر جێیەکی دونیا بێ، لە چاکەی ئەو هەمووە میهرەبـانییەیـدا، هەر دەیـدۆزمەوە. دەســـتی پیرێژنەکەم لەبری دەســـتە جوانەکانی ئاننا ماچ کرد و ماڵاواییم کرد. ســـەعاتێک دواتر لەگەڵ زیندانییەکانی دی لە نێو گەمـارۆی ســـەربـازە چەکدارەکـانـدا بردیـانینە وێســـتگەی ئـاســـنەڕێ. پـاش ئەوەی مەودای ٢٠٠ کیلۆمەترێک ڕۆیشـــت، ڕای گرت و دایانبەزاندین و پاش نیوسەعاتێک ڕۆیشتنی بەپێیان، گەیشتینە ئۆردووگایەکی نوێ. ئێرە ئۆردووگـای بـایکـانور بوو. بچووکتر لە ئۆردووگـای بـالخـامش و نزیـک لە شـــاری ئـالمـاتـای پایتەختی قەزاقســتان. شـتێکی باشـی ئەو ئۆردووگایە بۆ من ئەوە بوو کە پـاش ئەوەی گەیشـــتینێ و لە دۆخی زیندانییە تـازەکـانیـان کۆڵییەوە، منیـان کردە بریگـادیری دەســتەیەک و ئەوەش ئیمتیازێکی زۆر گرینگ بوو لە نێو ئۆردووگـادا. جگە لەوەش، ئێرانییەکی خەڵکی ئەردەبیلم لەوێ دۆزییەوە و دەمودەســـت هێنامە نێو دەســـتەکەی

خۆم، جا چونکە تۆزێک بەسـالّدا چووبوو، کردمە پاکەوانی باراک. بەو جۆرە هەم توانیم یارمەتیی هاوولاتییەکی خۆم بدەم و هەم هاودەنگێک بۆخۆم پەیدا بکەم. چونکە لە دنیای غەریبـان و غوربەتـان ئەویش لە زینـدانێ، هیچ نیعمەتێـک هێندەی هاونەژاد و هاوئایین و هاودەنگێک، چێژبەخش نییە.

نـاوی عەلـی ئەکـبەری مـحەمـمەدی بـوو. تەمەنـی لە پەنجاوپێنج تێپەڕیبوو. پیاوێکی ئەسـمەری سـمێڵ پانی چاو بچووک، بەلام تا بڵێی زیرەک. ناوبراو، بەسـهـرهاتی خۆی ئاوا بۆ گێڕامەوە:

بیست ساڵ لەوەپێش هاتمە سۆڤیەت. حوکمەتی یەکیەتیی سـۆڤیەت چەند سـالێک بوو دامەزرابوو. زۆر بە ئاسـانی هاتمە ئازەربایجانی سـۆڤیەت و زۆری پێ نەچوو ژنم هێنا و دوو منداڵم بوو. کار و پیشـەیەکی دیارم نەبوو، بۆیە هەر وا خەریکی مامەڵە و ساتەوسەودا بووم و ژیانم خۆش بوو. ئیدی من نەمدەزانی سـاتوسـەودای شـەخسـی لەو ولاتەدا مەمنووعە.

لێرە، سـەودا و مامەڵە بەجۆرێک بەرهەمهێنان لەقەڵەم دەدەن و ئەوانەی کاروباریان نییە و بە مامەڵە و سـەودا خۆیان بەخێو دەکەن، دەڵێن مامەڵەچی یان سـپەرکۆلانت و ئەوەش لە ڕووی یاساییەوە تاوانە. هەر بۆیە ڕۆژێک لەسەر ئەوە و بەو تۆمەتە گرتیـانم و بەپێی بۆچوونی ئەنجومەنی دەوڵەتی دە سـاڵ بێگارییان لە ئۆردووگا بۆ بڕیمەوە. دە سـالّی ڕێـک لە ئۆردووگـای جۆراوجۆر کـارم کرد و کوێرەوەریی دنیایەم دی. لە کۆتایی ماوەکەدا، وەختێک لە دوایین ڕۆژەکـانی دەسـالّەکەمـدا بووم، بـانگیـان کردمە

ئۆفیسـی زیندان و گوتیان ئەنجومەنی تایبەت دە سـاڵی دیکەشـی حوکم داوی و ئێسـتا ئەوە قۆناغی دە سـاڵەی دووەمم تێدەپەڕێنم. بڕوا نـاکەم ئەو قۆنـاغی دووەمەم بەرمە سـەرێ و بەرگەی بگرم، نەک بڵێی بەرگەی کار و ناخۆشـی نەگرم، بەڵکو ئەو زوڵم و بێدادییە وەها ڕۆح و دڵ و دەروونمی وێران کردووە، ڕۆژێـک لەداخـان دیق دەکەم.

بەزەییم پێیدا هاتەوە و دڵیم داوە و هیوادارم کرد بە داهاتوو. گوتم هیچ شـتێک لەم دنیایەدا ڕوون و نەگۆڕ نییە. بۆیە نـابێ ورەت بڕووخێ. بنیـادەمێکی زۆر میهرەبان و بەسـۆز بوو. هەموو کارەکانی منی دەکرد. بەبێ منیش هیچی نەدەخوارد. چونکە سـەردەسـتە بووم، کە لە کار دەگەڕامەوە، ئەو دەچوو نانەکەی بۆ وەردەگرتم و دەیهێنـاوە بـاراک. هەر شـتێکمـان بوایە پێکەوەمـان دەخوارد. تەختەکەی ئەویش لە تەنیشـت تەختی منەوە بوو. ڕۆژ بە ڕۆژ میزاجم باشـتر دەبوو. ئەو ئۆردووگایە تۆزێک لەوی دیکە پاکوخاوێنتر و ڕێکوپێکتر بوو.

من لەگەڵ دەسـتەکەی خۆم زۆر نەرمونیان و بۆیان دڵسۆز بووم. هەوڵم دەدا کارە ئەستەمەکان بەتایبەتی بە کەسـانی لاواز و پیر نەسـپێرم و گەنجەکانیش ئەزیەت نەکەم. کوڕێکی گەنجی بە نەزاکەتی ڕووسـیم کردبووە جێگری خۆم و ڕامسـپاردبوو لەگەڵ هەموان میهرەبان بێ. ناوی نیکۆلا بوو، پێیان دەگوت کۆلیا.

شوێنی کاری دەستەکەی ئێمە لە نزیک ئۆردووگا بوو و کاری دەستەکەش، بیناسازی بوو، کە زۆر ئەستەم و ناخۆش نەبوو. ڕێگا نزیکەکەشی لایەنێکی باشی دیکەی بوو. ئەو ئۆردووگایە خەڵکی بیانیی زۆر تێدابوو بەتایبەتی ئەڵمانی، کە زۆربەیان دیلی شەڕ بوون. یەکێک لەو ڕووداوە تاڵ و ناخۆشانەی کە لەسەرتای چوونمدا بۆ ئەوێ ڕووی دا، مەرگی گەنجێکی ستۆنیایی بوو، کە لە دەستەکەی مندا بوو. لە وڵاتی خۆیەوە دیارییان بۆ ناردبوو، بەستەزمانە بەیانی کەدەچوون بۆ سەر کار، بەپەلەپەل نان و کەرەی بەرازی دەخوارد، کەچی لەگەرووی گیرابوو و هەرچی خۆی دێنێ و دەبا نە قووت دەچێ و نە دێتەوە دەرێ. تا گەیاندبوویانە خەستەخانە، خنکاندبووی.

بەهار و هاوین لەوێ تێپەڕی. هیچ پەیوەندیمان لەگەڵ دنیای دەرەوە نەبوو. زستانێکی سارد و سەختمان لەپێش بوو. زستن بۆ ئێمەی کرێکاری ئۆردووگا خراپترین وەرزی ساڵ بوو. ئەگەرچی جلوبەرگی لۆکە و گەرممان لەبەر دەکرد، بەڵام کارکردن لە دەرەوە، ئەویش لەو سەرما و بەستەڵەک و وەیشوومەیەدا تاقەتبڕ بوو، ئەگەرچی کڵاوی چەرمی هەموو سەر و مل و تەنانەت چەناگەشی دادەپۆشی، ئاواش ئەو هەناسەیەی لە لووتەوە دەهاتە دەرێ، هەر دەگەیشتە سەر سمێڵ، دەبووە سەهۆڵ و وەکوو چلوورە شۆڕ دەبوونەوە. ڕۆژانە پاش ئەوەی کارم بەسەردا دابەش دەکردن، لە ئۆفیسی کارگەکە لەگەڵ سەردەستەکانی دی دادەنیشتین، بەڵام دڵم هەر لای ئەو کرێکارانە بوو کە دەبوایە بەناچاری لە دەرەوە کار بکەن. هەڵبەت ئەو

کرێکـارانەی بەردەوام لە نێو بینـاکەدا کـاریـان دەکرد، دۆخیان باشـتر بوو، ئەگەرچی ئەوێش هەر سـارد بوو، بەڵام هێندەی دەرێ سارد نەبوو.

شـەوێکیان کرێکارەکانی دەستەکەی من، پاش ڕۆژێک کـاری تـاقەتبڕ، جۆرێـک خەوتبوون دەتگوت مردوون. دەرگـای بـاراکەکەی ئێمە کە قەت ئەودەمـانە نەدەکراوە، کرایەوە.

دوو پاسـەوان بە دەنگی بەرز فەرمانیان دا هەسـتن. هەموو بە ترسـەوە بەخەبەر هاتن. پرسـیم چی بووە؟ یەکێک لە پاسـەوانەکان گوتی، چەند ڤارگۆنێک ئاڵوودار هـاتووە، دەبێ تـا بەیانی بەتـاڵ بکرێن. دەبێ ئەمشـەو بەتاڵی بکەن، لەبری ئەوە سبەی ناچنەوە سـەر کار. چار نەبوو. زیندانیی داماو جلوبەرگیان لەبەر کرد و خۆیان ئـامـادە کرد لە لاکەرەکە بـچنە دەرێ. لە دەرەوەش سـەربازی چەکدار چاوەڕێمان بوون. چووینە وێسـتگەی شـەمەندەفەر و کەوتنە داگرتنی ئاڵوودارەکان. ڤارگۆن تا سـەر لێوار پڕ کرابوون لە ئاڵووداری جەنگەڵیی قورسـی بەستوو. من دەستەکەی خۆمم کردە دوو بەش. نیوەیانم ناردە سەر ڤارگۆنەکە، بۆ ئەوەی ئاڵوودارەکان فڕێ دەنە خوارێ و دەسـتەکەی دیکەش بیانبەن لەسـەر یەکیان هەڵچنن. کرێکـار بۆ ئەوەی بتوانن ئـاڵوودارەکـان فڕێ بدەنە خوارێ، دوو ئاڵووداریان تیلاوتیل بە ڤارگۆنەکەوە نا و ئەوانی دیکەیان بەسـەردا خلۆر کردنەوە. من و دوو کەس لە بریگادیرەکانی دوو دەسـتەی دی، چووینە نێو

ڤارگۆنێکی بەتاڵ و تاوێک ڕاکشـــاین و خەومان لێ کەوت. وەختایەک بە دەنگەدەنگ و شـــەقی ســـەربازان وەخەبەر هاتین، من وەکوو شـــێتان دەرەپەڕیم. نەمدەزانی چ باســـە و هەر لەبیرم چووبۆوە هـاتووین ئـاڵوودار بەتـاڵ بکەین. خۆمـان فڕێ دایە خوارێ، ســـەیرم کرد زینـدانی بەڕیز ڕاوەستاون و چاوەڕێن بڕۆن.

دیارنەمانی ئێمە، هەم فەرماندەی ســەربازەکانی نیگەران کردبوو، هەمیش زینـدانییەکـانی وەدرەنگی خســـتبوو کە بگەڕێنەوە. ئیتر وێکڕا هـاتینەوە. بـاش بوو فەرمـانـدەی ســـەربازەکان پیاوەتییەکی دەرحەق کردین و ســـەرۆکی ئۆردووگاکەی ئاگادار نەکردەوە. خوا هەڵناگرێ هێندێ لە فەرماندەی سەربازەکان و تەنانەت سەربازەکانیش خەڵکێکی مەرد و ڕەند بوون.

دوو زیندانیی کورد لە ئۆردووگای بایکانور

لە ئۆردووگای بایکانور، لە هەموو میللەتێکی تێدا بوو، تەنانەت خەڵکی بیانییش. هەمووش بە زمانی هاوبەشـــی ڕووسی یەکترمان دەدواند و هەمووومان پێکەوە، خەریک بووین بینی ڕواڵەتی مەزنی کۆمۆنیســـتیمـان پتەو ڕادەگـرت. ڕۆژێـکـیـان عەلـی ئەکـبەری پـاکەوان لە خەوتنگەکەی خۆمانەوە کەســـێکی هێنا لای من، لەخۆی ڕەشـــتاڵەتر. پیاوێکی چل ســـاڵانەی ڕەقەڵەی باڵابەرز. گوتی لە کوردانی جەلالیم و خەڵکی قووچانم. قووچان و شـــارەکانی دیکەی کوردســـتان کوردیان زۆر لێیە، کە هەموویان لە ســـەردەمی نادرشـــای هەوشـــارەوە لە نـاوچەی جەلالـیـیەوە بەڕێـی ئەوێ کـراون و دوور خراونەوە. ئەو کوردانە ســەرەڕای ئەوەی لەمێژ سـاڵە لە خۆراسان نیشتەجێ بوون و لە نیشتمان و زێدی خۆیان دوور خراونەوە، کەچی هێشـتا بە کوردی قسـە دەکەن و ڕەچەڵەکی خۆیـانیـان لەبیر نەکردووە. دەیگوت حەوت ســـاڵە لەو ئۆردووگـایەیە. نـاوی عەزیز بوو. دەیگوت هەشت ساڵ لەوەپێش لە سنووری باجگیرانەوە هاتووەتە ســـۆڤیەت و پانزە ســـاڵ حوکم درابوو و ئێســـتا پتر لە نیوەی تێپەڕانـدووە. پرســـیم جگە لە ئێوە، کورد یـان ئێرانیی دیکەشـــی لێیە ئێرە؟ گوتی من تەنیا پیرەپیاوێک دەناسم کە خەڵکی قووچانە. داوام لێ کرد سبەینێ لەگەڵ خۆی بیهێنێتە بـاراکی ئێمە. پیر و گەنج قەڕقی نەبوو. هەمـوو وەک یەک بـوویـن. هەمـوو خەڵەتـابـوویـن و

ئازارچێشتووی وڵات و ئاو و خاکێک بووین. زۆریش هۆگری یەک بوون گیانێکمان بەیەکەوە بوو.

بۆ سبەینێ عەزیز، پیرەپیاوەی هێنا، کە تەمەنی شێست ساڵ دەبوو. پیرەپیاوە ناوی سادق بوو. لە هەمووان ڕەشترتاڵەتر بوو. یەکی کورتەباڵای پانکەڵە بوو. زۆر لە تورکمانان دەچوو. لووتێکی درێژ و دەم و لچی داچۆڕاو، ڕەشداگەڕاو، کە دیار بوو پێشتر تریاکی زۆر کێشاوە. ڕەشایی دووکەڵی تریاکەکە هێشتا هەر وا بەسەر لێوە ئەستوورەکانییەوە مابوو. زۆرم ڕێز گرت. پێم سەیر بوو و پرسیم، ئێمەی گەنج بێ ئەقڵ و بێمشوور بەشوێن داهاتووەکی باش و بەختەوەرانەوە بووین، ئەتۆ لە چی دەگەڕای؟ دەتویست لەم وڵاتە چی بدۆزیتەوە؟ گوتی کاکە خۆ من قەت بەتەما نەبووم بەو کاولبووەدا بێم.

شوانێک بووم لە نزیک سنوور، نەمزانیبوو بە مەڕەوە لە سنوور پەڕیومەتەوە. ئەو زاڵمە خوانەناسانەش گرتیانم و چەندی هاوارم کرد و پاڕامەوە، بە گوێیاندا نەچوو. سێ ساڵ لەوە پێش بوو. لەپێشدا بردیانمە سیبری. دوو ساڵ لەوێ بووم، ددانەکانم هەموو هەڵوەرین. ئەوەتا ددانێکیشم لە زاریدا نییە. چونکە لە سیبریا هیچ شتێکی لێ نییە بۆ زیندانییەکانی ڤیتامین سیی تێدا بێ. تەواویان تووشی ئەو نەخۆشییە دەبن. ئینجا دەڵێن پەتای "بێربێری" گەورەترین بەڵای باکوورە بۆ زیندانییەکان.

ئەو شوانە نەخوێندەوارە داماوەیان ٢٥ ساڵ حوکم دابوو، لە ئۆردووگاکانی کاری زۆرەملێدا بێگاری بکا. لە سۆڤیەت سزای سێدارە نەبوو. دیارە بە ڕواڵەت لایەنی

مرۆیی مەسەلەکەیان لەبەرچاو گرتبوو، بەڵام بەبارێکی دیکەدا، کارکردن بوو بە زیندانییەکان. لە جەنگەڵە ساردەکانی سیبریاوە بگرە تا گەرمێنەکانی تورکمەنستان و ئۆزبەکستان و کەنارەکانی دەریای خەزەر، لە هەموویدا زیندانییەکان حوکمی درێژخایەنیان بۆ بڕابۆوە بەبێ دادگایی و تەنانەت بێ ئەوەی پێیان بگوترێ لەسەری چی سزا دراون کاری تاقەتپڕووکێن و خۆڕایی و بێ حەق و مزیان پێ دەکرا. کۆشکی دیکتاتۆریی پرۆلیتاریایان پتەو دەکرد، نەشیاندەزانی هەناسەی سارد و بڵێسەی ئاهی ئەو مرۆڤە لێقەوماوانە، بەردی بناغەی ئەو کۆشکە دەردێنێ و دەیڕمێنێ. دنیا مەیدانی سزاکێشانە. سەیر ئەوەیە، هەر ئەو زاڵمە دیکتاتۆرییەکان، هەر کامە و بە دەستی یەکێکی دی تێدا دەچوون. ئێمە هەر لەو ئۆردووگای بایکانورە بووین، کە بیستمان یەمیلیانۆڤی وەزیری سامناکترین دەزگای سۆڤیەتی واتە ڕێکخراوی ئێم.گ.ب بە فەرمانی ستالین، ئەو زاڵمە مەزنە گوللەباران کرابوو.

وەرزێرە پیرەکە چەنێ باش وتی کوڕم

چیت چاندووە هەر ئەوەیە کە دەدروویەوە

لە ماوەی حەفتەیەکدا هەردوو کوردە هاونژادەکەمم هێنایە نێو دەستەکەی خۆم. لەوپەڕی هەژاری و نەداریدا، کۆمەڵێکی خۆمانە و گەرموگوڕمان هەبوو.

مەرگی کاک سادق

ئەو کاک سادقە بنیادەمێکی زۆر باش و قسەخۆش بوو. گەلێ سەربردەی خۆشی لە ژیانی گوندی و شوانیی خۆی بۆ دەگێڕاینەوە. بەتایبەتی کە تووتنەکەی دەکێشا، تەواو دەهاتەوە سەرخۆ. لوێچێ تووتنی وێکڕا دەخستە بن زمانی. زاری لێک دەنا و وردە وردە تووتنەکەی لە زاریدا دەخووساند و قووتی دەدا. پاشان تڵتەی تووتنەکەی تف دەکردەوە. بەڵام کە زاری دەکردەوە، هەموو زمان و مەلاشووی سوور دەبۆوە. چ لە شوێنی ئیش و چ لە ئۆردوو نەمدەهێشت کار بکا. جاروبار کاری سووکم پێ دەکرد. هەڵبەت هەر بۆخۆشی بنیادەمێکی تەمبەڵ بوو. بنیادەمێکی تا بڵێی دڵناسک بوو. زوو زویر دەبوو. کەس هێندە کەمدوو نەبوو. چەند سەعاتان لە گۆشەیەک دادەنیشت و دەفکرەوە دەچوو. بەڵام کە بەفر دەباری، ئیدی بێدەنگ نەدەبوو. بە پێچەوانەی هاوولاتییەکەی خۆی، ئایینی گۆڕیبوو. بەڵام لای ئێمە هیچی نەدەگوت. بە لەهجەی خۆراسانی فارسیی قسە دەکرد. لەو سەرما و وەیشوومەی زستانەدا هەلامەتێکی توندی پێوە نووسا. چەند ڕۆژێک لە خەوتنگەکە مایەوە، ئێمە، بەتایبەتی عەلی ئەکبەر زۆری پێ ڕاگەیشتین، بەڵام جار بە جار خراپتر دەبوو. بردیانە خەستەخانە. من و عەزیز هەموو ڕۆژێ دەچووینە سەردانی. هێندێ تووتنیشمان بۆ دەبرد. ڕۆژێک کە چووینە سەردانی، لەوێ نەماندۆزییەوە. تەختەکەی بەتاڵ بوو. لە پەرستارەکانمان پرسی، گوتیان ئەمڕۆ مردووە و تەرمەکەی

هێشتا لە ساردخانەی خەستەخانەیە. گەڕاینەوە لاکەر و من چوومە لای سەرۆکی زیندان. داوام لێ کرد ڕێگەمان بدەن بە دابودەستووری ئاییی بینێژین، کەچی قبووڵی نەکرد. ئیتر ئەویشیان وەکوو هەزاران لێقەوماوی دیکە لە قووڵکە کۆمۆنیستییەکاندا خستە بن گڵ و بە دەردی خۆیان، خیانەتکارێک کەم بۆوە.

شەوێ لێک کۆ بووینەوە و پرسەیەکمان بۆ دانا. لەو پرسەیەدا چەند ئۆزبەک و تاجیک و تورکمانێکی ئۆردووگاکەش بەشدار بوون. فاتیحامان بۆ گیانی نارد. لەو ڕووداوانە هەموو ڕۆژێ هەبوون و زیندانی لەگەڵ ئەو نەگبەتییانە ڕاهاتبوون.

یەکێک لە خۆشی و سەرگەرمییەکانی ئۆردوو وەختێک بوو کە زیندانیی تازەیان دێنایە ئۆردووگا و زۆربەی جاریش ئەوە دەکەوتە ڕۆژانی پشوو. جا ئێمە دەهاتینە دەرێ و سەیری تازەهاتووەکانمان دەکرد، بەشکم ئاشنایەکیان لەنێودا بێ. هەڵبەت دیمەنێکی کەسەربار و دڵتەزێنیش بوو. دیتنی ئەو مرۆڤە لەڕ و لاوازانە بە جلوبەرگی شڕ و ڕیشی نەتاشراوەوە، زۆر دڵتەزێن بوو. لەبیرمە لە ئێران وەختێک قەرار بوو پزیشک ئەحمەدی لە گۆڕەپانی تۆپخانە لەسێدارە بدەن، خەڵکێکی زۆری تاران هاتبوونە سەیر. ئەگەرچی دەیانگوت پزیشک ئەحمەدی پیاوکوژ و میرغەزەبی ڕەزاشا بوو و دەیان زیندانیی بە دەرزیی هەوا کوشتبوو، کەچی ئاواش وەختێک بەو جەستە لەڕ و لاواز و

ڕوخسـاره زەردهەڵگەڕاوەوە بردیانە سـەر چوارپایەکە و پەتەکەیـان لە ملی کرد، کۆمەڵێک ژن زریکـانـدیـان و کەم کەس هەبوو بە ڕوویەکی شـادەوە لەوێ ڕۆیبێ. نەک هەر دیتن، بگرە بیستنی ئەو دیمەنە دڵتەزێنانەش دەبنە هۆی خەم و خەفەت. هەرچەنـدە سـزادانی تـاوانکەران بۆ پەندوەرگرتنی خەڵکی کارێکی پێویسـتە، بەڵام کێ هەیە پەند و وانەی لێ وەرگرێ. مخـابن، قەت نەبوو ئەو مێشـە و دارستانی ژیانە، لەو دڕندانەی تێدا نەمێنێ.

ڕۆژێکیـان کە لە کـارگەوە دەهـاتمەوە، لەپێش دەرگـای لاکەرەکە ڕووداوێکی دی ڕووی دا. یەکێک لە زیندانییەکان دەیویسـت شـووشـەیەک ئارەق لەگەڵ خۆی بێنێتە نێو ئۆردوو، کەچی دەبینێ ئەو ڕۆژە پـاسـەوانەکـان ورد دەیانپشـکنن و ناهێڵن ئارەقەکەی بێنێ و بگرە سـزاشـی دەدەن. هەر بۆیە سـەری شـووشـەکە دەکاتەوە و بین بەو ئارەقە گەرمەوە دەنێ، ئیتر پێش ئەوەی بگاتە بەر دەرگاکە، دەکەوێ. زیندانی بە هـانایەوە دەچن، بەڵام چونکە جار بە جار پتر تێک دەچێ، دەیبەنە خەستەخانە. دواتر دەیانگێڕاوە، تا دکتۆر گەیشتە سەری، گیانی دەرچووبوو.

کوڕێکی گەنج بوو. دەیانگوت ئۆکراینییە. سەڵا لە دایک و بابەکەی. نەگبەتییەکانی ڕۆژانە، برسـیەتی و شـەکەتیی نەبڕانەوە، دەرفەتی نەدەدا بیر لەو چارەڕەشییانە بکەینەوە.

لاکەرێکی دی

کاروباری بیناســـــازی لە ئۆردووگای بایکانور تەواو بیوون و هاوینی ســاڵی ١٩٥٦ـــــیش خەریک بوو تەواو دەبوو. بەڵام خەم و پەژار و گرفتاریی ئێمە نەدەبڕایەوە و تەواوبوونی نەبوو. ڕۆژێکیان کە لە کاریێ هاتبوومەوە، ئاگاداریـان کردمەوە ســــەرۆکی ئۆردوو کـاری پێمە. وەختێک چوومە ژووری کارەکەی، چەند ســەردەســـتەی دیکەش لەوێ بوون. ســــەرۆک گوتی ســـبەی لە لاکەر بمێننەوە و خۆتـان ئـامـادە بکەن دەچنە لاکەرێکی دی. هەموو دەســتەکەشـتان ئاگادار بکەنەوە. بۆ من فەرقێکی نەبوو. هەموو شــــوێنێک و هەموو لاکەرەکان وەک یەک بوون. هیچ هیوایەکم بە داهـاتوویەکی بـاشـــتر نەبوو. بەیـانی زوو، چوومە عەمبـاری توێشـــوو، چـاکەت و پانتۆڵەکەمم کە تاقە ســــامانی من بوو لەم دنیـایەدا و یـادگاری ڕۆژانی خۆشــــی و ئـازادیم بوو، وەرگرتەوە. چەنـد ســـــاڵێک بوو بۆ ڕۆژی خۆی هەڵمگرتبوو. پێش نیوەڕۆیە ڕیزیان کردین. لە ئۆردووگا چووینە دەریێ. نە کەس هەبوو ماڵاوایی لێ بکەم، نە خەمی بەجێهێشــــتنی شـوێنەکەم بوو. شـەمەندەفەر، ئەو ئامرازە هەمیشـەییەی ڕاگواستنی زیندانییەکان ئامادە بوو. هەر بەو ڕێوشوێنەی کە ئیدی بۆمان ئاسـایی ببۆوە، وەڕێ کەوتین. دوانیوەڕۆ گەیشـــتینە ئۆردووگایەکی دی. ئەو لاکەرە لە شــــاری تمیرتائۆ نزیک بوو، چەند کیلۆمەترێک لەولای شــــاری کـاراگـانـدای قەزاقســــتـان. لەبەر ئەوەی کـانـگەی

بەردەڕەژووی لێ بوو و پێویســــــت بوو جــادەی قیر و ئاســــنەڕێی بۆ بکێشـــن و بینای تازەی بۆ دروســـت بکەن، پڕ بوو لە ئۆردووگای بێگاری. جا من چونکە بە دەســــــتەی خۆمەوە نێردرابوومە ئەوێ، هەر وا ســـەردەســـتە مامەوە. لێرەش کاروباری بینایەکیان پێ ئەسپاردین. ئەو ئۆردووگایە بەڕاستی لە دوو ئۆردووگاکەی پێشـوو خاوێنتر و خۆشـتر بـوو. هەر وەژوور کەوتـیـن، خـۆشــــیـیەک لەدڵـم گەڕا. خەوتنگەیەکیان پێ داین. من دیســـان عەلی ئەکبەرم کردەوە پاکەوان. بیستم کۆمەڵێک ئێرانیی دیکەش لەو ئۆردووگایەن. یەکشــــەممە هەموو یان هاتنە ســـــەردانمان. عەلی ئەکبەر ئاشێکی بۆ لێنان و میوانداریمان کردن. گەنجێکی داڵگۆشتی کـورتەبــاڵای زیـرەکـیـان لەگەڵ بـوو بەنــاوی غەریـب. سەردەستەیان بوو. سێ کەسی دیکەشیان لەگەڵ بوو. دوو تورکمانی باڵابەرزی چوارشـانە، بەناوەکانی گوڵمحەمەدی و ئیمــامقولی. ئەوی دیکەش گەنجێکی ئەردەبیلیی زۆر میهرەبــان و بەئەدەب بوو بەنــاوی نەورووزی. هەموو یەکشـەممان لە دەوری یەکتر کۆ دەبووینەوە و لە سـۆنگەی ئەوان و قســـەخۆشـــەکانی کاک غەریبەوە، ســـوکناییەکمان هاتبوو.

محەمەد بیریا، وەزیری فەرهەنگ

لە ئۆردووگـای تەمیرتـائۆ، ڕۆژێکی پشـــوو لە خەوتنگەکەمدا پشـــووم دەدا. ئاگاداریان کردینەوە کە کۆمەڵێک زیندانیی نوێ دێننە ئۆردووگا. چوومە دەرێ، غەریب و کوڕەکانی دیکەش هاتبوون. زیندانییە تازەکان زۆر بوون. ورد ورد ســـەیرم دەکردن بەشــــکم ئاشنایەکیان لەگەڵ بێ. کتوپڕ قەڵافەتێکی ئاشنام بەرچاو کەوت. پیـاوێکی کورتەبـاڵای دەموچـاو وردیلە. کڵاوە چەرمـینەکەی تـونـد لە ژێـر چەنەی گـرێ دابـوو و دەموچاوە وردەکەی بە زەحمەت دەبینرا. لەو جلوبەرگە فشـــوفۆڵەی زینداندا و بەو چەکمە لبادییانەوە، ببووە شتێکی سەیر. ئاواش ناسینمەوە. ئەوە محەمەدی بیریا، وەزیری فەرهەنگی فیرقەی دیموکراتی ئـازەربـایجـان بوو. بە غەریبم گوت ئەو پیاوە وردیلەیەت نەناســـی؟ گوتی نەخێر. گوتم ئەوە محەمەد بیریـایە. کە لێی ورد بۆوە، گوتی وەڵڵا چاکت ناســـییەوە. غەریب بانگی کرد، کوڕە هۆی بیریـا. هەر ئێمەی دی، زانیی خەڵکی خۆوڵاتیین و ناســـیومانەتەوە. بزەی هاتێ و لە نێوان لێوە ڕەشداگەڕاوەکانییەوە ددانە خواروخێچ و بۆرەکانی دەرکەوتن. کە گەیشـــتە لامان، ســـڵاوی کرد و ئێمە لە ئـامێزمـان گرت. بردمە خەوتنگەی خۆم. لێـک کۆ بووینەوە. ڕۆژانی پشوو کارمان ئەوە بوو، بەڵام ئەمڕۆ توحفەیەکمـان لێ زیـاد ببوو. تـاقە جـارێکم دیتبوو، لە میوانداریی مەجلیســـی حکوومەتی میللیدا. غەریب بە

توركی لێی پرسی: ئەتۆ بۆ لێرەی؟ دا بۆمان بگێڕەوە. گوتی جارێ زۆرم برسییە. ئەگەر شتێکتان هەیە بۆم بێنن. عەلی ئەکبەر هێندێ نانی بۆ هێنا و ئەو دەمودەست کەوتە خواردن. دوایی پەرداخێک ئاوی بەسەردا کرد و تۆزێک هاتەوە سەرخۆ. گوتی ئێوە من دەناسن. من محەمەد بیریا، وەزیری فەرهەنگی پیشەوەری بووم. لەگەڵ هێرشی سوپای ئێران بۆ سەر ئازەربایجان ئاگاتان لێ بوو چۆن بەوپەڕی ئازایەتییەوە ڕامان کرد. ئەگەرچی من حەزم لێ نەبوو لە تەورێز بڕۆمە دەرێ، چونکە تازەم ژن هێنابوو، بەڵام بە زۆر هێنایانم. هەرچی هەوڵم دا لانیکەم ژنەکەشم لەگەڵ خۆم بێنم، بەڵام دایک و بابیشی ڕازی نەبوون. کە گەیشتینە سۆڤیەت، زۆری نەبرد پیشەوەرییان بە ڕووداوێکی ترۆمبێل کوشت. پێم وایە پیلانی غوڵام یەحیا بوو.

چونکە ئەو دەیویست بۆخۆی ببێتە سەرۆکی فیرقە. ماوەیەک توانیم لە هەمبەر چەوتییەکانی بێدەنگ بم و لەگەڵی بم، بەڵام دۆخی نالەباری فیرقەییەکان و فرتوفێڵ و گزی و فزییەکانی ئەو کە هیچی لەگەڵ نەدەکرا، لە هەموو شتێکی بێزار کردم. داوام کرد بمنێرنەوە ئێران، بەڵام ڕازی نەبوون. ناچار خۆمم شێت کرد و دەستم کرد بە کاری سەیر و سەمەرە. ڕۆژ تا ئێوارێ نوێژم دەکرد و پێداگریش بووم بمبەنە مزگەوتێک. جاری وابوو دەمکردە هات و هاوار، تا ئاخری بردیانمە باکۆ و لەوێ بردیانمە مزگەوت. مزگەوتەکە کەسی لێ نەبوو. گوتم دەبێ مەلایەکیش هەبێ کە پێشنوێژیم بکا و نوێژی لەپشت بکەم. پاش چەند ڕۆژ

مەلایەکی گەنجیان هێنا، بەڵام کە دواندم، دەمودەســـت زانیم ئەوە مەلا نییە، چونکە هیچ شــتێکی لە شــەرع و ئایین نەدەزانی، بگرە کابرا ســـیخوڕ بوو چەند ڕۆژێک لەپشــتی نوێژم کرد، بەڵام بۆ ئەوەی ئەو بزانێ من کەر نیم، لە کاتی نوێژێدا ڕۆژێکیان بەردەوام لە پشـــتەوەڕا لێی نزیک بوومەوە و توند خۆم پێوە نا و لە ڕەکاتی کۆتایی نوێژەکەیدا تەواو خستبوومە سەر کۆشم. کابرا نوێژەکەی بڕی و ڕووی تێ کردم گوتی ئەوە چییە بۆ وا دەکەی؟ گوتم عەجەب سمت و قوونێکت هەیە؟ کابرا بە تووڕەییەوە هەســـتا و گوتی من لەوانە نیم. ئیدی مزگەوتی بەجێ هێشـــت. کاکە ئەوەی کە گێڕاوە لەبەر پێکەنین پســـابووین. گوتی باشـــی بۆچووبووم، ئیدی بەولایەدا نەهاتەوە و بردیانمەوە لای غوڵام یەحیا. بەڵام من هەر ڕۆژە و بە شـــێوەیەک گاڵتەم پێ دەکردن و تەواو خۆمم لە شـێتی دابوو. لەو حاڵەتەدا چیم حەز لێ بوایە پێم دەگوتن. هەر دەشـــمویســـت بمنێرنەوە ئێرانێ. بەڵام لەبری ئەوە ناردیانمە ئێم.گ.ب و ماوەی شـــەش مانگ لەوێ بووم، تا بە پێی بڕیاری ئەنجومەنی دەوڵەتی دە ساڵ حوکم درام. ئێستاش ئەوە لەلای ئێوەم. گوتمان بەخێر هـاتی. هەر تۆمـان کەم بووی. هەر ئەو ڕۆژە ئەویشم هێنایە نێو دەستەکەی خۆم. لە تەختی سەرەوە لە پەنـا عەزیز جێی گرتەوە. گوتی من حەزم لە سەرەوەیە. گوتم حەقتە، وەزیر دەبێ لە سەرەوە بێ.

له شـــوێنی کاریش نەمدەهێشـــت کار بکا و چەندی بکرابایە، خواردنی زیادەشـــم بۆ وەردەگرت. بە قســـەی خۆش خۆش دایمە دەیخافڵاندم.

رۆژێکیان لێم پرســـی، ئەری ئاغای بیریا بەڕاســـتی تۆ چۆن بوویە وەزیر؟ گوتی لە چـاپخـانە کـارم دەکرد، جاروبارەش بە ئازەری شیعرم دەنووسی. هەر ئەوە بووە هۆی لەوەی لە تەشـــکیلاتی حکوومەتیی فیرقەدا پۆســـتی وەزارەتم پێ بـدەن. گوتم جـا لەو مـاوەی وەزارەتەدا چ کارێکی باشـــت کرد؟ گوتی، هیچ، بەڵام جاروبار ســـەری قوتابخانەکانم دەدا. ڕۆژێکیان چوومە قوتابخانەیەک. پۆلی شەش دەرسیان هەبوو. یەکێک لە قوتابییەکان خەریک بوو جوگرافیای دەخوێندەوە و بە دەنگی بەرز دەیگوت، زەوی خڕە و بە دەوری خۆردا دەخولێتەوە. من چوومە پێشـێ و ڕامگرت و گوتم، زەوی خڕ نییە، نەخێر زەوی تەخـت و ڕێکە و لەســەر شـاخی گایەکە و گایەکەش لەسـەر پشـتی ماسـی. ئینجا بە دەوری خۆریشـدا ناخولێتەوە، ئەوە خۆرە بە دەوری زەویدا دەســـووڕێتەوە. مەگەر نـابینن هەموو ڕۆژێ بەیانیان لە ڕۆژهەڵاتەوە هەڵدێ و دەچێ لە ڕۆژئاوا، ئاوا دەبێ؟ هەموان بە سـەرسـووڕمانەوە سـەیریان کردم. منیش وەکوو بلیمەتێک لەبەرانبەریان ڕاوەستابووم.

دەیگوت لە کۆڕ و کۆبوونەوەی حیزبیشـــدا دایمە پاش پیشەوەری من قسەم دەکرد و، وتاری وا ئاگرینم پێشکەش دەکرد، هەموو ســـەریان ســـووڕ دەما. ئەمریکا و ئاڵمان و هەر مەملەکەتێکم لەو کاتەدا لەبیر بوایە، هێرشـــم دەکردە ســـەری و دەمـگـوت ســـوپـای ئـێـمە دەتـوانـێ لە

چاوترووکاندنێکدا ئەمریکا یان ئاڵمان تێک بشــــکێنیْ و ئەگەر بمانەویْ، هەر بەو فیرقەییە گیانلەســـەردەســـتانە دەتوانین کام وڵاتمان پیْ خۆش بیْ، بیگرین. ئێران هەر هیچ نییە.

ئەوجار دروشــمم دەدا: یاشــاســین فیرقە، یاشــاســین پیشەوەری. هەموو چەپڵەیەکی توندیان لیْ دەدا.

رۆژێکیــان لەســــەر چوارپــایەیەک کە قســـــەم بۆ ســـەربازەکان دەکرد، دەســـتمم وا ڕاوەشــاند، پێچکەکانی شـــکان و کەوتم دەســـتم شـــکا و ماوەیەک خەوێنرام و دەستیان لەگەچ گرتم.

پرســـــیم، لە ســــــەردەمی پێش فریقەدا کە لە چاپخانە کارت دەکرد، شـــــیعرەکانتت چاپ نەکرد؟ دەکریْ یەکیْ لەو شـــیعرانەمان بۆ وەخوێنیْ؟ گوتی شـــیعرێکم هەیە بە ناوی "تۆ سەیری قەمچی بکە، هەی لەبەرت مرم قەمچی". مەسەلەکە ئاوا بوو:

لە سەردەمی ڕەزاشادا، فەرماندەی پادگان و لەشکری تەورێز، ســـــەرلەشـــــکر شـــــابەختی بوو. من ئەودەمی چووبوومە سەربازی. زۆر دەترسام. گرووبانێکی سمێڵ زلمــان هەبوو، بەردەوام لەبیــانووەک دەگەڕا و دەبوو ســــــمێڵی چەور بکەی. منیش چونکە هیچم نەبوو، زۆرم لەگەڵ خراپ بوو. سەیرم کرد چار نییە، هەر دەبیْ خۆی لیْ گێل بکەم. وەختێک ڕگووبان فەرمانی "وریابن"ـــــــی دەدا، من ورگم دەردەپەڕاند، تا دەیدیتم، دەهات و توند لە ورگی دەدام. ئەمیش بە ئانقەست ورگمم وەها دەبردە

دواوە، ئەوجار بەرەوپێشەوە دەچەمامەوە و سمتم دەردەپەڕین. جا دەچوو لە پشتەوەڕا شەقێکی تێ هەڵدەدام، من دیسان وەک ئەوەڵێ ورگمم دەردەپەڕاندەوە. سەرت نەیەشێنم هێندەم وا کرد، ئاخری شەکەت بوو، ئەمری کرد قەمچی بێنن. بە قەمچی هەتا بۆخۆی شل بوو لێی دام. چەند ڕۆژێک خەوێنرام. لەو ماوەیەدا شیعرێکم هۆنییەوە بەو ناونیشانە: "شلاق، باخ من..." لە حەفتەیەکدا سەرباز هەموو لەبەریان کرد و بە کۆڕ دەیانخوێندەوە. سەرلەشکەر شابەختی ئەوەی بە گوێ گەیشتەوە. ڕۆژێکیان کە خەریکی سانگرتنێ بوو، پرسیین ئەو سەربازەی شیعری قامچیی نووسیوە، بێتە پێشێ. بە ترسەوە چوومە پێشێ. پرسی، ئەوە تۆ هۆنیوتەوە؟ گوتم بەڵێ تیمسار. گوتی دا بۆم بخوێنەوە. دەستم بە خوێندنەوەی کرد و هەر جارێکی دەگەیشتمە شلاقە باخ، هەموو سەربازەکان دووپاتەیان دەکردەوە. فەرماندە زۆر پێ کەنی و پێی خۆش بوو. ئەمری کرد کارێکی گونجاوم پێ بسپێرن. ئیتر لە پادگانەوە ناردیانمە دەروازەی شار.

ڕۆژێکیش کە لەگەڵ کوڕەکان لە ئۆردووگا بووین و پێکەوە نانمان دەخوارد، بیریا زۆر بەپەلە قاپی ئاشەکەی لەپێش خۆی دانا و کەوتە خواردن. کتوپڕ کەوچکەکەی دانا و قاپەکەی هەڵگرت و بەسەرییەوە نا. دیار بوو دڵی بەوەش دانەکەوتووە، ئەوی تێیدا بوو بەسەر خۆیدا کرد. ئێمەش کەوتبووینە پێکەنین. پرسیم: ئەوە بۆ وات کرد؟ گوتی ئاخر بە کەوچک و لێواری قاپەکەش تێر نەبووم بۆیە.

ورده ورده له ئۆردووگاش خەریک بوو خۆی له شێتی دەدا و شتی وای دەکرد هەموو دەحەپەسایین و پێی دەکەنین. بۆ وێنه له وەرزی هاوینێدا جلی گەرمی زستانێی لەبەر دەکرد و کڵاوی چەرم و چەکمەی لبادی ئەو شتانە، که نەک هەر ئێمه بگره هەموو ئەو ئۆردووگایەش که دەیاندی وەپێکەنین دەکەوتن و گاڵتەیان پێ دەکرد.

رۆژێکیان گوتم ئەو کارانه باش نین. جەنابی بیریا ئاگادار بە خۆت تووشی گێچەڵێک دەکەی، دەتبەنه شێتخانه. دەیگوت حەزم لێیه ئاوا بکەم.

کۆنگرەی بیستەمی
حیزبی کۆمۆنیستی سۆڤیەت

چەند مانگێک بوو لەم ئۆردووگایە بووم. گۆڕانێکی بەرچاو لە دۆخی ناو ئۆردووگاکەدا هەستی پێ دەکرا. هەڵسوکەوتی هەیتە و بەرپرس و پاسەوانەکان لەگەڵ زیندانییەکاندا باشتر ببوو. ئاگادار بووینەوە کە کۆنگرەی بیستەمی حیزبی کۆمۆنیستی سۆڤیەت، لە مۆسکۆ لەگەڵ سەرکردەی حیزبە کۆمۆنیستەکانی جیهان بەسترابوو و بڕیاری نوێ لەبارەی زیندانییەکانەوە بەگشتی درابوو.

یەکێک لەو بڕیارانە ئەوە بوو، ڕێک کەوتبوون کە لەبری ئەو کارەی بە زیندانییەکان دەکرێ، حەق و مزێکیان بدرێتێ. ئەوجار، ساڵ و ماوەی حوکمەکەشیان بە شێوازی جۆراوجۆر کەم بکرێتەوە. خواردن و جلوبەرگی حوکمدراوانیش لەو دۆخە کارەساتبارەدا نەمێنێ. ئەو بڕیارانە زۆر زوو لە ئۆردووگاکەدا شوێنەواریان دەرکەوت. خواردن باشتر بوو. جلوبەرگ نوێ کرانەوە و فەرمان بە سەردەستە درا، لەمەودوا بە ڕێکوپێکی لیستەیەک لە بەرهەمی کار لە زیندان بەتایبەتی و دەستەکە بەگشتی لە ماوەی مانگێکدا کە لە ژێر چاودێریی بەرپرسە ئازادەکانی کارگەکاندا ئامادە بکەن و ڕێکی بخەن، بۆ ئەوەی لە کۆتایی مانگدا، بەپێی ئەو کارەی کردوویانە و ئەو فۆرمۆڵ و خشتەیەی دەسنیشان کراوە، حەق و مزیان بدەنێ. هەڵبەت ئەوە، بووە هۆی چوونە سەری ئاستی کاری زیندانییەکان و کاریگەرییەکی بەرچاوی لەسەر دانان و بەرهەمی کارەکەیانی زۆر خێرا بردە سەر. ئەگەرچی ئەو

حەقدەستە دیاریکراوە هەرگیز بەپێی کار و ماندووبوونەکە نەبوو. کەچی دۆخی ئۆردووگا و دڵ و دەروونی زیندانییەکانی تەواو گۆڕی. ئەو جموجۆڵەی کە لە نێو ئۆردووگادا دەبینرا، چاکبوونی دۆخی زیندانییەکانی پێوە دیار بوو. لەگەڵ ئەوەدا بازاڕی بەرتیلدان بە بەرپرسانی کارگەکان برەوی گرت. سەردەستەکان بۆ ئەوەی بتوانن پارەیەکی زیاتر بۆ دەستەکەی خۆیان وەرگرن، لەگەڵ ئەندازیار و چاودێرەکان ڕێک دەکەوتن، ئاست و بەرهەمی کارەکەیان زیاتر لەوەی دەکرا، نیشان دەدا و لەو پشکەی وەریشیان دەگرت، دەرسەدێکیان پێ دەدرا.

ئینجا فرۆشگایەکیش بۆ هێنانی کەلوپەل و پێویستیی زیندانییەکان لە ئۆردووگادا دانرا و ڕستورانتێکیشیان کردەوە.

ئەو گۆڕانکارییانە بوونە هۆی ئەوەی تروسکاییەکی خۆشی و شادی بخزێتە نێو تاریکخانەی لاکەرەوە. سندووقێکیش لە ئۆردووگا دانرا. بۆ حەق و مزی زیندانییەکان و وەرگرتنی زیادە پووڵی ئەو. ئەو شتانە هێندە خێرا ڕوویان دا، هەموو سەریان سووڕ ما.

چەند ڕۆژ دواتر، هەیتەیەک هات و منی بردە نووسینگەی ڕەئیس. ڕەئیس وێڕای پیرۆزبایی کارتێکی دا بە من و گوتی بەو کارتە دەتوانی بچیە دەرەوەی ئۆردووگا و بێیەوە. زۆر خۆشحاڵ بووم، تا ئێستا کارتی وایان بە هیچ کەس نەدابوو. بە زمانی ڕووسی بەو کارتەیان دەگوت پرۆپوسک.

بەو کارتە، من بەیانیان دەهاتمە دەرێ و پاش دابەشکردنی کار لە کارگە بەسەر زیندانییەکاندا دەمتوانی بچمە شاری و تا لای ئێوارێ کوێم پێ خۆش بوایە دەچووم. بەڵام ئێوارێ دەبوو بگەڕێمەوە لاکەر. تەنانەت ڕۆژانی پشووش بۆخۆم بەتەنێ دەمتوانی لە ئۆرددووگا بچمە دەرێ و ئێوارێ بێمەوە.

پاش شەش ساڵ و چەند مانگ، ئەو نیوە ئازادییەی پێم درابوو، ئەگەر بکرێ ناوی بنێی ئازادی، نیعمەتێکی گەورە بوو. چەند ڕۆژێکی سەرەتا زۆر بە حەز و حەژمەتەوە، بە کامیۆنی کارگە چوومە شاری تەمیرتائۆ، بەڵام شارێکی بچووک بوو. زۆرم حەز لێ بوو بچمە کاراگاندا، بەڵام چونکە زۆر لە ئۆردووگا دوور بوو، دەترسام نەتوانم لەکاتی خۆیدا بگەڕێمەوە ئۆردووگا و لەو یەکەم هەنگاوەی ئازادیدا تووشی هەڵەیەک بم. هەر بۆیە بە تەمیرتائۆ قەناعەتم کرد. وردە وردە لە چوونە شارییش ماندوو بووم، چونکە هیچ ئاشنایەکم لە شاری نەبوو، شتێکیشی لێ نەبوو خۆی پێوە بخافڵێنی، تا ڕۆژێکیان شۆفێر کامیۆنێک کە کەلوپەلی دێنا بۆ کارگە و بە قاچاخی ڤۆدکیای بۆ زیندانییەکان دەبرد و پێی دەفرۆشتن، لە ترسی ئەوەی نەکا من ڕێی لێ بگرم، بانگهێشتی کردم بۆ ماڵەکەی خۆی. هەڵبەت من کارم پێی نەبوو، بەو حاڵەشەوە دەعوەتەکەیم قبووڵ کرد. کابرا لەگەڵ هاوسەری و کچەکەی و خوشکی ژنەکەی کە خانمێکی گەنج بوو و لە ئاپارتمانێکی بچووکدا دەژیا، ئاشنا کرد. دۆخی ژیانی ئەوانیش زۆر باش نەبوو. ئاپارتمانەکەی وی دوو ژووری خەو و هۆڵێک و

چێشتخانەیەکی بچووک و ئاودەستێک بوو کە هەم ئاودەست بوو هەم حەمام.

بۆخۆی و هاوسەر و کچە چوارساڵانەکەی، لە ژوورێکدا و ژنخوشکەکەشی لە ژوورەکەی دیکەدا دەنوستن. خۆی و هاوسەر و ژنخوشکەکەی هەر سێکیان کاریان دەکرد. کەلوپەلێکی ئەوتۆیان نەبوو، بەڵام لەوپەڕی سادەییدا ژیانێکی گەرموگوڕ و خۆشیان هەبوو، هەر ئەوەش بووە هۆی ئەوەی هاتوچۆم لەگەڵیان گەرم و بەردەوام بێ.

شۆفێرەکە ناوی ساشا بوو و خانمەکەی کاتیا. ژنخوشکەکەی ناوی ناتالی بوو، لە کارگەی داربڕیندا کاروباری ئیداریی بەڕێوە دەبرد. تا پۆلی سێی دواناوەندی خوێندبووی. هەر جارێکی دەچوومە ماڵیان، کچە چکۆلەکەی ساشا هەرای دەکرد، مامە ڕامان هات و خۆی لە باوەشم داویشت. دایکی بە ڕاستی ژنێکی میهرەبان بوو و قەت نەمدی ڕووی گرژ و تاڵ بێ. منیش لە ئۆردووگاوە هێندێ وشکە و خۆراکم بۆ دەربردن. زۆر جار بۆ فراوین نەیاندەهێشت بڕۆم. من زۆرم کواسی کە جۆرێک ساردی بوو، پێ خۆش بوو. کواسی وەکوو بیرە وابوو، کە بۆخۆیان دروستیان دەکرد. بەو جۆرە بوو، نانیان لە بەرمیلێکی ئاوی شیلەتێن دەکوشی و تۆزێکیش هەویرترشیان تێ دەکرد و توند سەری بەرمیلەکەیان دەبەست. پاش دە ڕۆژ کواسی ئامادە دەبوو. ساردییەکی زۆر خۆش و بەتام بوو. جگە لەوە،

من زۆرم پیراشـــکی و پونچیک پێ خۆش بوو، که کاتیان بۆخۆی له مـاڵەوه دروســـتی دەکرد. ورده ورده ببوومه یەکێک له ئەندامـانی بنەمـاڵەکەیـان. هەر دەرفەتم هەبوایه، بـێ شـــەرمـکـردن دەچـوومه مــاڵـیــان. ورده ورده دەروجیرانەکەشیانم ناسی.

خوێندنەوەی لەپی دەست

ڕۆژێک لەپێش چاوی چەند ژنە دراوسێیەک کە هاتبوونە ماڵی کاتیا، دەستی کاتیام گرت و گوتم، ئیزن بدە با لەپی دەستت بخوێنمەوە و پێت بڵێم داهاتووت چۆنە. بە سەرسوورمانەوە سەیری کردم و پرسیی، مەگەر شتی وا دەبێ؟ گوتم بۆ نابێ. ئەوە زانستە، نەک سیحر و جادوو. من کتێبی ناولەپخوێندنەوەم خوێندووەتوە و لە ڕووی هێڵەکانی بەری دەستەوە تا ڕادەیەک دەکرێ داهاتوو پێشبینی بکەی. لە هێڵەکانی لەپی دەستی کاتیا ورد بوومەوە. لە ڕووی ئەو هێڵەوە کە لە خوارووی لەپی دەستییەوە بەرەو پەنجەتووتەی هەڵدەکشابوو، گوتم کاتیا تۆ تەمەنت زۆر درێژ دەبێ. پرسیی؟ بۆ نموونە چەند ساڵ؟ گوتم پێم وایە پتر لە ٧٠ ساڵ. گوتی، یانی من ٤٥ ساڵی دیکە دەژیم. گوتم لەوانەیە زۆر زیاتر. گوتی، چیی دیکەش دەبینی؟ گوتم منداڵێکی دیکەش لە چارەنووسیدایە. پرسیی کچ یان کوڕ؟ گوتم ئەوەیانم پێ پێشبینی ناکرێ، چونکە بە هێڵی دەست ڕوون نابێتەوە. پرسیی، چیی دیکەش؟ گوتم حەزت لە مۆسیقا و ئەدەبیاتە. گوتی، ئەوەیان ڕاست ڕاستە. من ئاشقی مۆسیقا و کتێبم.

دواتر زانیم چ هەڵەیەکم کردووە. جا ئەو جار نۆرەی خوشکەکەی بوو، کە دەبوو ناولەپی بخوێنمەوە. ناتالی هاتە پێشێ و بە تکا و پاڕانەوە گوتی سەیری لەپی دەستی ئەویش بکەم. دەستی چەپیم گرت و زۆر لێی

ورد بوومەوە. گوتم ناتالی، پیاوێک لە چارەنووسـتدا دەبینم. تۆ بەو زوانە شـــوو دەکەی. ئەو پیاوە، دووەمین و دوایین پیاوێک دەبێ کە شـووی پێ دەکەی. گوتی منداڵیشـم دەبێ؟ گوتم بەڵێ تۆش وەکوو خوشـــکەکەت دوو منداڵت دەبێ. بەڵام بە پێچەوانەی خوشـکەکەت زۆرت حەز لە مۆسـیقا و ئەدەبیات نییە. ژنەکان زۆر بە هۆگری و سـەرسـوورمانەوە گوێیان لە قســەکانم دەگرت و هەمووشـــیان بە باوەڕەوە دەیانویست لەپی دەستیان بۆ بخوێنمەوە بەڵام من هەسـتام بە بیـانووی ئەوەی کە درەنـگ بووە، مـاڵاواییم لێ کردن. گوتم پەکوو لەو هەڵەیەی کردم، چونکە لەلایەکەوە ژنـان ئەوجار ناهێڵن لە ماڵی ســـاشـــا پشـــوو بدەم و لەلایەکی دیکەوە ترس دایگرتم نەکا بەرپرسانی ئۆردووگا بیبیستنەوە و شــتەکە بە گوێی بەشـــی زانیاری و پاراســتنی سـۆڤیەت بگاتەوە. جا ئەودەمی وەرە ئەو کەرەی لەو قوڕە دەربێنەوە.

ناچار ماوەیەکی زۆر نەچوومە ماڵی ســـاشـــا، تەنانەت وەختێک ساشاش دەهاتە شوێنم، من بە بیانووی جۆراوجۆر خۆم لێ دەبوارد و نەدەچووم.

مـانگێـک پتر بوو نەچووبووم. کتوپڕ ڕۆژێـک چوومە ماڵەکەیان، هەر گەیشـــتمێ، چەند ژن بەدووی مندا ئێزنیان وەرگرت و وەژوور هوتن.

ژنەکان هاتبوون لەپی دەســـتیان بۆ بخوێنمەوە. پەکوو لەو بەزمەی تووشـــی خۆمم کرد. گوتم ڕاســـتە من هێندێ شتم لەبارەی خوێندنەوەی لەپی دەست خوێندووەتەوە و لە کتێباندا خوێندوومەتەوە بەڵام پێم وا نیە ئەو شـتانە ڕاسـت بن. زیاتر بۆ گاڵتە و ســـەرخافڵاندنە و مەزەندە و گومانن

نەک ڕاستەقینە. ئینجا من لەوەشدا شتێکی وای لێ نازانم. زانیارییەکانم زۆر کرچوکاڵ و کەمن. خانمەکان گوتیان قەینا، با لەپی دەستیان بخوێنمەوە. منیش ناچار و بەناقایلی سەیری دەستی هەردووکیانم کرد. ئاگادار بووم کە یەکێک لەو خانمانە ژنێکی بەڕەهەڵدا بوو. هەر ڕۆژە و بیر و هەوەسێکی لەسەردا بوو. هەر بۆیە دەرفەتەکەم قۆستەوە بۆ ئەوەی وانەیەکی ئەخلاقیی پێ بدەم. گوتم تۆ دەبێ زۆرت ئاگا لە خۆت بێ. ژیان، هێمن و پڕ لە گرانوسەنگینی و بەها و دوور لە ڕووداوی تاڵ دەبێ. هەر بۆیە تۆ دەبێ هەڵسوکەوت و ڕەوشی خۆت زۆر جڵەو بکەی، بۆ ئەوەی تووشی ڕووداوی ناخۆش نەبی. هەرچۆنێک بوو لە چنگ ئەو دوو ژنە ڕزگار بووم. من ئیتر حەفتەی دواتریش نەچوومەوە ماڵی کاتیا و بڕیارم دا ماوەیەک خۆیان لێ ببوێرم و بەلایاندا نەچمەوە بەشکم ئەو مەسەلەی بەری دەست خوێندنەوەیە لەبیر بچێتەوە. بیست ڕۆژێک ڕابرد، ساشام دیت. گوتی دوانیوەڕۆ وەرە بۆ ماڵمان. گوتم چ باسە؟ گوتی هەواڵێکی خۆش. کاتیا دەیویست بەشوێنتدا بێتە ئۆردووگا. باش بوو چاوم پێت کەوت. گوتم تا نەڵێی چ باسە، نایەم. گوتی ناتالی کوڕێکی دۆزیوەتەوە، سبەی مارە دەکرێن. گوتم کەوابوو بێ ئەملاوئەولا دێم. کە دوانیوەڕۆ چووم، کاتیا هەر دیتمی، وەکوو خوشکێک باوەشی پێدا کردم. گوتی ڕامان، مەزەندەکانت هەموو وەڕاست گەڕان. خوشکەکەم خەریکە شوو دەکا. تۆ

ئەوەی لەبارەی ناتاشـاشـەوە گوتبووت، ڕاسـت دەرچوو. گوتم ناتاشـا کێیە؟ گوتی هەر ئەو ژنەی گوتت ئاگات لەخۆت بێ. دوێنێ لەگەڵ کامیۆنێک لێکیان دا. بردوویانەتە خەسـتەخانە. گوتم خوا بکا چاک بێتەوە و هیچی لێ نەیە.

پیرۆزباییم لە کاتیا و ناتالی کرد. سـەعاتێک لەلایان دانیشـتم و گەڕامەوە ئۆردووگا. داوایان کرد شـەوێ لە ڕێوڕەسـمی مارەبڕینەکەی ناتالیدا بەشـدار بم. گوتم ئەگەر ئیزنم بدەن دێمەوە. بۆخۆتـان دەزانن من تەنیا ڕۆژانە ئازادم.

بۆ بەیانی، زوو لە کارگاوە هاتمەوە ئۆردووگا و چوومە لای سـەرۆکی زیندان و مەسـەلەی زەماوەندی یەکێک لە برادەرەکانمم بۆ گێڕاوە. گوتی لەسـەر بەرپرسیارەتیی خۆم ڕێگەت دەدەم بەڵام ئاگاداری خۆت بە. گوزتم دڵنیا بە سـبەی لە کاتی خۆیدا دێمەوە. دەمودەسـت چوومە لای دەللاک و سـەر و پرچم چاک کرد. چاکەت و پانتۆڵم لە عەمباری وەرگرتەوە و لەبەرم کرد. بەڵام بۆینباخم نەبوو، هەڵبەت دوو شت لە سۆڤیەت مۆد نەبوون، یەکێکیان بۆینباخ و ئەوی دیکە کڵاوی شـاپۆ، کە مایەی گاڵتە و سـوعبەتی کوڕەکان بوو. هەڵ کەسـیان بەو کڵاوەوە دیتبا، پێیان دەگوت ئارتیستی ئەمریکی.

لەبیرمە کاتێک لە بادکوبە لە کۆلێژی پزیشکی دەمخوێند، یەکێک لە برادەرەکانی شـەهریاری دایمە کڵاوی شـاپۆی لەسـەر دەنا. کوڕەکان هەر ئێمەیان دەدی وەدوومان

دەکەوتن و لە سـەری یەکتریان ڕادەکێشـا و دەیانگوت سیلەندر.

ئیتر چاکەت و پانتۆڵ و پاڵتۆی گەرمی زسـتانیی کە پێیان دابووم کردمە بەرم و لە ئۆردووگا چوومە دەرێ. بەر لەوەی بچمە ماڵی کاتیا، دەسـتەگوڵێکم لە دەرەوە کڕی و چوومە ماڵەکەیان. لە دوورەوە دەنگی مۆسـیقا دەهات. کە دەرگای ئاپارتمان کرایەوە، هۆڵەکە پڕ بوو لە ژن و پیاو. کاتیا بە هەموانی ناسـاندم. پیرۆزباییم لە بووک و زاوا کرد. ناتالی لەبەرچاوی زاوا ماچی کردم و گوتی پێشبینییەکەت وەڕاست گەڕا. زاوا کە ناوی ئالێکس بوو، پرسـیی ئەوە دەڵێ چی؟ ناتالی بۆی گێڕاوە. گوتم تەنیا ئاگات لەو دوو منداڵە بێ کە پێشـبینیم کردوون. ئالێکس گوتی لەوە باشتر هەر نابێ. من کوڕێک و کچێکم دەوێ. مێز و کورسـییان لە دەر و جیران بە ئەمانەت وەرگرتبوو. نان و چێشتێکی باشیان ئامادە کردبوو. پاش ساڵانێک، شەوێکی خۆشم ڕابوارد.

مەرگی دیکتاتۆرە مەزنەکە

ڕۆژێک لە شوێنی کارەکەم لەگەڵ چەند کەسێک لە سەردەستەکان دانیشتبووین، باسی عەرش و قورشمان دەکرد. کتوپڕ هۆڕنی شەمەندەفەر و کامیۆن و زەنگی کارخانەکان لە شارەکە گەڕا. لەو کاتەدا، ئەوە نیشانەی ڕووداوێک بوو. بە سەرسووڕمانەوە چووینە نووسینگەی بەرپرسانی کارگە و سەیرمان کرد هەموو بەپێوە ڕاوەستاون و کڵاوەکانیان داگرتووە. ئێمەش ڕاوەستاین. خولەکێکی پێ چوو، کە ڕێوڕەسمەکە تەواو بوو. گوتیان ڕادیۆ هەواڵی مەرگی ڕێبەری بڵاو کردووەتەوە و بەو بۆنە تاڵەوە، خولەکێک زەنگی کارخانەکانی سەرانسەری سۆڤیەت لێ دراون.

بەڵێ، ستالین، دیکتاتۆرە مەزنەکە مردبوو. گۆیا بە هۆی جەڵدەی مێشکەوە مردبوو. ئەوە ئاخر و ئاقیبەتی ژیانە، ئیتر چ لە نوێن و باندا بێ و چ لەسەر عەرز. لەوانەشە بە مەرگی کۆتایی بەو زوڵم و ناحەقی و بێدادییانە لەم وڵاتە پانوبەرینەدا بێ.

ئیتر باسی بیروباوەڕ و ڕێباز و ئەو شتانە هەر ناکەین. بەڵام ئەوەی ناوبراو کردی، جگە لە چارەڕەشی و ماڵوێرانی و زیندان و تیرۆر و ترس هیچ شتێک لەگۆڕێ نەبوو. داوەریکردن لەوەدا دەخەینە ئەستۆی مێژوو. بە دڵنیاییەوە مێژوونووسان بەگوێرەی پێویست ئاوڕی لێ دەدەنەوە. بەڵام مەرگی وی بۆ هەموو زیندانییەکانی وڵاتی سۆڤیەت

هەواڵێکی دڵخۆشکەر بوو و گۆڕانکاریی زۆر گرینگی لە ئۆردووگاکاندا بەدی هێنا.

یەکەمین کاریگەرییەکەی لە زیندان، ئازادبوونی هەموو زیندانییەکان بوو، کە بە تۆمەتی لنینیزم کەوتبوونە زیندانەوە. یانی کەسانێک کە لایەنگری لینین و بیروبۆچوونەکانی بوون و دژی بەرنامەکانی ستالین بوون.

لە دەرەوەش بیستمان، کۆمەڵێک لە سەرکردەکانی کۆمۆنیست و پۆلیت بۆرۆ سزا دراون و لە سێدارە دراون. یەک لەوان میرجەعفەر باقرۆف سەرۆکی دەستەی بەڕێوەبەریی کۆماری ئازەربایجانی سۆڤیەت و یەمیلیانۆڤ وەزیرە غەددار و زاڵمەکەی ئێم.گ.ب لە ئازەربایجان و ژەنەڕاڵ ئاتاکشیۆڤ هەڵسوڕێنەرانی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان و کۆماری کوردستان و سەرهەنگ پادارۆڤی لێکۆڵەری من، هەر هەموو لەسێدارە دران و هەموو سزای کار و کردەوە نامرۆییەکانی خۆیانیان دی. یەمیلیانۆڤ و پادارۆڤ منیان ناردە شوێنێک، کە هەرگیز نەگەڕێمەوە، بێخەبەر لەوەی ئەو چاڵەی بۆ من و کەسانی دیکەیان هەڵکەند، بۆخۆیان تێی کەوتن.

حکوومەتە زاڵم و دژەمرۆییەکان لەوانەیە بە زەبروزەنگ و زیندان و سێدارە ماوەیەک خۆ ڕاگرن، بەڵم بەدڵنیاییەوە خۆ ناگرن و نامێننەوە. جیهان بە دادپەروەری دەگیرێ نەک بە زەبروزەنگ. دیکتاتۆری بە

هەر ڕێچکە و ڕێبـاز و بیروبـاوەڕێکەوە بێ، چەوت و قێزەونە، جا دیکتاتۆریی پرۆلیتاریا بێ یان هەر شـــتێکی دی.

گۆڕانێکی دی کە بەسـەر دۆخی زیندانییەکاندا هات ئەوە بوو، کە لە هەمبەر هەر ڕۆژێک کارکردندا، ســێ ڕۆژ لە مـاوەی زینـدانییەکەی کەم دەکراوە. بەرپرســـان و مەئموورەکانی زیندان ترســـێکی زۆریان ڕێ نیشـــتبوو. هەڵســـوکەوتیان لەگەڵ زیندانییەکان وا نەرمونیان ببۆوە، ســـەرت ســـووڕ دەما. شـــادی و حەژمەتێکی ســـەیر ئۆردووگـاکەی داگرتبوو. مەرگی دیکتـاتۆر، دۆخێکی وای دروســـت کردبوو، کەس بڕوای نەدەکرد. لە دەرەوەش ئەو گۆڕانە جوان بەدی دەکرا. خەڵکەکە ڕەنگ و ڕووی کرابۆوە و قەڵافەت و ڕوخســـارەکان شـــاد و گەش ببوونەوە. فرۆشـــگاکان وەکوو جاری جاران بەتاڵ نەبوون. مەرگی دیکتاتۆری مەزن، هەڵاتنی خۆری ئازادیی نەتەوە چارەڕەش و لێقەوماوەکانی ســۆڤیەت بوو. ئەو ڕووداوانەی پەیتاپەیتا ڕوویان دەدا، نیشـــانەی ئەوە بوون، کە هیچ شـــتێک لەم دنیـایەدا نەگۆڕ و بەردەوام نییە، هەموو شـــتێک گۆڕانی بەسەردا دێ.

بـاشـــبوونی دۆخی نـاوخۆی ئۆردووگـاکـان لە ڕووی خۆراک و جلوبەرگ و حەق و مزی کار و حیســـابکردنی ســـێ ڕۆژ لەبری ڕۆژێک کار، ئەو ڕووداوانە بوون کە لە ماوەیەکی کەمدا ڕوویان دا. من کە نیوەڕۆژ ئازاد کرابووم، پتر لە جاران چێژم لەو ئازادییە دەبرد. ماڵی کاتیا بۆ من مەکۆی خۆشـی و شـادی بوو. سـەرەڕای ئەوەی ئەو تۆزە

ئازادییه دەڵەمەیە چارەی دەردی منی نەدەکرد و جگە له بەفیڕۆچوونی تەمەنم ئاکامێکی نەبوو و ئامانج و ئاواتی من شـــتێکی دیکە بوو، ئاواش هەر ئەوەندە ئازادییەش لەو دۆخەدا بۆ من نیعمەتێکی گەورە بوو و هاوکات هیوای ئەوەی خســـتبووە دڵمەوە کە بێتاوانییەکەم ســـەلماوە و لەوانەیە پەروەنـدەکەم تـاوتوێ بکرێتەوە و دەمتوانی مەزەندەی ئەوە بکەم، قۆناغی زیندانییەکەم زۆر ناخایەنێ.

ئازادبوونم

چەند ڕۆژێکی مابوو بۆ بەهاری ١٣٣٣، ئەو ساڵ و ڕۆژانە زۆر لێک دەچن. جاری وایە ساردە و جار هەیە گەرم. بەڵام ئەوەی لێک ناچن، ئەو ڕووداوانەن کە تێیاندا ڕوو دەدەن. خۆشی و ناخۆشییەکان، ئی ڕۆژەکان نین، بەڵکوو ئی ئەو ڕووداوانەن. لە یەکێک لەو ڕۆژانەی پێش بەهارێدا بوو، کە سنوورم بەزاند و خۆم خستە داوە مەترسیدارەکەی ئێم.گ.ب. ئاکامەکەی، حەوت ساڵ سووکایەتی و دەربەدەری و زەجر و کوێرەوەری بوو. حەوت ساڵ لە باشترین ڕۆژانی تەمەنم، باشترین قۆناغی گەنجیم بەفیڕۆ چوو و بوو بە تۆزی بانان. ئەگەرچی ئەو ڕۆژانە و ئەو دەرفەتە گرانباییانە هەرگیز ناگەڕێنەوە، بەڵام دەکرێ لانیکەم دەرس لەو ڕووداوانە وەرگرین. هەر شکستێک، پێشەکیی سەرکەوتنێکە، بەو مەرجەی بکرێ خاڵە لاوازەکان و هەڵەکانی خۆت بدۆزیتەوە، ئەگەرچی دەسنیشانکردنی ئەو شتانە ئەستەمە، بەڵام ئیتر مرۆڤ بەهێزتر و کۆڵنەدەرتر دەکەن و دەبێتە هۆی ئەوەی بە تێڕوانینێکی وردترەوە پرس و کێشەکان چارەسەر بکەی و بە بەرچاوڕوونییەکی زیاترەوە ڕێی ژیان بگریتەوە بەر.

ئیتر زۆری نەمابوو بۆ نەورۆز، کە لە شوێنی کارەوە دەگەڕامەوە ئۆردووگا. گرووبانەکەی زیندان بانگی کردم و گوتی بچمە نووسینگەی ئۆردووگا. سەرۆکی ئۆردووگا هەر لەوێ دیتمی گوتی، پیرۆزباییت پێ دەڵێم. نەمدەزانی مەسەلە چییە و باسی چ دەکا. گوتی حوکمی ئازادیی تۆ و چەند

کەسێکی دی هاتووە. سبەینێ دەبێ ماڵاواییمان لێ بکەی. چوومە پێشێ و توند دەستیم گوشی و سەرەڕای ئەوەی زۆر لە گرووبانەکەی زیندان بێزار بووم، باوەشـــم پێدا کرد. لە خۆشیان نەمدەزانی دەبێ چی بکەم.

خێرا چوومە دەرێ. چوومەوە خەوتنگەکەمان. عەزیز و عەلی ئەکبەر چاوەڕێم بوون. پێکەوە چووینە خەوتنگەی غەریب و کوڕەکانی دیکەش. هەر دیتیانم هوڕایان کێشا. قریوەی شادی و حەژمەتمان دەگەیشتە ئاســـمان. ئەی ئازادی، چ نعمەتێکی مەزنی. پرســـییان ئاگاداری؟ گوتم ئەوە ئێستا ئاگادار کرامەوە. باوەشمان بە یەکتردا کرد. هەموان وێکڕا ئازاد ناکەن، بەڵام ئازادیی هەموان مسۆگەرە. بایەکە و هەڵی کردووە.

بە عەلی ئەکبەرم گوت بچێتەوە باراک، هەرچیمان هەیە بیهێنێ بیخۆین. ئەمشەو دەبێ لە دەوری یەکتر بین. چوو، هەرچی هەبوو، خواردنی چێشـــتخانە و پشـــکی زیندانیشیان هێنا. ئەو شەوە پێکەوە بە شادی و دڵخۆشی نانمان خوارد. شەو بە کۆڵێک خەون و خەیاڵی خۆشەوە خەوم لێ کەوت. تاقە شەوێک بوو کە پاش حەوت ساڵ بە خەیاڵی ئاسوودەوە سەرم دەناوە. بەیانی کە لەخەو هەســـتام، تاو هەڵاتبوو. جێگرەکەم، دەســـتەکەی منی بردبووە شـــوێنی کار. دنیا هەر وایە، یەک دەڕوا و یەکی دی جێی دەگرێتەوە.

ســـەرۆکی ئۆردووگا پێش نیوەڕۆ ئێمەی کە نۆ کەس بووین، شـــەش ئێرانی و ســـێ ئاڵمانی، بانگ کردە

ژوورەکەی خۆی. پێی ڕاگەیاندین لە ئێستاوە ئازادن. بەلام چونکە کارەکەتان لە یەک شوێن ماوەتەوە و شێوازی گەڕانەوەتان جا بۆ ولاتی خۆتان بێ یان ولاتی ئێمە، لەوێ ڕوون دەکرێتەوە. هەمووتان لەگەڵ کاربەدەستێکی ئێمە دەڕۆن بۆ شوێنی دیاریکراو، کە نزیک مۆسکۆیە. ئاگادار بن لێی هەڵنەبڕێن. هەموومان چووینە ژمێریاریی ئۆردووگا، حیسابەکانمان بە نەقدی وەرگرت و بەڵگەی پێوەندیدارمان واژوو کردن. من چوومە عەمباری ئەمانەتەکان، جلوبەرگ و هێندێ وردە شتی دیکەم کە وردە وردە دابینم کردبوون، وەرگرتەوە و دامن بە عەلی ئەکبەر. بۆخۆم بەپەلە لە ئۆردووگا چوومە دەرێ و چوومە ماڵی کاتیا. باش بوو لە ماڵ بوو. ئاگادارم کردەوە و پێم گوت لەوانەیە ئەمڕۆ دوانیوەڕۆ بچینە کاراگاندا. کچە چکۆلە و جوانکیلەکەی پرسیی، مامە ڕامان بۆ کوێ دەچی؟ گوتم، بەقوربان، بۆ ئازادی و ئەگەر قسمەت بێ بۆ ئێران. کاتیا چاوی پڕ بوون لە فرمێسک. گوتی ڕامان، پێشگۆییەکانت هەموو ڕاست بوون، تەنانەت ئازادییەکەی خۆشت. گوتم کاتیا خانم سپاس بۆ موحیببەتی ئێوە و بەڕێز ساشا و ناتالیی خوشکت، ئەمەگدارم. هەرگیز چاکەتان فەرامۆش ناکەم. وەکوو خوشکێک ماڵاواییم لەو ژنە میهرەبانە کرد و ئیتر ئەو ئازیزانەم نەدیتەوە.

دنیای ئازادی تا شاری ویلادیمیر

نـانی نیوەڕۆیەمـان لە ئۆردووگـا خوارد. دوانیوەڕۆ ماڵاواییم لە دۆسـت و ئاشـنا و هاوڕێیان بەتایبەتی عەلی ئەکبەری ئەردەبیلیی لێقەوماو کرد و لە زیندانی تەمیرتایۆ هـاتمە دەرێ. ئەمجـار کە بە پیکەبێـک دیواری بەرز و دەرگا گەورەکەی ئۆردووگام بەجێ هێشـــت، ئەو قەڵا شـــوومەم وەکوو قەفەزێکی ئاســنین دەدی کە کۆمەڵێک مەلی بێ پەڕوباڵیان تێدا زیندانی کردووە. خۆیشـــم تا چەند ســاتێک لەوەپێش یەکێک بووم لەو چارەڕەشـــانە. دەشـــت و بیابان بەشـــێوەیەکی دیکە دەهاتە پێش چاوم. هێشــــتـــا چەنـد کیلۆمەترێـک لە ئۆردووگـا دوور نەکەوتبووینەوە، ژن و پیاوێکم دی کە بەرەو ئۆردووگا دەچن. هەســتم کرد ئاشـــنان، کە ورد بوومەوە ناتالی و ئالێکس بوون. لە سـەری ماشـێنەکەم دا. شـۆفێرەکە ڕای گرت. خۆم فڕێ دا، هەردووکیـان ئـامێزیـان پێدا کردم. ناتالی گوتی، دوێنێ لە کاتیام بیســـت، گوتمان تا درەنگ نەبووە بەشـــکم بێم بتبینم. نەمـدەزانی بە چ زمـانێـک سـپاسـیان بکەم. لەو وەزعە خۆشـییەدا گریام. ناتالییش گریا. پرسـیان ئێسـتا بۆ کوێ دەچن؟ گوتم کاراگاندا و قەول وایە لەوێوە بچینە مۆســکۆ. لە هەر شـــوێنێک بم نـامەتـان بۆ دەنێرم و تـا هەم لەبیرتـان نـاکەم. وەکوو خوشـــک و برایەکی ئازیز ماڵوابییم لێ کردن. ســـواری ماشـــێنەکە بوومەوە و چەند ســـاتێک دواتر، لە گەوی ڕێیەکەدا لەچـاوانم ون بوون. وەک ڕابردوویەکی زۆر

دوور، سـەعات ٥ی پاش نیوەڕۆ گەیشـتینە کاراگاندا. قەول وابوو بچینە وێسـتگەی شـەمەندەفەر، بەڵام داوامان لە ڕێنوێنەکەمان کرد تۆزێک بە شارەکەدا بمانگێڕێ. ماشێنەکە بە چەند شـەقامێکدا تێپەڕی. کارگاندا دیار بوو لە شـاری بادکوبە پاکوخاوێنتر و جوانتر بوو. ماشـین لەبەر دەرگای فرۆشگەیەک ڕای گرت، چووینە ژووری و هەر کەسـە و بە پێی گیرفانی خۆی شـتێکی کڕی. ئینجا چووینە وێسـتگەی شەمەندەفەر.

ڕێنوێن چووە لای بەڕێوەبەری وێسـتگەکە و جێی بۆ دابین کردین. چارەگێک بۆ حەوت سوار بووین. شەمەندەفەر پڕ بوو لە ژن و پیاو و پیر و لاو، دوو ژووریان بۆ تەرخان کردین. هاوڕێیان چوونە ڕستوڕانتی شـەمەندەفەرەکە و تێر و پڕ نـانیـان خوارد. نـاحەقیـان نەبوو، سـاڵانێک بوو لە شـوێنێکی ئـازاد نـانیـان نەخواردبوو. دەتگوت کۆمەڵێک باڵندەن، کە لە قەفەز ئازاد بوون. بە حەژمەتەوە سـەیری کچانی نێو ژوورەکانیان دەکرد.

دوو شەو و ڕۆژ لە شەمەندەفەردا بووین، کەچی هەستم بە ماندوویەتی نەدەکرد. پێش نیوەڕۆ شـەمەندەفەرەکە لە وێسـتگەیەک ڕای گرت. ئێمە دابەزین. وێسـتگەیەکی گەورە بوو. هۆڵێکی گەورەشـی هەبوو. ڕێنوێنەکە گوتی: ئێرە وێستگەی شاری کۆیبیشۆڤە.

شـەمەندەفەر لەو وێسـتگەیەدا ٨ سـەعات ڕادەوەسـتێ. تا حەوتی دوانیوەڕۆ دەرفەتە دەتوانن بچنە شـاری، بەڵام پێش سـەعات ٧ لێرە بن. بەرپرسـیارەتیی دواکەوتن لە ئەسـتۆی خۆتـانە. من و غەریـب پێکەوە چووینە دەرێ. بە دەم

شەقامێکی کەنار ڕووباری وێڵگادا ڕۆیشتین. بە ڕاستی شارێکی جوان بوو. لە پێشدا گەیشتینە بازاڕی میوەفرۆشان. هۆڵێکی گەورە بوو، لە هەر دوو بەرەوە میوەفرۆش، کە هەر هەموویان ژن بوون. هێندێ ترێ و هەرمێمان کڕی. نازانم ئەو میوە جۆراوجۆرانەیان لە کوێ هێنابوو. میوەمان لەگەڵ خۆمان بردە کەناراوەکە و لەسەر چۆمەکە، کە کەشتی تێیدا هاتوچۆیان دەکرد، دانیشتین. ترێیەکە، بە ڕواڵەت ڕەش بوو، بەڵام زۆر خۆش بوو. دیتنی ڕووباری وێڵگا و هاتوچۆی کەشتییەکان دیمەنێکی سەرنجڕاکێش و شیاوی دیتن بوو. نانی نیوەڕۆشمان لە ڕستوڕانەکەی کەنار خوارد. سەعات سێی دوانیوەڕۆ بەرەو شاری وەڕێ کەوتین، تا گەیشتینە بەردەم سینەمایەک، کە فیلمی "لەگلەگەکان دەفڕن"ی پێشان دەدا. دوو بلیتمان کڕی و ژووینە ژوورێ. بە ڕاستی فیلمێکی باش بوو و کاری لە ڕۆح و ورەمان کرد.

سەعات شەشی ئێوارە گەڕاینەوە وێستگەی شەمەندەفەر و بۆ برادەرانمان گێڕاوە چۆن گەڕاوین. پێنج دەقەی مابوو بۆ حەوت، سواری شەمەندەفەر بووین. شێومان لە ڕستوڕانتی شەمەندەفەرەکەدا خوارد. سبەی نیوەڕۆیە گەیشتینە شوێنی مەبەست و لە وێستگەیەک بەناوی ویلادیمیر دایانبەزاندین. ئەو وێستگەیە لە قەراغ شارێک بوو، بەو ناوەوە.

ویلادیمیر شارێکی بچکۆلانە بوو، زۆر لە مۆسکۆی پایتەختی سۆڤیەتەوە دوور نەبوو. زۆرم حەز لێ بوو لە

نزیکەوە مۆسکۆ ببینم، بەتایبەتی زانکۆ گەورەکەی مۆسکۆ
بە ناوی لۆمۆمبا. ئەو زانکۆیە ناوبانگێکی جیهانیی هەبوو.

ئۆردووگای نوێ

ئۆردووگا، یان ئەو وێستگەیەی ئێمەی چووینێ، لە نێو شار بوو. دەوروبەری وێستگەکە، تەختەبەند کرابوو. لە دیوی ژوورەوەی حەوت خەوتنگەی گەورە هەبوون. پێنج خەوتنگە بۆ پیاوان و دووانیان بۆ ژنان تەرخان کردبوو. ئێرە، پاسەوان و چاوەدێری لێ نەبوو. ئەوەندە نەبێ لە پەنا دەرگای وەژوورکەوتنەکەوە نووسینگەیەک هەبوو تایبەتی سەرۆکی وێستگەکە و چەند فەرمانبەرێکیش کە کاروباری ئۆردووگاکەیان ڕادەپەڕاند. هەموو کاروبارەکانی ناوخۆی ئەو شوێنە لە ئەستۆی کەسانی نێو ئەوێ واتە کۆنەزیندانییەکان بوو، کە ئێستا ئازاد ببوون. ئەو وێستگەیە ناوی "خاڵی بەڕێکردن" بوو.

ئەگەرچی هەموو ئەوانەی لەو وێستگەیەدا بوون، زیندانیی ئازادکراو بوون، کەچی تا تەکلیفیان تەواو ڕوون نەکرابایەتەوە بۆیان نەبوو لەوێ بچنە دەرێ، بەڵام هەر دەیانزانی زۆری نەماوە تەواو ئازاد بن. هەر بۆیە هیچ نارەحەت نەبوون و کێشەیان لەگەڵ دۆخەکە نەبوو. هەڵبەت ئەگەر یەکێک پێویستی بە دەرەوە بوایە، بۆ چەند سەعاتێک کارتی چوونەدەرەوەیان پێ دەدا. وردە وردە پەڕاوەکان تاوتوێ کران و لەگەڵ کەسەکان قسە کرا بۆ ئەوەی بنێردرێنەوە وڵاتی خۆیان، یان لە سۆڤیەت دەمێننەوە.

خەوتنگەیەک بۆ ئێرانییەکان تەرخان کرابوو. ناوی ئەو کەسانەی دەهێنرانە ئەو ئۆردووگایە، لە دەفتەرێکی

تایبەتدا دەنووسـرا. ژمارەی ئێرانییەکان لە ٤٠ کەس زیاتر بوو. پاش ئەوەی گەیشتینە ئەو وێستگەیەدەمودەست منیان کردە بەرپرسـی چێشـتخانە و پشـکی خۆراک. ئەو بیانیانەی لەو وێسـتگەیە بوون، بریتی بوون لە ئەڵمانی و فەرەنسـی و پۆلۆنی و ئیتـالیـایی و ئەفغـانی و ئێران. زیـاتریـان خەڵکی ئێرانیَ بوون. ژنەکان کەم بوون، هەر سی کەسێک دەبوون. بەڵام تاقە ژنێکی ئێرانی یان ئەفغانیشیان لەنێودا نەبوو.

لەدەم چێشـتخانەکەوە کە زۆر ڕێکوپێک بوو، عەمبارێک و دوو هۆدە هەبوون، مێزێکی نووسـین و هێندێ دەفتەر بۆ تۆمارکردنی خۆراک و پێویسـتییەکان، ئەوە هۆدەی کاری من بوو. من لە پێشـدا ئەو خۆراکەی لە عەمبارەکەدا بوو، لەگەڵ ئەوەی لە دەفتەرەکەدا نووسـرابوو، پێکم گرتن و لە ژێر دوا ژمارەی خەتێکم کێشـا و ڕێکەوتەکەیم نووسـی و ئیمزام کرد.

کرێکاری چێشتخانە لە نێو ئەو کەسانە هەڵبژێردرابوون، کە لەو وێسـتگەیەدا مابوونەوە، بەڵام دوو چێشـتلێنەریان لە لاکەرەکانی دیکە هێنـابوو. دەمڕاسـتی چێشـتلێنەرەکـان دوانیوەڕۆ دەهاتە ژووری کارەکەی من و پشـکەخۆراکی بەپێی لیستەی نووسینگەی وێستگەکە بە من دەدا و لەسەر تەرازووەکە دەیکێشـا و دەیبرد. سـێ جەمە خواردنیان دەدرایە.

هێنـدێ لە خـانمەکـان پشـکەخۆراکیـان وەردەگرت و بۆخۆیان لێیان دەنا. ئەگەرچی ڕۆژێ جارێک من دەچوومە دەرەوەی وێسـتگەکە و بە عارەبانە، بەشـی چەند ڕۆژانم لە عەمبارە گەورەکەی شارییەوە دێنایە نێو وێستگەکە، چونکە

حەزم لێ نەبوو لەو شـــارە بچکۆلانەیەدا بگەڕێم، بۆیە هەر کـارم تەواو دەبوو دەگەڕامەوە. ڕۆژانە کە بێکـار دەبووم، لە نووسـینگەکەم خۆم بە خوێندنەوەوە خەریک دەکرد، چونکە کتێبخانەیەکی باشی لێ بوو.

زۆربەی شـەوانەش فیلمی سـینەمایی پێشـان دەدرا. جگە لەوەش، کەلوپەلی وەرزش و یـاریی تـایبەتی شـــەترەنجی لێ بوو. بڕوا نـاکەم لە هیچ جێیەکی ئەم دنیایە هێندەی سـۆڤیەت شـەترەنج باو بووبێ. چەند ڕۆژ جـارێک کۆمەڵێک کەسـیـان ئـازاد دەکرد، جا چونکە ئەوانەی لەو وێسـتگەیە ڕاگیرابوون هەموو بیانی بوون، زۆربەیان بەڕێی وڵاتی خۆیان دەکرانەوە و لەبری ئەوان کۆمەڵێک کەسـی دیکەیان دێنا. تا دوا سـاتی مانەوەم لەوێ، ژمارەی کوردەکانی نێو ئەو وێسـتگەیە، هەر پێنج کەس بوون. یەکێکیان عەزیز بوو کوردی قووچان بوو، دوو کوردەکەی دیکە جەلالیی لای ماکۆ بوون بەناوەکانی گوزەل و ئێکیت. عەزیزی ئاسـەفی هاووڵاتیی خۆم و منیش. لە نێو ئەوانەدا ئەوی لە هەموان لەڕ و لاوازتر بوو، کاک عەزیزی ئاسـەف بوو، کە دەیتگوت هەموو ماوەی زیندانییەکیە لە سـیبریا بووە و، وەکی دەیگێڕاوە، لەگەڵ محەمەدی شـیرازی ڕایان کردبوو بۆ سـۆڤیەت. ئەنجومەنی تـایبەتی، یەکی ٢٥ سـاڵ بێگـاریی لە ئۆردووگاکاندا بۆ بڕیبوونەوە.

ئاسـەف، گەنجێکی تا بڵێی بەئەدەب و گرانوسـەنگین بوو. جاری وابوو ئەوەندە بەهێمنی قسـەی دەکرد، کە

گوێم لە دەنگی نەدەبوو. زۆریش نیگەران بوو. لە سێبەری خۆی دەترسا. هەر جارێکی دەمگوت کچێ مەترسە، قاقای دەکێشا. بەستەزمانە هاتبوو لە بەهەشتی بەڵێنپێدراو میوەیەک لە داری تووبا لێ بکاتەوە. بەڵێ میوەکەی زۆر تاڵ بوو، ٢٥ ساڵ مەحکوومییەت بوو. زۆربەی جار دەهاتە نووسینگەکەی من و پێکەوە دادەنیشتینە قسەکردن. ڕۆژێکیان پێم گوت ئاغای ئاسەف من لەگەڵ ڕەحیم ئاسەفی ئامۆزات هاوپۆل بووم، جا سەیر ئەوەیە وێنەیەکیشم لەگەڵی هەیە، کە تۆ لەسەر کۆشی دانیشتووی، لەگەڵ محەمەد ئاسەفی ئامۆزاشت یەکترمان دەناسی. حەیفێک کە ئەو دوو گەنجە، جوانەمەرگ بوون. ئەو وێنەیەی کە ئێستاش ماومە، ئی ساڵی ١٣١٦ـیە، وەختێک کە من یەکی دواناوەندی بووم، پێم وایە وێنەکە لە باغی شێخی بە کامێرای کاک محەمەدی ئاسەف گیراوە. ئاغای ئاسەف زۆری حەز لێ بوو بزانێ بۆچوونم لەسەر گەڕانەوە بۆ ئێران چییە؟ ڕاشکاوانە پێم گوت هیچ بەتەما نیم لەم وڵاتە بمێنمەوە. ئێستا کە ڕوخساری ڕاستەقینەی ئەو ڕژیمەم ناسیوە، مانەوە لێرەوە شێتی و بێ ئەقڵییە. حوکمەتێکی لەهیچ و خۆڕایی ٢٥ ساڵ زیندانی بەسەر گەنجی وەک ئێوەدا بسەپێنێ، کوێی شیاوی متمانەیە؟ من لەگەڵ سەد کەس لە حوکمدراوان قسەم کردووە و لێم پرسیون لەسەر چی حوکم دراون، تەنانەت لە یەکدانەشیاندا دادپەروەرانە حوکم نەدراون.

خۆ ئێمە باسی بیروباوەڕ ناکەین. من هیچ کارم بە بیروباوەڕی کۆمۆنیستی نییە، بەڵام ئەوەی بە کردەوە دەیبینم، لەوانەیە خراپترین ڕژیمێک بێ، کە لە دنیادا هەیە.

بە دڵنیاییەوە ژیان لە وەها ڕژیمێکدا بەتایبەتی بۆ ئێمە کە بێگانەشین، کارێکی ژیرانە نییە. من تەنانەت وەدەستهێنانی پلەی زانستیش لەو وڵاتەدا بەشتێکی بێبایەخ دەزانم و پێم باشترە لە دنیای سادەدا کرێکارێکی سادە بم. ئیتر ئەوە بیروباوەڕی خۆمە.

ناسینی خانمێکی فەڕەنسی

لە نێو ژنەکانی وێستگەکەدا، خانمێکی فەرەنسی هەبوو بە ناوی ماری، کە تازە هاتبووە ئۆردووەکەی ئێمە. هەر جارێکی بۆ وەرگرتنی پشکی خۆراک دەهاتە نووسینگەی من، چەند قسەیەکیشمان بە فەڕەنسی دەکرد. ئەویش دڵی بەوە خۆش بوو کە یەکێک پەیدا بووە چەند قسەیەکی بە فەرەنسی لەگەڵ بکا. من داوام لێ کرد زیاتر بێتە نووسینگەکەم. بەشکم بۆ فێربوونی زمان کەلکی لێ وەرگرم. ژنێکی سی و چەند ساڵان بوو، زۆر بە نەزاکەت. زمانی ڕووسی زۆر باش فێر ببوو، بەڵام هیچ جوان نەبوو. هاتوچۆیەکەی وی بۆ نووسینگەکەم بیرێکی بە مێشکمدا هێنا و نەخشەیەکم کێشا. ئەوەی ڕاستی بێ، سەرەڕای ئەوەی هیچ حەزم لێ نەبوو لە سۆڤیەت بمێنمەوە، بەڵام پێشم باش نەبوو بچمەوە ئێران. لەلایەکەوە دەترسام دووبارە هاتنەوەم بۆ سۆڤیەت لەوانەیە بکرێتە بیانوویەک بۆ دەسبەسەرکرانم و لەلایەکی دیکەوە دڵنیا بووم کە بەهۆی ئەوەی کارەکەمم لەدەست دابوو و لە خوێندنەکەشم ببووم، لە مەینەت و کوێرەوەریی هیچ شتێک چاوەڕێم ناکا، بۆیە بیرم لەوە کردەوە، لەبری گەڕانەوەم بۆ ئێران، بچمە فەڕەنسا. لەوانەبوو لە سۆنگەی ماری خانمەوە، توانیبام ئەو ئامانجە باشە وەدی بێنم. هەر بۆیە ڕۆژێک لەگەڵی باسم کرد، پێم گوت گەڕانەوەم بۆ ئێران مەترسیی زۆری بۆ من هەیە، بیرم لەوە کردەوە کە ئەگەر ئیزن بدەی و ڕازی بی، لەگەڵت بێمە فەڕەنسا. پرسیی، مەگەر شتی وا دەبێ؟ گوتم

دەڵێم زەماوەندت لەگەڵ دەکەم. کەوابوو بڕیاری چوونی من بۆ فەڕەنسا، ماقووڵ دەنوێنێ. ئەگەر بەرپرسانی سۆڤیەتی ڕازی بوون، باشترە پێکەوە دەچینە فەڕەنسا و لەوێش هیچ کێشە نابێ. ئەودەم ئێمە هەردووکمان دوو کەسی پێگەیشتوو و ژیرین، ئەگەر ویستت پێکەوە دەژین، ئەگەر نا، هەر کامە و بە ڕێی خۆماندا دەڕۆین، بەڵام من بەڵێن دەدەم لە جوابی ئەو چاکەیەتدا لەسەر بەڵێنی خۆم سوور بم. ئەگەر ڕازییش نەبوون، ئەوە زەرەرێکمان نەکردووە. بیرێکی لێ کردەوە و بابەتەکەی تاوتوێ کرد، ڕازی بوو. لەو ڕۆژە بە دواوە، ماری زۆربەی کات دەهاتە هۆدەکەی من و ئەوانی دیکەش بڕوایان کردبوو، کە حەز لێک دەکەین، بەڵام لە ڕاستیدا من هێندەی سەرەدەرزییەک بە خراپ سەیری ماریم نەدەکرد. هێندێ کات ژیان، مرۆڤ ناچار دەکا کارێکی وا بکا، کە قەت بەنیازی شتی وا نەبووە و لەگەڵ ئەخلاق و هەڵسوکەوتیشی یەک ناگرێتەوە. پاییز بەسەردا هاتبوو، هەوا وردە وردە ساردی دەکرد. لە نووسینگەکەم، نوقمی دەریای خەیاڵ بووم. ئاغای ئاسەف هاتە ژوورەکەم و گوتی هەواڵی تازە. پرسیم چی بووە؟ گوتی ئەفسەرێک لە مۆسکۆوە هاتووە، دۆخەکەمان تاوتوێ دەکا.

دوا نیوەڕۆ یەک یەک لە کوڕەکانی کۆڵییەوە. بێ ئەملا و ئەولا هەموو گوتبوویان دەگەڕێنەوە ئێران. پاش ئەو هەمووە چارەڕەشی و سووکایەتییە، کەس ئامادە نەبوو لەو بەهەشتە بەڵێنپێدراوە بمێنێتەوە. بەهەشتێک، کە

لەپێناویدا هەموو شتێکی خۆیان لەدەست دابوو. نۆرەی من و ئاغای ئاسەف و چەند کەسێکی دی خرایە سبەینێ. شەوێ خەوم لێ نەکەوت. هێشتا بڕوام نەدەکرد وا بە ئاسانی ئامادە بن کوڕەکان بنێرنەوە ئێرانێ. هەرچۆنێک بێ، دەبێ وەڵامێک بدرێتەوە کە دڕدۆنگی نەهێنێ و هۆکاری چوونەدەرەوەی سۆڤیەت ئەگەرچی مافی یاسایی هەر کەسێک بوو، بەڵام دەبوو بەشێوەی ماقووڵ بخاتە ڕوو.

بەیانی نۆرەی منیش هات. ئەفسەرێک بە پلەی سەروان لە پشت مێزێک دانیشتبوو، سڵاوم لێ کرد. فەرمووی کردم دانیشم. بە بزەیەکەوە پرسیی: بڕیارت چییە؟ تۆش دەتەوێ بچیەوە ئێران یان دەتەوێ لێرە بمێنییەوە؟ هەڵبەت زۆر ڕاپۆرتی باشمان لەبارەی تۆوە لە کاکەرەکانی پێشوو و لێرەشەوە بۆ هاتووە، هەر بۆیە کێشەمان نییە ئەگەر لێرە وەمێنی.

گوتم سەرەڕای ئەوەی هەستم کردووە ماوەیەکە زۆر چاکە و پیاوەتم لەگەڵ دەکرێ و گەلێ ئاسانکاریم بۆ کراوە، بەڵام مانەوەی من لێرە هیچ سوودێکی نییە. هەرچەندە دەزانم بچمەوە ئێران، زیندان و چارەڕەشی چاوەڕێمە، هەر بۆیە ماوەیەکە بیر لەوە دەکەمەوە بچمە وڵاتێکی دیکە. گوتی بۆ نموونە کوێ؟ گوتم فەرەنسا. گوتی تۆ هاووڵاتیی فەرەنسا نی. گوتم بۆ ئەوەی ببمە هاووڵاتیی ئەوێ، لەگەڵ خانمێکی فەرەنسی کە لێرەیە، بوومەتە دۆست و قەول وایە پێکەوە زەماوەند بکەین، ئەودەم کێشە نابێ بچمە فەرەنسا.

گوتی، ئەی باشە ئەگەر خانمەکە بۆخۆی نەچۆوە فەرەنسا؟ گوتم ئەودەم منیش لەگەڵی دەمێنمەوە. ناوی

خانمەکەی لێ پرسـیم. گوتم جەناب سـەروان، ئەگەر بەڕاستی دەتانەوێ چاکەیەکم لەگەڵ بکەن و حەوت ساڵ بەبێتاوان زیندانیکران و دەسبەسەریم قەرەبوو بکەنەوە، ئەو چاکەیەم دەرهەق بکەن. بەوپەڕی میهرەبانییەوە قبووڵی کرد و گوتی تا حەفتەیەکی دی ئاکامەکەتان پێ دەڵێمەوە. لە ژوورەکەی چوومە دەرێ و دەمودەست ماریم ئاگادار کردەوە. هەر ئەو ڕۆژە ئەویشیان بانگ کرد و ئەویش قسەکانمی پشتڕاست کردبۆوە.

مخابن پاش حەفتەیەک سـەروان ئاگاداری کردمەوە کە ڕازی نەبوون من بچمە فەرەنسا. گوتم کەوابوو چارم نییە دەبێ بگەڕێمەوە ئێران. گوتی کەوابوو خۆت ئامادە بکە سبەی وەڕێ دەکەوی.

چوومە لای ماری خانم و مەسـەلەکەم بۆ گێڕاوە. زۆری پێناخۆش بوو. گوتی دەی چی دەکەی؟ گوتم دەچمەوە ئێران. ماڵاوایم لێ کرد و توند دەستیم گوشی و سـپاسـم کرد کە بۆ جێبەجێبوونی ئەو نەخشـەیەی بەئاکام نەگەیشتبوو هاوکاریی کردبووم.

دوانیوەڕۆ دەفتەر و حیسـابی چێشـتخانەم ڕادەسـتی سەرۆکی وێستگەکە کرد. لەگەڵ هاوسەفەرەکانم وا دانرا شـەوێ لە دەوری یەک کۆ بینەوە. کەسـێکمان بەناوی عەلی ئـازەری لەگەڵ بوون یەکی کورتەبنەی تەورێزی بوو. دەیگوت هەر بگەڕێمەوە ئێران حیزبێک دروسـت دەکەم. گوتم عەلی ئاغا، تخوا واز لەو قسـانە بێنە، کە گەڕاینەوە ئێرانێ و ئازاد بووین، چیت پێ خۆشـە بیکە.

تکایە با ئاوێکمان بە ئاسوودەیی لە گەرووی بچێتە خوار.

ئەو شـــــەوە غەریب و ئیمـام قولی و نەورۆز و چەنـد هاوڕێیەکی دی چووبوونە شـــاری. چەندی چاوەڕێ بووین هەر نەهـاتنەوە. گۆیـا دەچنە ڕســـــتوڕانتێـک و تـا زگیـان هەڵدەگرێ مەشـــرووب دەخۆنەوە. بە ســـەرخۆشـــی لەگەڵ کۆمەڵێک لاوی شـارەکە تووشـی شـەڕ و چەقۆکێشـی دەبن. غەریب و چەند گەنجێکی شـــاری زۆر پیس بریندار دەبن و هەموان دەبەنە خەســــتەخانە. دڵنیا بووین تووشـــــی دادگا دەبن. بەو جۆرە غەریب و هاوڕێکانی لەو سۆنگەیەوە بەجێ مان. جا نازانم ئەو سیناریۆی شەڕ و لێکدانە ئانقەست بوو یـان بە ڕێکەوت؟ هەرچۆنێـک بێ، ئیـدی چـاومـان پێیـان نەکەوتەوە.

لە مۆسکۆ

بەیانییەکەی پاش بەرچایی خۆمان بۆ ڕۆیشتنێ ئامادە کرد. جلوبەرگی زیندانم ڕادەســـت کردەوە و چاکەت و پانتۆڵەکەی خۆمم لەبەر کرد. بەڵام بەو جلوبەرگە کۆن و شڕ و گنجاوییەوە لەنێو ئەوانی دیکەدا دەتگوت بازرگانی مایەپووچم. جلوبەرگی ئەوانی دیکە هەر زۆر زۆر شـــڕ بوون. بە جلوبەرگی زیندانییەوە هەر شـــتێک بێ، هەموو زیندانی بوون، بەڵام ئێســـتا زیاتر لە کۆمەڵێک مرۆڤی هەژاری نەدار دەچوون. لەســـەر یەک ١٦ کەس بووین. ٥ کورد و هەرمەنییەک و تورکمـانێک، ئەوانی دی هەموو ئـازەربـایجـانی بوون. بۆ یەکەمجـار بەبێ ســـەربـاز و چـاودێری چەکـدار لە وێســـتگەکە چووینە دەرێ. ســـەرپەرشـــتێکمان لەگەڵ بوو. من لە ژیانمدا دەســـتەی ئەوەندە نارێکوپێکم نەدیتبوو. تاقە خاڵی هاوبەشـــمان ئەوە بوو کە پێکەوە لە زیندانی ســـۆڤیەت ئازاد ببووین. چەند کەســـێکمان لەگەڵ بوون کە مایەی شـــەرمەزاری بوون. شێوەی بیرکردنەوە و هەڵسوکەوت و قسەکردنیان ئەوپەڕی بێئەدەبی و بێ فەرهەنگی بوو. ســـەرەڕای ئەوەی ئیدی ئەوە ئازاد بووم و خەریکم بەرەو ئازادی دەڕۆم، بەڵام دڵم هەر توند بوو. ڕێک وەکوو ئاســـمانە پـاییزییەکەی ئەوێ، کە پڕ بوو لە هەوری تـاڵ و ڕەش. چەندە بە ئاواتەوە بووم لەو هەشـــت ســـاڵەدا زوو ئازاد بم، کەچی ئێستا کە ئاواتەکەم وەدی هاتبوو، خەم لەدڵمدا

کەڵەکە ببوو. ئەو شیعرەی یەغمای جوندوقیم بیر کەوتەوە:

یەغما من و بەخت و شادی پێکەوە / سەفەرێکمان کرد لە دذیای نەبوونەوە / وەک ناشارەزایان لە نیوەی ڕێیە بەختم خەوت / شادی ملی ڕێی گرت و من و خەمماینەوە.

بۆ هیوای گەیشتن بە بەختەوەری سەفەرم کردبوو، کەچی نەک بەدەستم نەهێنابوو، بگرە چیی خۆشیی هەشمبوو، لە دەستم دابوو. ئێستا بە دەردی یەغما خۆم و خەم مابووینەوە.

سەرەڕای ئەوەی مەودای نێوان ڤیلادیمیر و مۆسکۆ زۆر نەبوو، بەڵام هەر چووینکە وێستگەی شەمەندەفەر و لەوێوە بەرەو مۆسکۆ وەڕێ کەوتین. بەرەبەری ئێوارێ بوو کە گەیشتینە مۆسکۆ. چرای نیۆن و ڕەنگاوڕەنگی شەقامەکانی شار دیمەنێکی سەرنجڕاکێشیان هەبوو.

لەبەر ئەوەی پێشتر بیرمان لە شوێنی خەوتن نەکردبۆوە و لەو دەمودەستەشدا دابینکردنی شوێن کارێکی ئاسان نەبوو، وامان دانا شەوەکەی لە نێو شەمەندەفەردا بخەوین. ڕێنوێنەکە گوتی بەڵام نانەکەمان لە دەرەوە دەخۆین، ئەوەندەیە دوور مەکەونەوە. خۆ گوتم چەند کەسێکمان لەگەڵ بوو، هەڵسوکەوتیان حەیابەرانە بوو. یەکێکیان هاواری دەکرد، کێ خۆی بەپیاو دەزانێ بێتە پێش. هەڵبەت کەس نەیدەزانی دەڵێ چی، بەڵام هەموان بە سەرسووڕمانەوە سەیریان دەکرد. هەرچی تێی ڕاخوڕین، بێسوود بوو. لە ڕستوڕانتی وێستگەی شەمەندەفەر نانمان

خوارد و ورده ورده بەرەو شـــەمەندەفەرەکە گەڕاینەوە، بچین بخەوین. سەرپەرشتەکەمان گوتی دەبێ بەیانی زوو وەخەبەر بێن، چونکە دەمانەوێ ســـەرێکی فرۆشـــگا گەورەکەی مۆسکۆ بدەین.

بەیانی زوو هەســـتیان و لەگەڵی چووینە فرۆشـــگا گەورەکە. هێشتا نەببووە سەعات هەشتی بەیانی، لەپێش مارکێتە مەزنەکەی مۆســـکۆ، نزیک گۆڕەپانی ســـوور، کۆمەڵێکی بێهەژمار ژن و پیاو ڕیزیان بەســـتبوو. ئێمەش لەوسەری ڕیزەکەوە ڕاوەستاین. هەر سەعاتە گەورەکەی گۆڕەپانی سووری مۆسکۆ زەنگی سەعات هەشتی لێ دا، دەرگای ســـۆپەرمارکێک کرایەوە و خەڵکەکە هرووژمیان کرد. ئەو حەشـامەتە زۆر لە چەند خولەلێکدا بەو مارکێتە وەربـــوون. لە نـــهـــۆمـــی عەرزی، نـــزیـــک دەرگـــای وەژوورکەوتنەکە تابلۆیەکی گەورە هەڵواسرابوو، کە لێی نووســـرابوو هەر نهۆمە و چ کەلوپەلێکی لێیە. ئێمە لەبەر ئەوەی بەتەمای کڕینی شـــتێکی دیاریکراو نەبووین، بە ئاســـانســـوار چووینە نهۆمی هەشـــت و لەوێ کەوتینە ســـەیرکردنی کەلوپەل و ئەو شـتومەکانەی ڕیز کرابوون و نهۆم نهۆم داگەڕاین. من بەو پـارە کەمەی پێم بوو، کامێرایەکی هەرزانباییم کڕی. بەرەبەری نیوەڕۆیە هاتینە دەرێ و چووینە مەیدانی سوور.

جەســـتەی مۆمیاکراوی لێنین لە شـــوێنێکی تایبەت دانرابوو. بەڵام بۆ ئەوەی لێی بچیتە پێشـــێ، دەبوو ئیزن وەرگری و بە دابودەســـتوورێکی تایبەت بچی، کە ئێمە

ئەوانەمان نەبوو. زۆرم حەز لێ بوو بچمە زانکۆی لۆمۆمبا، بەڵام سەرپەرشتەکە گوتی بۆ ئەوە دەبێ چەند ڕۆژێک لە مۆسکۆ بمێنینەوە. نانی نیوەڕۆشمان لە ڕستورانتێکی بچووک خوارد. پاش نانی نیوەڕۆ بۆ دیتنی میترۆ، بە پلیکاندا چووینە ژێرزەمینەکەی. بە ڕاستی میترۆی مۆسکۆ هەر دەبوو بێیە سەیری. دەوروبەری پلیکانە کارەباییەکان و بە درێژایی ڕەوگەی شەمەندەفەرە کارەباییەکان، دیوارەکان وێنەی مەزنانی سۆڤیەت و دیمەنی زۆر جوانیان لێ هەڵکۆڵرابوو. کە بە پلیکانە کارەباییەکاندا هاتینەوە سەرێ،، کۆمەڵێک ئەفغانیم دی، بە سەرومەندیلەوە لەبری ئەوەی لەسەر پلیکانەکە بە پێوە بوەستن، دانیشتبوون.

تا سەعات هەشتی شەوێ بەشارەکەدا گەڕاین. سواری تراموای کارەبایی بووین و چەند وێستگەیەکیش بە پاسی کارەبایی ڕۆیشتین. لە ڕۆژنامەفرۆشییەک، چەند ڕۆژنامەیەکی پراڤدا و ئیزۆستیاتم کڕی. حەیف و مخابن دەرفەتی زیاترمان نەبوو. لە ڕستورانتی وێستگەی شەمەندەفەر نانی ئێوارەمان خوارد و سەعات ٩ی شەوێ، شەمەندەفەرەکە لە مۆسکۆ وەڕێ کەوت. چراکانی ئەو شارە مێژووییە و پێتەختی سۆڤیەت لە دوورەوە وەکوو ئەستێرە پڕشنگیان داویشت و چاویان دادەگرت تا ئیدی لە چاوان ون بوون. هاوڕێ بێ ئۆقرە و بە دەنگ و دۆڵەکان، سەریان بە مەی قورس ببوو و خەویان لێ کەوتبوو و من لە پەنجەرەوە سەیری دنیا تاریکەکەم دەکرد. دەرەوە وەکوو داهاتوو تاریک و نادیار بوو. دەنگی وێککەوتنی چەرخی ڤارگۆنەکان و ئاسنەڕێیەکە و گرمە و نەڕەنەڕی لۆکۆمۆتیو

لەو بیابانە بێدەنگەدا ســـات بە ســـات هەودای خەیاڵمی دەپســاند. شــەمەندەفەر ســات بە سات لە مۆسـکۆ دوور دەکەوتەوەز وەک چۆن ساڵەکانی هاتنی من بۆ سۆڤیەت دوور کەوتبوونەوە.

ســۆڤیەت لە ڕووی پیشــەســازی و زانســتەوە زۆر پێشـــکەوتبوو و گەشـــەی کردبوو، بەڵام ژیان زۆر دوا کەوتبوو. وەختێک میترۆ ژێرزەمینییەکەی مۆسـکۆم بەو مەزنی و شـــکۆیەوە لەگەڵ ژیانی تاڵ و پڕکوێرەوەریی خەڵکەکە بەراورد کرد، هەســـتم کرد هەمـوو ئەو پێشـکەوتنانە بایی پووشـێکن. باقوبریقی بێ ناوەرۆک چ ئاکامێکی هەیە. لێگەڕێ با باڵەخانەی کرملین خشـــتێکی زێڕ و یەکی زیو بێ، جا با میترۆ و شـەقامەکانی شـار و گۆڕەپانەکان شـــاکاری میعماری و هونەر بن، وەختێک خەڵک لەو باقوبریقەدا بۆ نانی شـــەوێ مەحتەلن، ئەو شتانە چ سوودێکیان هەیە.

بە دەردی سەعدیی خوالێخۆشبوو:

ماڵەکە لە هیم و بناغەوە وێرانە، کەچی ئاغا مشووری نەخشونیگاری دیوەخانی دەخوا.

گەڕانەوە

سەرەڕای ئەوەی بەتڵێک لە شەو ڕاشکابوو، کەچی خەوم لێ نەدەکەوت. ساڵانی ڕابردوو، لەو کاتەوە کە ساڵی ١٣٣٤ پێم نایە بادکوبە، دە ساڵی بەسەردا تێپەڕیبوو، وەکوو پەردەی سینەما بە بەرچاومدا دەهاتنەوە و ڕادەبردن. دەمدی دە ساڵ لە باشترین ڕۆژانی لاوی و تەمەنی گەنجیەتیم لەخۆڕایی ئەویش بەدەم ئازار و دەرد و کوێرەوەرییەوە بەڕێ کردووە. مخابن بۆ ئەو تەمەنە بەنرخەی تێپەڕی. هەڵەیەک و خلیسکانێک، لاوێتیمی بردە هەڵدێری فەوتان. هەموو سەرمایەی لاویمم لەدەست دابوو و ئێستا دەبوو بە دەستی بەتاڵ و کۆڵێک بیرەوەریی تاڵەوە بگەڕێمەوە بازاڕی ژیان.

شەهریاری شاعیر دەڵێ:

وەشوێن ژین کەوتم و لاویم وەکوو مۆمێکی داگیرساند
ژیانم لێ بزر بوو، سەرلەبەر گەنجییەکەشم فەوتاند

ئیتر چاوم بڕیبووە تاریکاییەکە و سەردەمی مەینەت و خەم و بەفیڕۆچوونی لاویمم وەبیرخۆم دێناوە. لەوەدا بەو ئاکامە گەیشتم، کە خەفەتی ڕابردوو بێسوودە. ڕابردوو تێپەڕیوە و نایەتەوە. ئەوەندەی لە گەنجیەتیم ماوە، بەسمە و دەبێ قەدری بزانم. ئینجا ڕاهاتن لەگەڵ چەوتی و چەتوونیی ڕۆژگاردا، هەر نەبێ ئەوەندە سوودەی هەیە کە ژیان پاشی ئەوە ئاسان و سادە دێتە پێش چاو. دەبێ بە

کەمترین شـــــتەکان قایل بی. ئەوجار تاڵی و ســــوێریی ڕۆژگارم چێشتووە و لە با و باهۆزان بێباکم.

تاقە لایەنێکی باشـــی ئەو قۆناغە مەینەتبارە هەیبوو، هەر ئەوە بوو و دەرفەتی ئەوەی دەدامێ بەهەموو هێزەوە بەرەو پێشـــەوە بچم و لەهیچ کەند و کۆسـپێک نەپرینگێمەوە. بەو خەیاڵ و فکرانەوە بەرەبەری بەیانی خەوم لێ کەوت، وەختێک لەخەو هەستام، ئاغای ئاسەف لەلام بوو. گوتی باش خەوتی. گوتم خەوی چی تا بەرەبەری بەیانی نەخەوتووم. تاوێک دەبێ خەوم لێ کەوتووە. یادی ڕۆژانی ڕابردوو دەرفەتی خەوتنی نەدەدا. گوتی منیش چیی بیر دەکەمەوە نازانم دەوڵەتی سۆڤیەتی بۆچی ئاوای لێ کردم. خۆ ئێمە هیچمان نەکردبوو. گوتم سـیاسـەت لەم وڵاتەدا بەدەسـت کۆمەڵێک کەسـی دەمارگرژی کورتبینەوەیە، ئەوانە سـەریان لە قاوغی خۆیان ناوە و هەموو شـتێک لە ڕوانگەی خۆیانەوە دەبینن. لە حاڵێکدا ئەمڕۆ هەموو پرسـێک بووەتە شـتێکی جیهانی و دەبێ بە ڕوانگەیەکی ئاوەڵاوە شتەکان تاوتوێ بکەی. ئەوانە هەر شـتێک بن، سـیاسـەتمەدار نین و هەر فریان بەسـەر سـیاسـەتەوە نییە. مەگەر نەتبیسـتووە، چییان بەسـەر مەلا مسـتەفا بارزانی و خەباتگێڕ و هۆزەکەی هێنا؟

هەموویانیان دوور خسـتنەوە و ناچاریان کردوون بەکاری زۆرەملێ. مەگەر مەلا مسـتەفا چیی کردبوو؟ سـەید عەبدولعەزیزی گەیلانیزادەیان چۆن ناردووەتە

ئۆردووگاکانی بێگاری لە ئۆزبەکستان؟ یەکێک دەیگوت زۆر نەخۆشـــە و بەحاســـتەم ماوە. لە بادکوبە ئێســـتا کۆمەڵێک فیرقەیی و بە ڕواڵەت کۆمۆنیســـــت کۆ بوونەتەوە و بزانن هەر کەسێک تۆزێک دژیانە، شوێنبزری دەکەن یان کۆمەڵێک مۆرکی لێ دەدەن. ئەگەر ئەو دەوڵەتە هەر تۆزێک سیاسەتی هەبوایە، کاری ئاوای دەکرد؟ لەبری ئەوەی بەباشـــی لەگەڵ ئەو برادەرانە هەڵسوکەوت بکەن و پەروەردەیان بکەن و بۆ ڕۆژی خۆی ئامادەیان بکەن، بەو هەڵســـوکەوتە چەوتانە هەمووان بێزار دەکەن. یەکێکیان بۆخۆم، ســـەرەڕای ئەوەی هیچ دژی بنەمـــاکـــانی کۆمۆنیزم نیم و لەوانەیە لە زۆر لایەنەوە بەدڵیشـــم بێ، بەڵام تا هەم بەحاســـتەمێکیش چییە ئاوڕی لێ نادەمەوەز ئینجا مەگەر بۆخۆت نەتدی، هەموو شـــتێـک هەر ڕواڵەتی بوو؟ بەرنـامەی ئـاوەدانی دەبوو بەخێرایی تەواو بکرێن، بەڵام هەموو پووچ و نـاوبۆش. وەختێک ئێمە بەو زســـتانە بناغەی دیواری بیناکانمان بە چیمەنتۆ دادەڕشـــت، چیمەنتۆ هەموو بەســـتبووی. دەی خۆ دیـارە دیواری ســـەر ئەو بنـاغەیە چۆن دەردەچێ و چ کارەســـاتێکی بەدواوەیە. گرینگ ئەوە بوو شـــتەکان لەکاتی دیاریکراودا تەواو بن. بەڵێ چەندی بڵێی قوتابخانە و زانکۆ هەبوو و بە لێشـــاو دەرچوویـان دەردەچواند. بەڵام تـاقە شـتێکی هەر نەبوو، تێگەیشـتن و شـعووری کۆمەڵایەتی و ســـیاســـی بوو. بناغەکانی دەوڵەتداری، وەختێک لەســـەر بنەمـای زەبروزەنـگ و ترس و پیـاوکوژی و ئـازار و ئەشـــکەنجەی مرۆڤەکـان دامەزرێ، بڵێی و نەڵێی ڕۆژێک

دادەکشــــێ و دادەڕووخێ. بەو باس و قســـــانە خەریک بووین مەودای نێوان مۆسکۆ و عیشقابادمان دەبڕی.

نەمـانـدەزانی بۆچی بەو ڕێگە دوورەدا دەمـاننێرنەوە ئێران. لە حـاڵێکدا ڕێگەی بـادکوبە بۆ ئێران زۆر نزیکتر بوو. شــــەمەندەفەر وەکوو دێوەزمەیەک بە گرم و هۆڕ ڕێی نێوان دەریـــای خەزەر و زنجیرە چیـای ئۆراڵی دەبڕی. هەڵبەت من خۆم زۆر دڵخۆش بووم کە بەو ڕێیەدا ڕادەستی ئێرانمان دەکەنەوە نەک بە ئازەربایجاندا. چونکە ســــەرەڕای نەفرەتێکی لە فیرقەییەکـانی ئەو مەڵبەندەم هەبوو، باوەڕم وابوو فارســــەکان زیانیان بۆ ئـێـمەی کـورد کەمــتـرە و بـێـزەڕتـرن لەچـاو ئـازەربـایجـانییەکـان. هەڵبەت هۆیەکەشــــی ئەوەیە کە ژینگەی کۆمەڵایەتیی فــارس لە ئێمە دوورە و کەمتر تێکهەڵچوون و بەرەوڕووبوونەوەمان کەمتر بووە. بەڵام کورد و ئــازەری هــاوکەوشـــەنن و لە هەمـوو ئەو بزووتنەوانەدا کە لە ناوچەکەی ئێمە جا چاک یان خراپ ســــەر یان هەڵداوە، لە ســــۆنگەی دنەدانی حوکمەتەوە تووشــــی پێکداددان و شــــەڕ بووین و یەکەم زەبرێکی لە ئێمە درابێ، ئەوان لێیــان وەشـــــانـدووین و دایمەش حکوومەتەکانی نـاوەند ئەو کێشــــە و نـاکۆکییـانەیـان دروســــت کردووە و دوژمنایەتییان خســــتووەتە نێوان ئێمەوە.

هــاوڕێی ئـازیز، ئێمە کە هەموو کەمـایەســـییەکـانی ســــۆڤیەتمـان لەقـاو دا، بێ ئینســـــافییە ئەگەر لایەنە

باشەکەشی نەڵێین. با سەیرێکی ئەو تورکمەنستانە یان کۆمارییەکانی دراوسێی بکەین. لانیکەم سەدا نەوەدی خەڵکەکەی خوێندەوارن. هەبوونی ئەو هەمووە قوتابخانە و کارخانە و لاقی ئاسنەڕێ و پێشکەوتنی زانست و پیشەسازییە خۆ گاڵتە نییە و ناکرێ نەیانبینی. هەر ئەو قەزاقستانەی ئێستا لەگەڵ چەند ساڵ لەوەپێشی بەراورد دەکەم. لەوە باشتر، ئێمە زۆرمان نەماوە بگەینە تورکمەنستانی ئێران، جا لەگەڵ تورکمەنستانی سۆڤیەت بەراوردی دەکەین و ژیانی دواکەوتوو و کشتوکاڵی نەریتیی و دێمەکارانەی سەد ساڵ پێشوو دەبینین. لە گوندەکانیان، نە ئاوی خواردنەوە هەیە و نە کارەبا و نە جادە و قوتابخانە و نە ناوەندی تەندروستی. ئێستاش ئەگەر زستانان بەفر دەبارێ، ڕێی نێوان گوندەکان و شاری دەگیرێ و پەیوەندییەکان دەپسێن. بنکەی تەندروستی و دکتۆر و دەرمان لە گوندەکان هەر نییە. جا نەخۆشیی جۆراوجۆری وەکوو کوێری و کەچەڵی و خروێلکە ئێستاش بەشێکن لە شتە سروشتی و باوەکانی ئەو ناوچانە، سەرەڕای ئەوەی لەسەر دەریای نەوت دانیشتووین، لە گوندەکان نا، بگرە لە شارەکانیش زستانان، لەبری نەوت خەڵووز و ئاوردوو دەسووتێنن.

بەو قسانە کاتمان تێپەڕاند و گەیشتینە وێستگەی عیشقابادی پایتەختی تورکمەنستان. شەمەندەفەرەکە لە وێستگەی عیشقاباد ڕای گرت.

لەگەڵ ڕێنوێنەکەمان دابەزین. بردینی بۆ هۆڵی چاوەڕوانی. بۆخۆی چووە دەرێ و گوتی دێمەوە. سەعاتێک

دواتر هـاتەوە و گوتی وەرنە دەرێ. کە چووینە دەرێ، ماشێنێکی سەربازی لە دەرەوە ئامادە بوو بە دوو سەربازی چەکدارەوە. بە لای شـــاری عیشـــقاباددا بەرەو بنکەی ســـنووریی ئێران کە لەســـەر بەرزاییەک بوو، وەڕێ کەوتین.

ئێران

مەودای نێوان شـــار تا پاســـەوانگەکانی ســـنوور، زۆر نەبوو. لەوێش دابودەســتوور و ڕێوشـوێنی مەئموورەکانی سـنووری ئێران زۆری نەخایاند. هێشـتا نیوەڕۆ دانەهاتبوو، کە ئێمە لە نێو خـای ئێرانێ بووین. چەنـد کەســـێـک لە کوڕەکان وەگریان کەوتبوون. خۆڵ و خاکی ســنوورەکەیان لە ســەر و ڕووی خۆیان دەخشـاند و ماچیان دەکرد. ئەوێ پاسەوانگەی باجگیران بوو. سەربازی چەکدار ئێمەیان بردە ژوورێک. ســـەرەڕای ئەوەی مەئموورەکان زۆر لەگەڵ ئێمە باش بوون، هەســـــت دەکرا هەر لە ســــەرەتاوە خەریکن دەسبەسەرمان دەکەن. شەو و ڕۆژێک لە باجگیران بووین. پشکنینی پزیشکی و ڕێوڕەسمی قەرەنتینە ئەو ڕێوشوێنانە بەتەواوی لەگەڵمان کران. زۆربەی هاوسەفەرەکان تووشـی نـاڕەحەتی دڵ و دەمـار ببوون. پـاش ئەوە ئێمەیـان بەڕێی مەشـــهەد کرد، ســـەرەڕای دنیایەک تکا و ڕجا نەیاهێشـــت زیارەتی ئیمام ڕەزا بکەین و بە شـــەمەندەفەری مەشـــهەد تاران بەرەو پایتەختیان بەڕێ نەکرد. مانگی ڕەزبەر بوو و هێشـــتا ســـاردی نەکردبوو. ئەوە دووەم جار بوو کە ئەو ڕێیەم بە شـــەمەندەفەر دەبڕی. ئەو گەنجەی لە ڕێیە و لە سـۆڤیەت هەر دەینەڕاند و دەیگوت پیاوم دەوێ، لێرە فزەی لێ بڕابوو. ئیتر لە وێستگەی شەمەندەفەری تاران دابەزیین، پاش تاوێک چاوەڕوانی ســواری ماشــێنێکی ســەربازییان کردین. ماشــێنەکان بە شــەقامی ئەمیرییەدا بەرەو باکوور دەچوون.

له شاری چووینه دەرێ، ڕێیەکە ڕێک بەرەو تەجریش بوو. بەڵام پێش ئەوەی بگەینە ئەوێ، ماشـێنەکان چوونە نێو کووچەباخێک و لە نزیک شوێنێکی تەلبەندکراو ڕایان گرت. چەنـد خێوەتێکی لە نێودا دیـار بوو. کۆمەڵێـک سـەربازی چەکداریش لەوێ ئێشـکیان دەکێشـا. سـەرگرووبانێک هاتە پێشـێ و بەسـەری کردینەوە. بردیانینە نێو تەلبەندەکە و گوتی بچینە نێو خێوەتەکان. دڵنیا بووین ئێرە شـوێنی دەسـبەسـەرکرانمانە. ئێمە پێنج کوردەکە خێوەتێکمـان پێکەوە گرتەوە. ئەوانی دیکەش چوونە نێو خێوەتەکانی دی. هەرچۆنێک بێ ئێرە ئیدی ئۆردووگـای بێگـاری و زۆرەملی نەبوو و لەو بـاخە خۆشـەدا هەسـتمان بە ئارامی دەکرد و بە گشـتی هیچ نیگەران نەبووین و دڵەڕاوکێمـان نەبوو. سـەربـازە چەکدارەکان لە دەوروبەر ئێشکیان دەگرت. دوو هۆدەش لە دەرەوەی تەلبەندەکە بۆ ئەوان تەرخان کرابوو.

بەرەبەری نیوەڕۆیە یەکی کەوچـک و چەنگـاڵێکیـان داینێ. لە نێو خێوەتەکان چەند بەتانییەک لەبری فەرش ڕاخرابوون و چەنـد بەتـانییەکی دیکەش هەبوون بۆ پێخەف. بەرەبەری نیوەڕۆیە ڕیزیان کردین و لە مەنجەڵە پڵاوێک کە بۆ سـەربازەکانیان هێنابوو، قاپێکیان پڕ لە پڵاو و خۆرشت و لەتێک نانی سەنگەکە داینێ. سـاڵانێک بـوو پـڵاوم نەخـواردبـوو. سـەرەڕای ئەوەی پـڵاوی سەربازخانە بوو، بەڵام تام و بۆنەکەی زۆر خۆش بوو.

لەو ڕۆژەوە ئیدی خواردنەکەمان خواردنی سەربازی بوو. نازانم لەو نزیکانەوە پادگانی لێ بوو یان نا، هەرچۆنێک بێ لە سەربازخانەیەکەوە نادیان بۆ دێنایین. بە دەم قسەکردنەوەوە لێم ڕوون بۆوە ئەوێ باخی میهرانە. پێشتر تایبەتی ئالوودەبوانی موخەدەرات بوو. هەر بۆیە لەپێشدا پێیان وابوو ئێمەش موعتادین. حەفتەیەکی خایاند. کاری ئێمە پاش پاکوخاوێنی، پیاسەکردن بوو.

سەرەڕای ئەوەی شوێنەکەمان هیچ لە زیندان نەدەچوو، بەڵام لە ژێر چاودێریی توندوتۆڵی سەربازەکاندا بووین. یەکێک لە سەرگرووبانەکان پیاوێکی زۆر تووڕە و تۆسن و ڕژد بوو. هەر جارێکی نۆرەی پاسەوانیی ئەو دەهات، کەس فزەی لێوە نەدەهات. ڕۆژێکیان لە حەوشەکەدا پیاسەمان دەکرد، گرووبانی گۆرین بە تووڕەییەوە هاتە ژوورێ و ڕووی لە یەکێک لە گەنجەکان کرد و گوتی، ئەوە تۆ بووی گوتت دەبێ مان بگرین؟ تۆ بەتەمای بیکەیە توودەبازی؟ چیی گەنجەکە سوێندی خوارد کە شتی وام نەگوتووە، بەگوێیدا نەچوو. بە دوو سەربازی گوت، ئەو پەیژە بچووکەی لە دەرەوە بوو، بهێننە ژوورێ. گەنجە ئازەرییە داماوەیان لێ بەست. گرووبان بە قایشەکەی هەتا هێزی تێدا بوو هەر لێی دا. گەنجی داماو هاواری دەچووە ئاسمان و دەپاڕاوە، کەچی ئەو وەکوو گورگێکی دڕندە تێی بەربووبوو. کە شەکەت بوو، وازی هێنا و گوتی جارێکی دیکە گوو دەخۆی قسەی وا دەکەی. سەربازەکان، گەنجەکەیان لە پەیژەکە کردەوە. ئەوانی دی لەباوەشیان کرد و بردیانەوە نێو خێوەتەکە. هەموو سەرمان سووڕ مابوو. وای دانی

گەنجەکە باسی مانگرتنیشی کردبێ، کێ دەڵێ مەبەستی ئەوە بووە لەوێ مان بگرین؟ جگە لەوەش، ئەو گرووبانە بەرپرسی ئێمەیە بمانپارێزێ یان دادوەر و سزادەری ئێمەیە؟ هەستم کرد لەخۆوە وا ناکا. بێ و نەبێ هێندێ شتی لە بەرپرسەکان بیستووە، ئەگینا لەخۆوە چۆن ئاوا دەکا.

گەنجەکە سێ ڕۆژان بەجێوبان کەوت و نەیتوانی لە خێوەتەکە بێتە دەرێ.

چەند ڕۆژ دواتر کۆمەڵێک کەسی دیکەشیان هێنا. دەرەبەگێکی کوردی لای ماکۆیان لە نێو دابوو. دەیگوت گوندەکەمان لەسەر سنووری سۆڤیەتە. بە تۆمەتی پێوەندی لەگەڵ خەڵکی ئەوبەری گرتوویانم، هیچ واش نییە. بەڵام بە ددانی زێڕ و جلوبەرگە ڕێکوپێکەکانی لە نێوماندا دەتگوت لۆردە. دەیگوت پارەیەکی زۆرم پێ بووە، بەڵام هەموویان لێ ئەستاندووم. قەول وایە حەفتەی دە تمەنم بدەنێ بۆ جگەرە.

لەوانەی لە سۆڤیەت هاتبووینەوە، گەنجێکی خەڵکی ڕەشتمان لەگەڵ بوو. من لە هاتنەوەدا لەگەڵی ئاشنا بووم. شۆرەتی حەقیقی بوو و پێشتر لە ئێران خوێندکاری کۆلێژی ماف ببوو. ئەویش لە سۆڤیەت سەرەڕای ئەوەی ئەندامی حیزبی توودەی ئێران ببوو، دە ساڵ بێکاریی بۆ بڕابۆوە. بەڵام ئەو زۆر نیگەران بوو. زیاتر لەگەڵ من قسەی دەکرد و دەیپرسی چیمان لێ دەکەن؟ پێم دەگوت ماوەیەک ڕامانەدەگرن و هێندێ

پرسیار و لێکۆڵینەوەمان لێ دەکەن و ئەگەر هیچ شتێکی خراپمان نەکردبێ، بە دڵنیاییەوە بەرمان دەدەن. دەیگوت ئاخر من توودەیی بووم. گوتم دەی خۆ لە ئێران زۆر کەس توودەیی بوون، گرینگ ئەوەیە هیچ تاوانێکت لەسەر نەبێ. حیزبی توودە ئێستاش ماوە و بە نایاسایی لەقەڵەم نەدراوە.

ڕۆژێک نازانم بۆچی هەموومانیان لەپێش خێوەتان ڕیز کرد و سەرگرووبانە توورە و تووسنەکە سەربازێکی هێنا و گوتی کام لەوانە نامەی دایە دەستت؟ سەربازەکە دیار بوو شەرم دەکا و نازانێ بڵێ چی؟ دڕدۆنگ بوو ناوی کێ بڵێ. سەرگرووبان تێی خوڕی و گوتی بیڵێ، ئەگەر نەیڵێی بۆخۆت دەزانی چیت بەسەر دێنم. سەربازەکە هاتە پێشێ و ئاماژەی بە ئاغای حەقیقی کرد. گرووبانە، حەقیقیی بردە دەرێ. ئەمری کرد پەیژەی گۆرینیان هێنا و لێیان شەتەک دا. چاوم لێک نا، تین و وزەی ئەوەم تێدا نەبوو خوێندکارێکی ماف لەو دۆخەدا ببینم. هیچیشم لەدەست نەدەهات. گرووبان بەهەموو هێزی خۆی ئەو قایشەی لە شان و پیلی کوڕە ڕادەکێشا. یەک بەخۆی دەیناڵاند و هاواری دەکرد. گۆیان ئاغای حەقیقی بە دزییەوە نامەیەکی داوە بە سەربازە گەنجەکە، کە ئەویش ڕەشتی بووە، بیداتە براکەی. دەیویست بەو جۆرە براکەی ئاگادار بکاتەوە کە هاتۆتەوە ئێران. نەمدەزانی ئەو کارە کوێی تاوانە. ئێستا لەبری ئەوەی بۆخۆیان ڕێیەکمان بۆ بدۆزنەوە پەیوەندی بە خزم و کەسمانەوە بگرین، بەوەندەیەش ڕازی نەبوو. ئاغای حەقیقیمان پاش لێدانەکەی بردەوە خێوەت. دیار بوو حەقیقی

بەر لەوەی بڕوا بۆ ســـۆڤیەت، کارێکی وای کردبوو، کە ئێستا تۆقیبوو لێی ئاشکرا بێ.

پاش چەند ڕۆژان دوو ئەفسەر لە ناوەندی فەرماندەیی ئەرتەشـەوە هاتن و لە دەسبەسەرکراوەکانیان کۆڵییەوە. لێکۆڵینەوەکە دوو حەفتەی خایاند و لەو ماوەیەدا هێندێ ڕۆژ ئەفســـەری ئەمریکاییشـــمان دەدیتن کە لەگەڵ ئەفسەرە ئێرانییەکان لە لێپرسینەوەکەدا بەشدار دەبن.

پاش تەواوبوونی لێکۆڵینەوەکان، چەند ڕۆژ جارێک کۆمەڵێک کەســـیان بەر دەدا. ئیدی دادگایی و شـــتی وا لەگۆڕێ نەبوو. لێکۆڵینەوەی ئـاغـای حەقیقی لە هەموان پتری خایاند. هەر جارێکی لە لێپرســـینەوە دەهاتەوە پتر پەرۆش و ینگەران دیار بوو. ئاخری خۆی پێ نەگیرا و ڕۆژێکیان گوتی لەوانەیە من دادگایی بکرێم. گوتم بۆچی؟ گوتی دەڵێن لە تیرۆر شـادا بەشـدار بووم. ئەو تیرۆرەی کە خوێندکارەکان قۆڵیان لێ هەڵمالّی.

چوار کوردەکەی گەڵ منیان چەند ڕۆژ دواتر بەر دا. ئاســـەف و ئێکیت و گوێزەل و عەزیز. ماڵاواییمان لێک کرد. ئاغای گوڵمحەمەدیی خەڵکی گونبەدیش قەول وابوو زوو بەر بدرێ. زۆر بەداخ بوو کە هیچی بە دیـاری بۆ خـانمەکەی پێ نییە. من ســـنـدووقێکی کەلوپەلی خۆجوانکردنی دەسکاری زیندانییەکانم پێ بوو. ئەوەم پێ دا. بە خۆڕایی لێی وەرنەدەگرتم. دەیگوت دەزانم پـاش ئەوەی ئازاد دەبی پێویســـتت بە پارە دەبێ. ئاخری پاش چەلەحانێیەکی زۆر وامان دانا پاش ئەوەی ئازاد بووم،

پارەیەکم بداتێ. جا سێ ڕۆژ پاش وی ئازاد کرام. گوتی باوکم لە شەقامی چرا بەرقیی تاران میوانخانەی هەیە. بەڵێنی لێ وەرگرتم کە بەر بووم، سەری لێ بدەم. هێشتا دە ڕۆژی مابوو بۆ جێژنی نەورۆز. ئاغای حەقیقییان دادگایی کرد و هەشت ساڵیان زیندان بۆ بڕییەوە. زۆر بۆی بەداخ بووم. بەستەزمانە لە سۆڤیەتیش تووشی ئەو نەگبەتییە ببوو، لێرەش ئەوە چارەنووسەکەی. سەرەڕای ئەوەی بۆخۆشم هیچم نەکردبوو، نیگەران بووم.

ڕێک ڕۆژێکی مابوو بۆ جێژنی نەورۆز، بردیانمە نووسینگەی گرتووخانەکە. لەوێ بەڵێنیان پێ نووسیم، کە پاش ئازادی، مانگێ جارێک خۆم بە ڕوکنی دووی فەرماندەیی ئەرتەش کە لە شەقامی سێی ئیسفەندە، بناسێنمەوە. پێم وایە ئەو بەڵێننامەیەیان لەوانی دیکەش وەرگرتبوو. ئەوەندەم لێ ڕوون بوو کە بەڵێننامەکە شەبەقی ئازادیم بوو. سەعات ٢ی بەیانیی ڕەشەممەی ساڵی ١٣٣٤ بوو کە لە باخی میهران ئازاد بووم. بە ماشێنێکی ئەرتەش لەگەڵ چەند کەسی دیکە ئێمەیان بردە شاری. خەم و نیگەرانییەکان تەواو ڕەوینەوە.

پێم وابوو ئەگەر من هاووڵاتیی سۆڤیەتی بوایەم و ئاوا لە وڵاتی خۆم ڕام کردبایە و دوایی گەڕێنرابامەوە ئەوێ، لانیکەم بیستوپێنج ساڵ زیندانیم بۆ دەبڕدرایەوە. جا ئێستا دەکرێ ئەو وڵتە کۆمۆنیستی و خەڵکییە و ئەم وڵاتە دژەکرێکار و بە دەردی ئەوان سەرمایەدارییە پێک بگرێ. ئەویش بەپێی ئەوەی وڵاتی ئەوان سزای سێدارەی تێدا نەبوو. ئەگینا بەوپەڕی بێبەزەیی لە سێدارەیان دەدایێن،

ئاواش پاش هەشت ساڵ دەربەدەری و سووکایەتی و زوڵم و ناهەقی جا ئازادیان کردم.

هەر بەڕاستی ئازادی چ نیعمەتێکی گەورەیە، کە دەبێ قەدری بزانین. لە مەیدانی تۆپخانەی تاران لە ماشێنی ئەرتەش دابەزیم و مالاواییم لە شۆفێرەکەی کرد و سپاسم کرد. بەو هیوایەی هەرگیز شوێن و دۆخی وا نەبینمەوە. پاش هەشت ساڵ زیندان و سووکایەتی و تاڵی و سوێری و سەرما و گەرما و برسیەتی، ئێستا ئیدی لە هەموو کۆت و بەندێک ڕزگار ببووم. هەوای خۆش و بەهاریی تارانم بەوپەڕی چێژەوە هەڵدەمشت. ئەگەرچی نە ماڵ و حاڵێکم هەبوو نە حەشتەبای خودام لەگیرفانیدا بوو، کە جەمە خواردنێکی پێ بکڕم. کەچی هەموو گیانم پڕ بوو لە خۆشی و شادی.

دەتگوت تازە زیندوو بوومەتەوە. بڕوام نەدەکرد لەو دۆزەخە نەفرەتییە ڕزگارم بووبێ. دار و نەدارم جانتایەکی بچووک بوو، کە فڵچەیەکی ددان و خاولی و کامێرایەکی هەرزانبایی تێدابوو، وا لە فرۆشگا مەزنەکەی مۆسکۆ کڕیبووم. لەسەرخۆ و بە هێمنی و بەبێ خەم و خەیاڵ بەرەو چرابەرقی وەڕێ کەوتم. بەتەما بووم سەرێک لە میوانخانەی گوڵمحەمەدی هەڵێنم. بەشکم بیبینم و ئەگەر بکرێ لەوێ بمێنمەوە. لەسەرەتای شەقامی چرابرقی تابلۆی میوانخانەیەکم دی. میوانخانەکە لە نهۆمی دووەم بوو. بە پلیکانەکاندا سەر کەوتم. پیرەمێردێک لە پشت مێزی میوانخانەکە دانیشتبوو

نێرگلەی دەکێشــا. ســڵاوم کرد. گوتم ئاغای گوڵمحەمەدی تەشــریفی لێرەیە؟ گوتی بۆخۆمم. فەرموو. گوتم کارم بە هـاوڕێکەم بوو کە چەنـد ڕۆژێـک لەوەپێش ئـازاد بوو. گوتی من باوکیم، جەنابت کێی؟ خۆمم پێ ناساند.

پیرەپیاو خۆشــحاڵ بوو و گوتی شــوکرانەبژێرم تۆش ئـازاد بووی. فەرموو. دانیشــتم. پیرەمێردە تورکمـانە بە ڕیشــێکی تەنـک و بـاڵایەکی بەرزی چەمـاوەوە، تـا بڵێی میهرەبـان بوو. دەتگوت لە خەمی دووری و دەربەدەریی کوڕەکەی پشتی چەماوەتەوە. بانگی کرد چایەکیان بۆ هێنام. لە حـاڵێکدا مژی زۆر قووڵی لە نێرگلەکەی دەدا، ســەری قســەی لەگەڵ کردمەوە. گوتی شــوکرانەبژێرم کە خودا کوڕەکەی دامەوە. ئاخر من هەر ئەو کوڕەم هەیە. نازانی لە دووریی ئەو چۆن بووم. دوو مونـافیق هەڵیـانفریواند و لەگەڵ خۆیان بردیانە سۆڤیەت. مەگەر ئێمە لە وڵاتی خۆمان لە چیمان کەمە وا دەچنە وڵاتی بێگانان. وەباڵم بۆ قســەی ژیرانەی پیرە کێشــا. گوتم ئێتر گەنجیەتییە و کرچوکاڵی. ئێســتا کوڕەکەت ســارد و گەرمی ڕۆژگاری چێشــتووە و باشــتر دەتوانێ مل بداتە کار و ژیانی خۆی و قەدری تۆ و خانەوادەکەشـی دەزانێ. ئەو دەبێ شـوکرانەبژێر بێ کە ماڵ و ژیان و ژنی هەیە و بابێکی وەک تۆ میهرەبانیشــی هەیە. پرســیم ئەی ئێســتـا لە کوێیە؟ گوتی چووەتە گونبەد. خانمەکەی لەوێیە. تاوێک تێی ڕامام و هەســتام گوتم من هاتبووم ئەو ببینم، ئەگەر ئیزنم بدەی دەڕۆم. گوتی ناهێڵم. نیو سەعاتێکی دی نان حازر دەبێ. ئەگەر حەز دەکەی بچیە دەرێ، برۆ، بەڵام نیو سـەعاتی دیکە وەرەوە. قبووڵم کرد و

جانتاکەمم لە نووسینگەی میوانخانە دانا و چوومە دەرێ. لەسەرخۆ و بە هێمن بە شەقامی لالەزاردا هاتمە سەر. شەقامەکە هیچ نەگۆڕابوو. بەڵام دووکانەکان خاوەنتر و لۆکستر لەجاران دەهاتنە پێش چاو. تا چوارڕێیانی لالەزار بەدەم سەیری جامخانەی دووکانانەوە ڕۆیشتم و بەرەو شەقامی سەعدی وەرسووڕامەوە و لەوێوە ڕاست بەرەو میوانخانە گەڕامەوە. چارەگێک لە دوازدە لای دابوو. پیرەپیاو چاوەڕێم بوو. نانی نیوەڕۆمان کە پڵاوێکی بە خۆرشتی قیمە بوو، خوارد. چایەکم خواردەوە و هەستام ماڵوایيم لێ کرد. دەستی لەگەڵ لێ دامەوە و هێندێ پارەی لە مستم نا و گوتی ئەوە قابیلی تۆی نییە، هاوڕێکەت ڕایسپاردووم بدەمێ، تکایە وەریگرە. دەستی ئەو پیاوە شەریفەم نەگێڕاوە. بەوپەڕی سوپاسەوە ماڵاوایيم لێ کرد و بەڵێنم پێ دا دیسان بچمەوە سەردانی. لە دەرێ پارەکەم ژمارد، سەد تمەن بوو. ئەی لە خوای بەزیاد بێ. یەکەم ڕۆژی ئازادیم سەد تمەنم بە نەسیب ببوو.

بەرەو شەقامی فێردەوسی ڕۆیشتم، تا بچمە هوتێل گیلانی نوێ. بە ورەی بەرز و دڵێکی خۆشەوە چوومە هوتێلەکە. لە ڕاڕەوە پانوبەرینەکەی هوتێل، گەنجێک لە پشت مێزێکی بەرز ڕاوەستابوو. سڵاوم کرد و گوتم ژوورێکم دەوێ یەک تەختی تێدا بێ. سەیرێکی جلوبەرگە کۆن و شڕەکانم و جانتا بچووکە کرێکارییەکەمی کرد. لەپێشدا ویستی بڵێ جێمان نییە، بەڵام گوتی ئێرە

کرێیەکەی زۆرە. پرسـیم شـەوێ چەند؟ گوتی یەک تەختی، شـەوێ حەوت تمەنە. بیسـت تمەنم لەسـەر مێزەکەی دانا. گوتم ئەوە بۆ دوو شەو. گوتی ناسنامە؟ گوتم بەداخەوە پێم نییە. ناو و شۆرەت و شتی لە دەفتەری هوتێلەکەدا نووسیم و کلیلێکی دامێ ، گوتی بچۆ نهۆمی دووەم هۆدەی ژمارە ٩. بە پلیکـانـاندا سـەر کەوتم. دەرگـای هۆدەکەم کردەوە. هۆدەیەکی بچووکی یەک تەختی و مێزێکی بچووک و کورسـییەک. جانتاکەمم لەسـەر تەختی خەوەکە دانا و بە جلەکانمەوە ڕاکشـام. نوقمی دەریای خەیاڵ بووم. ئەوە چ دنیایەکە. لە هیچ شـوێنێک بەبێ پارە ڕاتناگرن. دەبێ قەدری ئەو هەشـتا تمەنەی دیکە بگرم. کەوابوو دەبێ هەر ئەو دوو شـەوە لێرە بم. دوای ئەوە بچمە میوانخانەیەکی هەرزانبایی. بەو خەیاڵانەوە خەوم لێ کەوت.

کە بەخەبەر هاتم ئێوارە بوو. لەو هەشـت سـاڵەدا قەت ئاوا ئارام نەخەوتبووم. ئەوە یەکەم خەوی ئازادیم بوو. لە هوتێلەکە هاتمە دەرێ. شەوانە، شەقامی لالەزار و سەتەنبوڵ زۆر خۆش بوو. بە چرای فلۆرسـێنتی، دیمەنێکی جوانیان دروست کردبوو. زۆرم حەز لێ بوو بچمە کافەی شـمشـاد، بەڵام گیرفانم ڕێی نەدەدام. ناچار چوومە سـاندویچییەک لە شـەقامی لالەزار. دوو تمەنم خەرج بوو. تۆزێک گەڕام و هاتمەوە هوتێلەکە.

بەر لەوەی بخەوم، بە کرێی هۆدە و سـێ جەم خواردنەوە ڕۆژێ پـازدە تمەنم پێویسـتە. بەو جۆرە ئەوەی پێمە هەر بەشـی حەفتەیەکم دەکا. کەوابوو باشـترە بچمە میوانخانەیەکی هەرزان. بەشکم ئەو پووڵە بەشی پازدە ڕۆژێکم بکا.

ئینجا کامێراکەش دەفرۆشـــم، تا ئەودەم کارێک هەر دەدۆزمەوە. شەو دووکیانە خوا بزانێ بەیانی چیی دەبێ. چوومەوە ژوورەکەم و خەوتم. یەکەم شـــەوی ئازادیم بوو.

دووەم شـــەوی جێژنی نەورۆزی ســـاڵی ١٣٣٥ی هەتاوی. بەیانی لە دەرگای ژوورەکەم درا، بەخەبەر هاتم. دەرگام کردەوە، سـەیرم کرد کاک محەمەدی شـیرازییە. لە باوەشـــم گرت. زۆر خۆشـــحاڵ بووم. هیچ چاوەڕێم نەدەکرد لە ئێرانێ بیبینمەوە. ئەویش لە ڕۆژی جێژن و دوای ئـازادیـدا، پیرۆزبـایی ســـاڵی تـازەم لێ کرد. دەمودەست جلوبەرگم لەبەر کرد و دەست و دەموچاوم شوشت و چووینە ڕستوڕانتی هوتێلەکە. چەندی حەولم دا گوتی نانی بەیانیی خواردووە.

پاش بەرچاییەکی سـادە گوتی با بچینە مزڵەکەی ئەو. گوتم لە کوێیە؟ گوتی لە شـــەقامی شـــاباد، ژوورێکم بەکرێ گرتووە. جـانتـا بچووکەکەمم هەڵگرت و پـاش پاکانەحیسـاب لەگەڵ هوتێلەکە، وەدەر کەوتم. لە ڕێیە لێم پرســـی تۆ چۆنت زانی لەو هوتێلەم و ئازاد بووم؟ گوتی ڕۆژنامەکان چەند ڕۆژێک لەوەپێش باســـی ئازادبوونی چەند زیندانییەکیان کرد لەوانەی لە سـۆڤیەت گەڕاونەوە. ناوی کەسـیان نەنووسـیبوو، بەڵام من بە ڕێکەوت ناوی گوڵمحەمەدیم دیت. پێی گوتم قەول وایە ئەگەر ئازاد بێ، بێیتە هوتێل گیلانی نوێ. منیش ئەمڕۆ هاتم پرســـیم و گوتیـان لێرەی. دەمزانی بـارودۆخت چۆنە، بۆیە هـاتمە

شـوێنت. خۆ هوتێل شـوێنی ژیان نییە. وەرە باشـە لانیکەم من شـــوێنێکم هەیە. خەرجی ژوورەکەش زۆر نییە. ڕاوەسـتام، توند باوەشـم پێدا کرد و ماچم کرد. چاوم پڕ ببوون لە فرمێسک. گوتم محەمەد تۆ فریشـتەیەک بووی بۆ من. پرسـیم ئەی خەبەری براکەت؟ گوتی ئەو لە زیندانە. زیندانی لەشکری ۲ی زرێپۆش. ڕۆژانی هەینی دەکرێ بچینە سـەردانی. تا ئێسـتا هیچ هاوشـاری و دۆسـتێک نەچوونەتە سـەردانی، بەڵام من هەموو حەفتەیەک دەچم. پرسـیم بۆچی گیراوە؟ گوتی ئەنـدامی حیزبی توودە بووە. گوتم جومعە پێکەوە دەچینە سـەردانی. گوتی باش نییە، نەکا تۆ تووشـی کێشـە بی. گوتم ئی من لەوەی گوزەراوە. لە هیچ شـتێ ناترسـم. جگە لەوەش، مەگەر چی دەکەین؟ چوونەسـەردانی هاوڕێ کوێی خەتەرە؟ ژیان ئەو هەمووە ترسە ناهێنێ نا.

گەیشـتینە بەر ماڵەکەی. دەرگای کردەوە. لە ڕاڕەوەکەدا دەرگـای هۆدەیەکی کردەوە، کە پەنجەرەکەی دەیڕوانییە حەوشـە. دوو بەتانیی ڕاخسـتبوو. دوو دەسـت نوێنوبانیش لەوێ بوون. پرسـیم مەگەر تەنیا نی؟ گوتی نەخێر، لەگەڵ کاک قادری بابامیری کە شاگرد بەرگدروویە، هاومزڵین. من کاک حەمەدەمین بابامیریی بابی کاک قادرم باش دەناسـی، بەڵام کاک قادرم نەدیتبوو. گوتم باشـتر، دەبینە سـێ کەس. گوتم بەڵام ئاغای شـیرازی منیش پێویسـتم بە دۆشـەگ و پێخەفە. گوتی دوانیوەڕۆیە دەچینە حەسـەنـابـاد، لەوێ نوێنوبانی خاوێنی دەسـتی دوو دەفرۆشـن. پاش نیوەڕۆیە چووین. شـەوێ بابامیریش هاتەوە. سـێ کەسـی کەوتینە قسـە، تا نیوەشـەوێ نەخەوتین. وەختی خەوێ، شـوکرانەی

خوام کرد، چونکە پاش هەشت ساڵان نوێنوبانی خۆمم هەبوو و تێیدا دەخەوتمەوە و لە بەرایی ئازادیشمدا کە بێ ماڵوحاڵ و نەدار بووم، پووڵ لە سایەی دۆستانمەوە بوومە خاوەن پووڵ و ماڵ و دوو هاوشاریی خۆشمم دیتەوە کە تەنیا نەبم. لە ڕۆژانی تاڵ و ناخۆشیدا هیچ نیعمەتێک ناگاتە دۆست و هاودەردێک. کە دەکرێ پشت و پەنای یەکتر بی. بەو خەیاڵانەوە خەوتم. بەیانی کە هەستام، هەردووکیان ڕۆیبوون. ئاغای بابامیری چووبووە کارگەی بەرگدروون و شیرازی چووبووە کەرەج، بۆ بەشداربوون لە خولی میکانیکیی تەراکتۆردا. بەتەنێ بووم و دەمتوانی مشوورێک لە ژیانی داهاتووم بخۆم. هەژاری و چارەڕەشی بیر و مێشکت بەهێزتر دەکەن. دۆخەکەم بە وردی هەڵسەنگاند و هاتمە سەر ئەوەی دەبێ زۆر شێلگیرانە وەدووی دوو شت بکەوم. یەکێکیان بچمە کۆلێژی پزیشکی، بەشکم بتوانم لەوێ درێژە بەخوێندن بدەم. ئەوی دی بەشداری لە تاقیکاریی شەشی دواناوەندیدا. بەڵام هەردووکیان دەبوو بخەمە پاش پشووی نەورۆز.

دیپلۆمی ئەدەبی

ڕۆژی هەینی لەگەڵ کاک محەمەدی شـــیرازی چووینە زیندانی لەشـکری ۲ی زرێیی لە کۆنەجادەی شـەمیران. زۆر بە ئاسانی دەرەتانی چاوپێکەوتنەکە ڕەخسا. دکتۆر شیرازی بە دیتنی من سـەری سـوورِ ما. پێی وا نەبوو لە ئێران بم. دیداری هاوڕێیەک لە زیندان هەم خۆشـە هەم زۆر ناخۆش بوو. بەداخ بووم کە بۆچی ژیـانی ئێمە دەبێ ئەو هەمووە کوێرەوەری و نـاخۆشـــییەی تێدا بێ. دەمزانی لەو مـاوە کورتەی ژیاندا تا ئێستا چەندەی زەحمەت کێشاوە و تاڵی و سـوێریی چاشـتووە. گاڵتە نییە بەخێوکردنی ژن و منداڵ و دایـک و برا و کـارکردن و خوێنـدن لە زانکۆ، ئەویش بە مووچەیەکی کەمی مامۆسـتایەتی و ئێسـتاش لە گۆشـەی زیندانێدا بی. کوردبوون، گەورەترین تاوانی ئێمە بوو. بەداخ بووم لەوەی کە دەتگوت بەرگی کوێرەوەری و بەشمەینەتی و ئازاری زیندانیان بە بەژنی ئێمە بڕیوە.

مـخابن وەک بڵێی هەنگاوی من سـوووک بووبێ، چونکە سێ ڕۆژ پاش ئەو ملاقاتە، ناوبراو ئازاد کرا. دوو شـەو و ڕۆژ پێکەوە بووین. بۆ قەرەبووی زیندان و کوێرەوەرییەکان، دوو شـەومان بەخۆشـی بەڕێ کرد. بەڵام جا فایدەی چی، سێیەم ڕۆژ هەواڵێکی تاڵمان بیست. گۆیا عیسمەت خانمی کچی قازی محەمەد، کە مارەبڕاوی دکتۆر شـیرازی بوو، خۆی کوشتووە.

دکتۆر ناچار بوو بۆ ناشتنەکەی بچێتەوە مەهاباد. مخابن من نەمدەتوانی لەو ڕێوڕەسمەدا بەشدار بم. ئەو ڕۆیشتەوە

و ماوەیەکی زۆر لە مەهاباد ماوە. شیعری "ئای گوڵەکەم"ی بۆ ئەو کۆستە نووسیوە، کە زۆر جوان و سەرنجڕاکێشە.

حەوت ڕۆژی سەرەتای جێژن تێپەڕی و دامودەزگای میری کرانەوە. لەپێشدا سەرێکی ئیدارەی فەرهەنگی پارێزگام دا، بۆ ئەوەی بزانم تاقیکارییەکانی شەشی دواناوەندی کەی و چۆنن؟ تا کۆتایی مانگی خاکەلێوە دەرفەتی ناونووسی هەبوو و ١٥ی مانگی گوڵانیش تاقیکارییەکان دەستیان پێ دەکرد. پێنج حەفتەی پتر نەمابوو بۆ ئیمتیحانەکان. دەبوو لەگەڵ ناوی خۆم لەگەڵ ئەوانە بنووسم کە ئیمتیحانی دەرەکی دەدەن. بۆ سبەینێ لە بواری ئەدەبیدا ناوم نووسی و چوومە شەقامی شاباد، بۆ کتێبکڕین. سەیرم کرد کتێبخانەی عیلمییە هەموو کتێبەکانی شەشی ئەدەبیی هەیە و بە کرێش دەیداتە خەڵکی. من هەر شەوەی کتێبێکم بە کرێ وەردەگرت و پاش خوێندنەوە و یادداشتهەڵگرتنەوە بۆم دەبردەوە و یەکی دیکەم وەردەگرت.

دوو ڕۆژی مابوو بۆ ئیمتیحان، هەموو کتێبەکانی شەی ئەدەبیم خوێندبۆوە. هەر ئەو ڕۆژەش کارتی چوونە سەر ئیمتیحانم لە ئیدارەی فەرهەنگ، کە بەرانبەر پارکی شاری بوو، وەرگرت. ڕۆژی ١٥ی گوڵان لە تالاری تاقیکارییەکان لە قوتابخانەیەیک سەرەتای شەقامی تەختی جەمشید ئامادە بووم.

ئیمتیحانەکان بە نووسـراو و زارەکی تا کۆتایی گولانیان خایاند. ڕۆژی پازدەی جۆزەردانیش ئاکامی تاقیکارییەکان ڕاگەیەنراو و زۆر خۆش بوو کە لە ڕیزی دەرچووەکـانـدا بووم. سـەرکەوتنێکی زۆر گەورە بوو. هەنگاوێکی گەورە بوو پاش ئەو هەمووە کەوتن و شـکسـت و کوێرەوەرییانە، هەنگاوێک کە بناغەی ژیانی دواترم لەسەری دامەزرا.

وەرگێڕانی کتێبێک

لەگەڵ تەواوبوونی ئیمتیحانەکان، گیرفانی منیش بەتاڵ بیوو. ناچار کامێراکەمم فرۆشت. ئینجا لە ڕۆژانی بێکاری و دەسبەتاڵیدا خۆمم بە وەرگێڕانی کتبۆکەیەکی ڕووسیی بەرهەمی ئانتۆن چیخۆڤەوە خەریک کرد. ناوی کتێبەکە بە زمانی ڕووسی کاشتانکا بوو، کە تێیدا شەرحی حاڵی خەیاڵیی سەگێکی دەگێڕاوە. من لە وەرگێڕاندا ناویم نا "سەگە بەڕەڵڵاکە". کتێبەکەم بردە ناوەندی چاپوپەخشی عەتایی لە ناسرخەسرەو. گوتیان هەڵیدەسەنگێنین، ئەگەر بەدڵمان بوو، چاوی دەکەین.

حەفتەیەک دواتر چوومەوە. پەسندیان کردبوو. وایان دانا شەشسەد تمەنم بدەنێ و منیش ئیمتیازی کتێبەکەیان بدەمێ. چار نەبوو، بەو نەداری و دەستبەتاڵیە ئەو پارەیە زۆر بوو. قبووڵم کرد و گرێبەستەکەم واژوو کرد.

لەو سەروبەندەدا بوو کە کاک محەمەدی شیرازی ماڵی گواستەوە بۆ کەرەج و لە بەشی تەعمیراتی تەراکتۆردا لە کۆلێژی کشتوکاڵ دەستی بەکار کرد. لەو ماوەیەدا کاک برایەکی کاک قادری بابامیری هاتبووە لامان. هەردووکیان زۆر کوڕی چاک بوون. بەڵام من چونکە بەردەوام خەریکی خوێندنەوە بووم، بۆیە پێویستم بە شوێنێکی بێدەنگ هەبوو. بە یارمەتیی میرزا خەلیلی خەسرەوی لە شەقامی باستیۆن، نزیک مەیدانی حەسەناباد ژوورێکم لە داپیرەی گوگووش بەکرێ گرت و لە هاوڕێیان جیا بوومەوە. مەحبووبەخانمی خاوەنماڵ،

لەو ئازەربایجانیانە بوو کە لە ســـۆڤیەتەوە هاتبووە ئێران. مەحبووبەخانم بۆخۆی لە خەســـتەخانەی ســـۆڤیەت کاری دەکرد. بەیانیان لە خەســـتەخانە بوو و دوانیوەڕۆیانیش بەکاروباری ماڵەوەڕادەگەیشـــت. ئەو جگە لە ژوورەکانی خۆی، ژوویەکەی منیشـــی خـاوێن دەکردەوە، کە دایمە دەرگای لەسەرپشت بوو، یانی من قەت دامنەدەخست.

تەنـانەت جلوبەرگەکـانی ژێرەوەشـــمی وەکوو دایکێکی میهرەبان لەگەڵ جلەکانی خۆیان دەشـــوشـــت. چاکە و میهرەبانیی ئەو خانمە هەرگیز لەبیر ناکەم. مەحبووبە خانم دوو کچی هەبوو و پێکەوە دەژیـان. ڕەفیقەخـانم، کچە گەورەکەی وی کە نـاوی خوازراوی نەســـرین بوو، لە مێردەکەی پێشـــووی، ســـابیری ئاتەشـــین کچێکی هەبوو بەنـاوی گوگووش، کە ســـەرەڕای ئەوەی کچۆڵەیەکی کەمتەمەن بوو، بەڵام لە کـابـارەکـاندا ســـەمـای دەکرد و گۆرانیی دەگوت. دواتر ناوبانگی دەرکرد.

کچەکەی دیکەی مەحبووبە خـانم نـاوی فەخری بوو. ژنێکی زۆر گەنج بوو و منـداڵێکی لەبەردڵانی هەبوو. مێردەکەی لە کوێت کاری دەکرد. گوگووش خانمە چکۆلانە لەگەڵ بابی دەژیا، بەڵام جاروبار دەهاتە ماڵی داپیرەی و ســەری دایکی دەدا. بەرنامەیەکی منداڵانیشـی بەڕێوە دەبرد. بە ڕاستی لەتەمەنی منداڵیشیدا هەر هونەرمەند بوو. سابیری ئاتەشـــین واتە باوکی ڕاهێنەری بوو، کە ئەویش لە بواری شانۆدا زۆر بەهرەمەند بوو.

من کە چوومە مـاڵی مەحبووبە خـانم، بەو پووڵەی لە فرۆشـــتنی تەرجومەی کتێبەکە دەســـتم کەوتبوو، توانیبووم

ڕاخەرێکی پلاستکیی جوان لەبری فەرش لەگەڵ دەستێک مێز و کورسـیی دەسـتی دوو و تەختی خەوێک بکڕم و سەرەڕای ئەوەی ژوورەکە زۆریش لاچەپ و کپ نەبوو، چونکە زۆربەی شەوان هەموویان لەمن کۆ دەبوونەوە و یاریی کۆنکەنمان دەکرد یان گوێمان لە مۆسـیقا دەگرت، کەچی هیچ زیانێکی بۆ خوێندنەوەی من نەبوو و هەرگیز نەبوونە هۆی نـاڕەحەتیم. لەو قۆنـاغی بێکەسـی و تەنیـاییەدا ئەو خـانەوادەیە وەکوو دایـک و خوشـکی میهرەبان لەگەڵ من دەجووڵانەوە. یادیان بەرز و بەڕێز و ڕۆحی مەحبووبە خانم شـاد بێ و وەبەر ڕەحمەتی پەروەردگار بکەوێ. ڕۆژێکیان کە هاتمەوە ماڵێ، سـەیرم کرد ئاوێنەی سـەر ڕەفەی ژوورەکەم نەماوە. شـەرمم دەکرد و لە ڕووم هەڵنەهات لە مەحبووبە خانم بپرسـم. تـا بۆخۆی هـات و گوتی دەزانی، گوگووش ئاوێنەکەتی شـکاندووە. چووە سـەر کورسـییەکە بۆ ئەوەی پرچی داهێنێ، ئاوێنەکەی لەدەسـت بەربۆوە و شـکا. گوتم بەلاگێڕی ئەو بێ، ئەو لە ئـاوێنە ئـازیزترە، هەر خۆی ئاوێنەیەکە.

ئیتر من پتر لە سـاڵێک لەگەڵ ئەو خانەوادەیە بووم و لەبەر هێندێ شت ئەوێم بەجێ هێشت، بەڵام هەرگیز ئەو ڕۆژە پڕ بیرەوەرییانەم لەبیر ناچێ.

وەزارەتی فەرهەنگ(پەروەردە)

لە بارەی کاری دووەمیشەوە، واتە دامەزرانەوەم لە وەزارەتی فەرهەنگ، دەم لەپووش مامەوە. بەشی کارگێڕی بە نامەی ژمارە ١٥٨٥٤/٨ بە ڕێکەوتی ١٣٣٥/١١ وەڵامی نەرێی دامەوە.

من لە سۆڤیەت گەڕابوومەوە. لەو جیهانەی کە بۆ خەڵکەکەی خۆی و بۆ وڵاتانی دیکەش مەترسیدار بوو. هەم لە زانکۆی پزیشکی وەرنەگیرام و هەم لە وەزارەتی فەرهەنگ. هەڵبەت ئەو ناسازگارییانەم پێشبینی کردبوو و خۆمم بۆ زۆر هەلومەرجی تاڵ و نالەبار و پڕکوێرەوەری ئامادە کردبوو، بە مەرجێک ئازاد بم. ئەو مۆرەی بە چوونەوەی سۆڤیەت لە نێوچاوانم درابوو، پەڵەیەک بوو پاک نەدەبۆوە و ببووە ناسنامەی من.

سێ مانگ و نیو بوو کە لە زیندانەکەی باخی میهرانی تاران ئازاد ببووم و لە کاتی چوونە دەرەوەمدا بەڵێننامەیان لێ وەرگرتبووم کە لانیکەم مانگێ جارێک خۆم بە ڕوکنی دووی ناوەندی فەرماندەیی ئەرتەش بە جەناب سەرهەنگ بەهارمەست بناسێنمەوە و ئینجا هەر کاتێکیش سەفەری شاری بکەمەوە، شارەوانیی گەڕەکەکەی خۆم ئاگادار بکەمەوە. ئەو دوو بابەتە زۆر نارەحەت و ڕەشبینیان کردبووم و تامی ئازادییەکەیان لەو زارمدا تاڵ کردبوو.

یەکەمجار کە پاش ئازادی سەردانی ڕوکنی دووم کردەوە، سەرهەنگ بەهارمەست گوتی دەبێ

پەژیوانینامەیەک بنووسـم، لە سـەر حیزبی توودە. گوتم قوربـان خۆ من ئەندامی توودە نەبوومە. گوتی قەینا. پێم سەیر بوو. وەختێک من ئەندامی ڕێکخراوێک نەبووم، پەژیوانینـامە و بێزارینـامە مـانـای چی؟ بەناچاری گوتم بەسـەر چاو. بەڵام ئەوەی ڕاسـت بێ زۆرم گوێ نەدایە. جاری دووەم کە چوومەوە، گوتی پەژیوانینامەکەتت نووسی؟ گوتم نەخێر قوربان. گوتی بۆ؟ گوتم چوومە نووسـینگە ڕۆژنامە بۆ هەر دێڕێک داوای سـێسـەد تمەنیان دەکرد. لەو هەلومەرجەدا کە من نە کارم هەیە و نە پارە، لە کوێی بێنم. دەمودەست زەنگی لێ دا، سەروانێک هات و دەستی بەرز کردەوە.

سـەرهەنگ بەهارمەسـت پێی گوت تێچووی چاپی پەژیوانینامەمان هەیە؟ سـەروان گوتی نەخێر قوربان. دەمێکە ئەوەیـان لێ بڕیوین. سـەرهەنگ ڕووی تێ کردم و گوتی زۆر باشـە، هەر کاتێک هەتبوو چاپی بکە. من لە ڕوکنی دوو هـاتمە دەرێ و بڕیـارم دا وا زوو نەچمەوە. مەگەر بـانگم بکەنەوە. جـا زۆری پێ نەچوو چوومەوە مەهاباد و لەوێ خۆمم بە شارەوانیی ئەوێ ناساند.

ئیتر ئەو چەند ڕۆژەی لەوێ بووم، بەردەوام یەکێک لە مەئموورەکانی پۆلیس بەشوێنمەوە بوو و بەردەوام چاوی بە سـەرمەوە بوو. هەر بۆیە ئاد و پەیمانم لەگەڵ خۆم بەست قەت قەت خۆمیان پێ نەناسێنمەوە

و خۆمیان پێشان نەدەمەوەز خۆ ئەوە ڕێک نەقڵی ئەوەیە عەسعەس ئەوەتام وەرە بمگرە.

وەزعم تـا بڵێی شـــپرز بوو. لەلایەکەوە وەزارەتی فەرهەنگ داواکەمی بۆ دامەزرانەوە ڕەد کردبۆوە، لەلایەکی دیکەوە کۆلێژی پزیشـــکیش لە چوونەوە بۆ زانکۆ بێبەریی کردبووم. تاقە ڕێیەکم بۆ مابۆوە، کەلک لەو ســـەرکەوتنە وەرگرم کە لە ئیمتیحانە دەرەکییەکان بەدەســتم هێنابوو، کە بڕوانامەی شەشی ئەدەبیم پێ وەرگرتبوو و بەوە دەمتوانی لانیکەم درێژە بە خوێندنەکەم بدەم. جا چونکە زۆرم حەز لە بەشـی ماف و یاسا بوو، دەبوو لە کۆلێژی ماف بخوێنم. ئینجا بەشـوێن کارێکیشـدا بگەڕێم کە بتوانم تێچووی ژیانم دابین بکەم. لە نەگبەتیی من کۆلێژی مـاف چەنـد ڕۆژێـک دواتر ڕایگەیاند کە لەمســاڵەوە خولی ســێ ســاڵەی کۆلێژ دەبێتە چوار ساڵ. ئینجا بۆ بەشداربوونیش دەبێ ئیمتیحانی کونکور بدەن و ســـەد خوێندکار وەردەگرین و دەبێ لە پۆلەکانیش ئامادە بن، کەچی ساڵانی پێشوو کۆلێژ سێ ساڵ بوو و هیچ ســـنوورێکیش نەبوو بۆ ئەوانەی دەیانویســـت ناویان بنووســـن و بەشـــدار بن. ئینجا بەشـــداربوون لە پۆلەکانیش خوێندنیشدا ئەرک نەبوو. بەو جۆرە هەر کەسێک لەوێ ناوی خۆی نووســـیبایە، لە کۆتایی ســـاڵدا دەچوو بەشـــداری تـاقیکـارییەکـان دەبوو و ئەوەش دەرەتـانی دەرەخســـاند بۆ ئەوەی ئەوانەی خوێندکاری پرۆفیشـــناڵ نەبوون، وێڕای خوێنـدنەکەیـان بتوانن کـاریش بکەن. بەتـایبەتی ئەو دۆخە بۆ مـامۆســـتـا و فەرمـانبەرانی فەرمانگەکان زۆر باش و بەســـوود بوو. بەڵام بەو دۆخە

تازەیەی دروســـت ببوو، بۆ من کە هیچ ســـەرچاوەیەکی داهاتی سەربەخۆ و بژیوێک نەبوو، زۆر ئەستەم بوو یان لانیکەم دەبوو هەم بەڕێکوپێکی بچمەوە پۆل و بخوێنم و هەم کار بکەم. ڕێی دیکەم پێ شک نەدەهات. هەرچۆنێک بێ ئەو فکر و خەیاڵانەم بۆ دوایی هەڵگرت. جارێ شتێکی کە بۆ من پێویســـــت بوو، بەشـــــداری لە کونکور و دەرچوون لەو ئیمتیحانە بوو.

شـــــەو و ڕۆژ دەمخوێند. لە کونکور دوو دەرس زۆر گرینگ بوون، بەتایبەتی لە کونکوری بەشی ماف و یاسا، یەکێکیان زمانی عەرەبی بوو، ئەوی دیکە زمانی بیانی. تەنانەت زمانی ڕووســـــی. من نیگەرانی ئەوەیان نەبووم، چونکە دڵنیا بووم لە نێو بەشـــــداربواندا لەوانەیە کەس نەبێ شـــــارەزای زمانی ڕووســـــی بێ. هەر بۆیە هەموو هەوڵی خۆمم بۆ زمانی عەرەبی و ئەدەبیاتی فارســـــی تەرخان کرد. ڕۆژی پانزەی خەرمانان بەشداری کونکور بووم. لەو ماوەیەدا بۆ پەیداکردنی کاریش ســـــەرم بە هەموو کونێکدا دەکرد و کەس نەمابوو ڕاینەســـــپێرم ئەگەر کارێکیان پێ شـــــک هات ئاگادارم بکەنەوە. بەو جۆرە چاوەڕێی دوو ئەنجام بووم، یەکێکیان ئەنجامی کونکور و ئەوی دیکە کار. هەڵبەت پێش ئەوەی ئەنجامی کونکور ڕابگەیەنرێ، بەختی خۆم بە ڕێکەوت لە کۆلێژی ماف کارێکی ڕۆژانەم دۆزییەوە. ئەوەش بەو جۆرە بوو، کە هـــاوینـــان زۆربەی ڕۆژەکـــان دەچوومە لای کـــاک عەودلڕەحمانی ئیمامی کە ئەودەم بەرپرســـــی ژمێریاریی

سکرتاریای زانکۆ بوو. لە سەردەمی کۆمەڵەی ژێکافەوە یەکترمان دەناسی. دەیزانی من بێکارم. ڕۆژێکیان پێی گوتم کارێکم بۆ دۆزیویەتەوە. گوتم لە کوێ؟ گوتی لە کۆلێژی ماف، بەڵام بە ڕۆژمز[1]. دەستبەجێ قبووڵم کرد. ناوبراو یادداشتێکی نووسی و گوتی هەر ئێستا بیبە کۆلێژی ماف و بیدە بە بەرپرسی ژمێریاریی کۆلێژ، جەنابی زەینەدین. دەمودەست خۆمم گەیاندە ئەوێ. یادداشتەکەم دا بە جەنابی زەینەدین. جا بە ڕێکەوت مێزێک لە ژوورەکەیدا بەتاڵ بوو. ڕێک لەو ڕۆژەوە و لە پشت ئەو مێزە دەستم بەکار کرد. مووچەی مانگانەم چوارسەد تمەن بوو. کارەکەش لە هەشتی بەیانییەوە تا نیوەڕۆ بوو. هەڵبەت بۆ زێدەکاری دوانیوەڕۆیانیش پارە دەدرا. ڕێکەوتی دەستبەکاربوونەکەم ٢٥ی خەرمانانی ١٣٣٥ بوو.

زۆر درەنگ ئەنجامی کونکوریان ڕاگەیاند. پێم وایە دە ڕۆژ لە مانگی ڕەزبەر تێپەڕیبوو. ڕۆژێکیان لە ژمێریاریی کۆلێژ خەریکی کار بووم کە یەکێک لە بەشداربوانی کونکور هات و گوتی مزگێنیم بدەیە قبووڵ بووی. گوتم جا چووزانی؟ گوتی ناوی دەرچووەکان لە ڕۆژنامەکانی ئەمڕۆدا نووسراوە. لەڕادەبەدەر خۆشحاڵ بووم. لە

---

[1]. مز: حەق. دەسحەقێک لەپێناو کاری دیاریکراودا. ئەم وشەیە کە فارس کردوویانەتە ئی خۆیان، تەواو کوردییە. ڕۆژ + مز. ئەوان "د"یەکیان لە مزەکە زیاد کردووە. ئەوەتا مامۆستا هەژار دەڵێ:

لەسەر دوو بۆقەی مزی.... لەملاولەولا دەیدزی.

خۆشـــیان باوەشـــم پێدا کرد و ماچم کرد. کابرا، محەمەد جەعفەری لسانی بوو، کە دوایی بوو بە پارێزەر.

لە کۆلێژی ماف ناومم نووسی. بەو جۆرە لە ڕەزبەری ئەوێ ســـــاڵێدا هەم خوێنـدکـاری کۆلێژ بووم و هەم فەرمانبەری ڕۆژمزی ئەوێ. ئەو دوو سەرکەوتنە یەک لە دوای یەکە زۆر گرینگ بوون. بەڕاستی ژیان سەیرە. جاری وایە هەموو دەرگاکانت لێ دادەخرێن و جاری واشە هەموو دەکەونە سەر پشت. ئەو دۆست و ئاشنایانەی تا دوێنێ هەر ئاوڕێکیشـــیان لێ نەدەدامەوە، ئێســـتا ئیرەییان پێ دەبردم. هەم لە کۆلێژێکی گرینگ خوێندکار بووم و هەم ماف و مووچەیەکی باشـیشـم وەردەگرت. سـەری مانگ کە مووچەم وەرگرت، توانیم ڕادیۆیەکی ئاڵمانی و هێندێ کەلوپەلی پێویســـت لە فرۆشـــگای زانکۆ بکڕم. لەگەڵ هەموو ئەوانەشـــدا ئەو ســـوکنایی و هێمنییەی لە ماڵی مەحبووبەخانم هەمبوو، وێڕای موحیببەتی دایکانەی ئەو، نیعمەتێکی گەورە بوو. ئەگەرچی سەرکەوتنەکەی یەکەمم واتە کارکردن لە کۆلێژی ماف زۆری نەخایاند. لە بیستی ڕەزبەرەوە، جەنابی دکتۆر سـەفدەریی سـەرۆکی کۆلێژی ماف بانگی کردمە نووســـینگەکەی و وێڕای پیرۆزبایی دەرچوونەکەم پێی گوتم، ئەو کـارە لەگەڵ یـاســـا و ڕێســـاکانی کۆلێژ ناتەبایە. یانی ناتوانی هەم خوێندکاری کلێژەکە بی و هەم فەرمـانبەری ئەوێ. بـاشـــتر وایە یەکێکیـان هەڵبژێری. هەڵبەت بەو پێیە کە خوێنـدن لە کۆلێژی ماف زۆر قورس و ئەستەمە و چوار سـاڵیشـە،

باشتر وایە خەریکی کارەکە بی، چونکە حەق و مووچەیەکی کەم نییە. دەمودەست مەسەلێکی کوردیم بیر کەوتەوە. ببوومە گیسکەکەی هەیاس. هەر دەهاتم تۆزێک گۆشت بگرمەوە و قەڵەو بم، گورگێکم دەدی و گۆشتم پێوە نەدەماوە. وەڵامی جەنابی دکتۆر سەفەریم داوە و گتم قوربان من زۆرم زەحمەت بۆ خوێندنەکەم کێشاوە و خۆمم پێوە ماندوو کردووە، ئێستاش کە دەرچووم، بە هیچ شێوەیەک نامەوێ لە دەستی بدەم. واز لە کارەکەم دێنم. بەڵام چونکە باری ماڵی و ماددیم باش نییە و هیچ سەرچاوەیەکی بژیوم نییە، ڕێگەم بدەن مانگێکی دیکە کار بکەم، چونکە مووچەی ئەو دوو مانگە بەشی تا سەری ساڵم دەکا. گوتی زۆر باشە. گوتم منیش بەڵێن دەدەم ڕێک لە کاتی خۆیدا دەستلەکارکێشانەوەکەم پێشکەش بکەم. بەو جۆرە لەگەڵ دکتۆر سەفەری ڕێک کەوتم و هاتمە دەرێ.

چەند ڕۆژ دواتر وەختێک چوومەوە ماڵی مەحبووبە خانم، نامەیەکم لەسەر مێزەکەم دی. لە وەزارەتی فەرهەنگەوە هاتبوو، کە پێیان ڕاگەیاندبووم لە وەزارەتی کار دامەزراوم.

ئەو حوکمە ڕۆژی ٢٤ی ڕەزبەر بەدەستم گەیشتبوو. بۆ سبەینێکەی چەند سەعاتێک ڕوخسەتم لە جەنابی زەینەدین وەرگرت و بەپەلە خۆمم گەیاندە وەزارەتی کار. حوکمەکەم پێشان دان. گوتیان کۆپیی ناسنامە و وێنەیەک پێویستە. وێنە و کۆپیم پێ دان و ئەوانیش دەمودەست کارتێکیان بۆ چاپ کردم. دەبوو حەفتەی جارێک وەکوو فەرمانبەر لەوێ بم و کاروباری نووسینگە و ئیدارە ڕاپەڕێنم و دەفتەری

هاتن و ڕۆیشتن ئیمزا بکەم و سەری مانگیش مووچەی خۆم وەرگرم. ئەوە سەرکەوتنێک بوو خوا گەیاندبووی.

بە حیکمەت دەرکێک دابخاتەوە
بە ڕەحمەت یەکی تر دەکاتەوە

هەڵبەت ئەو مووچەیەی ئیدارەی فەرهەنگ دەیدامێ، زۆر کەمتر بوو لەوەی لە کۆلێژی ماف وەرم دەگرت. بەڵام ئەوەندەش بەشی خەرجی ڕۆژانەمی دەکرد و لەسەریشم زیاد بوو.

جا ئەوە چۆن بوو کە وەزارەتی فەرهەنگ لەبری ئەوەی بمباتەوە سەر کاری مامۆستایەتییەکەم، بەڕێی وەزارەتی کاری کردبووم، دواتر ئاماژەی پێ دەدەم. لێرەدا ئەوەندە پێویستە بڵێم کە تەواوی ئەوانەی وەکوو من فەرمانبەری وەزارەتی کار بوون و بە کردەوە کاریان نەدەکرد، بەڵام سەری مانگ مووچەیان وەردەگرت، ئەندام و لایەنگرانی پێشووی توودە بوون، کە پاش دەسبەسەرکران و زیندانی و نووسینی پەژیوانینامە ئازاد ببوون. دەوڵەت ئەوانەی بە شیاوی ئەوە نەدەزانی کاری پەروەردەیان پێ بسپێرێ.

ئیتر بەو جۆرە خەمی بژیو و داهاتم نەما. باش بوو لەبری کارکردن لە کۆلێژ، خوێندنی کۆلێژەکەم هەڵبژارد. سەری بێ ڕۆزی لە بن گڵدایە. ڕێک لە کاتی خۆیدا دەستلەکارکێشانەوەکەمم پێشکەشی دکتۆر سەفدەری کرد و مووچەی دوو مانگەکەمم لێ وەرگرت و ماڵواییم لە فەرمانبەرەکان کرد.

بەزمەکەی کۆلێژی پزیشکی دووپاتە دەبێتەوە

بزنەکەی هەیـاس لەکۆڵم نەدەبۆوە. وێڕای خوێنـدن لە کۆلێژی ماف و وەرگرتنی مووچە، تۆزێک ئاسـوودەییم بە نەسـیب ببوو و خەریک بووم بیرەوەرییەکانی پزیشـکیم لەبیر دەچوونەوە. تـا ڕۆژێکیـان هەواڵنـامەی حەوتوانەی زانکۆ، کە بە خۆڕایی دەخرایە بەر دەسـتی خوێندکارەکان، گەیشـتە دەسـتم. مانگی سـەرماوەز بوو. بە خوێندنەوەی هەواڵەکانی، کتوپڕ دنیای هێمن و ئاسـوودەم شـێوا. هەر کەس لە جێی من بوایە ئاگری دەگرت و تووکی لە هەموو شتێ دەکرد.

لەو هەواڵنامەیەدا، هەواڵێکی کۆلێژی پزیشکی چاپ ببوو. هەواڵەکە بەو جۆرە بوو.

ئەنجومەنی کۆلێژی پزیشـکیی تاران ڕەزامەندیی خۆی دەربڕیوە کە کۆمەڵێک لەو خوێندکارە ئێرانییانەی لە وڵاتانی ئەمریکا و ئەڵمان دەرسیان خوێندووە و گەڕاونەتەوە ئێران، بێن لە کۆلێژی پزیشکیی تاراندا بخوێنن، کە بریتین لە:

١. بەڕێز...

٢. بەڕێز...

٣ـــ بەڕێز مەنووچێهری زاوش، سـاڵی سـێی پزیشـکیی ئاڵمان، خاوەنی دیپلۆمی ئەدەبی لە دووەم سـاڵی کۆلێژی پزیشکیی تاران.

کە ئەوەم خوێندەوە هەر تاسـام. خوایە من لە چ وڵاتێکدا دەژیم. ئەو ئەنجومەنە، ئەو مامۆسـتا پایەبەرزانەی کۆلێژ، ئەو سەرۆکایەتییەکی کۆلێژی پزیشکی و زانکۆیەی تاران و

وەزیری دەرباری شـاھەنشـایی شـەرم ناکەن؟ ھیچ تامی مرۆڤبوونیان چێشتووە؟ ویژدانیان ھەیە. ھێشتا چوار مانگ نابێ کە ئەنجومەنی کۆلێژی پزیشکی بڕیاری لەسـەر من داوە. ھێشتا مرەکەبی ئەو بڕیارە وشکەوە نەبووە. منیان لە خوێندنی پزیشکی بێبەش کرد، چونکە دیپلۆمی ئەدەبیم ھەبوو، سـەرەڕای ئەوەی لە کۆلێژی پزیشـکیی باکۆش دەرسم خوێندبوو، بەڵام بەڕێز زاوشـیان قبووڵ کردووە کە ڕێک ھەلومەرجەکانی منی ھەیە. پەکوو مەملەکەتێکی سـەیرە. تەح لەو ئەنجومەنە. ئاخر جیاوازیی مەرجەکانی من و زاوش چ بوو، کە ھەردووکمان دیپلۆمی ئەدەبیمان ھەیە، ئەو وەرگیرێ و من وەرنەگیرێم؟

ئەوەنـدە بوو ئەو لە ئـاڵمـان گەڕابۆوە و من لە سـۆڤیەتەوە. لێرەدا ئەوەی بەلامەوە گرینـگ بوو، مەسـەلەی خوێندنەکە نەبوو، مەسـەلەی بەکەمگرتن و جیاوازیخستنەکە بوو.

ئەنجومەن بەو بڕیارەی، پەلاماری کەسایەتیی سیاسی و کۆمەڵایەتیی منی دابوو. دەبوایە لەو زوڵم و بێدادییە وەدەنـگ بێم و بەگژیـانـدا بچمەوە و ئەو بیرمەنـد و مامۆستا سووک و نەشیاوانە ڕیسوا بکەم و پەتەی ئەو ساواکییە نیشتمانفرۆش و خۆفرۆشانە بخەمە سەر ئاو.

شـەوێ دانیشـتم و عەریزەیەکی تێروتەسـەلم بۆ جەنابی دکتۆر مەنووچێھری ئیقباڵ نووسـی. بەیانی بەر لە سەعات ھەشت خۆمم گەیاندە سکرتاریای زانکۆ. باش بوو، سـەرەڕای ئەوەی یەکێکیشـی لەلا بوو، کەچی

بەردەستەکەی ڕێگەی دام بچمە ژووری. دکتۆر ئیقبال لەگەڵ ئەو کەسە چەنەی گەرم داهاتبوو. هەر منی دیت، نێوچاوانی تێک نا و بە تووڕەییەوە گوتی، کاکە ئەوجار دەڵێی چی؟ مەگەر ئەنجومەن ڕای خۆی پێ نەگوتووی؟ گوتم بەڵێ قوربان. باشتر کە جەنابت حوکمەکەی ئەوانت لەبیر ماوە. بەڵام ئەوە دروستە کە ئەنجومەنی کۆلێژ بەو مامۆستا پایەبەرز و کەسایەتییە زانستیانەوە لە چەند مانگێکدا دوو بڕیاری ناتەبا و لێکدژ و جیاواز دەردەکا؟ ئەنجومن منی بۆیە وەرنەگرت چونکە دیپلۆمەکەم ئەدەبی بوو. بەڵام کەسێکی دیکەی هەر بەو دیپلۆم و مەرجانەوە قبووڵ کردووە.

گوتی شتی وا نابێ. گوتم فەرموو. هەواڵنامەی زانکۆم لە گیرفانم دەرهێنا و لەسەر مێزەکەیم دانا. کە هەواڵەکەی خوێندەوە، ڕەنگی بە ڕووەوە نەما. تۆزێک خۆی هێنا و برد. جوان دیار بوو دەستی دەلەرزین. پێم وابوو کارێکی خراپم لەگەڵ نەکردووە. وێڕای ئەوەی کاری ئاوا لەگەڵ دڵ و دەروونی من یەکی نەدەگرتەوە. لەگەڵ ئەوەشدا دەمزانی هەر ئەو وا نییە، هەم ئەو و هەم مامۆستاکانی ئەنجومەن و هەم بەڕێوەبەری کۆلێژ، جەنابی دکتۆر حەفیزی، هەموان لە قوماشێک بوون. دەمزانی بە درێژایی ساڵانێک، ورەی بەرەنگاربوونەوەیان لە ئێمەی کورددا کوشتووە. پشوویان لێ بڕیوین، بەڵام ئەو هەشت ساڵ زیندان و دەربەدەرییە ئازایەتی و بوێریی ئەوەی پێ بەخشیبووم کە بتوانم قسەی خۆم بکەم.

گوتم قوربان، تا ئێستا جیاوازیخستنی وا زەق و بەرچاوی گەورە و زانستی، بەو ناشیرینییە لە لیژنەی زانستیی زانکۆیەک نەبینرابوو و چاوەڕێ نەدەکرا.

گوتی شتێک بنووسە و بۆم بێنە. گوتم نووسیومە. دەستم لە گیرفانم نا و عەریزەکەمم دایێ.

عەریزەکەی کردەوە و چەند دێڕێکی خوێندەوە. گوتی سبەی دوانیوەڕۆ کۆبوونەوەی ئەنجومەنمان هەیە، دەتوانی بێی و ئەنجامەکە وەرگریتەوە. لەسەرخۆ لە ژوورەکەی چوومە دەرێ. بەدڵ خۆشحاڵ بووم. دەمزانی ئامانجەکەمم باش پێکاوە. سەرکەوتنم مسۆگەر بوو. منیش وەکوو زاوش لە دووەم ساڵی کۆلێژی پزیشکیدا قبووڵ دەکەن.

لەوە باشتر نابێ. زۆری نەمابوو بۆ کۆتایی ساڵی خوێندن. نیگەرانی مووچەش نیم. بووکی ئاواتم ئەگەرچی بە درەنگییەوە، بەڵام خەریک بوو لە ئامێز دەگرت. دوعای بەخێرم بۆ بەڕێز زاوش کرد. ئەگەر ئەو نەبوایە بەو ئاواتەم نەدەگەیشتم. هەڵبەت ئەنجومەن پێی وانەبوو ئەو هەواڵە لە هەواڵنامەی زانکۆدا بڵاو دەبێتەوە یان پێی وانەبوو من دەیخوێنمەوە. کابرا منی هەر لەبیر نەمابوو. دەسکەلایەکی باشم وەدەست کەوتبوو و زەبرێکی کاریگەرم لە پەیکەری ئەو هێلانەی گەندەڵییە وەشاندبوو. بەو بەڵگە زیندووە پەتەیانم خستبووە سەر ئاو، ناچار بوون قبووڵم بکەن. ئەگەرچی ئەوانە وەک سۆنە وابوون و تەڕ نەدەبوون و بەو بایانە نەدەلەرزین و لە ڕوو

نەدەچوون. ئینجا پشتیشیان قایم بوو و پشتیان بە ساواک گەرم بوو و چییان پێ خۆش بوایە دەیانکرد.

بۆ سبەینێ دوانیوەڕۆکەی لە زانکۆی پزیشکی و پشت دەرگای ئەنجومەن ئێشکم گرت. تەواو شەکەت ببووم. کتوپڕ دەرگای هۆڵەکە کرایەوە و قەڵافەتی زەبەلاحی دکتۆر ئیقباڵ وەدەر کەوت. لەشکرێکی شکستخواردووی بەدووەوە بوو. هەر لە دوورەوە منی دی ئاماژەی کرد، چوومە پێشێ و سڵوم کرد. گوتی ئەنجومەن تۆشی قبووڵ کرد. دوایی بچۆ بڕوانامەکەت بدە بە سکرتاریا. جەنابی دکتۆر حەفیزیی سەرۆکی کۆلێژی پزیشکی وەکوو بەورێکی ئەنگێورابێ، فایلێک لەبن باڵیدا بەدوویدا دەهات. تەنانەت بە خێسەیەکیش سەیری نەکردم. سوپاسم کرد و بەدوویاندا ڕۆیشتم. ئەوان شکستخواردوو و من سەرکەوتوو. بەڵم نازانم بۆچی ژیان کردبوومی بە گاڵتەجاڕ و شادی وەکوو منداڵان چاوشارکێی لەگەڵ دەکردم. جاری وابوو هەموو شتێک بەدەممەوە پێ دەکەن و جاری واش بوو لە خەم و پەژارە و تاریکی بترازێ هیچم نەدەدی. دەتگوت تەونی بەختی منیان بە ڕەشی چنیوە. بەڵام من لەگەڵ چارەڕەشی ڕاهاتبووم.

بەیانی بڕوانامە و پشتگیریی سکرتاریای زانکۆ و بڕوانامەی ئیدارەی ئیمتیحانات (دیپلۆمی ئەدەبی) و کۆپیی ناسنامە و چەند وێنەیەکم لەگەڵ خۆم بردە سکرتاریای کۆلێژی پزیشکی و بە دڵێکی خۆشەوە چوومە ژووری دکتۆر حەفیزی. شتەکانم ڕادەستی کرد. ناوبراو سەیرێکی کردن و گوتی ئەی کوا کارنامەکانی خوێندنت لە کۆلێژی پزیشکیی باکۆ. گوتم نەیانداومەتەوە، بەڵام پشتگیریی

ســـــكرتاريای زانكۆم هێناوه، كه دهڵێ لهوێ خوێندوومه. گوتی ئهوه بهس نییه و بهبێ كارنامه ناتوانم وهرتگرم. گوتم جهنابی دكتۆر ڕێگهم بدهن با من بچمه سهر خوێندن، له ڕێی وهزارهتی دهرهوه داوای بڕوانامهكانیشـــــم دهكهم. ئهگهر نههاتن، دوایی دهرم كهن. گوتم هاوپۆلهكانی من كه پێشتر له سۆڤیهتهوه هاتوونهوه و لێره خوێندوویانه، هیچ كامیان كارنامهیان پێ نهبوو. گوتی ئهو دهم بهســهر چوو. ئهودهم به گوشـــاری توودهئهو كاره كرا. چهندی لهبهری پاڕامهوه و تكام كرد، گوتم چهندین ساڵ ئازار و مهینهتی و زیندانم چێشتووه، بهزهییتان پێمدا بێ، تا ههم دوعـــای بهخێرت بۆ دهكهم. چهنـدی من پـتر پێـم دادهگرتهوه، ئهو توورهتر دهبوو تا بهسـهرمدا نهڕاندی و گوتی من ناهێڵم كۆمۆنیست بێنه نێو كۆلێژ. ئهو سهردهم بهســـــر چوو. ئاوێكی ســـاردی به دهســــتمدا كرد. زانیم یهكهم جاریش ئهنجومهن بۆچی وا توندی گرتبوو و ئهو حوكمهی دابوو.

منیش نهڕاندم و گوتم، بهڕێزم من كۆمۆنیســـــت نیم. من له دۆزهخی كۆمۆنیســـــتان ڕام كردووه. گوتی ههر ئهوهیه پێم گوتی. بهردهســــتهكهی، دهرگای ژوورهكهی كردهوه. كۆمهڵێك خوێندكار لهبهر دهرگا وهســـــتابوون. ناچار بووم بچمه دهرێ. به دڵێكی شــــكاوهوه له كۆلێژ چوومه دهر. دنیایهك فكر و خهیاڵم بهمێشكدا هاتن. بیری مهترســـیدار. چیم پێ دهكرا؟ پهنام بۆ كێ بردبایه؟ دڵنیام

ئەگەر پارەم هەبوایە دەمتوانی سمێڵی ئەو بێغیرەتەی پێ چەور بکەم و وام بەسەر نەدەهات.

نامەیەکی تێروتەسەلم بۆ ئەنجومەنی کۆلێژی پزیشکی نووسی و باسی بیانووگرتن و پەڵپی ناماقووڵ و نامرۆیانەی دکتۆرم کرد. لە وەڵامی نامەکەدا بەڕێوەبەر وەڵامێکی دوور لە ڕاستگۆیی و ڕاستیی بۆ ناردمەوە، کە وێنەکەی لە کۆتایی کتێبەکەدا دانراوە.

یەکەم، دەڵێ: ئەو خوێندکارانەلە ساڵانی ١٣٢٥ و ١٣٢٤دا وەرگیراون. لە حاڵێکدا ئەوانە ساڵی ١٣٢٥ لە سۆڤیەت هاتوونەوە و ئەگەر قبووڵیش کراون ئەوا ساڵەکانی ١٣٢٦ و ٢٧ بووە.

دووەم: ئەو خوێندکارانە کە بۆخۆشم لەگەڵیان بووم، هیچ کامەیان کارنامەی خوێندنیان لە بادکوبەوە نەهێناوەتەوە، نە کۆلێژی پزیشکیی باکۆ دەرفەتی ئەوەی بوو کارنامەمان بداتێ، نە دەرفەتی ئەوەی داینێ وەریگرینەوە. بۆیە ئەو قسەیە درۆی پەتی بوو.

سێیەم، دەڵێ: هەمووان دیپلۆمیان خستووەتە ڕوو.

کەوابوو دیارە ئەو بەڕێزە تەنانەت لە مانای خستنەڕووش نەگەیشتووە. خستنەڕوو یانی پێشاندان، نەک ڕادەستکردن. بەو جۆرە، خوێندکاران لە کاتی دەسپێکی خوێندن لە کۆلێژی پزیشکیی تاراندا تەنیا دیپلۆمەکەی خۆیانیان پێشانی بەڕێزان داوە.

چوارەم، دەڵێ: من تەنانەت دیپلۆمە ئەدەبییەکەشمم بۆ ئەو کۆلێژە نەناردووە.

لە حاڵێکدا من پشتیوانیی ئیدارەی ئیمتیحاناتم ڕادەست کردبوون، چونکە هێشتا دیپلۆمەکەم ئامادە نەبوو.

پێنجەم: بەڕێز مەنووچێهری زاوش، جگە لە ڕادەستکردنی دیپلۆمی تەواو، بڕوانامەی دیکەشی هێناوە. دیار نییە دیپلۆمە ئەدەبییەکەی زاوش چ جیاوازییەکی لەگەڵ ئەوی من هەیە؟ ئی ئەو تەواو بووە، بەڵام ئی من ناتەواو؟

شەشەم: بەڕێز مەنووچێری زاوش بەڵگەنامەی دیکەی داوە بە زانکۆ.

جا ڕوونی نەکردووەتەوە بەڵگەنامەکان چی بوون؟ هەرچۆنێک بێ، کارنامە نەبوون. دەی باشە منیش پشتگیریی سکرتاریای زانکۆی تارانم بردبوو، کە بەڵێ سێ ساڵ لە کۆلێژی پزیشکیی باکۆ خوێندوومە. دەی لەوە زیاتر؟

ئیتر ئەو وەڵامە پڕ قین و بێمانایەی ئەوم بە شەرح و لێکدانەوە و هەموو بڕوانامەکانی پێشوومەوە ناردە ئەنجومەنی کۆلێژی پزیشکی و داوام کرد ئەنجومەن خۆی قەزاوەت بکا، بەڵام نە ئەنجومەن وەڵامی دامەوە و نە سکرتێری بەڕێزی کۆلێژەکەش.

لەگەڵ ئەوەدا لەبەرگیراوەیەکی نامەی سکرتاریەت و کۆپیی هەواڵنامەی زانکۆم لەگەڵ وتارێک بۆ ڕۆژنامەی ئیتلاعات نارد، چاپیان نەکرد. بۆ کەیهانیشم نارد، چاپیان نەکرد. ناچار وازم لەو بابەتە هێنا. هەڵبەت چونکە لە

کۆلێژی ماف دەمخوێند، زۆری وەدوو نەکەوتم، ئەگینا بە هیچ شێوەیەک وازم لێ نەدێنا.

سالّی ١٣٣٥، بەڕاستی سالّێکی پڕ لە ڕووداو و چارەنووسساز بوو بۆ من. لە کۆتایی ئەو ساڵەدا ڕووداوێکی دیکەش ڕووی دا، کە گێڕانەوەی ناخۆش نییە.

بەتەما بووم بۆ نەورۆزێ بچمەوە مەهاباد. جا چونکە ئەو پارەیەی لە کۆلێژم وەرگرتبوو، خەرجم نەکردبوو، بڕیارم دا لە بانک پاشەکەوتی بکەم، بەڵام دەفتەرۆکەی پاشکەوتەکەمم بزر کردبوو. ژمارەکەشیم نەدەزانی. چوومە بەشی پاشەکەوتی بانکی میللی لە شەقامی فێردەوسی و بۆ یەکێک لە فەرمانبەرەکانم باس کرد. گوتی قەی ناکا. دوو تمەن تێ بکە. تێم کرد. فەرمانبەرەکە ناونیشانمی نووسی و گوتی سبەی وەرەوە، دەفتەری تازەت دەدەینێ.

سبەی کە چوومەوە، دەفتەرۆکەکەی بەدەستەوە بوو. گوتی چەندەت لە حیسابدا هەبوو؟ گوتم لە بیرم نییە. تەنیا دە تمەنم تێ کردبوو، ئەویش بۆ بەشداری لە تیروپشکی ساڵانەدا. دەفتەرۆکەکەی دامەوە. کە خوێندمەوە، سەیر دەکەم، هەزار و هەشسەد و سی و دووتمەنی تێدا بوو. هەزار تمەنی دیکەشم دایە خستییە سەر حیسابەکەم. دڵنیا بووم لە تیروپشکەکەدا بۆم دەرچووە.

ساڵی ١٣٣٦

نەورۆزی ســـاڵی پاش ماڵاوایی لە مەحبووبە خانم و کچەکەی بەرەو مەهـابـاد وەڕێ کەوتم، بەڵام ئەمجـارە ئیدی نەچوومە شـارەوانی و خۆمم نەناسـاند. هەر بۆیە ئەو دە ڕۆژەی لە مەهـابـادێ بووم، بەو پێیەی بـاری داراییشـــم بـاش ببوو و جلوبەرگێکی پـاکوخـاوێن و ڕێکوپێکم لەبەردا بوو، زۆرم خۆش لێ گوزەرا.

لەو ماوە کورتەدا خوشـــکەکەم زۆری بۆ هێنام ژن بێنم. بۆخۆشم حەزم لێ بوو، چونکە خەریک بوو تەمەنم دەچووە ســـەرێ و ئیدی وردە وردە بۆ ژنهێنان درەنگ دەبوو. ئەگەرچی ئەو چەند کچێکیشـی بۆ هەڵنابووم و م چووم چـاوم پێیـان کەوت، بەڵام لەبەر ئەوەی دەرفەتم کەم بوو، هەڵمگرت بۆ هاوینێ. سـاڵی خوێندن تەواو بوو و سـاڵی یەکەمی کۆلێژی یاسـام سـەرکەوتووانە تێپەڕاند و ووەک بەڵێنم بە خوشـکم دابوو، لە پووشـپەڕدا بەرەو مەهــابـادێ کەوتـمەوە ڕێ. لەو مەودایەدا مـووچەی مامۆســـتایەتییەکەم تەواو پێ دەدرا و مانگی ٢٤٠ تمەنم وەردەگرت. هاوکات سەردانی وەزارەتیشم هەر دەکرد و حەفتەی جارێک دەفتەری هاتن و چوونم ئیمزا دەکرد و هەر کاتێکی کارم هەبوایە یان چووبامە ســەفەر، یەکێک لە هاوڕێیانم ڕادەســـپارد لە بری من دەفتەری هاتن و چوونەکە ئیمزا بکا. خوشـــکەکەشـــم هەر وا بە شـــوێن بەشـــوێن ئەوەوە بوو ژنم بۆ بخوازێ. بەڵام من بە کاوەخۆ و چوونە ســەر شــایی و زەماوەندان خۆمم لێ

دەگنخاند. چەند ڕۆژێک ددانم ژانی تێ گەڕا. بە ڕاسپاردەی دۆست و برادەران چوومە لای دکتۆر دیانزادە، کە ددانپزیشکێکی جوولەکە بوو و لە باڵەخانەی ڕەحیمزادەدا کلینیکی هەبوو و پاش چەند جار هاتوچۆ بووینە دۆست. بە جۆرێک پاش چارەسەری ددانیشم ئیدی هەر سەردانیم دەکردەوە. دوانیوەڕۆی ڕۆژێک دکتۆر پێی گوتم سبەینێ جومعەیە، بانگهێشت کراومەتە یەکێک لە گوندە خۆشەکانی سەر سنوور. تۆش وەرە با پێکەوە بچین. پرسیم کێ بانگهێشتی کردووی؟ گوتی سەید ڕەسووڵی بابی گەورە. من سەید ڕەسووڵم نەدەناسی، بەڵام گوتم قەیناکا. دامانا پێش سەعات هەشت بچمە کلینیکەکەی. بەیانی پێکەوەبە پێیان هاتینە دەرەوەی شاری و قەرار وابوو لەوێوە بە ئەسپ بڕۆین.

کە گەیشتینە ئەوێ، کاک ڕەحمانی مودەڕسیشم لەوێ دی. پێم سەیر بوو، ئاغای دیانزادە ئەوەی پێ نەگوتبووم. ئیتر، نۆکەری خانەخوێیەکەمان سێ ئەسپی لەگەڵ خۆی هێنابوو. لەگەڵی سوار بووم و ڕۆیشتین. لە نزیک شار، گەیشتینە داوێنی چیایەک، کە چەند خێوەتێکی لێ هەڵدرابوو. جێیەکی زۆر خۆش بوو. تا چاو بڕی دەکرد سەوزایی و جوانی و جۆگەیەکی ئاوی زوڵاڵ لە کانییەکەوە بەرەوخوار دادەگەڕا. لەگەڵ سەید ڕەسووڵی بابی گەورە، کە لاوێکی کورتەباڵای جوان بوو، ئاشنا بووم. دیانزادە دەیگوت، سەید ڕەسووڵ یەکێکە لە مشتەرییەکانی و هەر لەو سۆنگەیەشەوە پێکەوە ئاشنا بوون.

دکتۆر دیانزادە بۆ تێپەڕاندنی قۆناغی سەربازییەکەی هاتبووە مەهاباد. ئەو ڕۆژە بۆ فراوین گۆشتی بەرخیان برژاندبوو و خواردمان و گەشت و سەیرانێکی خۆشمان کرد لە داوێن و لاپاڵی ئەو چیا سەربەتەمانە. جەنابی دکتۆر، کامێرایەکیشی پێ بوو. چەند وێنەیەکی یادگاریشمان گرت. عەسرێ پاش ماڵاوایی و سپاسی سەید ڕەسووڵ و پیاوەکانی، بە کوێدا هاتبووین بەوێدا گەڕاینەوە مەهاباد. چەند ڕۆژێکی بەسەردا تێپەڕی. ڕۆژێک، یەکێک لە مەئموورەکانی دژبانی(پۆلیس)ی مەهاباد هاتە ماڵی خوشکم، کە من لەوێ دەمامەوە. بانگی کردم بۆ دیژبانی. کە چوومە هۆدەی سەرۆکی دژبانیی مەهاباد، ـ ئەودەم لە نزیک بانکی سپەی ئێستا بوو ـ ئەفسەرێک بە پلەی سەرگوردی لە پشت مێزەکە دانیشتبوو، فەرمووی کرد دانیشم. دەستبەجێ دەستی کرد بە پرسیاران. منیش شتەکە چۆنی ببوو ئاوا بۆم گێڕاوە و گوتیشم من سەید ڕەسووڵم نەدەناسی و پێشتر هیچ ئاشنایەتییەکم لەگەڵی نەبووە، ئەوەندەیە بە قسەی جەنابی دیانزادە بۆ سەیران و گەڕانێکی ڕۆژی هەینی دەعوەتەکەیم قبووڵ کرد. لەگەڵ لێکۆڵینەوەکە، چاوم بەو وێنانە کەوت کە دکتۆر دیانزادە گرتبوونی، لەگەڵ ڕاپۆرتێک بە خەتێکی جوان لەسەر مێزەکەی دانرابوون، بەڵام ئیمزاکەم نەناسی. پاش تەواوبوونی لێکۆڵینەوەکە، جەنابی سەرگورد ئازادی کردم. من دەمودەست چوومە ماڵی چەند ئاشنایەک و لەبارەی

سـەید ڕەسـوولەوە پرسـیارم لێ کردن. گوتیان ناوبراو یەکێکە لە دژبەرە هەرە توندەکانی دەوڵەت و تا ئێسـتا چەند جاریش لەگەڵ هێزەکانی میری شـەڕی کردووە و ئەندامێکی کاریگەر و چالاکی حیزبی دیموکراتی کوردستانە.

دەمودەسـت هەسـتام چوومە لای دکتۆر دیانزادە و بە لۆمەوە پێم گوت، ئەوە چ کارێک بوو کردت؟ بۆچی تووشی چەرمەسـەریت کردم؟ گوتی منیشـیان بردووەتە دژبانی. پرسیم ئەی ئەو وێنانەیان لەکوێ دەست کەوتووە؟ گوتی لە منیان ئەستاندوون.

هەوڵم نەدا بزانم کێ ڕاپۆرتەکەی داوە. دەسـبەجێ گەڕامەوە بۆ تـاران و لە خێروبێری ژنهێنـان گوزەرام. بەلایەک بوو هـاتبوو. هەڵبەت هیچم نەکردبوو، بەڵام هەر ئەو چاوپێکەوتنە لەگەڵ سـەید ڕەسوول لەو دۆخەدا بۆ من کە لە سـۆفیەت هـاتبوومەوە، دەکرا شـتی خراپی لێ بکەوێتەوە. هەر سـووکە تۆمەتێک بەس بوو. تـا هـاتبام بێتاوانیی خۆم بسـەلمێنم، کەوڵم ڕەحاجەت دەکەوت. بڕیارم دا بەو زوانە تخوونی مەهاباد نەبمەوە.

گواستنەوە

لە قرچەی گەرمای هاوینێدا بەناچاری گەڕامەوە تاران. چەند ڕۆژێک کە ڕابرد، بیرم لەوە کردەوە شـــوێنی نیشتەجێبوونم بگۆڕم و سەرەڕای ئەوەی مەحبووبەخانم و کچەکانی ئەو هەمووە لەگەڵم چاک بوون، بەجێیان بێڵم. یەکێکیان لەبەر ئەوەی بڕیارم دابوو ژیانی هاوبەش پێک بێنم، کە لەو حاڵەدا ئەو ژوورە چکۆلە بوو و هەم لەبەر ئەوەی، ئەویٚ بۆ ئەو کارە شیاو نەبوو.

لەلایەکی دی بۆ ئەەی ماوەیەک ناونیشـان و شـوێنی مانەوەم دیار نەبێ، چونکە هێشـــتا نیگەرانی ئەو شــتە بووم کە مەهاباد بەسـەرم هاتبوو، بەتایبەتی لە ماڵی مەحبووبە خانمیش بم کە بۆخۆی پەنابەری سـۆڤیەتی بوو و لە خەســـتەخانەی ســـۆڤیەتیش کاری دەکرد، دەترســـام ئەوەش ببێتە دەردی ســـەرباری دەدران و ئەوەندەی دیکە تووشی کێشەم بکا. بیر لەوە کردەوە، کە دەبێ زۆر بەپارێز بم، چونکە لەم وڵاتەدا هەر هەنگاوێک و تەڵەیەکت بۆ نراوەتەوە.

لەوە دەترســـام تووشـــی کاری نەکردە بم، ئەگینا خۆ ژیان بۆ ترس نابێ، بەڵام نەمدەزانم ئەو کێشـــەیە چۆن چارەســـەر بکەم و بە چ ناو و بیانووەک لە ماڵی ئەو ژنە بڕۆم.

پـاش بیرلێکردنەوەیەکی زۆر هـاتمە ســـەر ئەوەی نەخۆشـــیی و بێتاقەتیی خوشـــکم بکەمە بیانوو و بڵێم ناچارم بۆ ئەوەی ســـەرانســـۆی میراتەکەی بابم بکەم،

دەبێ ماوەیەک لە مەهاباد بم؛ جا بۆ جێبەجێکردنی نەخشەکەشم کاک هاشمی کاکەزادەم کە ئەودەمی بە سەڵتی دەژیا، لە کارەکە وەردا. بابەتەکەشم بە تێروتەسەلی بۆ مەحبووبەخانم ڕوون کردەوە، پێشم گوت کە بە ڕاستی نارەحەتم لەوەی ماڵەکەی بەجێ دێڵم. ئەو ژنە میهرەبان و وەفادارە زۆر نارەحەت بوو. بۆ سبەینێ، بە یارمەتیی کاک هاشم کەلوپەلی ماڵەکەمم لە پیکەبێک بار کرد و بە دڵێکی پڕ لە خەم و پەژارەوە، ماڵاواییم لە ماڵی مەحبووبە خانم و کچەکانی کرد. شتومەکم لەماڵی کاک هاشمدا بە ئەمانەت دانا و بۆخۆم بۆ ماوەیەک، سەفەری شومالم کرد.

چوومە گەراجی ئیتمینان لە شەقامی حەسەناباد. بەڕێوەبەری نووسینگەی گەراجەکە، کاک محەمەد ڕەسووڵ سەرسوور بوو. لە کۆنەوە یەکترمان دەناسی. پیاوێکی سەربەگێچەڵ بوو، بەڵام گەرموگوڕ و وەفادار و لە دۆستایەتیدا شیاوی پشت پێبەستن و لێبوردە و زۆریش جوامێر. سەڵت بوو. وەک بزانم تا مردیش ژنی هەر نەهێنا و هەر بە زگورتی مرد. خوا لێی خۆش بێ. میراتگریشی نەبوو. نتازانم میراتەکەی بەکێ گەیشت. هەڵبەت خەڵکی لای خۆمان کە لە تارانێ دەژیان، بە هیممەتی کاک هاشمی کاکاغازادە کۆڕێکی پرسەیان لە ماڵی کاک هاشم بۆ پێک هێنا و فاتیحایان بۆ دادا.

یادی بەخێر و ڕۆحی شاد بێ. ئای چەندە غەریب و بێکەس ژیا و ژەندەش غەریبانە مرد. ئەو لە کۆتایی تەمەنیدا وازی لە بەڕێوەبەریی گەراجەکە هێنا و کاری سەرپێیی و ئازادی دەکرد. هەر ئەودەمی هاتە لای من و من سکاڵایەکم

لەسەر کۆمپانیای بیمەی ئێران بۆ تۆمار کرد، بەڵام پێش ئەوەی هیچ ئاکامێکی لێ وەرگرێ، کۆچی دوایی کرد و پەڕاوەکەش بەسترا. من زۆر بیرەوەریی خۆش و شیرینم لێی هەیە، بەڵام چونکە نەمــاوە، لە گێڕانەوەیــان خۆ دەبوێرم.

ئیتر، کاتێک چوومەوە نووسینگەی گەراج، پاش سڵاو و ئەحواڵپرسی، کاک حەمە ڕەسووڵ گوتی، چۆنە سەرت لێ هەڵێناین؟ گوتم دەمەوێ بچمە شـــومال و لە هەوای گەرمی هاوینی تارانێ دوور بکەومەوە. گوتی کاری باش دەکەی، خۆزگە منیش توانیبــام لەگەڵــت بێم. بچووە چالووس، ماشێنیش ئامادەیە. بلیتی بۆ بڕیم، نیو سەعات دواتر بەرەو شــومالی ســەوزەڵان وەڕێ کەوتم. یەکەم جارم بوو بە جادەی چالووســـدا دەڕۆیشـــتم. چەندی ماشـــێنەکە لە تاران دوورتر دەکەوتەوە، ســروشـــتەکە جوانتر دەبوو. کە گەیشـــتینە دارســـتانەکانی نزیک چالووس، ئیدی سەرم لە سروشتی پەرجووئاسای ئەوێ ســـووڕ ما. بەڕاســـتی حەیفە یەکێکی لە ئێرانێ بژی و ساڵێ جارێک نەچێتە شومال. کە گەیشتمە چالووس و لە ئوتوبووس دابەزیم، لە میوانخــانەیەکی نزیــک چۆمەکە هۆدەیەکم بەکرێ گرت. چــالووس ســـەرەڕای ئەوەی شــارێکی بچووک بوو، بەڵام بەهۆی ئەوەی لە جەنگەڵ و دەریــا نزیــک بوو، لە ڕادەبەدەر خۆش و دڵگر بوو. مەودای نێوان چالووس و نەوشەهر زۆر نەبوو. شەوێک لە چالووس مامەوە و چوومە نەوشەهر و لە دەم دەریای

شـینی بێ بن، کۆخێکی خۆشـم بەکرێ گرت کە بە حەسـیر هەڵبەسترابوو.

دیتنی دەریای شـــین و بێ بن و گوێگرتن لە خرۆشـــی شەپۆلە بەلرفەکانی دەریا لەڕادەبەدەر خۆش بوو. سەرەڕای ئەوەی مەلەکردن لە دەریای شـــومالدا بەهۆی شـــەپۆلی بەردەوام و بەلرفە زۆر خۆش نەبوو، بەڵام من تەقریبەن ڕۆژ تا ئێوارێ یان لە نێو شـەپۆلاندا بووم، یان لەسـەر لمی کەنـار دەریـاکە پـاڵ دەکەوتم. نـانی نیوەڕۆم لە پۆلاژێکی کەنار دەریا دەخوارد. پڵاوماسـی، بە ترشیاتی سیرەوە لەو کەشـــە کراوە و دڵبزوێنەدا و لە نێو قریوەی ژن و پیاوی مەلەکەردا زۆر خۆش بوو. پیاســـەی شـــەوانەی کەنار و چاوبڕینە دەریای تار و بە ڕواڵەت ئارام، دەیخســـتمەوە بیر بزۆتە و مێردەکانی بادکوبە. خواردنی باش و هەوای خۆش و ئـاوی شـــیلەوتێنی دەریـای قەزبێن، ڕۆحی تەواو گەشاندبوومەوە. سەرەڕای ئەوەی تەنیا و بێ هاودەم بووم، بەڵام یاریی تێنس و ئەو هەمووە خەڵکەی ئەوێ، قەرەبوویان کردبۆوە. ئاخری ڕۆژی بیسـتەمی گەلاوێژ ئەو ژینگە خۆش و باســـەفایەی شـومالم بەجێ هێشـــت و بەدڵێکی خۆش و گەشەوە گەڕامەوە تاران.

هەڵبەت پێش ئەوەی بچمە شـــومال، تەگبیرێکم بە کاک هاشمی کاکاغازادە کردبوو و قەول وابوو لەگەڵ سولەیمانی شـــافعی کە لە شـــەقامی ڕوودەکی دوو هۆدەی بەکرێ گرتبوو، ببمە هاوماڵ و ئەویش ڕازی بوو. هەر بۆیە، لەگەڵ گەیشتمە تاران، چوومە لای کاک سولەیمان، هەر ئەو ڕۆژە کەلوپەلەکانم هێنایە ئەوێ و کاک هاشم زۆرم پێوە ماندوو

بوو. ناوبراو دوو هۆدەی لە نهۆمی دووەمی بینایەک بەکرێ گرتبوو. خاوەنماڵ فەرمانبەرێک بوو لەگەڵ ژنەکەی و دوو منداڵی لە هۆدەی خوارەوەدا دەژیان. بۆ ئەوەی خاوەنماڵ نەیکاتە کێشە کە بۆچی کرێچییەکەی بوونەتە دوو کەس، بیست تمەنمان لە کرێیەکەی زیاد کرد. ئیتر کرێی مانگانەمان سەد و بیست تمەن بوو. کاک سولەیمانی شافعی گەنجێکی زۆر بەئەدەب و خاکەڕا بوو، زۆربەی کاروبارەکانی ماڵەوەی دەکرد. پاش نیوەڕۆیان کە نەدەچوومە کۆلێژ، لە تەواوی کارەکانی ماڵەوەدا یارمەتیم دەدا. تەنانەت پێکەوە چێشتیشمان لێ دەنا. ئاغای شافعی گۆشتاوێکی زۆر خۆشی لێ دەنا. منیش لە سۆڤیەت فێری هێندێ خواردن ببووم، یەک لەوان برۆیش بوو، کە فێرم کرد. مرۆڤێکی هێمن و کەمدوو بوو. شتێکیم زۆر بەدڵ بوو، ئەویش ئەوەی کە هەر دووکمان بەوپەڕی ئاسوودەیی خەریکی خوێندنەوە دەبووین. ئەویش خوێندکاری کۆلێژی پەروەردەی مامۆستایان بوو. حەوت مانگێک پێکەوە بووین. لەو ماوەیەدا تاقە گلەییەکیش چییە لێیم نەبوو. هەر بە ڕاستی چێژیشم وەردەگرت کە لەگەڵی بووم. مخابن پاش ئەوەی گەڕایەوە مەهاباد، لە تەقینەوەیەکی کوورەخانەدا لەگەڵ دوو برای دیکەی مردن. خوا لەو سێ برایە خۆش بێ.

ژنهێنان

سەرەتای دووەم ساڵی خوێندنم لە کۆلێژی یاسا، سەرەڕای ئەوەی هاوماڵی کاک سولەیمانی شافعی بووم، هۆدەیەکم لە "کووی دانشگا" پەیدا کرد. گەڕەکی خوێندکارانی زانکۆ (کووی دانشگا) لەوسەری شەقامی ئەمیراباد تا بلێی شوێنێکی باش بوو. ڕستوڕانتێکیشی هەبوو، کە خواردنی باش و هەرزانی بە خوێندکارەکان دەفرۆشت. سەرەڕای ئەوە، چونکە زۆر پێویستیم بەو هۆدەیە نەبوو، دام بە کاک ئیبراهیمی ئەبریشەمی، کە خوێندکاری پزیشکیی ددان بوو. من بەیانیان دەچوومە کۆلێژی یاسا. حەفتەی جارێکیش بۆ ئیمزای دەفتەری هاتوو و ڕۆیشتوو، سەرێکم لە وەزارەتی کار دەدا. لەسەر یەک خراپم بۆ نەدەگوزەرا. هاوماڵێکی باشم هەبوو. بە مووچەی مانگانەشم بەڕێ دەچووم.

ڕۆژێکیان، نامەیەکی خوشکەزاکەمم بۆ هات، کە هاوسەری کاک سەدیق گەرمیانی بوو. نووسیبووی، بە هۆی کچەکانییەوە، کچی بنەماڵەیەکی نەجیبیان بۆ دۆزیومەتەوە کە شووم پێ بکا. کچەش چۆنی لێی بڕوانی، بۆ من گونجاوە. وێنەیەکی کچەشی بە جلوبەرگی کوردییەوە بۆ ناردبووم. کچە، خاتوو حەلیمەی ئیفتیخاری، کچی سەید حەمەدەمین ئیفتیخاری بوو. خوشکەزاکەم نووسیبووی، زوو بچمەوە بۆ مەهاباد و وێنەیەکی خۆشمی بۆ بنێرم. مەسەلەکەم بۆ برادەر و هاوولاتییەکانم باس کرد. هەموویان پێیان باش بوو. لەو نێوەدا کاک حەمەدەمین خاتەمی،

بەرپرسی فەرمانگەی ناسنامەی مەهاباد کە ئەودەمی لە تاران بوو، گوتی: کاک سەید ئەحمەدی ئیفتیخاری، برای ئەو خانمە هاوکارمانە لە ئیدارە، خوا هەڵناگرێ لەو خێزانەدا ئەو کچەیان لە هەموویان شیاوترە. پاش ئەو لێکۆڵینەوە و تەگبیر و ڕایە نامەیەکم بۆ خوشکەزاکەم نووسی و بۆم ڕوون کردەوە کە ئێستا بە هیچ شێوەیەک پێم ناکرێ بچمەوە مەهاباد. ئیتر وێڕای دەربڕینی ڕەزامەندیی خۆم، وێنەیەکمم بۆ نارد. بۆشم نووسی کە وەکالەتنامەیەک بۆ کاک سەدیق گەرمیانی دەنێرم و چۆنتان پێ باش بوو وا بکەن. هەڵبەت لەبەر ئەو شتەی هاوینێ پاش دیدارەکەی سەید ڕەسووڵی بابی گەورە بەسەرم هاتبوو، نەمتوانی بچمەوە مەهاباد. وەکالەتنامەکەم لە نووسینگەی بەڵگەنامە فەرمییەکان، بۆ ئاغای گەرمیانی نووسی و بۆم ناردەوە و کردم بە وەکیلی خۆم و نووسیم پاش مارەکردنەکە، لە ڕۆژانی نەورۆزێدا دێمەوە مەهاباد.

سێبەری نەگریسی دەزگای سیخوڕیی ڕوکنی ۲، بوو بە هۆی ئەوەی من بەبێ ئەوەی هاوسەری داهاتووم لە نزیکەوە ببینم و لەگەڵ تایبەتمەندییە ئەخلاقی و خێزانییەکانی یەکتر ئاشنا بین، ملم بۆ زەماوەندەکەمان کە گرینگترین ڕووداوی ژیانی مرۆڤە، ڕاکێشم.

بە پشتیوانیی خودا، قۆڵم لێ هەڵماڵی. هەڵبەت وەک پێشتریش گوتبووم، ئیدی پێم باش نەبوو ژنهێنانەکەم لەوە زیاتر وەدرەنگی بکەوێ، چونکە لەو بابەتەدا تەنیا

مەسەلە کچ و کوڕەکە نین، بەڵکوو چارەنووسی زەماوەندەکەشت کە منداڵخستنەوەیە دەبێ لەبەر چاو بێ. کەچی ئاواش باوەڕم وابوو پیاو کاریگەریی زۆری لەسەر پەروەردەی هاوسەرەکەی و خەملاندن و بەهێزکردنی کەسایەتیی ئەو و وەدیهێنانی تایبەتمەندی و شێوازە ئەخلاقییەکاندا هەیە. لە مانگی خەزەڵوەردا قەباڵەی نیکاح و مارەبڕینەکەیان بۆ ناردم، ئیدی سووک و سانا بەبێ ئەوەی بۆخۆم لەوێ بم، ژنم لێ مارە کرا و بوومە خێزاندار.

ئەو زستانە هەر خەریکی دابینکردنی شتومەک و کەلوپەلی ماڵ بووم و بەو وردە پاشەکەوتەی کردبووم، هێندێ کەلوپەلی چێشتخانە و فەرشێک و کۆمەڵێک وردە شتی دیکەم کڕی. ئینجا هەوڵم دا شوێنێکی گونجاویش بۆ ژیانی داهاتوومان بدۆزمەوە. ئاخری لە ماڵی کاک هاشمی خەلیل زادە دوو هۆدەم لە نهۆمی سەر عەرزی بە مانگێ ١٢٠ تمەن بەکرێ گرت و ماڵم گواستەوە. دوو ڕۆژ پێش جێژنی نەورۆزی ساڵی ١٣٣٧، گەڕامەوە مەهاباد.

لە مەهاباد لەپێشدا چوومە ماڵی بەڕێز گەرمیانی. لەوێ بە تێروتەسەلی باسی مارەبڕین و شتەکەیان بۆ کردم. ئەوجار لەگەڵ یەکێک لە کچەخوشکەکانم هەستام بەڕێی ماڵی دەسگیرانم کرام. دڵم دەیکورکاند و خورپەی بوو. نەکا من ئەوم بەدڵ نەبێ، یان ئەو منی نەکەوێتە بەر دڵ؟ ئای چ نەگبەتی و بەڵایەک دەبێ. یان نەکا چاوەڕوانیی وای لێم هەبێ کە بۆم هەڵنەسووڕێ. هەر لە زووەوە دەمناسین. لە زەماوەندی کاک سەید قادری براشی لەوێ بووم.

دەرگای ماڵەکەیان لەسەر پشت بوو. ژنێکی کورتە باڵای سەروڕووخۆش لەبەر دەرگا بوو. دادە مریەم بوو، دایکی دەسگیرانم.

لە دەرگامان دا و وەژوور کەوتین. ئەوەندە بە گەرموگوڕی و سەروڕووخۆشی پێشوازیی لێ کردین، دەتگوت سالآنێکە دەماننناسێ. زۆر زۆر هێور بوومەوە. فەرمووی کردین بۆ ژوورێک کە دەیڕوانییە حەوشە. کاک سەید حەمەدەمین، واتە خەزوورم، بەتەنێ لە ژووریَ دانیشتبوو و دیار بوو لەوێوە لە کارکردنی خێزانی دەڕوانی. سلاومان کرد. لەبەرمان هەستا و لە ئامێزی گرتم و ماچی کردم. چاوم پڕ بوون لە ئاو. دەمێک بوو خۆشەویستیی باوکانە و دایکانەم نەدیتبوو. ناردیان کاک سەید قادر، براگەورەکەی دەسگیرانمیان بانگ کرد، کە ماڵەکەی جیا بوو. تەواوی بنەماڵەکەیان کۆ بوونەوە. دار و دیوار خۆشی و سادەیی و پاکیی لێ دەباری. دەسگیرانم چای بۆ هێنام. یەکەم جار بوو دەمدی. هەردووکمان لە شەرمان سوور هەڵگەڕاین.

ئەوەندە خۆمانە لەگەڵم هەڵسوکەوتیان کرد، کە ئیدی هەرچی نیگەران و دڵەڕاوکێم بوو ڕەوییەوە. نانی نیوەڕۆش لەلای ئەوان مامەوە. دڵپاکی و گەرموگوڕیی خەسووم و سادەیی و بێ کرێژیی خەزوورم، ئارامییەکی پێ بەخشیم لە تاریف نایە. هەر لەوێ شوکرانەی خوام بەجێ هێنا کە لە نەبوونی خۆشمدا، ئەو نیعمەتەی پێ داوم. دەتگوت ڕۆژگار خەریکە ئەو خراپانەی لەگەڵی

کـــردووم، قەرەبـــوو دەکـــاتەوە. ئەگەرچـــی بەو ئـــاکـــامە گەیشـــــتبووم کە ڕۆژگـــار دوژمنـــایەتیی لەگەڵ هیچ کەس نییە. هەرچی بنیـادەم دەیبینێ و بەســـــەری دێ، بەرهەمی کردەوەی خۆیەتی و ئەوە بۆخۆیەتی کە بەدەســـــتی خۆی خۆڵ وەســــەر خۆی دەکا یان کۆشـــکی بەختەوەریی خۆی دادەمەزرێنێ. بۆ ســـبەینێش هەر لە ماڵی دەســـگیرانم بووم. مریەم خانی خەسووم، سەرەڕای ووردیلەییەکەی، دەمڕاست و قســــەڕۆیشــــتووی ماڵەکە بوو. پێم گوت ئێســــتا من لە خزمەتی ئێوەدام، جا چ دەفەرمووی، لەسەر چاومی دادەنێم. گوتی تۆ لەجێی کوڕەکانمی و چیت پێ خۆشــــە ئەوە بکڕە. یەک دوو دەست جلوبەرگ و چەند سکەیەکی زێڕ بەسە.

چوومە لای کاک ســـەعید پیرانی و دانیالی ســـەوفەیی بۆ کڕینی قوماش و زێڕ. هەردووکیان کۆنە هاوڕێ و هاوپۆلم بوون. هەموو شـــتێکیان لەبەر دەســـت نام. کاک ســـەعید بە کۆڵێک قوماشـــەوە هاتە ماڵی دەسـگیرانم، بۆ ئەوەی کامیانی بەدڵە ئەو هەڵبژێرێ. خوا هەڵناگرێ مریەم خانم نەیهێشـــت خەرجی زیادە بکرێ و بە چەند دەستێک جلی کوردی ڕازی بوو.

دانیالیش، بەبێ ئەوەی هیچ پووڵێکی بدەمێ، هێندێ زێڕی بە قەرز دامێ و پێشـکەشـی دەسـگیرانم کردن. لەو ماوەی ژیانەمدا جگە لە خۆشەویستی و میهرەبانی، هیچ شتێکم لەو مریەم خـانمە نەجیب و بەڕێزە نەدی. وەهـا کەوتبووە بەر دڵم، کە وەکوو دایکی خۆم خۆشم دەویست، تا ئەو ڕۆژەی لەسەر دنیایێ بوو، ئەویش لە خۆشەویستی و ڕێز بەولاوە هیچی لە من نەدی. ئای کە چەندە میهرەبان بوو، نەک هەر

لەگەڵ من بەڵکوو لەگەڵ هەموو منداڵ و نەوەکانیشـــی هەر وا بوو. هەتا ئەو ڕۆژەی ژیا، ســەفا و گەرموگوڕی لە ماڵەکەدا هەبوو، بەڵام لەگەڵ ڕۆیشتنی ئەو، هیچ شتێک نەما و بنەماڵەکە لێک هەڵوەشــا و پەرتەوازە بوون. ئەو هەودای پەیوەنـدیی نێوان هەموویـان بوو. حەیفێ ئەو هەودایە پچڕا. ئەی ڕۆحت شاد بێ ژنی دڵ و دەروونپاک. ئەو باب و دایکە فریشــتەیە، هەر وا چوون. ئێمە ماینەوە لەگەڵ بارێکی قورسی خەم و پەژارەوە.

ئیتر ئەو خێزانە نەجیبە، بەوپەڕی ســادەییەوە و بەبێ هیچ دابودەســـتوورێکی زەماوەند و بەبێ هیچ کۆت و بەندێکی کۆمەڵایەتی، دەســتی کچەکەیان لە دەســتم نا و لەگەڵ خزمێکی خۆیـان بەڕێی تـارانیـان کردمەوە. ماشـێنێکم گرت تا مەراغە و لەوێشـەوە بە شـەمەندەفەر چووینە تاران و چووینەوە ئەو ماڵەی تازە گرتبووم.

لە سەرەتای بەهاری ساڵی ١٣٣٧ـــی هەتاویدا، ژیانی هاوبەشـمان دەسـتی پێ کرد. پێکهێنانی خێزان یەکێکە لە پرســـە هەرە گرینگەکان. بەبێ خێزان، کۆمەڵ بەردەوام نابێ و خۆناگرێ.

ڕووسـەکان بڕوایان وایە، دوو شـت لە ژیاندا تۆبزییە و کەس نـاتوانێ لێیـان ڕا بکـا، یەکێکیـان مەرگە و ئەوی دی زیندان. بەڵام بە ڕای من، ژیانی هاوبەشیش سێیەمین بابەتێکە، کە ناتوانی خۆی لێ ببوێری.

من ســـی و شــــەش بەهـاری عومرم تێپەڕانـدبوو و بەهـارێکی نوێم لەبەردەم بوو. بەدەردی زۆر کەســــان، بەهـاری گەنجیەتی و هەتـاوی لاوی لەئـاوابوونێ بوو و

شـــەپۆلی بەلرفەی دڵخۆشـــی و گەشـــی و ســـەرەڕۆیی لە دامرکانەوە بوون و لە دەریای بێدەنگ و هێمنی پیری نزیک دەبوونەوە. بەڵام من خۆم بڕوام وابوو گەنجیەتی لە سەرەتادا لەگەڵ سەرخۆشی و نەزانی و شێتییەکاندایە، تەنیا پاش سی ساڵییە کە گەنج بە ڕاستی دەزانێ خۆشی و جوانی یانی چی.

فەڕەنسییەکان، بە پیاوێکی چل ساڵان دەڵێن، پیاوێکی گەنج. جا لەوێ ئەو جۆرە پیاوانە زۆر پەسندن. چونکە لەو تەمەنەدا پیاو ســـاردی و گەرمیی ڕۆژگاری چێشـــتووە و وازی لە سەرسەریەتی و هەڵە و بزۆزی هێناوە و لە ڕاستیدا بووەتە پیاوی ماڵ و ژیان.

ئیتر بەهار بوو. بە ڕاستی بەهار و پاییزی ئەودەمی تاران، زۆر خۆش بوو. ئیمتیحانی کۆتایی ســاڵ وەختیان هاتبوو. من زۆر خەریکی خوێندنەوە بووم. پاش کۆتایی تاقیکارییەکان و دەسپێکی گەرما، پانزە ڕۆژێک لە مانگی پووشپەڕ تێپەڕیبوو، کە لەگەڵ خێزانم چووینەوە مەهاباد و لە ماڵی بابی ماینەوە. لە سایەی سەری کاک قادری ئیفتیخاریی ژنبرام و کاک دکتۆر مســـتەفا ئەعلەمی ئاوڵزاوای بەڕێزیانەوە، کە هەر لەکۆنەوە یەکترمان دەناسی، زۆر خۆشم لێ گەوزەرا و لە کۆتاییەکانی مانگی خەرماناندا گەڕاینەوە تاران.

کاری ویزیتۆری

لەگەڵ دەسپێکردنەوەی سێیەم ساڵی کۆلێژی یاسا، ژیانم بەبێ نیگەرانی و ئارام تێدەپەڕی. بەڵام وردە وردە پاشەکەوتەکەم لە کەمیی دەدا. هەستم دەکرد بە مووچەی ٢٤٠ تمەن کە ١٢٠ تمەنی بۆ کرێی خانوو دەڕۆیشت، ژیان ئەستەم دەبێ. بەتایبەتی کتێب و دەفتەر و خەرجی هاتوچۆی کۆلێژیش قورساییەکی دیکە بوون. بۆیە کەوتمە بیری ئەوەی کارێکی پاشنیوەڕۆیان پەیدا بکەم. هاوسەرەکەم دووگیان بوو و پێویستی بە خواردنی باشتر بوو. ماوەیەک بوو دکتۆر عەلی مەولەوی لە شەقامی ڕوودەکی کلینیکی کردبۆوە. ناوبراو سەردەمانێک قوتابیی خۆم بوو. جا چونکە کلینیکەکەی زۆر لە ماڵی من دوور نەبوو، جاروبار دەچوومە سەردانی. دەیزانی قۆناغی سێی کۆلێژی یاسا دەخوێنم.

ڕۆژێکیان باسی بێکارییەکەی دوانیوەڕۆیانی خۆمم لەگەڵ هێنایە گۆڕێ. زۆری نەبرد کارێکی بۆ دۆزیمەوە. یەکێک لە ئاشناکانی بە ناوی ئاغای برومەند لە شەقامی باب هۆمایۆن کەلوپەلی تەندروستی و پزیشکیی جانسۆن ئەند جانسۆنی دەفرۆشت، جا چونکە بۆخۆی لە شارەکانی دیکە خەریکی کاری ویزیتۆری بوو و نەیدەپەرژا دووکانەکەی هەڵسووڕێنێ، پێویستی بە یەکێک بوو بۆی بەڕێوە ببا. دکتۆر مەولەوییش منی پێ ناساندبوو. ئاغای برومەند پیاوێکی خوێندەوار و زۆر تێگەیشتوو و بە نەزاکەت بوو. بە مانگی سێسەد تمەن

لەلای دامەزرام، ئیدی کلیلی دووکانەکەی ویدام و فێریشــی کردم دووکانەکە چۆن هەڵســـووڕێنم. منیش دوانیوەڕۆیان پاش ئەوەی لە کۆلێژ دەهــاتمەوە، هەر نـانێکم دەخوارد دەچوومە ســەر دووکان و کەلوپەلەکانم هەمووی بە وەسڵ و پســووله دەفرۆشــت بەو کڕیارانەی کە زۆربەیان خاوەن دەرمانخانەکان بوون. ســەعات شــەشــی ئێواریێ دووکانم دادەخســـت و دەچوومەوە ماڵێ. ئاغای بروومەند زۆربەی کات دەچووە شــارەکان بۆ ئەوەی کەلوپەلەکانی بناســێنێ و بانگەشـــەیان بۆ بکا و من بەجێی ئەو هەموو کاروبارەکانی دووکانەکەم دەکرد و داهاتی فرۆشـەکەشیم دەخستە سـەر حیســـابەکەی خۆی لە بـانکدا و کـاڵای پێویســـتیشـــم وەردەگرتەوە. کەلوپەلی دووکانەکە بریتی بوون لە پۆدرە و لۆســیۆن و ســابوونی منداڵ و کەلوپەلی پزیشــکی و ژنان. وردە وردە تەواو لەو کارە شــارەزا بووم. ئیدی کە لەکاری دووکان ســـەرم ســـووک دەبوو لەوێ دەرســـەکانیشـــم دەخوێند. لە ڕاســـتیدا دووکانەکەی ئاغای بروومەند بۆ من هەم سەرچاوەی داهات و هەمیش شوێنێکی بێدەنگ بوو بۆ خوێندن.

لە کۆتاییەکانی زســـتانێدا خودا کچێکی پێ بەخشـــیم. لە شــانســی ئەو منداڵە، هەرچی پێویســـت بوو لەلامان دەســـت دەکەوت و لەبەر دەست بوون.

ئایەتوڵڵا سەنگەلجی

سـێیەم سـاڵی کۆلێژم خەریک بوو تەواو دەبوو. مامۆسـتاکان هەموو بیرمەند و هەڵکەوتە بوون. جەنابی دکتۆر مەتینی دەفتەری وەزیری پێشـووی داد، جەنابی دکتۆر حەسـەنی ئیمامی پێشنوێژی تاران، جەنابی دکتۆر عەلیابادی دادئەسـتێنی گشـتی، جەنابی دکتۆر هیدایەتی وەزیری پێشـووی داد، جەنـابی دکتۆر پـاد و دکتۆر بـاهێری و ئـایەتوڵڵا محەمەد سـەنگەلەجی و جەنـابی مشکوهـ ئەوانە مامۆستای کۆلێژی یاسا بوون. هەڵبەت زۆر بە زحمەت نمرەی باشـیان بە خوێندکار دەدا، بەڵام لە هەموویان ڕژدتر و مست قووچاوتر، ئاغای سەنگەلەجی بوو. خوێندکار بۆ وەرگرتنی نمرە دەچوونە ڕەواق[1] یان ماڵەکەی. ڕەواقەکەی، تەنیا شـەوانی هەینی کراوە بوو. بەڵام بەشـی دەرەوەی ماڵەکەی کە کەوتبووە سـەر شـەقامی مۆنیرییە، هەموو ڕۆژێ شـوێنی میوانداری و پێشوازی لە سەردانکەران بوو. خوێندکارەکان، کاروباری خزمەت و پێشـوازیی ئەو بەشـەیان هەڵدەسـووڕاند. کۆمەڵێک خوێندکاریش هەموو ڕۆژێ دەچوونە ئەوێ. منیش لە سـێیەم سـاڵی خوێندنمدا دوو جار چووم. لە جاری دووەمم بیرەوەرییەکم لەبیر ماوە، کە خراپ نییە

---

[1]. هۆدە یان هەیوانێک، کە پیاوی ئایینی بۆ چاوپێکەوتنی شوێنکەوتووەکانی یان بەڕێوەبردنی کاروباری خۆی لێی دادەنیشێ. وەک تەکیەی شێخان.

بۆتـــان بگێڕمەوە. من لە خوارووی مەجلیس و لەبەر دەرگـاکەوە دانیشـــتبووم. ئـایەتوڵلا ســـەنگلەجی لەلای ســـەروو و چەند کەســـێکیشـــی لە دەوری دانیشـــتبوون. یەکێک لەوانە ژەنیاری بەناوبانگی ڤیۆلین ئاغای کەســـمایی بوو. بە دەم قســـەکردنەوە لە ئاغای کەســـمایی پرســـی، قوربـان لە ڕۆژنـامەدا خوێنـدمەوە گۆیـا لە مۆزەخـانەی ئەســـتەنبوڵ لە تورکیا نووســـراوێک هەیە، دەڵێن نووســـینی پێغەمبەرە و لەوانەیە دەســـــتوخەتی ئەو بێ. ئینجـا تـاڵە مووەکیش گۆیـا ئی ئەوە لەوێیە. جـا ئەوە کـاری من نییە باسی ئەو شتانە بکەم، بەڵام لەسەر دەستوخەتەکە شتی وا ڕاســـت نییە. لەبەر ئەوەی تەواوی ئەو نامەگۆڕینەوانەی لە سەدری ئیسلامدا لەگەڵ وڵاتان هەبووە، یان بە مۆری عەلی کوڕی ئەبیتالب بووە یان عومەری خەتاب یان ئەبوبەکری ســـدیق. هیچ نووســـینێک نەبووە بەدەســـتوخەت و مۆری حەزرەتی ڕەســـووڵ. ئاغای کەسـمایی پاش پرسـیی قوربان ئەبوبەکری ســـدیق؟ گوتی بەڵێ لەقەبی ئەبووبەکر، ســـدیق بوو و هەر بە ڕاســـتیش ڕاستگۆ بووە. هەڵبەت ناوبراو ئەو قســـانەی لەنێو کەســـانێکدا دەکردن، کە هەموویان شـــیعە بوون. ناوبراو لە پۆل و لە هەموو شـوێنێک، بەبێ ڕووبینی بیروبۆچوونی خۆی دەردەبڕی.

ئیتر ئیمتیحانات دەســـتیان پێ کرد و ســـاڵی ســـێیەمی کۆلێژم سەرکەوتوانە بەڕێ کرد.

هاوینی ساڵی ١٣٣٨

لە مانگی جۆزەرداندا، بڕیارێک لە کارگێڕیی وەزارەتی فەرهەنگەوە گەیشـــتە دەســـتم، کە بە گوێرەی بڕیارەکە مووچەی مـانگانەم لە ١٤٠ تمەنەوە کرابووە ٣٦٠ تمەن. لە ســـایەی خوداوە ڕۆژ بە ڕۆژ ژیانم باشـــتر و هێمنتر دەبوو، جـا چونکە هیچ چـاوەڕوانییەکم لە ژیـان نەبوو، ڕۆژەکانی تەمەن وەکوو ڕووبارێکی مەند وا بوون.

لەگەڵ بەســـەرداهاتنی هاوین و دەســـپێکی وەرزی گەرما، ئێواران پاش داخســـتنی دووکان و چوونەوە بۆ مـــاڵێ، لەگەڵ خێزانم و کچە چکۆلەکەم دەچووینە لای باڵەخانەی پیپسی.

لەو دەوروبەرانە تەنانەت خانووەکیشـــی لێ نەبوو. ئەوێ سـەیرانگا بوو. ئێمە ســەیری بوتڵە پیپســییەکانمان دەکرد، کە دەتگوت سـەربازی وردیلەن ڕیزیان بەستووە و دەڕۆن پڕ دەبن و لەبەرچاوان ون دەبن. هێندێ شەوان عەمباراوی مـاڵێم پڕ دەکردەوە لە ئـاو. چونکە ئەودەمی تاران ئاوی بۆ ڕانەکێشـرابوو و خەڵکەکە ناچار بوون بە نۆرە بەری ئـــاوی جۆگەکە بگرن و بیهێننە ســــەر عەمباراوی ماڵەکەیان و بۆ خواردنەوە و چێشـــتلێنان و پاکوخاوێنی بەکاری بێنن.

ئیتر منیش چونکە لە دووکـانەکەی ئـاغـای بروومەنـد خەریکی کـــار بووم، دەرفەتم نەبوو خۆم لەگەرمـــای هاوینانی تاران بدزمەوە. ناچار هاوســــەرم و کچەکەمم ناردەوە مەهاباد و بۆخۆم بەتەنێ لە تارانێ مامەوە. ئیدی

ئەو هاوینە بەیانیان و دوانیوەڕۆیان دەچوومە دووکان. جا چونکە لەوێش سەرقاڵ دەبووم و لەگەڵ دووکاندارەکانی دەوروبەریشم ببوومە دۆست، ئەوێم خۆشتر بوو. مانگی خەرمانان، حەفتەیەک ئیزنم لە ئاغای بروومەند وەرگرت و چوومەوە مەهاباد. پاش سەردانی دۆست و خزمان چەند ڕۆژێک گەڕام و پشووم دا و لە کۆتایی خەرماناندا گەڕامەوە تاران. هاوین تەواو ببوو. وەرزەکانی ساڵ بە دووی یەکدا دەهاتن و ڕادەبردن و هەر ڕۆژ بەشێک لە تەمەن کەم دەبۆوە. سەرەڕای ئەوەی دەشمانزانی، بەڵام بۆخۆشمان پەلەمان لە تێپەڕینی ڕۆژەکان بوو. بە ئاواتەوە بووم هاوین تەواو بێ و خوێندنەکەم تەواو بکەم و... ئاواتی تیژتێپەڕینی مانگ و ساڵ نەدەبڕانەوە. هەرچۆنێک بێ خوێندن دەستی پێ کردەوە. هیوادار بووم دوا ساڵی کۆلێژی یاسام بەخۆشی تێپەڕێنم. پاییز بوو. من پاییزی تارانم لە هەموو وەرزێکی پێ خۆشتر بوو. لەو ڕۆژانەدا بوو کە ئاغای بروومەند و کۆمپانیای فەیرووز کێشەیان لێ پەیدا بوو و وای لێ هات کۆمپانیای فەیرووز کاڵاکانی جانسۆنی پێ نەفرۆشت. ئیدی کار گەیشتە دادگا و سکاڵا.

لە ئاکامدا ئاغای بروومەند ناچار بوو دووکانەکەی دابخا. منیش ئیدی لەوێ کارم نەکرد، بەڵام دۆستایەتیی من و ئاغای بروومەند بۆ هەتاهەتا بەردەوام بوو. من لە کڕین و فرۆشتنی داودەرمان و کەلوپەلی پزیشکیدا تەواو شارەزا ببووم و دەمتوانی بۆخۆم خەریکی ئەو کارە بم. ئینجا خەڵکێکی زۆر لە شەقامی ناسرخوسرەو خەریکی ئەو کارە بوون. بەڵام من دوایین ساڵی زانکۆم بوو و پێویست بوو

زۆر شێلگیرانە و لێبڕاوانە دەرسەکانم بخوێنم و خۆم لە بازاڕ و کڕین و فرۆشتن نەدەم.

چوارەم ساڵی زانکۆ، ساڵێکی چارەنووسساز بوو و زەحمەتی ئەو چەند ساڵەمی پێوە بەسترابۆوە. لە مانگی خەزەڵوەردا وەختێک چوومە نووسینگەی وەزارەتی کار، کە دەفتەری هاتوو و ڕۆیشتوو ئیمزا بکەم، سەیرم کرد نامەیەک بە ناوی منەوە هاتووە. نامەکە لە وەزارەتی فەرهەنگەوە هاتبوو. کە نامەکەم کردەوە، سەیرم کرد نامەی فەرمانگەی ژمارەی دووی وەزارەتی دەرەوەیە و بۆ من نێردراوە.

سەیری ڕێکەوتەکەیم کرد، دەبینم نۆ مانگ درەنگتر گەیوەتە دەستم. دڵنیا بووم نامەکە لە وەزارەتی فەرهەنگ ڕاگیراوە و وەدرەنگی کەوتووە. ئیتر وەڵامی ئەو نامەیە بوو کە یەکەم ساڵی کۆلێژی یاسا دابووم بە وەزارەتی دەرەوە و داوام کردبوو لە ڕێی باڵوێزخانەی ئێرانەوە، داوای کارنامەکانی ئەو قۆناغانەم بۆ بکەنەوە کە لە باکۆ خوێندبوومن و بۆم بنێرنەوە.

ئێستا کە لە ساڵی کۆتایی کۆلێژی یاسا بووم، تازە وەڵامەکەم بۆ هاتبۆوە.

هەستام چوومە فەرمانگەی دووەمی سیاسیی وەزارەتی دەرەوە و کارنامەکانی کۆلێژی پزیشکیی بادکوبەم وەرگرتنەوە کە باڵوێزخانەی بەرزی شاهەنشاهی لە مۆسکۆ پشتڕاستی کردبوونەوە. کارنامەکان و پشتگیرییەکان لە کۆلێژی پزیشکیی باکۆ،

پشتڕاست کرابوونەوە. دوا لاپەڕە، پشتڕاستکردنەوەی خوێندنەکەم بوو و بە فارسی دەبووە : (وێنە پەیوەندیدارەکان، لە کۆتایی کتێبەکەدا).

پشتڕاستکردنەوە

ڕەحمان حەلەوی، کوڕی عەبدوڵلا ســـاڵی ١٩٤٥ تا ١٩٤٧ لە نـاکۆلتێی کۆلێژی پزیشـــکیی کۆمـاری ئازەربایجان دەرسی خوێندووە و ساڵی سێیەمی کۆلێژ بەهۆی کاری تایبەتیی خۆیەوە دەستی هەڵگرتووە.

جێگری پەروەردە و ڕاهێنـانی کۆلێژی پزیشـــکیی ئازەربایجان، پرۆفیسۆر بالا کشییەڤ.

هەڵبەت ئەو بڕوانامانە زۆر درەنگ گەیشتنەوە دەستم. ســاڵی چواری کۆلێژی یاســا بووم. بەو جۆرە لە پێشــدا پێویســـت بوو ئەم کۆلێژە تەواو بکەم، دیارە لەو وەختی ســاڵەدا کە لە ڕاستیدا کۆتاییەکانی وەرزی خوێندن بوو، دەرەتانی خوێندن لە کۆلێژی پزیشـــکیش نەدەڕەخســـا. جگە لەوەش، دکتۆر حەفیزی کرابووە سکرتێری کۆلێژی پزیشـــکی و باســـم کرد کە چۆن لەگەڵم ڕەفتاری کرد. ئەگەرچی هیچ بیانووەکی دیکەشـــی نەگرتبا، هیچ دوور نەبوو ناچارم بکا لە یەکەم قۆناغەوە بخوێنمەوە. ئیدی شەکەتیی لەڕادەبەدەری نۆ ساڵ زیندانی و خێزانداری و ئەو مووچە کەمەی هەمبوو، نـاچـاریـان کردم واز لە کۆلێژی پزیشـــکی بێنم و هەڵیـانگرم بۆ دوای تاقیکارییەکانی کۆلێژی یاســا. ئیتر ئەوشــتانەی کە دواتر بەســەرم هاتن، تەواو لە خوێندنی پزیشـکی پاشـگەزیان کردمەوە.

ئەو ڕووداوە سیاسییەی هاتە پێش

ماوەیەک بوو بۆ کرێی خانوو کەوتبوومە زەحمەتەوە. هەر بۆیە لەگەڵ دکتۆر عەلی مەولەوی ماڵێکی دوو نهۆممان لە ئەناری بەکرێ گرت. ئەو لە نهۆمی سەرەوە و من لە نهۆمی خوارەوەدا حەواینەوە. ژیانێکی سادە و ئارامم هەبوو. بە ڕۆژ دەچوومە کۆلێژ و شەوانەش لەگەڵ دکتۆر و منداڵەکانی دەچووینە دەرێ یان لێک کۆ دەبووینەوە. وردە وردە هەستم کرد جەنابی دکتۆر هێندێ بابەت دێنێتە گۆڕێ کە تەواو بۆنی سیاسەتیان لێ دێ و وای دەگەیەنێ کە بەدەم کاروباری پزیشکییەوە، سەرقاڵی چالاکیی سیاسیی نەتەوەییشە. شەوێکیان دراوسێیەکمان زەماوەندی هەبوو. هەردووکیشمانی بانگهێشت کردبوو. سەرەڕای ئەوەی کۆڕێکی زۆر خۆش و شاد بوو، کەچی دکتۆر مەولەوی نەک شاد و بەکەیف نەبوو، بگرە خەمباریش دیار بوو. پرسیم دکتۆر بۆچی وا دڵت گیراوە؟ چی بووە؟ بەسپایی گوتی، لێت ناشارمەوە، شتێک هەیە دەبێ بۆتی باس بکەم. کەسێکیان گرتووە بەناوی دکتۆر عەلی مەولەوی، کە پزیشکیشە. بەڵام دەزانم بە هەڵە ئەویان لەبری من گرتووە. زۆری پێناچێ بەشوێن مندا دێن. ئەگەر سبەی یان هەر کاتێک نەگەڕامەوە ماڵێ، ئەوە دڵنیا بە دەستبەسەریان کردووم. تەنیا داوا و چاوەڕوانییەکم لێت هەیە، ئەویش ئەوەیە ئاگات لە منداڵەکانم بێ و دوای ماوەیەک، بیاننێرەوە ماڵی بابم بۆ مەهاباد. بەڵێنم پێ دا هەر شتێکم لەدەست بێ دەیکەم. گوتم دەی کە دەزانی هەڕەشەت

لەسەرە، بۆچی ڕا ناکەی؟ مەگەر نازانی دۆخەکە زۆر خراپە؟ گوتی ناتوانم، چونکە خەڵکێکی زۆر پێوە دەبن. هەر دووکمان لەبری ئەوەی بەشداری شاییەکە بین، خەم دایگرتین. ئەو ڕۆژانەم بیر کەوتنەوە کە پێکەوە دەچووینە ئێڤین و دەرەکە. ڕۆژانی هەینی چەند خێزان کە هیچ کاممان وەسیلەی هاتوچۆمان نەبوو و پێکەوە ماشێنێکمان دەگرت و بەدڵخۆشی و شادی دەچووینە سەعادەتاباد یان ئێڤین و لە باغات و شیناوەردە خۆشەکانی ئەوێ تا ئێوارێ دەماینەوە. من منداڵێکم هەبوو و دکتۆر مەولەوی دوو. هەمووشیان منداڵ بوون. زۆربەی کات لە کۆڵمان دەکردن و شاد و دڵخۆش لە گردەکانەوە دادەگەڕاین و بەقاقاکێشان خۆمان دەگەیاندە مەیدانی وەنەک. ئای ڕۆژگارێکی چەندە خۆش بوو.

ئیدی دوو شەو دواتر دکتۆر نەگەڕایەوە. زینەب خانمی هاوسەری دکتۆر بە نیگەرانییەوە هات گوتی دکتۆر هێشتا نەهاتۆتەوە. گوتم منداڵەکان بێنە لای ئێمە.

تەلەفۆنمان نەبوو. بەو وەختی شەوە نەماندەزانی هانا بۆ کێ و کوێ ببەین. من بە حەقایەتان منداڵەکانم خافڵاند تا خەویان لێ کەوت. وامان دانا سبەینێ بچینە کەلانتەری و خەستەخانەی ڕووداوەکان. من جارێ نەمدەتوانی بە ڕاشکاوی بۆی ڕوون بکەمەوە. سبەینێش چووینە کەلانتەری و خەستەخانەی لوقمانودەولە، بەڵام دکتۆر مەولەوی شوێنەواری دیار نەبوو. لە دەر و دراوسێی

کلینیکەکەیمان پرسی، هیچ کام ئاگایان لێی نەبوو. چەند ڕۆژ دواتر یەکێک لە ئاشناکانی زێنەب خانم گوتبووی دکتۆر لە گرتووخانەی ساواکە. ناوبراو چەند جاران لەگەڵ من و زێنەب خانم هات و چووینە باڵەخانەی ساواک. بەڵام هەموو جارێ بەگژماندا دەهاتن. ئیدی نەچوونەوە. زێنەب خانم کە تەواو بێهیوا بوو و زانیی دکتۆر بەو زوانە نەجاتی نابێ و خوا دەزانێ لەگەڵ دەسبەسەرکراوانی دیکە چییان بەسەر دێ، پاش مانگێک شتومەکی ماڵەکەی کۆ کردەوە و لەگەڵ منداڵەکانی بەرەو مەهاباد کەوتنە ڕێ. جگە لە دکتۆر مەولەوی کۆمەڵێکی دیکەش لە خەڵکی لای ئێمەیان گرتبوو. پاش ڕۆیشتنی خاوخێزانەکەی دکتۆر، ناچار لە باڵەخانەیەکدا نهۆمێکمان گرت، بەڵام ساڵێکیش پاش گیرانی دکتۆر، هیچ کەس لە ترسان دەرگای لێ نەدەکردینەوە. هەڵبەت سێ مانگێک پاش دەسبەسەرکرانی دکتۆر، کاک عەولای برای ئاگاداری کردمەوە کە گۆیا ناوی منیشیان وەکوو بەشداری چالاکییە سیاسییەکان لەبەرچاو گرتووە و بەدڵنیاییەوە بەو زوانە منیش دەسبەسەر دەکرێم.

چەند ڕۆژێکی مابوو بۆ نەورۆزی ساڵی ١٣٣٩ی هەتاوی. ترسێکی سەیر دایگرتم. نەمدەزانی چی بکەم. لێرە بمێنمەوە و بمگرن، دۆخی من لەوانی دی زۆر خراپتر دەبێ. چونکە من لە سۆڤیەت هاتبوومەوە و هەر تۆمەتێکی ناڕەواشیان لێ دابایەم، قورسترین سزای بەدوودا دەهات و ئەگەر بڕۆم و ڕا بکەم، هەرچی زەحمەتی لە کۆلێژی یاسادا کێشاومە، بەفیڕۆ دەچێ و ئاوات و ئارەزووەکانم و دڵخۆشییەکانی خوێندنم دەبنەوە تۆزی بانان. کەوتبوومە

دۆخێکی سەیر ناخۆشەوە. ئاگادار بوومەوە کە جەنابی ئەلفیش گومانی هاوکاری لەگەڵ تاقمەکەی دکتۆر مەولەویی لێ کراوە و بەتەمایە لە وڵات بچێتە دەرێ. دۆخە هاوشێوەکەمان لێکی نزیک کردینەوە. لە کۆبوونەوەیەک پێکەوە دانیشتین و نەخشەی چوونەدەر لە وڵاتمان کێشا. من چەند ڕۆژێک بوو لە ماڵێ نەهاتبوومە دەرێ و نەدەچوومە کۆلێژ.

باش بوو مریەم خانم واتە خەسووم لە تاران بوو. ناچار ئەو و خێزانمم لە وەزعەکە ئاگادار کردەوە. لەو بەینەدا دکتۆر شیرازی ئاگاداری ئەو بەزمە بوو. ئەویش پێی باش بوو بڕۆم. ئیدی خێزانمم ڕازی کرد کە ڕۆیشتن لە مانەوە باشترە. ئەویش لەگەڵ دایکی تا ماوەیەکی دی و پاش ئەوەی دڵنیا بۆوە لەوەی من لە ئێران دەرباز بووم، کەلوپەلی پێویست لەگەڵ خۆی بباتەوە مەهاباد و ئەوانی دیکەش بۆ ئەوەی لەسەری نەبنە بار و شتێکیشی لەگیرفاندا بێ، بفرۆشێتەوە. بۆ سبەینێ پاش ماڵاوایی لە ماڵ و منداڵ بەوپەڕی داخ و کەسەرەوە لەگەڵ بەڕێز ئەلف لە تارانێ وەدەر کەوتین. بە شەمەندەفەر چووینە مەراغە و لەوێ بە ئوتوبووس چووینە میاندواو. لە میاندواو دوو دەست جلوبەرگی کوردیمان کڕی و بەبێ خۆگنخاندن بەرەو مەهاباد کەوتینە ڕێ. بەرەبەری ئێوارێ گەیشتینە نزیک شاری و لە داوێنی گردی کەلکی بەگزادان لە ئوتوبووسەکە دابەزین بەڕواڵەت بۆ ئەوەی بچینە ئیندرقاش. وەڕێ کەوتین و پاش ئەوەی

ئوتوبووسەکە لەچاوان ون بوو و کەسیش لەو دەوروبەرانە دیار نەبوو، لە خەندەقێکدا دانیشــــتین و جلوبەرگەکانمان گۆڕی و هەردووکمان هاتینەوە ســـەر شـــێوە و ڕواڵەتی کوردان. هێشـــتـا تەواو تـاریـک دانەهـاتبوو. چـاکەت و پانتۆڵەکەمان کە داکەندبوو، وەبن گڵ دا و بە پیادە داگەڕاین و ویستمان چۆمەکە پەڕینەوە بۆ ئەوەی بچینە سەر جادەی ورمێ شـــنۆ، بەڵام ئاوەکەی هێندە زۆر و بێ بوار بوو، دەرەتانی پەڕینەوە نەبوو. ناچار گەڕاینەوە و بەلای خانەگێدا بەرەو چیای داشـــامەجید کەوتینە ڕێ. چەند ژنێکی گوندی ئێمەیان دیت، گوتیان ئەوەتا پێشـــمەرگە. خێرا لەوێ دوور کەوتینەوە و خۆمان گەیاندە پشت داشامەجید. تەواو تاریکی کـردبـوو. بـارانـیش دەبـاری. خـووســـابـووین. هـیـچ پەناگەیەکیشمان پێ شک نەدەهات. لەپەنا بەردێک دانیشتین، بەشـــکم بارانەکە لێی بکاتەوە و وەڕێ بکەوینەوە. ئامانج ئەوە بوو شـــەوێ لە مەهاباد دوور بکەوینەوە و خۆمان بگەیەنینە جادەی ســـەردەشـــت و لەوێوە بچینە ئەوبەری عێراق. من نازانم بۆچی هیچ حەزم لە عێراق نەبوو و حەزم لێ نەبوو بچمە ئەوێ. نیو ســـەعاتێک لەوێ گیرســـاینەوە. باران وردە وردە خۆشـــی کردبۆوە. نازانم چۆن بوو کتوپڕ بیرێک وەک برووســـکە بەمێشـــکمدا هات. گوتم کاکە من پاشـــگەز بوومەوە و نامەوێ بچمە عێراق. پێی ســـەیر بوو، گوتی خۆ تا ئێرە هاتووین، هەر ئەمشەو و سبەینێ دەگەینە سنوور.

گوتم ئەگەر ســـنوور لەو بســـتەڕێیەی بەردەمیشـــم بێ نایەم. گوتم وا باشـــترێ بیرێکی لێ بکەینەوە. ئاخر ئەگەر

ئێمە لەژێر چاوەدێریدا بواین، یان قەرار بوایە بمانگرن، لەو ماوەیەدا کە ئەوە چوار مانگە دکتۆر مەولەوی و هاوڕێیانی گیراون، ئێمەشیان دەگرت ئیدی. ئینجا خۆ من هیچم نەکردووە. جیا لەوەش، گیران و بەندیخانەم لە ئاوارەبوون پێ باشترە. من دەگەڕێمەوە.

برادەرەکەم گوتی، ئەگەر تۆ بگەڕێیەوە، منیش ناڕۆم. چی دەبێ با ببێ. باران تەواو خۆشـــی کردبۆوە. بەڵام ئێمە تەواو خووسابووین. هەستیان و لە چیاکە داگەڕاین و خۆمان گەیاندە جادەی مەهاباد میاندواو. جادەکە سپی دەچۆوە. ئێمەش هەر وا دەڕۆیشـــتین بەشـــکم خۆمان بگەیەنینە قـاوەخـانەیەکی نزیـک گوێکتەپە. بە دەم چۆمەکەدا دەڕۆیشـــتین، تاریک بوو. چۆلەکەکوژ دیار نەبوو. بێدەنگییەکی قورس باڵی بەســـەر ئەو نێوەدا کێشابوو. جاروبار کە دەگەیشتینە دەم چۆمەکە، خوڕەی ئاوەکەمان دەبیســـت، بەڵام چونکە جادەکەمان جوان نەدەدی، کتوپڕ بەڕێز ئەلف لە چۆمەکە کەوت. چۆمەکە خوڕ بوو. بە زەحمەت خۆی لە دەوەنەکانی کەنارەکە نزیک کردەوە و دەستی پێ گرتن. شوێنەکەی منیش قوڕ و خلیســـک بوو، ئاواش بەهەموو هێزی خۆم گرتم و کێشـامە دەرێ. بەڵام ئیدی ســـەرتاپای ئاوی لێ دەچۆڕا. هەواش ســارد بوو. چونکە هێشـتا زسـتان بوو و ســێ ڕۆژی مابوو بۆ نەورۆزێ. بە زەحمەت خۆمان گەیاندە قاوەخانەی گوێکتەپە. لەو ماوەیەدا سەگەلیش دەوەڕین.

دەرگای قاوەخانەکە داخرابوو. لە دەرگامان دا. درەنگانی شەو بوو. پێم وایە نیوەشەو بوو. تاوێکی پێ چوو ئاخری قاوەچی دەرگای کردەوە و گوتی چییە کاکە؟ بەو وەختی شەوە هەموو خەوتوون. سڵاومان کرد و گوتمان ماشێنەکەمان پەنچەر بووە و بەو شەوە تەگەرمان پێ ناگۆڕدرێ. ئەوەتا تەواو خووساویشین. ڕێگەمان بدە بێینە ژوورێ. قاوەچی دەرگای کردەوە. سۆبەیەک لە قاوەخانەکە هەبوو. گوتی دار و ئاوردوو لە نزیک سۆبەکەیە، دەتوانن دایگیرسێنن و خۆتان وشکەوە بکەن.

گوتمان ماڵت هەزار جار ئاوەدان بێ. سۆبەمان داگیرساند و ماوەیەک هەر خەریکی خۆوشککردنەوە بووین. ئەوجار ئاسوودە لێی خەوتین. بەیانی زوو لەخەو هەستام. "ئەلف"یشم لەخەو هەستاند. قاوەچییش تازە لەخەوێ هەستابوو و خەریکی خاوێنکردنەوەی قاوەخانە و تێخستنی سەماوەر بوو. پارەیەکمان دایە و ماڵاوایمان لێ کرد. هێشتا ڕووناکی نەکردبۆوە. بەرەو میاندواو بە جادەکەدا ملی ڕێیەمان گرت. یەکەم کامیۆن کە هات، سوار بووین و بەرەو میاندواوێ کەوتینە ڕێ. بەبێ خۆمەحتەلکردن بە کامیۆنێکی دی خۆمان گەیاندە مەراغە. سەعات دەی بەیانی گەیشتینە مەراغە. چووینە وێستگەی شەمەندەفەر. ئەودەمی مسافیری تاران زۆر نەبوو. دوو بلیتی دەرەجە ٣مان کڕی و سەعات چوار لە شەمەندەفەردا بەرەو تاران کەوتینەوە ڕێ. دوێنێ هاتبووین و ئەمڕۆ دەگەڕاینەوە. بەیانی سەعات حەوت گەیشتینەوە تاران. وامان دانا ئەو مەسەلەیە بۆ هیچ کەس نەگێڕینەوە. ماڵاواییمان لێک کرد.

بەپەلە خۆم گەیاندە شـــەقامی ئەناری. بەیانی زوو بوو، هێشتا تاک و تەرا خەڵک هاتبوونە دەرێ.

هێشـتا هیچ خانووەک لە دەوری ماڵەکەی ئێمە نەبوو. لەلای مـاڵێ ڕاوەســـتـام و ڕوانیم. تـاوێـک دواتر دیتم خەســـووم هاتە ســـەر بانیژەکە. دیار بوو دیەویســـت دەفرێکی ئاو بەو دیودا بڕێژێ. هەر دیتمی، چوومە پێشێ و پرسیم، چ باس؟ گوتی هیچ. گوتم بیکەوە. چەند ساتێک دواتر خێزانم دەرگـای کردەوە. مـاڵەکە هەر بۆخۆمـانی تێدا بووین. نهۆمی خوارەوە کەســـی تێدا نەبوو. بە کرێ نەچووبوو. سڵاوم کرد و وەژوور کەوتم. هەموو شتێکم سـەرلەبەر بۆ گێڕانەوە. گوتم پاشـگەز بوومەوە و ناڕۆم. لێرە لای خۆتان دەبم، هەرشـــتێکیش ڕوو بدا بە توون. چەند ڕۆژێک لە ماڵێ نەچوومە دەرێ، بەڵام مانەوەش لە ماڵەوە زۆر باش نەبوو. خەســـــوومم بەبێدەنگی نارد لە بـازاڕچەی شـــەقـامی ڕەی دوو هۆدەم بەکرێ گرت و مـاڵەکەی ئەنـاریم چۆل کرد. بەبێدەنگی و تەنـانەت بەبێ ئەوەی کەس ئاگادار بکەمەوە، ماڵەکەم گواســـتەوە. پاش ئەوەی لە شـــوێنی نوێ حەواینەوە و تۆزێک هاتینەوە ســـەرخۆ، پاش جێژن، ســـەرێکم لە کۆلێژ هەڵێنا. پۆلەکان وردە وردە تەواو ببوون. مامۆستا وانەیان تەواو کردبوو. بەرنامەی تاقیکارییەکانی کۆتایی ســـاڵیش ڕاگەیەنرابوو. لەســــەرەتـــای جۆزەردانەوە تـــا پـانزەی جۆزەردان، تاقیکارییەکان تەواو دەبوون.

تا ڕۆژی تاقیکاری دوو جاران چوومه کۆلێژ. ئەویش بۆ دیتنی پرۆفیسۆر گیلدبراند، مامۆستای زمانی ڕووسی. دەمزانی زۆری حەز لە شیعرەکانی لۆرمانتۆفی شاعیری ڕووسە. من شیعرێکی ناوبراوم هەڵبژارد و قەول وابوو بیکەمە فارسی. لە نێو شیعرەکانی ئەو شیعرەدا بایەوانم هەڵبژارد و وەرمگێڕا و دامە پرۆفیسۆر. زۆری بەدڵ بوو و گوتی ئەوە لەبیر ئیمتیحانی کۆتایی ساڵت بێ و منیش وەکوو یادگارییەک لەگەڵ خۆم دەیبەمەوە، چونکە ئەمساڵ خانەنشین دەبم و قەول وایە ئیدی بڕۆم لە ئاڵمان بژیم.

ئەوەش شیعرەکە:

لە نێو تەم و دووکەڵی چڕ
بایەوانێک، دیارە، بە کوڵ
سینگی شەپۆلان هەڵدەدڕێ
تۆ بڵێی بۆچی بکەڕێ بەدڵ
چیی لێ بزر بووە لە وڵات
ئاوا دەیبا وەکوو ئاوات

.

شەپۆل کەوتوونە بەر پێیان
لەگەڵ هەڵمەتی ڕەشەبا
پشتی ئەستوون کووڕ بۆتەوە
"با" هاواری جیڕەی دەبا
خۆ نابوێرێ لە بەختی خۆی
نوقمی دەریای ئاواتە بۆی

.

شینەشەپۆلی بریسکەدار
لە ژێر و تیشکی تاو لەسەر
بەڵام بێ حەجمینی زریان
رێی ئاواتی گرتۆتە بەر
بۆ کەناری حەز و هیوای خۆی گەڕاوە
بەشکم ئیتر ڕزگاری بێ لەو گێژاوە

تاقیکارییەکان دەستیان پێ کرد. لە سایەی خواوە بە نمرەی زۆر باش دەرچووم و تەواو حەسامەوە. جا کۆلێژی یاسام تەواو کردبوو و ئیدی لە هیچ شتێک نەدەترسام. بەلامەوە گرینگ بوو کۆلێژەکە تەواو بکەم. لەو ماوەیەدا دکتۆر و مەولەوی و زیندانییەکانی دیکەیان بۆ دادگاییکردن هێنابووە گرتووخانەیەک لە شەقامی سێی ڕەشەمە "خیابان سوم اسفند". تەنیشت دادگای ئەرتەش.

هێندێ جار بە ترس و لەرزەوە بەوێدا ڕادەبردم و لەودیو ئاسنەپەرژینی پەنجەرەکانی نهۆمی سێیەمەوە زیندانییەکانم دەدی. ڕۆژێک کاک کەریم کابانیم دیت، دەستی بۆ ملی ڕاداشت. یانی سەرمان دەپەڕێنن.

دادگاییەکەیان زوو دەستی پێ کرد. من و زێنەب خانم کە دیسان هاتبۆوە تاران چووینە لای سەرهەنگێکی خانەنشین بەناوی ئاغای شاقولی بۆ ئەوەی ببێتە پارێزەری دکتۆر مەولەوی. ئاخری دادگاییان کردن و بە تۆمەتی دامەزراندنی حیزبی دیموکرات زیندانیی درێژخایەنیان بەسەردا سەپاندن و هەموویانیان بەرێی بەشی سیاسیی زیندانی قەسر کردن.

دامەزران لە بانکی بازرگانی

کە هاوین داهات، لەبەر ئەوەی خاوخێزانەکەم بەڕاستی سەردەمێکی زۆر تاڵیان بەڕێ کردبوو، ناردمنەوە مەهاباد، بۆ ئەوەی ئاهێکیان بەبەردا بێتەوە. بۆخۆم کە بەتەنێ لە تاران مابوومەوە، بڕیارم دا ماڵەکەم لەو گەڕە پیس و قەرەباڵغە بگوازمەوە، کە خاوەن خانووەکەشم گرووبانێکی بەدگوزی شارەوانی بوو. پاش هەوڵێکی زۆر، هۆدەیەکم لە کۆڵانی غەفاریی شەقامی ڕوودەکی دۆزییەوە. خاوەنماڵەکە، پیاوێکی ئازەریی تا بڵێی باش بوو، بە ناوی ئیسماعیل، کە جلوبەرگی ژنانەی دەدروو.

سیپاڵم هێنا ئەوێ و بۆخۆشم بەرەو مەهاباد بوومەوە و چەند ڕۆژێک دواتر لەگەڵ خاوخێزانم بەرەو تاران گەڕامەوە و چووینە هۆدە تازەکەمان. سەرەڕای ئەوەی ژیانەکەمان لەوپەڕی سادەییدا بوو، بەڵام تا بڵێی ئاسوودە بووم.

مانگێ ٤٥٠ تمەنم وەردەگرت و بۆ بڕوانامەی بەکالۆریۆسەکەشم قەول وابوو بڕی دووسەد تمەنم بۆ زیاد بکەن. هەر وا هاتوچۆی وەزارەتی کارم دەکرد و حەفتەی جارێک دەفتەی هاتوو و چووم واژوو دەکرد. ئیدی زۆر لەو دۆخە وەڕەز و ناڕازی بووم. ئەودەمی لە کۆلێژ دەمخوێند، ئەو دۆخە زۆر بەلامەوە خۆش و بگرە هەر بیعمەتێک بوو، بەڵام ئێستا هەستم دەکرد خێرم پێ دەکەن. بەبێ ئەوەی هیچ کارێک بکەم، مانگانێ بڕەپارەیەک یان بڵێی بەرتیلی بێدەنگی وەردەگرم.

خۆ دەربازکردن لەو دۆخە زۆر ئەستەم بوو. نەمدەتوانی خۆم بە کار و کاسبیی سەربەخۆوە سەرقاڵ بکەم. وازهێنان لەو مووچەیەش، کارێکی ژیرانە نەبوو، جگە لەوەش وا لە قۆناغی خانەنشینی نزیک دەبوومەوە. چونکە بە بیست ساڵ پێشینەی دامەزران، دەکرا خانەنشین بی. لەو فکر و خەیاڵاتانەدا بووم، کە لە مانگی خەزەڵوەردا بانگەوازێکم لە ڕۆژنامەدا خوێندەوە و تێیدا گوترابوو، کە بانکی بازرگانیی ناوەند چەند کەسێکی پێویستە کە بڕوانامەی بەکالۆریۆسی مافناسییان هەبێ. دەمودەست خۆمم گەیاندە لقی ناوەندیی بانکەکە لە مەیدانی تۆپخانە و ناوی خۆمم نووسی. پاش تاقیکارییەکان، یەکێک لەو پێنج کەسە بووم کە پێویستیان بوو. ناردیانمەوە بانکی بازرگانیی لقی بازاڕ، بۆ ئەوەی پاش سێ مانگ خولی ڕاهێنان، بمنێرنەوە بەشی مافپارێزیی بانکەکە.

جا بە ڕێکەوت، کاک مەحموودی وەلی زادە، سەرۆکی بەشی بەڵگەپسوولەکان بوو. منیش هەر لەو بەشەدا خەریک بووم. هەموو ڕۆژێ کارم ئەوە بوو، سفتەکانی سبەینێ ڕێکوپێک بکەم. هەڵبەت کارێکی قورس نەبوو، بەڵام کاتی زۆر دەویست. دەبوو لە ماوەی سێ مانگدا لەگەڵ کاروبار جۆراوجۆرەکانی بانک ئاشنا بم. خۆشحاڵ بووم لەوەی کە بە ڕاستی لە بێکاری زرگار بووم. سێ مانگەی خولی ڕاهێنان خەریک بوو تەواو دەبوو، کە ڕۆژێکیان لە وەزارەتی فەرهەنگەوە نامەیەکم بۆ هات و

داوا کرابوو دەسبەجێ خۆم بگەیەنمە فەرمانگەی فەرهەنگی پارێزگای تاران. هەڵبەت دەمێک بوو ئیدی نەدەچوومە وەزارەتی کار، لەبەر ئەوەی منیان دابووە بەردەستی چاودێریی گشتی.

ئەو نامەیە منی خستە سەر دووڕییانێکی ئەستەم. ئاخۆ واز لە کاروباری بانک بێنم و بگەڕێمەوە وەزارەتی فەرهەنگ، یان تازە کاری بانکەکەم بەجێ نەهێڵم، کە داهاتوویەکی زۆر باش چاوەڕێم بوو. بانک هیچ ئاگاداری پێشینە و ڕابردووی من نەبوو. چونکە بانکەکە کەرتی تایبەت بوو، زۆر کاری بە ڕابردووتەوە نەبوو. ئیتر ڕێگەی پێشکەوتن و هەڵکشان لەوێ بەڕوومدا کرابۆوە، بەڵام لە وەزارەتی فەرهەنگ وا نەبوو. لەسەر فایلەکەم نووسرابوو کە چوومە سۆڤیەت. خۆ ئەگەرچی بە بە مۆڵەتی وەزارەتی فەرهەنگ چووبووم، بەتایبەتی لەو ماوەیەدا کە هیچ کارێک بە من نەدەسپێردرا، باشترین هۆکار، ئەوە بوو کە ڕێکخراوی پاراستن و تەناهی و بەرپرسانی پەیوەندیدار بەو بەشەوە ڕازی نەبوون. هەر لەو سۆنگەیەوە هەموو ڕێیەکی پێشکەوتن لە وەرزارەتی فەرهەنگدا لە من گیرابوو. ئێستاش کە بانگیان کردوومەتەوە بۆ کار، بۆ ئەوەیە کە مووچەی بەلاش خۆڕاییم نەدەنێ. ئینجا ئەولایەنە باشەشی هەبوو کە هێندەی نەمابوو بۆ بیست ساڵەی پێشینەی خزمەتم لەو وەزارەتخانەیەدا و دەمتوانی خۆم خانەنشین بکەم، لە حاڵێکدا لە بانکی بازرگانی هەر دەبوومە کارمەندێکی تازە دامەزراو.

ئیتر پاش بیرکردنەوە و هەڵسەنگاندنی دۆخەکە لەو دوو شوێنە باش یان خراپ، هەڵە یان دروست بڕیاری خۆمم دا بگەڕێمەوە فەرهەنگ.

گەڕانەوە بۆ وەزارەتی فەرهەنگ

پاش ئەوەی بڕیارم دا بگەڕێمەوە وەزارەتی فەرهەنگ. بە تێروتەسەلی هەموو شتێکم بۆ بەرپرسی بانکی بازرگانی نووسی و بۆم ڕوون کردەوە کە سەرەڕای ئەوەی حەزم لێیە لەو بانکەدا کار بکەم، بەڵام چونکە بڕیار دراوە لە وەزارەتی داد دامەزرێم و کارەکەی ئەوێ لەگەڵ بواری خوێندنەکەم یەک دەگرێتەوە، تکایە لێم قبووڵ بکەن دەست لەکارەکەم بکێشمەوە. دەستەی بەڕێوەبەریی بانکیش وێڕای قبووڵی دەست لەکارکێشانەوەکەم فەرمانی کرد مووچەی ئەو سێ مانگەم بدەنێ کە ڕاهێنانیان پێ کردووم. بەو جۆرە کاری بانکەکەم لەکۆڵ بۆوە و خۆمم بە فەرهەنگی پارێزگای تاران ناساند. لە ماوەی چەند ڕۆژێکدا بڕیارەکەم بۆ دەرکرا، کە بە پێی ئەو بڕیارە، نەک وەکوو مامۆستا، بگرە وەکوو فەرمانبەری فەرمانگەی فەرهەنگی گەڕەکی پازدە دامەزرام. ئەو فەرمانگەیە تازە لە نازیاباد، یانی دوورترین شوێنی باشووری تاران دروست کرابوو. لە ڕاستیدا منیان بۆ ئەوێ دوور خستەوە. چونکە تا دەگەیشتمە ئەوێ دەبوو سێ پاس بگۆڕم. ڕۆژی پانزەی ڕەشەممەی ساڵی ١٣٣٩ پاش تەقریبەن پانزە ساڵ چاوەڕوانی، گەڕامەوە سەر کارەکەی خۆم و دەستم بە کار کردەوە. بەڵام باشترە بڵێم دیسان چوومەوە سەر بێکاری، چونکە لەو فەرمانگەیە هیچ بەرپرسیارەتی و ئەرکێکیان پێ نەسپاردم. ماوەیەک لە بەشی ژمێریاری و

کارگێڕییەکەی کارم کرد. بەڵام بەگشتی وەکوو فەرمانبەرێکی ئەویش سەیریان نەدەکردم. فەرمانبەرێکی زیادە بووم. درەنگ دەچووم و زوو دەڕۆیشتمەوە. کەس کاری پێم نەبوو. پاش شەش مانگ، بەڕێوەبەری فەرمانگەکە لەکۆڵ خۆیانی کردمەوە و گواستیانمەوە بۆ گەڕەکی ٧ی فەرهەنگی کە لە سەرەتای جەوادییە پاش پردی ئاسنەڕێ بوو. ئەوێ بۆ من باشتر بوو. چونکە لە ماڵەکەم نزیکتر بوو و بە پاسێک دەگەیشتمێ. شتێکی باشی دیکەشی هەبوو، ئەویش ئەوە بوو کە بەڕێوەبەری فەرمانگەکە دەرچووی یاسا بوو. جا چونکە منیش ئەو بوارەم تەواو کردبوو، زۆری ڕێز دەگرتم. هەڵسوکەوتی باشی بەڕێز بەسیریی نەمین، بەڕێوەبەری فەرمانگەکە لەگەڵم ببووە هۆی ئەوەی باقی هاوکارەکانیشم کە زۆربەی ئازەربایجانی بوون، ڕێزێکی زۆرم بگرن. هەڵبەت لێرەش وەک ئەولا هیچ کارێکی ئەوتۆیان پێ نەسپاردم. بەڕێز بەسیری زۆری هەوڵ دا بەڵام هیچی پێ نەکرا. ئاخری منیان کردە بەرپرسی فەرمانگەی بەتەمەنەکان. هەرچۆنێک بێ ماوەیەکیش لەو بەشە کارم کرد.

یەکێک لە شانازییەکانم لەو بەشەدا ئەوە بوو، کە توانیم کۆمەڵێک هاوولاتیی کوردزمانی خۆم وەکوو مامۆستا، بە مووچەی ڕۆژانە دامەزرێنم. ئەوانە، یان لەبەر هۆکاری سیاسی یان نەبوونی دیپلۆم

نەیاندەتوانی بە فەرمی دامەزرێن، ئەوەش بۆ من ئەوپەڕی بەختەوەری و شـــانازی بوو، کە بەتایبەتی توانیبووم کارێک بکەم ئەو گەنجە بێبەشـــانە خەریکی کاروباری خۆیان بن. باش بوو زۆریش ســـەرکەوتوو بوون. جا چونکە ئەوانە بەردەوام لە ســـۆنگەی ئەو خزمەتە بچووکەوە کە پێم کردبوون، زۆریان ڕێز دەگرتم، بەوپەڕی ڕێزەوە ناوەکانیان لێرەدا دەنووســـمەوە: کاک عەلی مەحموودی، خەڵکی سەقز، کە ئێستا لە نووسینگەی ژمارە ١٢١ی بەڵگەنامەکانی تاران کار دەکا. هەر کاتێکی من لەو نووســـینگەیە کارێکم هەبووبێ یان کەســـانێکم ناردبێ، ئەوپەڕی چاکە و خۆشەویستیی نواندووە. بەڕێز مەلا ســـاڵحی ئیبراهیمی کە هەمووتان دەیناســـن. بەڕێز عەبدوڵلاپوور، کە ئێســـتا دادوەرە. بەڕێز جیهانبین کە لە وەزارەتی کاروباروباری دەرەوەدا کار دەکا. جەنابی دکتۆر مســـتەفا خورەم دڵ و کاک فەتاحی کاویان و... خانمێکی بۆکانیش، کە بە دوو منداڵە هەتیوەکەیەوە لە تاران دەژیان و جلی بۆ ماڵان دەشوشت. هەوڵم بۆ دا کە وەکوو فەڕاش لە قوتابخانەی کچانەی گەڕەکی ٧ دابمەزرێ. ئێستا خانەنشینە.

هیوادارم ئەو کەسانە، کە هەموویان کەسانێکی پاک و شـــێلگیر بوون و بۆخۆیان خۆیان پێ گەیاندبوو، سەرکەوتوو و بەختەوەر بن.

قۆناغی دکتۆرای یاسا

لەو قۆنـاغی بێکـارییەدا بیرم لەوە کردەوە ئەو هەلە بکەمە دەرفەت و بچم دکتۆرا بخوێنم کە چەند ســـاڵێک بوو دەرگای خوێندنی ئەو بوارە خرابووە ســـەرپشـــت. دەکرێ دواکەوتنەکانت بە شێلگیری و ماندووبینەناسی و قۆســـتنەوەی هەل و دەرفەتەکان قەرەبوو بکەیەوە. بە ڕێکوپێکی کەوتمەوە خوێندنەوەی بابەتە یاســـاییەکان و خۆمم بۆ بەشـــداری لە تاقیکاریی کۆنکوردا ئامادە کرد. بەتایبەتی زمانی ڕووســـی ئامرازێکی زۆر باش بوو بۆ من، کە لە بواری سیاسیدا بەشدار بم.

خەرمانانی ســاڵی ١٣٤٠، یەکێک بووم لە بەشــدارانی تاقیکاریی کۆنکور. هەڵبەت مەرجی ناونووسی لە قۆناغی دکتۆرادا ئەوە بوو کە نێونجی نمرەکانی بەکالۆریۆســـت لە ١٣ بەرزتر بێ. جـا چونکە ئی من ١٣ بوو، توانیم بەشدار بم.(سێزدە لە بیست).

بەشـدارانی هەر ســێ بواری ســیاســی و ئابووری و یاسا لە شوێنێک کۆ ببوونەوە. من بە پێی ژمارەی سەر کارتەکەم، چووم کورســیی خۆمم دۆزییەوە و دانیشــتم. لە تاقیکارییەکەدا، بەڕێز دکتۆر عەمید، ســەرۆکی کۆلێژی یاسا و کۆمەڵێک مامۆستای دیکە چاودێرمان بوون.

پرسـیارەکانیان بەســەر بەشـداربواندا بەش کرد. بەڵام هەرچی چاوەڕێم کرد، پرســـیار بە من نەدرا. ئیدی کات تێـدەپەڕی. بە دکتۆر عەمیـدم گوت قوربـان بۆچی وەرەقەی من نەدراوە؟ گوتی لە چ بوارێکدا بەشـــداریت

کردووە؟ گوتم بواری سیاسی و زمانی ڕووسی. بە سەرسووڕمانەوە گوتی ئێمە ئیدی زمانی ڕووسیمان نییە، چونکە پرۆفیسۆر گیلدبراند خانەنشین بووە. گوتی، بە هەڵە ناوی خەڵکیان لەو بوارەدا نووسیوە. ئیدی بانگی زەینەدینی سەرۆکی ژمێریاریی کۆلێژی کرد و گوتی، پارەی بەشداریی ئەو برادەرە بدەنەوە. ناچار هەستام کۆڕی تاقیکاریم بەجێ هێشت. زۆرم پێ ناخۆش بوو کە ئەو دەرفەتە گرانباییەم لەکیس چووە. بەڵام بێهیوا نەبووم و لەو ساتەوە بڕیارم دا زمانی فەرەنسی بخوێنم. جا چونکە پێشتر هێندێ وردە زانیاریم لەسەر زمانی فەرەنسی هەبوو، بە کتێبێکی گرامێرەوە، چووم چەند کتێبێکی فەرەنسیشم کڕی. حەفتەی یەک یان دوو جاریش دەچوومە کتێبخانەی کۆلێژی ماف و کتێبی یاساییم بە زمانی فەرەنسی دەخوێندەوە و وشە پێویستەکانم یادداشت دەکرد و بۆ تێگەیشتن سەرم بە قامووسدا دەکرد. وردە وردە توانیم بەو زمانەش دەقە یاساییەکان بخوێنمەوە و تێیان بگەم.

هەڵبەت بواری دکتورای یاسا، پێویستی بە زانینی فەرەنسی هەبوو. هەر بۆیە خوێندنەوەی دەقی فەرەنسی هەم زانیارییەکانمی لەو بوارەدا دەوڵەمەندتر دەکرد و هەمیش زیاتر بەسەر زمانەکەدا زاڵ دەبووم. ساڵێکیش دەرفەتێکی باش بوو. ئیتر وام لێ هاتبوو بیستوچوارسەعاتە خەریکی خوێندن و یادداشت هەڵگرتنەوە بووم.

خەرمانانی ساڵی ١٣٤١ داهات. دیسان ناوی خۆمم لە کۆنکوردا نووسی، بەڵام ئەمجارەیان لە بواری داد. ئەوانەی

بەشـــــدار ببوون، هەموو دادوەر و پارێزەری داد بوون. سەد کەسێک دەبوون.

ئیمتیحانەکانیش زمانی عەرەبی و فەرەنسا و کۆمەڵێک پرسیاری یاسایی بوون، لە یاسای مەدەنی و بازرگانی و سزا. کاتی تاقیکاریش دوو سەعات بوو. پاش تەواوبوونی تـاقیکـارییەکە و ڕاگەیـانـدنی ئـاکـامەکەی، تەنیـا ٩ کەس دەرچوو بوون، کە بەختەوەرانە یەکێکیـان من بووم. شانازییەکی گەورەم پێ بڕابوو. لەخۆشیان خەنی ببووم. ڕۆژێکیان کە لە پۆلی دەرســی قۆناغی دکتۆرادا بەشــدار بووم، جگە لەو ٩ کەســە دەرچووە، کۆمەڵێکی ســاڵەکانی پێشـــووش هاتن. چونکە هەر ســـاڵێک ٦ وانەمان پێ دەگوترا و ســـاڵی دووەم ٦ وانەی دی. هەر بۆیە ئەگەر خوێندکارێک لە یەکەم ساڵدا لەو شەش دەرسە کەوتبایە، دەبوو دیســـان بیانخوێنێتەوە. کۆی دەرســـەکانی قۆناغی دکتۆرا ١٢ دەرس بوون، کە بە دوو ســـاڵ دەخوێنران. هەڵبەت بۆ هەر دەرســـێکیش لە کۆتایی ســـاڵدا دەبوو تێزێک پێشـــکەش بکەی. بەو جۆرە بەڕاســـتی بڕینی قۆناغی دکتۆرا بە دوو ســـاڵ، تا بڵێی تاقەتپڕووکێن و ئەســـتەم بووم. هەر بۆیەش هێندێ بە چوار یان شـــەش ســـاڵ و بگرە زیاتریش تەواویان کرد. مامۆســـتاکانیش دەرەجەیان زۆر بە زەحمەت دەدا و لەسەری ڕژد بوون. دۆخی پۆلەکانیش وەکوو پۆلی بەکالۆریۆس نەبوو. هیچ مامۆســتایەک وەکوو قۆناغی ئەودەم وانەی نەدەگوتەوە، بگرە هەر بەشـــێک یـان بـاســـێکی کتێبەکە دەدرایە

خوێندکارێک، که بیخوێنێتەوە و لێکۆڵینەوەی تێدا بکا و بگەڕێتەوە سەر کتێبی پەیوەندیدار بەو بەشە و ئەو یاسایانەی دانراون و بە پشتبەستن بەوانە وتارێک بنووسێ و بەشێوەی کۆنفڕانس یان سمینار پێشکەشی بکات. جا لە پۆل ڕەخنەی لێ دەگیرا.

بە ڕێکەوت ئەو ساڵە یاسایەکی مەدەنیی تازە لە حەبەشە، لەلایەن کۆمەڵێک یاساناسی بەناوبانگی فەرەنساوە بەپێی عورف و عاداتی ئەوێ نووسرابوو. ئەو یاسا مەدەنییە کە دەکرێ بڵێی مۆدێرنترین یاسای مەدەنیی دونیا بوو، نوێترین بوارە یاساییەکانی لەخۆ گرتبوو. بەرگێکیان بۆ دکتۆر ئەفشاری مامۆستای یاسای بەراوردکاری ناردبوو.

ئەویش ماددەکانی ئەو یاسایەی بەسەر خوێندکارەکاندا دابەش کرد و وا دانرا جگە لەوەی بکرێنە فارسی شەرحیشیان لەسەر بنووسرێ. لەو حەفتا ماددەیەدا کە قەرار بوو من تەرجومەیان بکەم و لێکیان بدەمەوە، بڕگەیەکی یاسایی هەبوو، کە لە یاسای مەدەنیی ئێمە و فەرەنسا و سویسراشدا هەبوو. ئەوەش یاسای بەڵێن بوو. بەو ڕوونکردنەوەیە کە بەڵێنەکەی نێو یاسای حەبەشە، بەرپرسیارەتی بوو. لەحاڵێکدا لە یاسای مەدەنیی ئێمەدا هیچ ماددەیەک نەبوو کە دەستەبەری و بەرپرسیارەتی بێنێ. تەنیا دەکرا لە خوازبێنیدا بابەتەکە و بەڵێن پێک بگرێ، هەڵبەت نەک بە دەستەبەری، بەڵکوو وەکوو بەرپرسیارەتیی مەدەنی. ئەوەش بڵێین کە هەر کات بنەماڵەی بووک لە خوازبێنی و قبووڵی زەماوەند پاشگەز و پەژیوان ببنەوە،

تەنیـا حەقێکی کە بنەمـاڵەی زاوا دەتوانن داوای بکەن، قەرەبووی ئەو خەرج و تێچووانەیە کە بەهۆی ڕێوڕەسمی خوازبێنی و دەست و دیارییەوە کێشاویانە.

یەکێک لە دەرســـەکانی دیکەی ســـەرەتای قۆناغی دکتۆری، مێژووی یاســا بوو، کە کوردسـییەکەی درابوو بە دکتۆر محەمەد حەســـەنی عەلیابادی. ئەویش کتێبی مێژووی یاسـای ڕۆما، نووسینی مەمەسنی هەڵبژاردبوو و هەر بەشێکی بە خوێندکارێک ئەسپاردبوو.

ئەو باســـەی کە بە من بڕابوو، شـێوازی داوەریکردن بوو لە ڕۆمای کەوناراداا.

هەڵبەت ئەو کتێبە دەقێکی یاسایی کۆن و زۆر ئەستەم بوو و کۆمەڵێک وشـــەی لاتینی تێدا بوو کە تەنانەت لە قامووســـی فەرەنســـییشـــدا نەدەدۆزرانەوە. هەر بۆیە زۆربەی وەرگێڕانی خوێندکارەکان وشـەبەوشـە بوون و تێیـان نەدەگەیشـــتی. بەڵام من هەوڵم دابوو ئەوەندەی دەلوێ وەرگێڕانەکە سـادە و شـیاوی تێگەیشـتن بێ. هەر بۆیەش پاش پێشـکەشـکردنی وتارەکەم لێم هاتە پێشـێ و پرســـیی، بەڕێز، تۆ هەواڵنێری ڕۆژنامەی؟ گوتم نەخێر قوربان فەرمانبەری وەزارەتی فەرهەنگم. جەنابی دکتۆر عەلیابادی مامۆستایەک بوو بە هەڵسوکەوتی دەروێشانە و شـــاعیرانە. زۆربەی قســـەکانی تەوس و پلاریان تێدا بوو. ڕۆژێکیان بە دوو خوێندکاری، کە یەکێکیان شۆرەتی زەریف و ئەویش دیکە پەشـــمی(واتە کوڵکن) بوو، گوت: "ئەو دوانەتان وا باشترە شۆرەتەکەتان بگۆڕنەوە. چونکە

بەڕێز زەریف بە دابی فەقێیان ڕیشــی نەدەتاشــی و مووی هەبوو، بەڵام پەشــمی ڕیشــی وا دەتاشــی، دەتگوت قەت مووی لێ نەڕواوە.

سەفەری شیراز

لەگەڵ دەسپێکی ساڵی خوێندنی ٤٢ـ ٤٣، شەش وانەکەی دیکەی دکتۆراش دەستی پێ کرد و وەک ساڵانی پێش دەچووینەوە پۆل، کە دوانیوەڕۆیان بوو. ماوەیک بوو لە کۆلانی غەفاری بەرانبەر خانووە کرێیەکەی پێشوو، نهۆمێکم بەکرێ گرتبوو، کە دوو هۆدە و چێشتخانە و عەمبارێکی بوو. لە بەڕێز موحەڕەمی، کە خەڵکی سنە بوو. باری ژیانم خراپ نەبوو. جگە لە مووچەی مانگانەم، هەموو مانگێ دووسەد تمەنی بڕوانامەی بەکالۆریۆس و بیست تمەنیشیان پارەی منداڵ دەدامێ، کە لەسەر یەک دەیکردە هەزار و سێسەد و چلوپێنج تمەن. بەپێی تێچووی ژیان و خەرجی ئەملاوئەولا، توانیبووم هێندێکیش پاشەکەوت بکەم. هەر بۆیە بەرەبەری نەورۆزێ ماشێنێکی فۆلکس واگۆنی دەستی دووم بە شەش هەزار تمەن کڕی بە قیست. بڕیارم دابوو نەورۆزەکەی بچمە شیراز. هەڵبەت جەنابی دکتۆر شیرازی ئەو پێشنیارەی پێ کردم. چونکە کاک محەمەدی شیرازیی برای لەوێ کاری دەکرد. جەنابی دکتۆریش بە خاوخێزانەوە دەچووە ئەوێ.

بەڵام بۆ ئەوەی لە شیراز سەروڵی ئاغای شیرازی نەگرم، داوام کرد دوو هۆدەمان بۆ بگرن. سەرلەبەیانیی ڕۆژی ٢٩ی ڕەشەممە لە تارانێ وەدەرکەوتین و پاش نیوەڕۆ گەیشتینە ئیسفەهان. لەپێشدا چوومە فەرمانگەی فەرهەنگ و بە یارمەتی و ڕێنوێنیی یەکێک لە فەرمانبەرەکان هۆدەیەکمان لە یەکێک لە قوتابخانە باشەکانی ئیسفەهان

بەکرێ گرت، کە بۆ نیشتەجێبوونی مسافیرانی بەشی فەرهەنگ تەرخان کرابوو. بۆخۆم بووم و هاوسەر و دوو کچۆڵەکەم. جگە لە ئێمە کۆمەڵێک خێزانی دیکەش لەو قوتابخانەیە بوون. جا بە ڕێکەوت، بەڕێز حەقەندیشی لێکۆڵەری دادی تاران، کە دەبووە خوشکەزای کاک محەمەدی موحەڕەڕیی خاوەن خانووەکەمان، لەو قوتابخانەیە هۆدەی گرتبوو. ئەویش لەگەڵ هاوسەرەکەی بەرەو شیراز دەچوون. ئێوارێ پێکەوە چووینە دەم چۆمی زایندەڕوود و لە دەم سی و سێ پردەکەی ئیسفەهان نانی ئێوارەمان پێکەوە خوارد و یەکەم شەوی جەژنمان زۆر بەخۆشی تێپەڕاند. بۆ سبەینێ بەرەو شیراز کەوتینە ڕێ. کاک محەمەدی شیرازی هەر لە پێش پێشەوە، پاش دەروازە قورئان، دوو هۆدەی ڕاخراو و سەربەخۆی بە هەموو کەلوپەلێکی پێویستەوە بۆ بەکرێ گرتبووین. جا بە ڕێکەوت خاوەن ماڵ کچەکەی بەشوو دابوو و شاییەکی خۆش بوو. ئێمەشیان بەشدار کرد. دەنگی قریوەی ژنان و گۆرانیی ئەو دەڤەرە و مۆسیقا و ژەنیار تا بڵێی خۆش بوو. بنەماڵەی دکتۆر شیرازی لە ماڵی براکەی و بەڕێز حەقەندیش لە یەکێک لە خانووەکانی نزیکمانەوە حەوابوونەوە. بەشداریی بەکۆمەڵ لە شایی و زەماوەند و گەڕانی نێو شارەکە زۆری دڵخۆش کردین.

دیتنی باخی ئیرەمی شیراز بەو حەوز و نافوورە جوانانەوە و ئەو دارانەی وا سەریان لە هەوران دەسوو، بەتایبەتی داری سنۆبەر و زیارەتی گۆڕی سەعدی حافز، دوو شاعیرە شیرین زمانەکەی دەڤەری فارس، بوون بە بیرەوەریی لەبیرنەکراو. کچانی چاوڕەش و کەمەرباریک و خەڵکی دلۆڤار و میوانگر کە شتی وام لە هیچ شوێنێکی ئێرانێ نەدیتبوو، وەها کەفوکوڵ

و شادییەکیان خستبووە دڵ و دەروونمانەوە، شاگەشکەیان کردبووین. لەگەڵ ئەو بیرەوەرییانەدا بە دەست و دیاریی شیرازەوە، پێش نەورۆزێ گەڕاینەوە تاران.

بۆ ڕۆژی سێزدەبەدەر، دکتۆر شیرازی دۆست و ئاشناکانی کەرەجی ڕاسپاردبوو، باخێکیان لەوێ بەکرێ گرتبوو و قەرار بوو بە هیممەتی وی، کوردەکانی نیشتەجێی تاران هەموو لەوێ کۆ ببنەوە. بەیانی کە هەستیان و خۆمان ئامادە کرد بچینە کەرەج، بەفرێکی قورس باری. بەفرێک کە تەنانەت زستانەکەشی لە تارانێ شتی وام نەدیتبوو. هەرچۆنێک بێ وەڕێ کەوتین. خۆ هەر دەبوو سێزدەی لەخۆمان دەرکەین. هێشتا نەگەیشتبووینە پردەکەی بەر کەرەج، چەند هاوولاتییەکمان وەپێشمان کەوتن و بردیانینە نێو باخێک. جا چونکە هەواکەی سارد بوو و بەفرەکەش هەر دەباری، لە هۆدەیەکی گەورەی نێو باخەکەدا کۆ بووینەوە.

یادی دکتۆر حەفیزی

مـانگی جۆزەردانی ســـــاڵی ١٣٤٣ی هەتـاوی، قۆنـاغی دکتورای یاســام لە زانکۆی تاران تەواو کرد و کارنامەکەیم لە نووســـــینگەی قۆنـاغی دکتۆرا کە ئەودەم بەڕێز زەریف بەڕێوەبەری بوو، وەرگرتەوە و یەکێک بووم لەو قوتابییانەی کە توانیبوویان ئەو ســــاڵە هەموو دەرســــەکانی قۆناغەکە تێپەڕێنن.

دوانیوەڕۆیەکی ڕۆژێـک لە ڕۆژەکـانی مـانگی جۆزەردان بوو، کە کارنامەکەمم وەرگرتەوە. هێشـتا پشـووی هاوینەی کۆلێژەکـان بە فەرمی دەســـتیـان پێ نەکردبوو. ڕێک لەو دەمەدا بەڕێز دکتۆر حەفیزیی سـکرتێری کۆلێژی پزیشـکیم بیر کەوتەوە و دەمودەســـت بەرەو کۆلێژەکە وەڕێ کەوتم. کە گەیشـــتمە کۆلێژ و ســـۆراغیم لە فەڕاشـــەکە کرد، گوتی ئێستا بووەتە سەرۆکی کۆلێژی پزیشکی.

هۆدەکەی پێشـــانم دا. ئەو هۆدەیەم دەناســـــی و هێندێ بیرەوەریی تاڵم لێی هەبوو. لە دەرگام دا و وەژوور کەوتم. دکتۆر پیر و کەنفـت ببووو خەریـک بوو نـامەیەکی دەخوێندەوە. سڵاوم کرد. لە ژێر چاویلکە ئەستوورەکەیەوە ســـەیرێکی کردم و گوتی، کارێکت هەبوو؟ من بەبێ ئەوەی هیچ بڵێم، کارنامەکەمم پێشـــــان دا. بڕوانامەکەی هەڵگرت و سەیرێکی کرد و گوتی، ئەوە ئی کۆلێژی یاسایە.

گوتم قوربان ڕاســـت دەفەرمووی، بەڵام ســـەیرێکی بکە بزانە خاوەنەکەی دەناسـی؟ ڕەنگێکی هێنا و برد. گوتی یانی چی؟ خاوەنی ئەو بڕوانامەیە خوێندکاری پزیشـــکی نییە تا

بیناسم. بڵێم بزانم مەبەستت چییە؟ گوتم قوربان، خاوەنی ئەو کارنامەیەش خوێندکاری پزیشکی بوو. چارەڕەشێک بوو لە سۆڤیەتەوە گەڕابۆوە. ئێوە نەتانهێشت لەم کۆلێژەدا بخوێنێ. فەرمووت ناهێڵم کۆمۆنیست لەم کۆلێژە بخوێنن. ئەوەتا دەبینی هەر ئەو کەسە دکتۆرای لە یاسا وەرگرتووە و لە ماوەی شەش ساڵ خوێندنی لە کۆلێژی یاسادا بچووکترین بێڕەوشتیی لێ نەبینراوە. ئەو کەسە منم. ئێستا هاتوومەوە ڕابردووت بیر بخەمەوە و لەخوا بپاڕێمەوە جزای ئەو خراپەیەت بداتەوە کە لە حەقی مندا کردت. لەوانەشە پەشیمانی بی لەوەی کردووتە و ببێتە وانەیە.

دەستم دا بڕوانامەکەم. چاوم پڕ ببوون لە ئاو. لەو ماوەیەدا ئەو هەر وا بێدەنگ گوێی دابووە قسەکانم. وەدەر کەوتم. نازانم قسەکانم چ کاریگەرییەکیان لەسەر دانا. بەڵام بڕوام نەدەکرد زاتی ئەو جۆرە کەسانە هیچ گۆڕانێکی بەسەردا بێ.

هەرچۆنێک بێ، من قسەی دڵم کرد. گرێپووچکەی دڵم کردەوە. دەستی ڕۆژگار بەهێزە و قوڕگی ئەو کەسانە دەگوشێ. دواتر بیستمەوە، سزای کردەوەی چەوت و نامرۆڤانەی خۆی وەرگرتەوە.

پاش شۆڕش و ڕووخانی تەخت و بەختی پاشایەتی لەسەر کار لادرا و کوڕەکەی کە گەیشتبووە پلەی سەرهەنگی، گوللەباران کرا.

چی دەکەی، پێت وانەبێ بیر چوویەوە

چیت بچێنی، هەر ئەوەش دەدروویەوە

تەواوکردنی خوێندن

پاش تەواوکردنی خوێندن، بەڕاستی هەستم بە شەکەتی دەکرد. حەزم لێ بوو ماوەیەک واز لە کتێب و خوێندن و خوێندنەوە بێنم.

بە دەردی کاک عوبەیدی ئەیبوبیان "ماندوو بووم من لە دەس و باسی مەدرەسە". بە ڕاستی ماندوو ببووم. شەش ساڵی ڕەبەق بەبێ سرەوتن هەوڵم دا. بۆ حەسانەوە، مانگێکم مۆڵەت وەرگرت و لەگەڵ خانمەکەم و منداڵان چووینەوە مەهاباد. مەکۆی کۆزمان، لە هەموو سەفەر و دەرفەتاندا هەر مەهاباد بوو. زێدی مرۆڤ، سەیر دڵ ڕادەکێشێ. بەو هەمووە کەمایەسییەوە کە هەیەتی، لە هەموو شوێنێک خۆشتر و جوانترە. بەڕاستی لەو مانگەدا کە لە مەهابادێ بووم، تەواو حەسامەوە.

پاش ئەوەی مۆڵەت و پشووم تەواو بوو و گەڕامەوە تاران، هەوڵم دا هەرچۆنێکی بووە لە کاروباری ئیداری و فەرهەنگ دوور بکەومەوە و خۆم لەو سەرلێشێواوی و سووکایەتییە ڕزگار بکەم. مانەوەم لە فەرمانگەکەدا هیچ ئاکامێکی نەبوو. نە کارێکیان پێ دەسپاردم و نە هیچیشی تێدا بوو.

ڕۆژێکیان چوومە ئیدارە. پێیان گوتم، جەنابی بەڕێوەبەر کاری پێتە. چوومە ژووری بەڕێز هێرەوی، سەرۆکە تازەکە. گوتی، تۆ لێرە نەبووی، دەزگای تەناهی زەنگیان لێ دا و کاریان پێتە. سبەینێ بچووە شەقامی سوڕەییا، باڵەخانەی ساواک، ژمارە....

خەیاڵ بەربینگی گرتم. ڕێکخراوی تەناهی (ساواک) چ ئیشێکی بە منە؟ نەکا مەسەلەکەی دکتۆر مەولەوی بێ. خۆ چوار ساڵ بەسەر دەسبەسەرکرانەکەی ئەودا تێپەڕیوە. بە نیگەرانی چوومەوە ماڵێ. حاڵ و مەسەلەکەم بۆ خێزانم گێڕاوە. گوتم ئەگەر نەگەڕامەوە، دڵنیا بە دەسبەسەر کراوم و وا زووش بەرنابم. بۆیە باشترە دوای ماوەیەک، بچیەوە مەهاباد، لانیکەم لەوێ کەسانێک هەن چاویان بەسەر خۆت و منداڵەکانەوە بێ.

بەیانی بە نیگەرانییەوە چوومە شەقامی سوڕەییا. کە گەیشتمە باڵەخانەی گۆڕین، ڕاوەستام. دەلاقەیەکی بچووک کراوە و گوتی، کارت بە کێیە؟ گوتم داوایان کردووە بێمە ئێرە. پرسیی، کێم؟ خۆمم ناساند. گوتی بوەستە.

چەند ساتێک دواتر دەرگا کراوە و بردیانمە ژوورێ. چوومە هۆدەیەک، کە مۆبڵی لێ دانرابوو. چۆل. چارەگێک بەتەنێ دانیشتم. ئاخری گەنجێک هات، پەڕاوێکی لەبن هەنگڵیدا بوو. سڵاوی کرد و گوتی فەرموو. چووینە ڕاڕەوەکە. لەوسەری ڕاڕەوەکە دەرگای هۆدەیەکی کردەوە کە تەنیا مێزێکی بچووک و دوو کورسیی تێدا بوو. گوتی فەرموو. دانیشتم. فۆڕمێکی تایبەتی لەپێش دانام و گوتی پڕی بکەوە و هەر سکاڵا و ناڕەزایەتییەکیشت هەیە، بە تێروتەسەلی بینووسە. هەستا چووە دەرێ. کە سەیری فۆڕمەکەم کرد، ئەوی نیگەرانیم هەبوو، ڕەوییەوە. زانیم شتەکە هەر لە بنێڕا پەیوەندیی

به دکتۆر مەولەوییەوە نەبووە. فۆرمێک بوو، لەبارەی تایبەتمەندییەکانی خۆم بە وردی و چەند کەسین لە خێزاندا و باری ژیانم چۆنە و بەچی دەژیم و لە کوێ و چەندەم خوێندووە و لە فەرمانگە چۆنم و لەگەڵ خەڵکەکە چۆنم؟ ئەوان کێن؟ ئینجا ئەگەر سکاڵایەکیشم هەیە بینووسم. تەنانەت شێوازی بیروباوەڕ و ئەو شتانەش. لە ڕاستیدا لێکۆڵینەوەیەکی تەواو بوو. لەبارەی کاروباری ئیدارییەوە نووسیم، هیچ چاوەڕوانییەکم نییە پلەو پایەم بدەنێ. بەڵام کارگێڕی سەرەڕای نامە و نامەکاریی بەردەوام و یاسایی لەسەر گۆڕنی پلەکەم لە مامۆستایەتییەوە بۆ کاروباری کارگێڕی، هیچ هەوڵێک نادا.

نیوسەعات دواتر، گەنجەکە گەڕاوە و پرسیی، فۆرمەکەت پڕ کردەوە؟ گوتم چیی پێویست بووە نووسیومە. سەیرێکی کرد و گوتی، زۆر باشە، بۆت هەیە بڕۆی. ئێمە بۆخۆمان فۆرمەکە تاوتوێ دەکەین. ئەگەر پێویست بە ڕوونکردنەوەیەک بێ، زەنگت بۆ لێ دەدەین. ئیدی لە بینای ساواک هاتینە دەرێ و دەمودەست چوومەوە ماڵێ، بۆ ئەوەی نیگەرانیی هاوسەرەکەم بڕەوێنمەوە.

بیست ڕۆژێکی بەسەردا هات. ڕۆژێکیان لە ئیدارە بووم کە لە کارگێڕیی وەزارەتی فەرهەنگەوە نامەیەکم بەدەست گەیشت و داوام لێ کرابوو بۆ گۆڕینی پلەکەی خۆم بە بڕوانامەی پێویستەوە بچمە کارگێڕی.

لەکارگێڕی گوتیان ناکرێ پلەی مامۆستایەتیم بەرز بکەنەوە، بەڵام کێشەی نابێ بیگۆڕن و بیکەنە پلەی ئیداری و تەکنیکی، بەڵام بۆ ئەو کارە پێویستە لەپێشدا پشتگیریم

هەبێ کە پێشـــتر لە قوتـابخـانە وانەم گوتووەتەوە و ئەوجـار ئەو مـاوەیەی چـاوەڕێی ئیشـــکردن بووم، لە مووچەی خانەنشینییەکەم کەم بکرێتەوە و دامەزرانەکەم بکرێتە فەرمی.

چارەســەری ئەو کێشــانە، کاتی پێویســت بوو. چار نەبوو. دەســـتم پێ کرد. چوومە فەرمـانگەی گشـــتیی خـانەنشـــینی. زۆر بـاش بوو کە تووشـــی هـاوڕێ و هاوســـەنگەری دێرینم کاک محەمەدی یاهوو بووم، کە لێرە پۆســتێکی گرینگی هەبوو. بە ڕێنوێنیی ئەو دەســـتم پێ کرد. ئەودەم لە فەرمانگەی گەڕەکی ٧ی تارانیشــەوە گوازرامەوە فەرمانگەی گشــتیی پەروەردەی ســەرەتایی. بەڕێوەبەرە گشــتییەکەی ئەوێ، بەڕێز عەقیلی بوو. ناوبراو لە بەشی پەخش و دابەشینی کتێب دایئام.

بەرپرســی دابەشــینی کتێب ئەو دەم بەڕێز غوڵامڕەزا جۆڵایی بوو. هــاوکــاری لەگەڵ ئەو پیـاوە مـاقووڵ و شاعیرە نیعمەتێکی گەورە بوو. ئاغای جۆڵایی ناسراو بە مەزدا، دیوانە شیعرێکیشی هەبوو. بە ناوی خۆشەویستیی نیشـــتمان. من شـــیعرەکانی لۆرمانتۆف و پووشـــکینی ڕووسیم بۆ وی دەخوێندنەوە و وەرمدەگێڕان. زۆری پێ خۆش بوون. زۆر لەو شیعرانەی بۆم وەردەگێڕا، ئەو بە فارســـی دایدەڕشــتنەوە. ئیتر لەو ماوەیەدا کە هاوکاری بووم، زۆر چێژمان وەردەگرت و من هاوکات دەمتوانی وەشـــوێن کاروباری پێویســـتی خۆم بکەوم، کە دەبوو

بچمە فەرمانگەی خانەنشـــینی و کارگێڕی بۆ ئەوەی پلەکەم بۆ بگۆڕن.

بۆ وەرگرتنی پشـــتگیریی کــار و وانەگوتنەوە چوومە قوتابخانەی مەولەویی تاران و دواناوەندیی ئێرانشـــاری مەهـاباد. بەڕێوەبەری دواناوەندیی مەهـاباد، بەڕێز ڕیانی بوو. چۆوە ســـەر پێشـــینەی کارکردنەکەم و پشـــتگیریی پێویســـتی دامێ و فەرمانگەی فەرهەنگی مەهاباد بۆیان مۆر کردم. ئەوجـار پشـــتگیریی وانەگوتنەوەم لە قوتـابخـانەی مەولەویی تارانیش وەرگرت. لە فەرمانگەی خانەنشینییش بە بیسـت و دوو هەزار و شـەشـسـەد و سـی و هەشـت تمەن توانیم سـاڵەکانی چاوەڕوانیم کە بریتی بوو لە ١١ سـاڵ، لە سـاڵی ١٣٢٥ـــــەوە تا ١٣٣٥، بکەمە فەرمی و تەواوی ئەو بەڵگەنـامـانە ببەمەوە بۆ فەرمـانگەی گشـــتیی کـارگێڕیی وەزارەتی فەرهەنگ و پلەی مامۆســتایەتیی ســەرەتاییان بۆ کردمە پلەی ٩ی تەکنیکی. بڕیارەکە بە ژمارەی ٥٥١١٨/١ ی ڕێکەوتی ١٣٤٤/١١/٢٦ دەرچوو.

دیارە لەو بارودۆخەدا لەوە باشتر نەبوو. ئیدی پێویست نەبوو من لە فەرهەنگ(پەروەردە) بمێنمەوە. هەر بۆیە پانزە ڕۆژ پــاش وەرگرتنی بڕیــارەکە، دەمودەســـــت داوای خانەنشـینیم کرد. بەڵام بەڕێز عەقیلی، ئەو پیاوە شـەریفە بە داواکەم ڕازی نەبوو.

باش بوو سـەفەرێکی بۆ هاتە پێشـێ و لێیان گێڕابۆوە بۆ بەشـــداری لە ســـمینارێکدا بچێتە ئەمریکا و ئیدی ڕۆیشـــت. منیش لە نەبوونی ئەودا چیی پێویست بوو کردم و شتەکانم کەوتنە گەڕ. لە ئاکامدا لەبەر ئەوەی وەزارەتی فەرهەنگ ئەو

داوایەی منی زۆر پێ خۆش بوو، بە بڕیـاری ژمـارە ٨٦٣ی ڕێکەوتی ١٣٤٥/١/٢٤بە چوار مـانـگ مۆڵەتەوە خانەنشـینی کردم. بەڵام چونکە یاسـای دامەزرانی وڵات خەریک بوو پەسـند دەکرا و بەپێی ئەو یاسـایە لانیکەمی تەمەنی خانەنشـینی بۆ فەرمانبەرانی دەوڵەت ٥٠ سـاڵ لەبەرچاو گیرابوو و من ئەودەم ٤٥ سـاڵان بووم، ئەگەر ئەو یاسـایە پەسند کرابایە من نەمدەتوانی خانەنشـین بم. بۆیە داوام کرد بەبێ چوارمـانگ مۆڵەتەکەم، یەکسـەر بڕیاری خانەنشـینییەکەم بە لێبڕاوی بۆ مۆر بکرێ. بۆیە لەسـەر ئەو داوایە لە ڕێکەوتی ١٣٤٥/٣/٩ـدا بە فەرمی گەیشتمە کاروانی خانەنشینەکانی وەزارەتی فەرهەنگ.

ئەو بڕیـارە هـاوکـات بوو لەگەڵ هـاتنەوەی بەڕێز عەقیلی لە ئەمریکا. وەختێک دیتی کار لە کار ترازاوە، بۆ ماڵاوایی توند دەسـتمی گوشـی. مخابن ئەو پیاوە باش و شـەریفە مانگێک دواتر دڵە گەورەکەی لە لێدان کەوت. بەر ڕەحمەتی خوا بکەوێ.

گەڕانەوە بۆ مەکۆی پارێزەران

پاش وەرگرتنی بڕیاری خانەنشـــینییەکەم، چوومە مەکۆی پـارێزەرانی نـاوەنـد. ئەودەم بەڕێوەبەری مەکۆی پـارێزەرانی ناوەند، جەنابی هاشمیپوور بوو. بۆخۆی پێشوازیی لێ کردم و فەرمووی دەمێکە مەکۆی پـارێزەرانی نـاوەنـد لەبەر زۆریی پارێزەر، کەس وەرناگرێ و ئێستا ناتوانی نە جەنابت وەرگرین نە هیچ کام لەوانەی داوایان کردووە. بەڵام لەوانەیە بەو زووانە ئەو کێشەیە چارەسەر بکرێ.

تەنـانەت دەنگـۆی ئەوەش هەبـوو کە لەمەودوا مەکـۆی پـارێزەران ئیـدی خـانەنشـــینکراوان وەرنەگرێ، بۆ ئەوەی تازەدەچووانی کۆلێژ ڕێگەیان بۆ بکرێتەوە.

هەر بۆیە بەبێ ئەوەی خۆم بگـنخێنم، چوومە مەکۆی پـارێزەرانی ئـازەربـایجـان لە تەورێز. یەکێـک لە هـاوڕێ و هاوولاتییەکانی خۆم بە ناوی کاک محەمەدی هیندی لە تەورێز دادوەر بوو. لەگەڵ وی چوومە لای بەڕێز عەلی ئەبولفەتحی ســـــەرۆکی مەکۆی پارێزەرانی ئـازەربـایجـان. بەڕێز هینـدی یەکێک لە دادوەرە خۆشـــەویســـتەکانی تەورێز بوو و هەموو پارێزەرەکان ڕێزێکی زۆریان لێ دەگرت. باش بوو من لەگەڵ ســـــەرۆکی مەکۆی پارێزەران یانی جەنابی دکتۆر ئەبولفەتح ئەبولفەتحی قۆناغی دکتۆرامان پێکەوە خوێندبوو. ناســـاندنی ئەویش بووە هۆی ئەوەی ســـــەرۆکی مەکۆی پـارێزەران داواکارییەکەم بە ڕوویەکی خۆشـــەوە وەرگرێ و گوتی جا بە ڕێکەوت لە مەهاباد، پارێزەری پلە یەکمان نییە. بۆیە داواکات بێ ئەملا و ئەولا قبووڵ دەکرێ. بەڵام بەو مەرجەی قبووڵی

بکەی ماوەیەک خۆت بەڕێوەبەری نووسینگەی مەکۆی پارێزەران بی. بە پێی فەرمانی وی، داوا و بەڵگەی پێویستم ڕادەستی نووسینگەی مەکۆی پارێزەران کرد. بەڵام چونکە بڕیاری خانەنشینییەکەشمم لەگەڵ خستبوون، سەرۆکی مەکۆ، نامەیەکی بۆ کارگێڕیی وەزارەتی فەرهەنگ نووسی، بۆ ئەوەی کورتەی پێشینەی کارم ڕابگەیەنن. نامەکەی دایە خۆم، بۆ ئەوەی زووتر وەڵامەکەی بێنمەوە. چوومەوە تاران و نامەی مەکۆی پارێزەرانی ئازەربایجانم ڕادەستی کارگێڕیی وەزارەتی فەرهەنگ کرد. باش بوو سەرۆکی فەرمانگەی کارگێڕی، بەڕێز ساتراپ بوو. پێشتر یەکترمان دەناسی. ناوبراو پێشتر سەرۆکی فەرهەنگی مەهاباد بوو. پیاوێکی باش و بەویژدان بوو. دەمودەست تەلەفۆنی کرد و داوای کرد پەڕاوەکەم بێنن. چەند ساتێک دواتر پەڕاوی ئاسایی و نهێنیی مذیان لەسەر مێزەکەی دانا. بەڕێز ساتراپ هەڵیدانەوە. بەتایبەتی کە پەڕاوە نهێنییەکەمی دی، گرژ بوو. ئەو نەیدەزانی پەڕاوی من ئاوایە. جا ئێستا چ بکا؟ ئیتر گوتی: ئەگەر بەپێی پەڕاوە نهێنییەکەت وەڵام بدەینەوە، بڕوا ناکەم وەڵامێکی باش و بەسوود بێ، بەدڵنیاییەوە زیانت پێ دەگا.پەڕاوەکەی دا بە خۆم و گوتی ها وەرە خۆت بیخوێنەوە. هەر سەرم سووڕ ما. بەتایبەتی ئەو کورتەیەی کارگێڕی لە ساڵی ١٣٣٩ـــدا ناردبوویە فەرهەنگی پارێزگای تاران. ئەوە تازە تێدەگەیشتم کە بۆچی لە فەرمانگەکانی فەرهەنگ هیچ کارێکم پێ ناسپێرن. گوتم بەڕێز ساتراپ، چۆنت پێ باشە وا وەڵام بدەوە. تازە ئی

من لەوەی دەرچووە. ڕازی نیم شـــتێکی وا بکەی تووشـــی چەرمەســـــەری و گۆنگەڵ بی. بیرێکی کردەوە و گوتی وەڵامێکی زۆر گونجـاو دەدەمەوە. ئەگەر دواتر ڕەخنەیەک گیرا، دەڵێم پەڕاوە نهێنییەکەیان پێشانی من نەداوە.

ســەیرێکی ڕوخســاری لەبەردڵان و کز و باریکیم کرد و لە دڵی خۆم دا گوتم هێشتا ئەم وڵاتە زۆر خەڵکی بەویژدانی تێدا ماوە. بەوپەڕی سپاسەوە ماڵاواییم لێ کرد و هەرچۆنێک بوو، کۆپییەکی کورتەی پەڕاوەکەم هەڵگرت، کە لە کۆتایی کتێبەکەدا وێنەکەیم داناوە.

هەڵبەت چونکە لە نامەی کارگێڕیدا هاتبوو کە چوار مانگ پاش پشوو خانەنشین دەکرێم، بەدوای ئەوەدا نامەیەکی دیکەم وەرگرت، کە بە پێی ئەو نامەیە لە ڕێکەوتی ١٣٤٥/٣/٢دا بەبێ مۆڵەت و بە یەکجاری خانەنشـین کراوم. ئەویشـم پێشـکەشـی مەکۆی پارێزەرانی تەورێز کرد. ئەوانیش بە بەشداریی هەموو ئەندامانی دەســــتەی بەڕێوەبەری داواکەمیان تاوتوێ کرد و ڕەزامەنـدییـان دەربڕی و مۆڵەتی فێرکـاریی من بە ڕێکەوتی ١٣٤٥/٣/٢٥ دەرچوو. ســــەرۆکی مەکۆی پارێزەران، جەنابی عەلی ئەبولفەتحی وێڕای پیرۆزبـایی فەرمووی، وەک بەڵێنـت داوە، هەتا بەڕێوەبەرێک بۆ نووســـینگەکەمان پەیدا دەکەین، دەبێ بۆخۆت بەڕێوەبەر بی. منیش بەوپەڕی ڕەزامەنـدییەوە قبوولم کرد و لەو ڕۆژەوە دەســـتم بەکـار کرد. ئەو چەنـد ڕۆژەی لە تەورێز مـامەوە، بە یـارمەتیی بەڕێز هێنـدی، خانووەکی ســـەربەخۆم لە شـــەقامی شـــەهنازی باشـــووری، ســـەرەتای شـــەقامی ســـائیب لە بەڕێز حاجی عەلی ئەکبەری

نامی بەکرێ گرت. بینایەکی ڤێلایی بوو، حەوشەیەکی پڕ لە دار و بار و میوە.

ئیتر گەڕامەوە تاران و لە ماوەی حەفتەیەکدا سـیپاڵم کۆ کردەوە و بە کـامیۆنێـک بەرەو تەورێز وەڕێ کەوتم و ماڵاواییم لە هاوڕێیان و دۆسـتەکانم کرد. ماڵە کرێیەکەی تەورێزم لە هەموو لایەنێکەوە گونجاو بوو. هەموو شـتێکی لێ نزیک بوو. ئینجا دراوسـێیەتیی جەنابی هیندییش بۆ ئێمە خەنیمەتێکی گرانبایی بوو.

بەرپرسـی قۆنـاغی ڕاهێنـانەکەم بۆ پـارێزەری، بەڕێز حەمیدی ئەمیر عیلمی بوو، کە یەکێک بوو لە پارێزەرە زۆر خوێندەوار و باشـەکانی تەورێز. ڕۆژانە یەک دوو سـەعات لە نووسـینگە کارم دەکرد و کاروباری نامە و شـتەکانی دیەکەم ڕادەپەڕاند و ئەوجـار دەچوومە فەرمـانگەی دادی تەورێز بۆ خوێندنەوەی پەڕاوی جۆراوجۆر. ڕۆژ و ڕۆژگار زۆر بەخێر و خۆشـی ڕادەبرد. هاتوچۆی بەڕێز هیندی و جەنابی دکتۆر حوسـێنی ئەیوبی و کاک قادری شـەریفی تـامێکی تـایبەتی هەبوو. هـاوینـان بەتـایبەتی ڕۆژانی هەینی پێکەوە بەخێزانی، دەچووینە یەکێک لە باغەکانی تەورێز. بە ڕاسـتی ئەو هەمووە هـاووڵاتییە لەوێ بۆ من نیعمەتێکی گەورە بوو.

پاش دوو مانگ کارکردن لە نووسـینگەی پارێزەران، جەنابی عەلی موسـتەفید لەو شـوێنە دانرا و ئەو ئەرکەیان لەکۆڵ من کردەوە. بەڵام ئیـدی لەودوو مـانگەدا توانیم کتێبخانەی مەکۆی پارێزەران ڕێکوپێک بکەم و لیسـتەیەکی

ڕێکوپێکی کتێبەکان ئامادە بکەم. ئینجا واشم کرد، کەس نەتوانێ هیچ کتێبێک بباتە دەرەوە. لەگەڵ ئەوەدا، هەموو پارێزەرە ئازەربایجانییەکانیشم ناسی. سەرەڕای هەموو ئەوانە، بوێری و جوامێریی بەڕێز ئەبولفەتحیی سەرۆکی مەکۆی پارێزەرانم زۆر بەدڵ بوو. چونکە زۆربەی کات کە نامەی نهێنی لە ساواکەوە دەهات و پەیوەندییان بە مەکۆی پارێزەرانەوە هەبوو، ئەبولفەتحی دەیدانە من و دەیگوت وەڵامێکی بدەوە، کە بۆ پارێزەری گۆرین باش و بەسوود بێ.

لە جۆزەردانی ١٣٤٦ـدا قۆناغی ڕاهێنانم تەواو بوو. من و یەکێکی دیکە بەتاقی کراینەوە. من دەرچووم، بەداخەوە ئەوی دی دەرنەچوو و ئەو دەبوایە ساڵێکی دیکەش خۆی ڕابێنێ.

ڕۆژی بیست و پێنجی جۆزەردان، مۆڵەتی پارێزەریم بۆ دەرچوو.

جەنابی ئەبولفەتحی پێشنیاری کرد ئەگەر پێم خۆشە لە تەوریز وەمێنم و هاوکاریی بکەم. سەرەڕای ئەوەی من بەڕێزیانم لە هەموو ڕوویەکەوە پێ کەسێکی شیاو بوو و شانازیم دەکرد کاری لەگەڵ بکەم، بەڵام قبووڵم نەکرد و پێم باشتر بوو بچمەوە مەهاباد. هەڵبەت دواتر پەژیوان بوومەوە.

ئیتر لە کۆتایی جۆزەرداندا، نووسینگەی پارێزەریم لە مەهاباد کردەوە و خانووەکم بەکرێ گرت و چووینەوە ئەوێ.

قۆناغی پارێزەریم، دنیایەک بیروەریی تێدایە، بەتایبەتی لە قۆناغی شۆڕشی گەلانی ئێران و پاش شۆڕشدا. هیوادارم تەمەن ماوەم بدا و بتوانم بەتێروتەسەلی بیاننووسمەوە.

مانگی گوڵانی ١٣٦٩ی هەتاوی

تاران ڕەحمان حەلەوی